

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА УСТАНОВА
«АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ»**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА УСТАНОВА
«АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ»**

Кваліфікаційна наукова

праця на правах рукопису

КОНОВАЛЕНКО ДМИТРО ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 336.143

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДЕФІЦИТ СЕКТОРУ ЗАГАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ЙОГО ПРОГНОЗУВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ
ФІНАНСАМИ**

08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

08 – Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник – Богдан Іван Віталійович, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Коноваленко Д.В. Дефіцит сектору загального державного управління та його прогнозування в системі управління державними фінансами. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» – Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління», Міністерство освіти і науки України, Київ, 2019.

Дослідження присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних засад, науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо напрямів та механізмів регулювання дефіциту сектору загального державного управління (ЗДУ) України в системі управління державними фінансами на основі розробленого інструментарію його моделювання та прогнозування. Дослідження виконано з урахуванням сучасних тенденцій міжнародної практики щодо забезпечення макростабілізаційної функції державних фінансів, протидії глобальним кризовим викликам та активізації інтеграційних процесів.

У дисертації узагальнено наукові погляди на проблематику причин виникнення, суті та форм дефіциту сектору ЗДУ, а також висвітлено сучасні концепції його інтерпретації, на основі яких було вдосконалено понятійно-термінологічний апарат державних фінансів, зокрема в частині ідентифікації показників, які характеризують збалансованість державних фінансів з врахуванням дії економічного циклу, впливу витрат на обслуговування боргу, впливу інвестиційних витрат тощо. Наголошено на тому, що такий підхід до розгляду дефіциту сектору ЗДУ дозволить виявляти та попереджати макрофіскальні дисбаланси, які можуть виникати в довгостроковій перспективі в наслідок нехтування тих чи інших факторів формування дефіциту.

Досліджено міжнародний досвід регулювання дефіциту сектору ЗДУ в контексті імплементації фіскальних правил в систему державних фінансів - на основі країн з ринками, що формуються, виявлено закономірності встановлення фіскальних правил, напрями їх впровадження та усереднені числові параметри,

що дозволило обґрунтувати рекомендації для розвитку фіскальних правил в Україні, а саме: щодо розширення конструкції існуючих фіскальних правил, вдосконалення статистичної звітності, розширення інституційного охоплення фіскальних правил, запровадження обов'язкових процедур з моніторингу фіскальних правил, відповідальності державних службовців та органів влади, регламентування дій при надзвичайних обставинах, розробці правил по циклічно-скоригованому фіскальному балансу.

Виокремлено основні методи діагностики збалансованості сектору ЗДУ, які використовуються у міжнародній практиці, де було виділено три групи методів: комплексні методи в основі яких лежать рекомендації МВФ з фінансового програмування, методи діагностики фіскальної стійкості та методи, орієнтовані на діагностику впливу фіскальної політики на економічну динаміку (на основі показників фіскального мультиплікатору та фіскального імпульсу). Відповідно до стандартів статистики у сфері державних фінансів МВФ GFSM 2014 з використанням рекомендацій МВФ з фінансового програмування, запропоновано систему балансових показників сектору ЗДУ України, які характеризують збалансованість державних фінансів на різних етапах бюджетного процесу: *фактичні баланси* – чистий операційний баланс, чисте придбання нефінансових активів, чисте кредитування/запозичення, підсумковий баланс, підсумковий первинний баланс; *умовні баланси* – циклічно скоригований первинний підсумковий баланс та структурний баланс.

Рекомендована автором система балансових показників сектору ЗДУ України була оцінена та змодельована за період 2004-2018 рр. з використанням інструментарію структурної динамічної економіко-математичної моделі України «Ekvilibro», розробленою відділом економіко-математичного моделювання та інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічних досліджень Академії фінансового управління за участю автора під керівництвом к.е.н. І. В. Богдана. Проведено порівняльну діагностику фактичного дефіциту сектору ЗДУ України та країн-членів ЄС з врахуванням його декомпозиції в

розрізі інституційних підсекторів, окремих типів операцій та джерел фінансування.

Визначено, що чинна бюджетна класифікація України за структурою показників і принципами їх зведення не відповідає сучасним міжнародним стандартам формування державної статистичної звітності, що призводить до викривлення даних, знижує транспарентність бюджетного процесу та впливає на ефективність прийняття управлінських рішень у сфері фіскальної політики. На основі рекомендацій міжнародної практики та з врахуванням специфічних національних умов представлено систему коригувань негармонізованого «робочого балансу» України для розрахунку стандартизованого балансу сектору ЗДУ - «чисте кредитування/запозичення», який застосовується у практиці Євросоюзу для моніторингу дотримання фіскальних правил країнами-членами ЄС.

Для забезпечення відповідності міжнародним стандартам автором було виділено кілька груп доходів зведеного бюджету України які повинні бути скориговані - від продажу основного капіталу, 3G/4G ліцензій, надлишкової військової і іншої техніки, конфіскованого майна (повинні бути ідентифіковані як операції з нефінансовими активами) та отриманих у вигляді погашення дебіторської заборгованості, конфіскованої національної і іноземної валюти (слід ідентифікувати як операції з фінансування дефіциту).

Представлено алгоритм сценарного моделювання впливу макроекономічних показників на дефіцит сектору ЗДУ, який реалізовано в рамках структурної динамічної економіко-математичної чотирьохсекторної моделі України «Ekvilibro». В основі запропонованого алгоритму лежить імітаційне моделювання впливу різноманітних макроекономічних шоків економіки на показники дефіциту. Алгоритм апробовано в умовах перспективного розвитку економіки України до 2021 року із врахуванням впливу шоків скорочення реального ВВП, девальвації національної валюти та інфляції на дефіцит сектору ЗДУ України. За результатами проведеного сценарного моделювання, було визначено, що в найближчій перспективі дефіцит сектору

ЗДУ України на фактичному та циклічно скоригованому рівні буде знаходитись в межах граничних значень, визначених фіскальними правилами, що говорить про наявність можливостей Уряду зберегти макрофіскальну стабільність та забезпечити помірну підтримку економіки навіть при виникненні можливих шоків.

Набули подальшого розвитку підходи до оцінки впливу фіскальної політики на сукупний попит - запропоновано авторську модель оцінки впливу та прогнозування дефіциту сектору ЗДУ на сукупний попит з використанням показників фіскального імпульсу, приватного споживчого попиту та інвестицій. Виявлений статистично значимий зв'язок між показником фіскального імпульсу та сукупного попиту економіки України на даних ретроспективного періоду 2003-2018 рр. вимірюється коефіцієнтом еластичності 0,426, тобто середній відгук приросту (зменшення) реального ВВП від зміни фіскального імпульсу складає $\pm 0,4$ відсоткових пункти на 1 відсотковий пункт зміни фіскального імпульсу.

На основі розробленої автором моделі вперше оцінено ефект впливу змін дефіциту сектору ЗДУ України на сукупний внутрішній попит в середньостроковій перспективі 2019-2021 рр. за різних сценарних умов фіскальної політики (базовий сценарій, сценарій при зростанні фіскального імпульсу на +1%, сценарій при постійному дефіциті у 3% ВВП). Встановлено, що при реалізації параметрів затвердженого проекту Державного бюджету на 2019 рік та на середньострокову перспективу (базовий сценарій) та за перспективної динаміки приватного споживання та інвестицій відповідно до прогнозу Мінекономрозвитку кумулятивний приріст ВВП за 3 роки становитиме +8,5%. При проведенні більш експансійної фіскальної політики (фіскальний імпульс: +1 відс. п. до базового сценарію) ефект приросту ВВП буде виражатися у +9,8% за 3 роки, однак дефіцит сектору ЗДУ при цьому перевищуватиме 3% від ВВП в кожному з прогнозних років.

Практичне значення одержаних результатів визначається розробленими, обґрунтованими та запропонованими автором підходами, методиками та

пропозиціями щодо вдосконалення статистики державних фінансів, оцінки дефіциту сектору ЗДУ та його впливу на сукупний внутрішній попит в Україні. Представлений автором інструментарій для гармонізації статистики в сфері державних фінансів, методичні рекомендації з моделювання дефіциту та його впливу на макроекономічну динаміку, рекомендації щодо подальшого розвитку фіскальних правил в Україні, відповідають завданням I.1 – Підвищення рівня бюджетної дисципліни шляхом запровадження фіскальних правил та I.8 – Удосконалення інструментів прогнозування Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки та можуть мати практичне впровадження при підготовці прогнозних та програмних документів щодо економічного і соціального розвитку України. Окремі положення та практичні рекомендації дисертаційної роботи були використані при підготовці звітно-аналітичних матеріалів, поданих до Міністерства фінансів України відповідно до Тематичного плану НДР ДННУ «Академії фінансового управління», отримали практичне впровадження у роботі департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, а також використані при здійсненні науково-педагогічної діяльності Київського інституту банківської справи.

Ключові слова: дефіцит, сектор загального державного управління, фіскальні правила, державні фінанси, фінансове програмування, моделювання дефіциту, прогнозування дефіциту.

ABSTRACT

Konovalenko D.V. General government deficit and its forecasting in the public finance management system. – Qualification research work as a manuscript.

Dissertation for an academic Candidate's Degree of Economic Science by specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – State Education and Scientific Institution «Academy of Financial Management», Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2019.

Dissertation is devoted to the substantiation of the theoretical and methodological foundations, scientific and methodological approaches and practical recommendations

concerning the directions and mechanisms of regulation general government (GG) deficit of Ukraine in the public finance management system based on the developed tools of its modeling and forecasting. The research was conducted taking into account the current trends of international practice of ensuring the macro-stabilization function of public finances, countering global crisis challenges and activating integration processes.

The dissertation summarizes the scientific views on the problems of the causes, nature and forms of the GG deficit, and also highlights the modern concepts of its interpretation, on the basis of which the conceptual and terminological apparatus of public finances has been improved in particular, in identification of indicators characterizing the balance public finances, taking into account the effect of the economic cycle, the impact of debt service costs, investment costs, etc. It is emphasized that this approach to addressing the GG deficit will allow identifying and preventing macro-fiscal imbalances that may arise in the long term due to neglect of certain factors of deficit formation.

The international experience of GG deficit management in the context of the implementation of fiscal rules in the public finances system has been researched - based on the experience of country with emerging economy, identifying meaningful patterns of establishing fiscal rules, directions of their implementation and averaged numerical parameters, which have validated to substantiate the recommendations for the development of fiscal rules in Ukraine, namely: to expanding the design of existing fiscal rules, improving statistical reporting, expanding the institutional coverage of fiscal rules, introducing mandatory procedures for monitoring fiscal rules, the responsibilities of public servants and authorities, the regulation of actions of emergency procedures and developing rules for cyclically-adjusted fiscal balance.

Also researched the basic methods of balance diagnostics of GG sector, which are used in international practice where three groups of methods were identified: comprehensive methods based on IMF financial programming recommendations, fiscal sustainability diagnostics, and methods which are focused on diagnosing the fiscal policy impact on economic dynamics (based on fiscal multiplier and fiscal

impulse indicators). In accordance with the standards of statistics in the field of public finance of the IMF GFSM 2014 and IMF financial programming recommendations author represents a system of balance sheet GG indicators of Ukraine, which allow to characterize the balance of public finances at different stages of the budget process: actual balances - operating balance, net acquisition of non-financial assets, net lending/borrowing, overall balance, primary overall balance; contingent balances - cyclically adjusted primary overall balance and structural balance.

The system of balance sheet indicators of the Ukrainian GG sector, recommended by the author, was estimated and modeled for the period 2004-2018 using the tools of the structural dynamic economic and mathematical model of Ukraine "Ekvilibro", developed by the Department of Economics and Mathematical Modeling and Information-Analytical Support of Financial Economic Research State Education and Scientific Institution «Academy of Financial Management» with the participation of the author under the direction of Ph.D. I. Bogdan. A comparative diagnostics was made of the actual GG deficits of Ukraine and EU member states sector taking into account its decomposition by institutional sub-sectors, certain types of operations and sources of financing.

It is determined that the current budget classification of Ukraine according to the structure of indicators and the principles of their aggregation does not meet current international standards for the formation of national statistical reporting, which leads to data distortion, reduces the transparency of the budget process and influences the effectiveness of management decisions in the field of fiscal policy. Based on the recommendations of international practice and taking into account specific national conditions, is presented a system of adjustments to the non-harmonized «working balance» of Ukraine to calculate the standardized GG balance – «net lending / borrowing», which is used in EU practice to monitor compliance with fiscal rules by EU member states.

To ensure compliance with international standards, the author has identified several income groups of the consolidated budget of Ukraine that should be adjusted - from the sale of fixed capital, 3G / 4G licenses, surplus military and other equipment,

confiscated property (to be identified as non-financial assets transactions) and received in the form of repayment of receivables, confiscated national and foreign currency (to be identified as deficit financing operations).

Considering the recommendations of the IMF on financial programming using the economic and mathematical model of Ukraine «Ekvilibro» author presents the algorithm of scenario modeling of the impact of macroeconomic shocks on the GG deficit in Ukraine and carried out its modeling and approbation. The author modeled and assessed the impact of shocks, real GDP reduction (by 6 percentage points to the official forecast of the Ministry of Economic Development and Trade), inflation growth (by 5%, respectively) and the depreciation of national currency (by 20%, respectively) to the GG deficit of Ukraine in 2019-2021. According to the results of the scenario modeling, it was determined that in the medium term the GG deficit of Ukraine at the actual and cyclically adjusted level will be within the limits set by the fiscal rules, which indicates that the Government has the ability to maintain macro-fiscal stability and provide some support to the economy even when possible shocks.

Approaches to assessing the impact of fiscal policy on aggregate demand have been further developed – proposed author's model for assessing the impact and forecasting of the GG deficit on aggregate demand, using fiscal impulse, private consumption and investment. The stochastic correlation between the fiscal impulse and the aggregate demand of the Ukrainian economy based on data from the retrospective period 2003-2018 is found to be measured by a coefficient of elasticity of 0.426, that is, the average response of the increase (decrease) of real GDP from the change of the fiscal impulse is ± 0.4 percent 1 percentage point change in fiscal momentum.

Based on the author's developed model for the first time was estimated the effect of the impact of changes in the Ukrainian GG deficit on aggregate domestic demand in the medium term in 2019-2021 for different fiscal policy scenarios (baseline scenario, scenario with a fiscal impulse increase of + 1%, scenario with a constant deficit at 3% of GDP). It is established that with implementing the parameters of the approved draft of State budget for 2019 and for the medium term (baseline scenario) and with the prospective dynamics of private consumption and investment, according to the

Ministry of Economic Development forecast, the cumulative GDP growth for 3 years will be + 8.5%. With a more expansionary fiscal policy (fiscal impulse: +1 percentage point to the baseline scenario), the GDP growth effect will be + 9.8% over 3 years, but the GG deficit in this case will exceed 3% of GDP in each of the forecast year.

The practical significance of the obtained results is determined by the author's developed, substantiated and proposed approaches, methods and proposals for improvement of public finance statistics, estimation of the GG deficit and its impact on the aggregate domestic demand in Ukraine. The tools presented by the author to harmonize public finance statistics, methodological guidelines with modeling the deficit and its impact on macroeconomic dynamics, recommendations for further development of fiscal rules in Ukraine, conform to the target I.1 – Increasing of the level of budget discipline through the implementation of fiscal rules and I.8 - Improvement of forecasting tools of the Strategy for reform of the public finance management system for 2017-2020 and may have practical implementation in preparation forecast and programmatic documents on the economic and social development of Ukraine. Some provisions and practical recommendations of the dissertation were used in the preparation of reporting and analytical materials submitted to the Ministry of Finance of Ukraine in accordance with the thematic plan of the research work of SESE "Academy of Financial Management" and received practical implementation in the work of Economic strategy and macroeconomic forecasting department of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, and also used in scientific and pedagogical activities of the Kiev Institute of Banking.

Key words: deficit, general government sector, fiscal rules, public finances, financial programming, deficit modeling, deficit forecasting.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

1. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Аналіз доходів, видатків і фінансування дефіциту сектору ЗДУ. *Розвиток фінансів державного сектору економіки України*: монографія / ред. О.М. Іваницької, В.П. Кудряшова. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2016. Розд. 1, п. 3. С. 24–37. *Особистий внесок: здійснено аналіз окремих балансових показників СЗДУ, а також побудовано схему взаємозв'язку між балансами СЗДУ (0,18 д.а.);*

2. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Складання сценаріїв макроекономічної динаміки. *Розвиток фінансів державного сектору економіки України*: монографія / ред. О.М. Іваницької, В.П. Кудряшова. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2016. Розд. 6, п. 1. С. 191–203. *Особистий внесок: Участь у розробці та здійсненому аналізі прогнозу, за сценарних макроекономічних умов побудованих на основі прогнозу Мінекономрозвитку України (0,18 д.а.);*

3. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Економіко-математичне моделювання державних фінансів України. *Державні фінанси України розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки)*: монографія. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2017. Розд. 4, п. 1. С. 166–177. *Особистий внесок: Встановлено і описано основні балансові тотожності економіко-математичної моделі прогнозування динаміки показників СЗДУ, а також описано методологія моделювання балансових показників СЗДУ (0,38 д.а.);*

4. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Класифікація доходів сектору загальнодержавного управління України згідно з GFSM 2014. *Фінанси України*, 2017. № 8. С. 28–52. *Особистий внесок: обґрунтування показників доходів ЗБУ, які не включаються до доходів СЗДУ, а також опис «Інших доходів» СЗДУ та їх формування в умовах України (0,33 д.а.);*

5. Konovalenko D. Fiscal Consolidation And Its Impact On The Ukraine`S Economy. *Problems And Prospects Of Economics And Management*. 2017. № 3 (11). p. 185–192 (0,45 д.а.);

6. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Економіко-математичні моделі для діагностики фіскальної політики. *Фінанси України*. 2018. №3. С.43–66. *Особистий внесок: здійснено розрахунок та аналіз потенційного ВВП України по закону Оукена та фіскального імпульсу України (0,37 д.а.);*

7. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Економіко-математичне моделювання державних фінансів України. *Фінанси України*. 2018. № 7. С. 27–49. *Особистий внесок: опис балансових тотожностей моделі, методології моделювання окремих балансових показників СЗДУ (0,28 д.а.);*

8. Коноваленко Д.В. Міжнародний досвід регулювання дефіциту сектора загального державного управління. *Наукові праці НДФІ*. 2019. №1. С.18-31 (0,84 д.а.);

9. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Діагностика стану сектору загальнодержавного управління України. *Фінанси України*. 2016. № 4. С. 27–49. *Особистий внесок: обґрунтування методичних підходів з діагностики СЗДУ, в частині фактичних балансових показників СЗДУ (0,37 д.а.);*

10. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Сектор загального державного управління України у 2015 році. *Фінанси України*. 2016. № 8. С. 106–127. *Особистий внесок: участь у розрахунках та аналізі балансів СЗДУ (0,33 д.а.);*

11. Коноваленко Д.В. Оцінка дефіциту сектора загального державного управління в умовах євроінтеграційних процесів. *Проблеми та перспективи розвитку фінансових систем в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., (Харків, 19 квіт. 2018 р.). Харків: ХІФ КНЕУ, 2018. С. 138–139. *Обсяг: 0,2 д.а.*

12. Коноваленко Д.В. Міжнародний досвід регулювання дефіциту сектора загального державного управління. *Сучасні чинники розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики держави: економічні та інституціональні аспекти*: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27 жовт. 2018 р.). Запоріжжя : ЗДІА, 2018. 166–169. *Обсяг: 0,21 д.а.*

13. Коноваленко Д.В. Фіскальні правила, як інструмент регулювання дефіциту сектора загального державного управління. *Модернізація економіки у*

контексті інноваційного розвитку: напрями та пріоритети: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 лист. 2018 р.). Дніпро: Наукова економічна організація "Перспектива". 2018. 74–78. Обсяг: 0,2 д.а.

14. Коноваленко Д.В. Прогноз впливу фіскального імпульсу на економічну динаміку України. *Інфраструктура фінансового ринку: стан та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 13 квіт. 2019 р.). Київ: Київський економічний науковий центр. 2019. Обсяг: 0,23 д.а.*

15. Коноваленко Д.В. Сценарне модельне прогнозування дефіциту сектора загального державного управління в Україні. *Наука та інновації як основні шляхи вирішення проблем модернізації економіки: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 13 квіт. 2019 р.). Одеса: Центр економічних досліджень та розвитку. 2019. Обсяг: 0,23 д.а.*

ЗМІСТ

Вступ.....	15
Розділ 1. Теоретико-методичні основи дослідження дефіциту сектору загального державного управління	23
1.1 Сучасні концепції дефіциту сектору загального державного управління.....	23
1.2 Фактори формування дефіциту сектору загального державного управління.....	40
1.3 Міжнародний досвід регулювання дефіциту сектора загального державного управління.....	51
Висновки до Розділу 1.	68
Розділ 2. Методи діагностики та моделювання фіскальних балансів сектору загального державного управління	72
2.1 Методи діагностики збалансованості сектору загального державного управління.....	72
2.2. Застосування інструментів фінансового програмування для моделювання дефіциту сектору загального державного управління	87
2.3 Оцінка та діагностика фіскальних балансів сектору загального державного управління в Україні.....	98
Висновки до Розділу 2.	118
Розділ 3. Прогнозування дефіциту сектору загального державного управління та його впливу на економічну динаміку	122
3.1. Система показників для оцінки та прогнозування дефіциту сектору загального державного управління та його впливу на економіку	122
3.2 Прогнозування дефіциту сектору загального державного управління на основі сценарного макроекономічного моделювання.....	137
3.3 Прогнозування впливу фіскального імпульсу на економічну динаміку	163
Висновки до Розділу 3.	175
Висновки.....	180
Список використаної літератури	188
Додатки	206

ВСТУП

В умовах проведення глибоких економічних реформ важливого значення набувають питання розробки науково-теоретичних основ стабілізації і забезпечення стійкого розвитку економіки України. Одним з актуальних напрямків наукових досліджень в сучасних умовах є дослідження процесу формування дефіциту сектору загального державного управління (ЗДУ) і його зв'язку з показниками розвитку економіки країни.

Проблема дефіциту одна з найважливіших у фінансовій науці. Підсилена негативними наслідками неконтрольованого зростання інфляції й обсягів державного боргу, вона може розглядатися у контексті гарантування економічної безпеки будь-якої держави. Дефіцит сектору ЗДУ в поєднанні із державним боргом можна вважати економічним явищем, що лежить у площині перетину проблем державних фінансів та економічного розвитку. Таке поєднання зумовлює необхідність дослідження взаємодії сектору ЗДУ із іншими секторами економіки, вивчати питання його виникнення та економічного ефекту.

Дослідження змісту, структури та впливу дефіциту сектору ЗДУ на економічний і фінансовий розвиток України набуває важливого значення в аспекті визначення найбільш доцільних механізмів реформування фіскальної системи в Україні.

Водночас в питаннях методичних засад прогнозування дефіциту сектору ЗДУ та його впливу на сукупний внутрішній попит існують аспекти, розкриття яких потребує подальших досліджень. Насамперед, це підходи до визначення сутності дефіциту сектору ЗДУ, системи показників для прогнозування дефіциту сектору ЗДУ та його впливу на економічну динаміку, а також проблеми пов'язані із недосконалою національною статистичною системою державних фінансів. Сукупність вищезазначених нерозв'язаних проблем, зокрема щодо визначення дефіциту сектору ЗДУ за міжнародними стандартами статистичної звітності, а також розробки системи показників, які необхідні для прогнозування дефіциту сектору ЗДУ в контексті запровадження фіскальних правил, які передбачені у Стратегії реформування системи управління державними фінансами в Україні на

2017-2020 рр., визначила вибір теми, мети й переліку актуальних завдань дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Науково-дослідного фінансового інституту Академії фінансового управління Міністерства фінансів України. Зокрема, автор брав участь у виконанні таких тем: «Удосконалення регулювання у сфері державних фінансів: підтримка стійкості та адаптація до структурних змін економіки в умовах євроінтеграційних процесів» (№ ДР 0115U000936), в якій автором було здійснено оцінку стану бюджетно-податкового сектору України та обґрунтування механізмів забезпечення його стійкості; «Механізми залучення ресурсів міжнародних фінансових організацій для забезпечення реформування економіки України» (№ ДР 0115U000941), де автором було досліджено сучасний стан та перспективи економічного розвитку України за оцінками провідних міжнародних фінансових організацій, а також досліджено стан співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями; «Управління інституційними змінами в системі державних фінансів» (№ ДР 0115U000933), в якій автор визначив основні тенденції фіскальних реформ в країнах G-20. У даний час автор приймає участь у виконанні теми «Розроблення концепції фіскальних правил та їх інституціональної й нормативної імплементації в систему середньострокового бюджетного планування в Україні» (№ ДР 0118U000287), в рамках якої досліджено концептуальні засади формування та використання фіскальних правил та їх імплементації у зарубіжних країнах (на прикладі держав-членів ЄС) в тому числі в частині балансових фіскальних правил.

Об'єкт дослідження – дефіцит сектору загального державного управління та його регулювання.

Предмет дослідження – економічні відносини, що виникають у процесі формування й регулюванні дефіциту сектору загального державного управління.

Метою дисертаційної роботи – є розробка теоретико-методичних засад виникнення, регулювання та макроекономічних ефектів дефіциту сектору ЗДУ з використанням оригінального інструментарію його моделювання та прогнозування.

Відповідно до поставленої мети дисертаційного дослідження передбачається виконання наступних завдань:

- розкрити економічну природу дефіциту сектору ЗДУ, ідентифікувати його складові та чинники формування з врахуванням сучасних викликів невизначеності та нестабільності, що стоять перед державними фінансами;
- дослідити міжнародний досвід регулювання дефіциту сектору ЗДУ у країнах з ринками, що формуються, досвід яких може бути корисним для реформування національних державних фінансів;
- дослідити особливості класифікації фіскальних показників та методи розрахунку дефіциту сектору ЗДУ відповідно до вимог стандартів ESA 2010 та GFSM 2014;
- здійснити оцінку дефіциту сектору ЗДУ в Україні відповідно до вимог міжнародних стандартів;
- узагальнити методичні підходи щодо діагностики, моделювання та прогнозування збалансованості сектору ЗДУ;
- виявити та дослідити взаємозв'язок фіскальних балансів з основними макроекономічними індикаторами України;
- розробити модель факторної залежності між дефіцитом сектору ЗДУ і сукупним попитом економіки та провести її кількісну оцінку в умовах України.

Методи дослідження. У дисертації використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, що дозволило реалізувати його мету і завдання.

Теоретико-методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної науки, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем державних фінансів, макроекономічного регулювання, фіскальної

політики та економічного зростання, стратегічного управління, бюджетного планування і програмування.

У процесі наукового дослідження застосовано методи *порівняльного аналізу* – при дослідженні існуючих поглядів на роль дефіциту в макроекономічному регулюванні, економіко-правових механізмів регулювання дефіциту СЗДУ; *метод аналізу і синтезу* – при дослідженні збалансованості СЗДУ України, *економіко-математичного моделювання* – при прогнозуванні дефіциту СЗДУ, *експертних оцінок* – у процесі підготовки сценарних умов прогнозу, *логічного узагальнення результатів* – при формулюванні висновків; *графічний метод* – при побудові графіків і рисунків та інші.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та інші нормативно-правові акти з питань державних фінансів, бюджетної політики, статистичні, інформаційно-аналітичні, методичні та довідкові матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Національного банку України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Міжнародного валютного фонду і Європейського Союзу, а також міжнародні стандарти у сфері державних фінансів. Допоміжним інструментарієм для проведення даного дослідження була чотирьохсекторна динамічна структурна модель економіки України «Еквілібро», розроблена відділом економіко-математичного моделювання та інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічних досліджень Академії фінансового управління за безпосередньої участі автора та під керівництвом к.е.н. І.В. Богдана.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі отримано результати, які в сукупності розв'язують важливе наукове завдання: обґрунтування теоретично-методичних засад ідентифікації, класифікації, визначення факторів впливу та макроекономічних ефектів дефіциту СЗДУ із виробленням науково-обґрунтованих пропозицій щодо регулювання дефіциту для забезпечення довгострокової стійкості державних фінансів. Основні

положення, що визначають наукову новизну дисертаційного дослідження, полягають у наступному:

вперше:

– представлено алгоритм проведення прогностичної оцінки впливу фіскальної політики України на реальне зростання ВВП в середньостроковій перспективі, який було апробовано шляхом застосування розробленої автором моделі для оцінки макроекономічного ефекту параметрів дефіциту Державного бюджету України на 2019 рік при реалізації різних сценаріїв економічного та соціального розвитку у періоді до 2021 року;

удосконалено:

– понятійно-термінологічний апарат дефіциту державних фінансів в частині ідентифікації показників, які характеризують фактичну збалансованість державних фінансів та збалансованість в умовах відсутності дії економічного циклу, витрат на обслуговування боргу, а також з виділенням операційного та інвестиційного компонентів дефіциту;

–напрями розвитку системи числових фіскальних правил в національну практику на основі систематизації фіскальних правил, які застосовуються для регулювання дефіциту сектору ЗДУ в країнах з ринками, що формуються та рекомендацій МВФ щодо конструкції фіскальних правил;

–методичні підходи до діагностики та аналізу збалансованості сектору ЗДУ України у відповідності з рекомендаціями міжнародних стандартів GFSM 2014 та рекомендаціями МВФ з фінансового програмування із включенням системи деталізованих балансових показників: операційний баланс, баланс чистого придбання нефінансових активів, чисте кредитування/запозичення; підсумковий та первинний підсумковий баланси, а також аналогічні балансові показники, скориговані на фазу економічного циклу та тимчасові (разові) операції;

–на основі рекомендацій міжнародної практики та з врахуванням специфічних національних умов представлено систему коригувань показника «дефіцит/профіцит бюджету України» для розрахунку стандартизованого балансу сектору ЗДУ - «чисте кредитування/запозичення», який застосовується

у практиці Євросоюзу для моніторингу дотримання фіскальних правил країнами-членами ЄС;

дістало подальшого розвитку:

–оцінювання та діагностика фіскальної збалансованості України за період 2004-2018 рр., включаючи декомпозицію дефіциту в розрізі інституційних підсекторів, окремих типів операцій та джерел фінансування, яка дозволила встановити, що починаючи з 2014 р спостерігається посилення проциклічного ефекту фіскальної політики одночасно з зменшенням дефіцитності державних фінансів

–інструментарій сценарного прогнозування дефіциту сектору ЗДУ, в основі якого лежить імітаційне моделювання впливу різних макроекономічних шоків (інфляції, девальвації, скорочення реального ВВП) на показники фіскального дефіциту;

–концептуальний підхід щодо оцінки впливу фіскальної політики на сукупний попит економіки, який полягає в застосуванні у практиці управління державними фінансами модельного апарату факторної залежності між динамікою реального ВВП та параметрами фіскального імпульсу, приватного споживчого попиту та інвестицій.

Практичне значення одержаних результатів визначається розробленими, обґрунтованими та запропонованими автором підходами, методиками та пропозиціями щодо вдосконалення статистики державних фінансів, оцінки дефіциту сектору ЗДУ та його впливу на сукупний внутрішній попит в Україні. На основі застосування показників оцінки фіскальних балансів, досліджено тенденції їх розвитку, здійснено аналіз впливу фіскальної політики на розвиток економіки. Окремі положення та практичні рекомендації дисертаційної роботи були використані:

- при підготовці звітно-аналітичних матеріалів, поданих до Міністерства фінансів України за темами НДР «Удосконалення регулювання у сфері державних фінансів: підтримка стійкості та адаптація до структурних змін економіки в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної

- реєстрації 0115U000936), «Розроблення концепції фіскальних правил та їх інституціональної й нормативної імплементації в систему середньострокового бюджетного планування в Україні» (номер державної реєстрації 0118U000287) відповідно до Тематичного плану НДР Академії (довідка впровадження №77020-34-07/145 від 11.04.2019);
- отримали практичне впровадження у роботі Управління фіскальних ризиків Міністерства фінансів України в контексті виконання завдань Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки (довідка впровадження №24000-06-7/18693 від 26.07.2019);
  - отримали практичне впровадження у роботі департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та можуть бути використані в рамках роботи над підготовкою прогнозних та програмних документів щодо економічного і соціального розвитку України, зокрема у процесі підготовки Прогнозу економічного і соціального розвитку України (довідка впровадження № 3014-06/15459-07 від 11.04.2019);
  - у практику науково-педагогічної діяльності Київського інституту банківської справи, зокрема окремі положення дисертаційної роботи використано при підготовці навчально – методичних комплексів з дисциплін «Фінанси» і «Макроекономіка» та у навчальному процесі Київського інституту банківської справи при їх викладанні, що поглибило їх теоретико-методологічну складову (довідка впровадження № 96/19 від 09.04.2019 р.).

Особистий внесок здобувача полягає в розкритті економічної сутності дефіциту сектору ЗДУ та його прогнозування в умовах економічного середовища України. Наукові положення, висновки й пропозиції, що виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові результати й висновки дисертаційного дослідження доповідалися на таких вітчизняних та міжнародних науково-практичних конференціях: «Проблеми та перспективи розвитку

фінансових систем в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Харків, 2018 р.), «Сучасні чинники розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики держави: економічні та інституціональні аспекти» (м. Запоріжжя, 2018 р.), «Модернізація економіки у контексті інноваційного розвитку: напрями та пріоритети» (м. Дніпро, 2018 р.), «Інфраструктура фінансового ринку: стан та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки» (м. Київ, 2019 р.), «Наука та інновації як основні шляхи вирішення проблем модернізації економіки» (м. Одеса, 2019 р.).

Основні положення дисертації викладено автором у 15 наукових публікаціях. Загальний обсяг публікацій становить 9,9 д.а., з яких авторові належить 5 д.а. (у тому числі 7,5 д. а. у співавторстві, де особисто автору належить 2,5 д. а.). У наукових фахових виданнях опубліковано 7 статей (де особисто автору належить 3,1 д.а.), з яких 5 статті у фахових українських наукових виданнях, що входить до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus та 5 тез доповідей на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 227 с., основний зміст викладено на 173 с. Дисертація містить 18 таблиць, 24 рисунків, 6 додатків, а список використаних джерел включає 175 найменувань на 18 с.

Розділ 1. Теоретико-методичні основи дослідження дефіциту сектору загального державного управління

1.1 Сучасні концепції дефіциту сектору загального державного управління

Проблема дефіциту одна з найважливіших у фінансовій науці. Підсилена негативними наслідками неконтрольованого зростання інфляційного тиску й обсягів державного боргу, вона може розглядатися у контексті гарантування економічної безпеки будь-якої держави. Дефіцит сектору ЗДУ в поєднанні із державною заборгованістю можна вважати економічним явищем, що лежить у площині перетину державних фінансів та макроекономічної динаміки. Таке поєднання зумовлює необхідність тісної взаємодії державного бюджету і валютно-кредитного механізму, а дослідження такого симбіозу набуває потребує глибокого аналізу різних економічних теорій, наукових шкіл та вивчення глибинних історико-політичних аспектів цієї проблематики. Дефіцит сектору ЗДУ, будучи складовою економічних реалій багатьох країн світу, постає як доволі неоднозначний об'єкт всебічного теоретико-практичного аналізу, що пояснює суперечливість у підходах вчених – економістів до вивчення економічної сутності, наслідків та політики управління ним.

Після огляду літератури автор відзначає, що фундаментальні дослідження з питань державних фінансів було проведено такими видатними науковцями як А.Вагнер [1], Р.Масгрейв [2-4], Ш.Бланкарт [5], Д. Б'юкенен [6], П.Самуельсон [7], С.Бастабл [8], Дж.Стігліц [9-10]. Значний внесок у розв'язання проблем «збалансованості фінансів», «здорових фінансів» та управління дефіцитом зробили Д.Юм [11], Ф.Модільяні [12], О.Бланшард [13-14], А. Оукен [15-16], Р. Харрод [17-18], Е. Домар [19], Дж. Копітц [20-21] та інші. Дослідженнями взаємозв'язку бюджетного дефіциту та економіки держави в контексті «функціональних фінансів», досліджував А. Лернер [22], натомість Дж. Кейнс піддав сумніву основні ідеї класичної школи, представники якої брали за основу принцип обмеженого втручання держави в саморегульовану економічну систему

приватного підприємництва і запропонував активізувати державне регулювання економіки [23].

Проблемами розробки фіскальних правил та іншими питаннями, пов'язаними із стійкістю державних фінансів займалися фахівці МВФ А.Шехтер [24], А. Вебер [25], В.Лледо і Ю.Санвук [26] та інші. Перші вітчизняні ґрунтовні дослідження дефіциту було здійснено у працях українського вченого дорадянського часу М. Мітіліно [27], а серед новітніх науковців, які займаються питаннями економічної сутності дефіциту, його форм та чинників його утворення слід відзначити праці А.Чухна [28], С. Юрія [29], В.Опаріна [30], В.Федосова [31-32], С.Гасанова [33], К.Павлюк [34], В. Кудряшова [35], С. Лондара [36], І. Чугунова [37] та інших. Ґрунтовні дослідження вітчизняних науковців з питань імплементації фіскальних правил представлено у працях Т.Єфименко, Т.Богдан та С.Єрохіна [38], В.Кудряшова [39], І. Луїної [40], Р.Балакіна [41-42] та інших. Натомість питання розвитку методичних підходів до оцінки, діагностики та прогнозування збалансованості сектору ЗДУ висвітлюють у своїх працях І.Богдан [43-46], В.Башко [47-48], А.Вдовиченко [49-50] та інші.

Одним із перших, хто дослідив проблему втручання держави в економічні процеси був А.Сміт, відводячи при цьому для уряду вторинну роль і водночас абсолютизуючи спроможність ринку за рахунок внутрішнього рушійного механізму розподіляти всі наявні ресурси з доволі високим рівнем оптимальності. Також він описав проблеми збалансованості бюджету пов'язані зростанням розміру потреб держави, де держава має намір більше витратити, ніж отримує доходів внаслідок зростання державного боргу [51, с.533-536].

В літературі існує кілька підходів, щодо визначення поняття «дефіцит». Так, одні вважають дефіцит велика загроза, що вимагає здійснення не тільки термінових і ефективних економічних заходів, а інші розглядають дефіцит як фінансове явище, яке не обов'язково відносити до розряду надзвичайних, виняткових явищ.

Перш ніж перейти до дослідження питань пов'язаних із дефіцитом сектору ЗДУ, потрібно вивчити питання пов'язані із більш вузьким поняттям «дефіцит бюджету».

Дослідженнями взаємозв'язку бюджетного дефіциту, державного боргу та економіки держави зробив ще один представник класичної школи – Д. Рікардо. Висновком даних досліджень стала теорема еквівалентності Рікардо.

Економічний зміст теореми еквівалентності полягає у том, що фінансування бюджетного дефіциту за допомогою збільшення рівня оподаткування чи за рахунок залучення державних позик створює ідентичний вплив на поведінку економічних агентів, а отже, й на динаміку суспільного продукту. Можливе розширення споживання за умов зниження ставок оподаткування має стимулювати реальне виробництво. При цьому передбачається, що загальний обсяг витрат на споживання в умовах дефіциту залишається незмінним, оскільки, дефіцит, утворюючись за рахунок недонадходжень від податків, фінансується шляхом залучення державних позик. Тому споживання державного сектору не змінюється, а приватний сектор в результаті зменшення податкового навантаження одержує можливість для його розширення. Однак, споживання приватного сектору через очікування фіскальної експансії, причиною якої є потреба погашення нагромаджених боргів, не змінюється, а стимулюючий вплив зниження податків на споживання нівелюється. Тому, передбачаючи зростання податкового навантаження, економічні агенти не збільшать споживання, а почнуть купувати облігаційні позики на тимчасово вільні кошти. Для них фінансування державних витрат у теперішньому часі за рахунок податків чи позик є повністю еквівалентним, а рівень споживання нееластичним [52, с.245-248].

Варто зауважити, що згаданий вчений рекомендував власні нетрадиційні заходи проводити лише для подолання існуючих у той час економічних криз, а після цього, вважав за необхідне використовувати класичні постулати формування економічних відносин. Водночас, дефіцит бюджету він розглядав як унікальний антикризовий чинник.

Ще одна концепція бюджетного дефіциту пов'язана з так званою ідеєю «функціональних фінансів», яку висунув вчений А. Лернер. Він, зокрема, заявив, що провідну ідею економічної політики уряду, яка передбачає урядові видатки, оподаткування, державні запозичення, грошову емісію й вилучення зайвих грошей з обігу, необхідно реалізувати, незважаючи на економічний вплив цих операцій [22, с.346]. Головними завданнями згаданий економіст вважав забезпечення повної зайнятості та гарантування цінової стабільності, виконанню яких підпорядковані інші питання, а досягнення макроекономічної рівноваги може супроводжуватися як збалансованими державними фінансами, так і зростаючим бюджетним дефіцитом [22, с.503]. До того ж, у своїх дослідженнях А. Лернер сформулював кілька визначальних принципів «функціональних фінансів», а саме [22, с.538-545]:

- всю повноту відповідальності за досягнення базових завдань несе уряд. Оподаткування має сприяти недопущенню інфляції, а рівень бюджетного дефіциту набуває вторинного характеру;
- уряд може застосовувати грошову емісію для покриття дефіциту за умови неможливості залучити нові кредити. Будь-яке виникнення профіциту має супроводжуватися адекватними діями з метою поповнення грошовими запасами приватного сектору;
- державні запозичення від приватного сектору необхідні лише для обмеження обсягу грошових ресурсів та витрат цього сектору (для потреб боротьби з інфляцією);
- проблеми, породжені значним обсягом боргу, не слід розглядати як економічну небезпеку .

Дж. Кейнс піддав сумніву основні ідеї класичної школи, представники якої брали за основу принцип обмеженого втручання держави в саморегульовану економічну систему приватного підприємництва і запропонував активізувати державне регулювання економіки [23, с.36-42]. Кейнсіанство повністю відкинуло ідею «здорових фінансів», а гіпотеза про обов'язкове збалансування бюджетів розглядалася як анахронізм. Так, англійський економіст У. Геллер

зазначав, що коли суспільство відмовляється від боргового кредитування економіки та дотримується концепції здорових фінансів, то надзвичайно важко стимулювати економічний розвиток. Одним з найважливіших джерел збільшення державних видатків, а отже, й ефективного попиту став ринок позичкових капіталів, тоді як постійні бюджетні дефіцити перетворилися на спосіб регулювання економічних відносин [53, с.165-167].

Подальшого розвитку кейнсіанські принципи набули у працях науковців Дж. Вайсмана, А. Оукена, Р. Харрода, та Е. Домара. На особливу увагу заслуговують погляди, які сформуваали представники школи Харрода – Домара [17-19]. Вчені-економісти, досліджуючи чинники економічного зростання, зробили припущення, що основним серед них є величина сукупних капіталовкладень. При цьому всі запозичення необхідно спрямовувати на розширення капітальних активів, експлуатація яких сприятиме економічному зростанню і створенню фінансової основи для майбутнього погашення залучених позик. Бюджетні дефіцити за таких обставин стають елементом механізму економічного зростання [54, с.2].

Економічний радник Отто фон Бісмарка, видатний учений А. Вагнер, аналізуючи статистичні дані, виявив тенденцію постійного зростання державних видатків і сформулював всесвітньо відому закономірність, яку нині називають законом Вагнера. Суть його зводиться до того, що з розвитком економіки відбувається постійне збільшення державних видатків. Спостерігаючи бурхливий розвиток промисловості, А. Вагнер зробив припущення, що за таких умов видатки бюджетів зростатимуть швидше (як абсолютно, так і відносно), ніж обсяги виробництва і національні доходи. Отже, створюються об'єктивні передумови для хронічного бюджетного дефіциту [31, с.201]

Американський вчений Дж. Б'юкенен вважає, що бюджетні дефіцити внутрішньо притаманні демократичним суспільствам, тобто бюджетний дефіцит в умовах демократії – неминучий [55, с.81]. Це пов'язано з тим, що демократичне суспільство значну увагу приділяє забезпеченню соціальних пільг для більшості громадян, на що ніколи не вистачає бюджету. Крім того, при представницькій

владі у демократичному суспільстві парламенти завжди приймають популістські рішення (особливо – перед наступними виборами) [56, с. 50-51].

Перші вітчизняні ґрунтовні дослідження дефіциту було здійснено у працях українського вченого дорадянського часу М. Мітіліно. Причиною виникнення дефіциту він вважав необґрунтоване витрачання державних коштів і марнославство правителів. [27, с. 327]. Аналізуючи способи бюджетного збалансування, автор зазначив, що «...королі почали вдаватися до варварських способів покривати свої дефіцити. Наприклад, ...джерелом покриття дефіциту була надто поширена у Франції система продажу державних посад» [27, с. 328].

Аналіз сучасних українських та російських дослідників, щодо поняття дефіциту бюджету показав, що вчені пов'язують поняття дефіциту бюджету, насамперед, із складністю процесів відтворення та недостатнім рівнем інвестиційних ресурсів. Так, російські вчені М. Романовський і О. Врублевська стверджують, що «бюджетний дефіцит відображає певні зміни в процесі відтворення, фіксує результат цих змін» [57, с.199-200]. Основною причиною виникнення дефіциту бюджету у не кризовому періоді вони вбачають у падінні темпів економічного зростання, а в кризовий період – формування достатніх ресурсів для стабілізації або розширення виробництва, і, як наслідок, - зниження надходжень до бюджетів на тлі зростаючих бюджетних видатків та нарощуванням темпів інфляції. Вітчизняний науковець С. Юрій, у своїх працях зазначив, що «...за своєю природою бюджетний дефіцит... визначається, з одного боку, законами зростання вартості, а з іншого – законами інфляції» [29, с. 190]. У своїх працях зазначений автор довів тісний зв'язок між станом державного бюджету, станом економічного зростання та інфляційно-борговою дилемою.

На відміну від думок у пострадянському просторі, які активно впроваджували ідеї монетаризму, які, наприклад на погляд російського вченого Н. Петракова, намагалися використовувати «... методи для «лікування» ринку... в неринковому економічному просторі» [58, с. 197] С. Юрій, наголошував: «Використання активної економічної форми бюджетного дефіциту означає, що додаткові фінансові ресурси спрямовуються, насамперед, на створення умов

розвитку виробництва, активізацію підприємництва і комерції, здатних перекривати або компенсувати збільшення граничних суспільних витрат виробництва і стимулювати економічне зростання» [58, с. 191].

У працях В. Кудряшова дефіцит розглядається як «... важіль державної фінансової політики». [35, с.302]. Автор стверджує, що дефіцит не слід розглядати тільки як негативне явище. В разі, якщо ведеться виважене формування джерел фінансування дефіциту та в разі ефективного використання залучених активів, дефіцит бюджету може стати важелем активізації економічного розвитку країни та вирішення соціальних проблем.

С. Лондар у своїх працях дефіцит розглядає, як двояке явище: «... з одного боку, це різниця між традиційними доходами та витратами, з іншого - це сума заощаджень суб'єктів внутрішнього приватного сектору, та нерезидентів, що залучаються державою для фінансування незабезпечених доходами видатків» [36, с. 189], а визначенню дефіциту надає нового значення, де дефіцит розглядається як обсяг бюджетних видатків, здійснених за рахунок внутрішніх і зовнішніх фінансових заощаджень інших секторів економіки в тому числі і міжнародної, та, у виняткових випадках, за рахунок обсягу первинної емісії центрального банку.

За визначенням І. Чугунова, дефіцит - є одним із вагомих інструментів процесу бюджетного регулювання, що суттєво впливає як на збалансованість бюджетної системи, так і на економічний розвиток держави. Також автор зауважує, що на сучасному етапі розвитку державних фінансів України необхідним є удосконалення механізму використання дефіциту у системі фінансово-бюджетного регулювання економічного розвитку. Також зазначається, що рівень збалансованості бюджетного регулювання впливає як одночасно, так і з лагами у часі на темпи соціально-економічного розвитку, а також на інтегрований показник запасу стійкості бюджетної системи, який визначається сукупністю вагомих бюджетних показників, що характеризують стан бюджетної системи. [37, с.14].

В дослідженнях В.Опаріна, автор визначає дефіцит як перевищення видатків над постійними доходами бюджету, якими є податки й обов'язкові платежі, що згідно з бюджетною класифікацією віднесені до доходів бюджету [30, с.30]. В той же час автор наголошує на тому, що дефіцит не означає незбалансованості, яка на його думку виникає саме у зв'язку з невизначеністю у джерелах покриття цього дефіциту. Відсутність чіткої політики стосовно дефіциту і визначення джерел його покриття характеризує стан бюджету, який умовно можна назвати бюджетною пустотою, чи дірою, тобто в бюджет включається певна сума видатків, що не мають відповідного забезпечення. [30, с.33-31].

В спільних працях В.Опаріна, В.Федосова та Львовчкіна С. виділяють дефіцит двох типів. Дефіцит першого типу вони пов'язують із дією економічно чи фінансової кризи, яка є і його чинником, і наслідком, а такий дефіцит має бути обов'язково ліквідований як у результаті виходу з кризи, так і на основі певних фінансових реформ. Натомість інший тип дефіцит, може бути викликаний або політикою обмеження рівня оподаткування, або участю держави в ролі позичальника на фінансових ринках із метою впливу на них, а його ліквідація такого типу дефіциту на їх думку деякою мірою нісенітниця, а виникнення такого дефіциту пояснюють наприклад високим рівнем доходів, насамперед громадян, що є основними кредиторами держави [32, с.324].

До інших видів дефіциту вітчизняні науковці також відносять [60, с.23-24]:

- а). За формою вияву: відкритий, прихований, квазіфіскальний.
- б). За причинами виникнення: вимушений та свідомий.
- в). За напрямом державного фінансування: активний та пасивний.
- г). За критерієм визначення складових: фактичний, структурний, циклічний.
- д). За терміном дії: тимчасовий, стійкий.
- е). За зв'язком із державним боргом: первинний і операційний

В роботах С. Гасанова дефіцит також розглядається як складова одвічної «тріади» уряду (дефіцит бюджету, державний борг та податки), де наголошується, що у політекономічному сенсі жодний уряд не може уникнути

загальної проблеми обмеженості фінансових ресурсів та альтернативних витрат. Дефіцит бюджету, державний борг та податки – одвічна “тріада” уряду, поведінка якого ніколи не може бути «економічно раціональною», беручи до уваги природні функції держави, пов’язані не з продукуванням багатства, а з його захистом і перерозподілом (оборона, громадський порядок, законотворчість, судочинство, адміністрування, соціальний захист, первинна та середня освіта), з «відмовами ринку». Сплата податків – сфера соціальної відповідальності бізнесу та громадян; надання невиключних та якісних суспільних благ – сфера соціальної відповідальності держави. Взаємна відповідальність – ознака соціальної держави. Чим безвідповідальнішими й агресивнішими є моделі поведінки держави, бізнесу та громадян, тим більшими є бюджетні дефіцити, державні борги, податки та інфляція [33, с.7].

Т.Богдан в своїх працях, дефіцит розглядає як суму перевищення видатків над його доходами, який дозволяє оцінити фінансову позицію держави і вплив бюджетно-податкової політики на обсяги внутрішнього попиту, стан грошово-кредитної системи, платіжного балансу тощо [61, с.98].

Аналізуючи сучасні праці та беручи до уваги міжнародний досвід, науковці досліджують та аналізують саме дефіцит сектору загального державного управління (сектор ЗДУ). Міжнародна практика складання національних рахунків [62], поділяє суб’єктів економічної діяльності на чотири інституціональних секторів відповідно до їх економічних цілей, функцій і видів діяльності: сектор загального державного управління; сектор фінансових корпорацій; сектор нефінансових корпорацій; сектор некомерційних організацій, які обслуговують домашні господарства та сектор домашніх господарств.

До сектору ЗДУ відносяться центральні та місцеві органи влади однак не відносяться корпорації, що контролюються суб’єктами органів державного управління.

В інституційній структурі сектору ЗДУ окремо слід відзначити, що бюджетний центральний уряд охоплює фундаментальну діяльність національної виконавчої, законодавчої та судової влади, який, як правило, покривається

головним (або загальним) бюджетом країни. Натомість суб'єкти державного управління з окремими бюджетами, які не повністю покриваються головним (або загальним) бюджетом, вважаються позабюджетними, які можуть мати власні джерела доходів та можуть бути доповнені грантами (трансфертами) з загального бюджету або з інших джерел.

На рис. 1.1 показано інституційну структуру сектору ЗДУ відповідно до міжнародних стандартів статистики.

Необхідною попередньою умовою складання рахунків по сектору ЗДУ і державному сектору є чітке розмежування між державним і приватним сектором, а потім у рамках державного сектору - ідентифікація суб'єктів органів державного управління окремо від інших суб'єктів державного сектору.

Відмінність між державним і приватним сектором базується на тому, хто контролює того чи іншого суб'єкта економічної діяльності. До складу державного сектору входять державні суб'єкти, що є інституціональними одиницями, які самі по собі є суб'єктами органів державного управління або прямо чи опосередковано контролюються одним або декількома суб'єктами органів державного управління. До складу приватного сектору входять інституціональні одиниці, які безпосередньо не контролюються органами державного управління.

Відмінність між суб'єктами сектору ЗДУ й іншими суб'єктами державного сектору пов'язана з відмінністю між ринковими і неринковими виробниками. Суб'єкти сектору ЗДУ є особливим видом неринкового виробника, а саме — виробника, який прямо або опосередковано фінансується за рахунок податків і/або обов'язкових внесків/відрахувань на соціальні потреби. До суб'єктів сектору ЗДУ також належать некомерційні організації, які є неринковими виробниками і контролюються органами державного управління або іншими державними суб'єктами.

* Сектор ЗДУ включає фонди соціального страхування, або в якості окремої інституційної одиниці, або як частина будь-якого (або всіх) органів управління сектору ЗДУ.

Рисунок 1.1 – Інституційна структура сектору ЗДУ

Джерело: побудовано автором за даними на основі [62 та 63]

Тому сектор ЗДУ можна визначити як сукупність усіх державних інституціональних одиниць, які є неринковими виробниками. Водночас, слід зазначити, що неринковий виробник цілком може випускати певну ринкову продукцію, що буде вторинною (допоміжною) діяльністю. З іншого боку, якщо уся продукція державного суб'єкта або велика її частина є ринковою, то цей суб'єкт належить до ринкових виробників і є державною корпорацією, що входить до складу сектору фінансових або нефінансових корпорацій.

Отже, при визначенні складу сектору ЗДУ і державного сектору необхідно визначити:

- хто і як здійснює контроль над суб'єктом;
- якою є частка його ринкового та неринкового виробництва.

Наразі в Україні не можна в повній мірі застосувати міжнародну методологію діагностики стану сектору ЗДУ [64] через відсутність запровадження новітніх стандартів звітності.

Відповідно до чинного законодавства України наразі відсутнє поняття «дефіцит сектору ЗДУ», а застосовують більш вузьке поняття «дефіцит бюджету». Так, відповідно до Бюджетного кодексу України дефіцит бюджету – це перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету) [65].

У працях вітчизняних науковців [43, 66 та 68] зазначається, що забезпечення якісної діагностики дефіциту сектору ЗДУ, в контексті нівелювання можливих макроекономічних дисбалансів неможливе без повної та цілісної статистичної звітності по усіх суб'єктах, що належать до сектору ЗДУ. МВФ розробляє та постійно удосконалює методичні підходи до обліку та звітності щодо показників сектору ЗДУ, які на даний момент представлені Стандартом статистики державних фінансів зразка 2014 року (GFSM 2014) [63].

В зазначеному стандарті дефіцит сектору ЗДУ розглядають як систематизований перелік балансових показників, які мають різне економічне інтерпретування.

Такі балансові показники дефіциту сектору ЗДУ (баланси сектору ЗДУ) дозволяють визначити вплив специфічних операцій сектору ЗДУ на макроекономічні змінні. В економічних дослідженнях можна використовувати різні показники кожен із яких дозволяє виявити певний аспект фіскальної політики і зробити висновки щодо збалансованості державних фінансів та її вплив на макроекономічну динаміку.

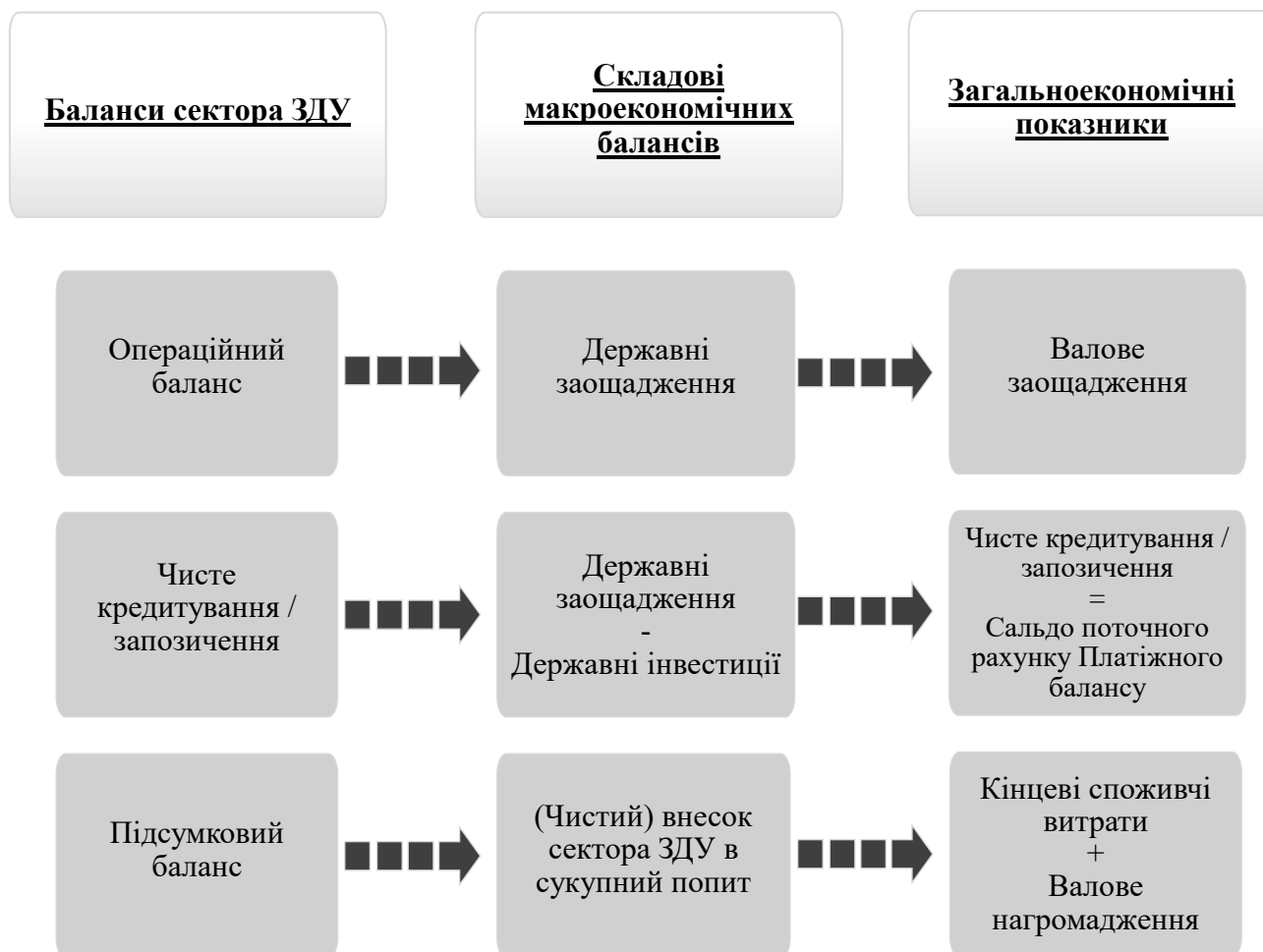
Задля коректної економічної інтерпретації дефіциту сектору ЗДУ та його впливу на економіку країни та з метою забезпечення порівнянності між країнами і полегшення макрофіскального аналізу, МВФ було розроблено стандартизовані форми для представлення даних сектору ЗДУ за єдиною структурою («Щорічна анкета статистики державних фінансів») [69] – 4 звіти про стан державних фінансів (потоки, запаси, джерела та використання грошових коштів), 8 деталізованих допоміжних таблиць, 1 таблиця консолідації підсекторів сектору ЗДУ та 1 таблиця узгодженості показників сектору ЗДУ з іншими показниками макроекономічної статистики. Ці форми включають деталізовані набори

показників, які характеризують різні етапи формування та використання фінансових ресурсів фіскального сектору. Принциповою особливістю зазначених форм, що зокрема їх вирізняє від підходів до формування фіскальної звітності у вітчизняній практиці, є прив'язка до показника «чиста вартість» (Net Worth), який відображає вартість активів сектору ЗДУ за мінусом його зобов'язань, а також до показника чиста фінансова вартість, де враховуються лише фінансові активи та зобов'язання. Чиста вартість фіксується станом на початок та кінець фінансового року та враховує зміни вартості внаслідок поточних операцій, переоцінок, втрат та набуття активів чи зобов'язань протягом звітного періоду.

Діагностика балансових показників сектору ЗДУ з прив'язкою до чистої вартості дає змогу об'єктивно оцінити природу виникнення фіскальних дисбалансів: чи вони пов'язані із структурою пасивів, чи пов'язані із поточними операціями, чи суттєвим є вплив змін вартості та обсягів активів чи зобов'язань, а також наскільки наявні активи можуть слугувати джерелом покриття фіскальних розривів.

Поточні доходи безпосередньо збільшують власний капітал (чисту вартість). Доходи не створюють фінансових зобов'язань, вони не є компенсацією за відповідне зниження активів. В той же час видатки, навпаки, зменшують чисту вартість активів. Тобто податки і збори, відсотки від кредитування приватного сектору - класифікуються як доходи, а платежі від приватизації чи від повернення кредитів – ні. Якщо ж платежі не зменшують власний капітал уряду, а є, наприклад, компенсацією за отримання активів (нефінансових чи фінансових), такі платежі не є видатками. Тобто виплата боргу не класифікується як видатки, оскільки в такому разі відбувається одночасне зменшення як депозитів (активів), так і зовнішніх зобов'язань. Аналогічним чином, якщо уряд купує акції корпорації або надає кредит для студентів, його грошові кошти та депозити (активи) знижуються, але, в той же час його власний капітал (кредит приватному сектору) збільшується. Загальний вплив на чисту вартість дорівнює нулю, отже, ці два платежі не класифікуються як видатки.

Оскільки операційний баланс є різницею державних доходів та витрат, то в контексті загальноекономічних показників його можна трактувати як державні заощадження (те, що не спожито, і може бути капіталізовано), а чисте придбання фінансових активів як інвестиції уряду. Підсумковий баланс, що на відміну від операційного балансу враховує інвестиційні видатки, доходи від приватизації та інші політично обумовлені операції, відображає чистий вклад уряду в формування сукупного попиту економіки (рис.1.2).

Рисунок 1.2 – Економічна інтерпретація балансів сектора ЗДУ

Джерело: [68, с.33].

Розвиваючи теорію, міжнародні науковці також вивели поняття первинного дефіциту при розрахунку якого з видатків виключено витрати на сплату процентів за державним боргом. Слід відзначити, що наразі, в умовах значних заборгованостей як в Україні так і в інших країнах світу, первинний дефіцит є одним із найважливіших макрофінансових показників. Показник первинного

дефіциту відображає, яким був би дефіцит за відсутності витрат на обслуговування боргу.

Крім того, на основі цього показника проводять аналіз, як попередня політика уряду (коли він у минулому допускав бюджетні дефіцити та позичав кошти для його покриття) впливає на теперішній стан державних фінансів. Виключивши проценти за державним боргом із загального обсягу бюджетних видатків, можна говорити про те, наскільки поточні рішення уряду відповідають принципам фінансової дисципліни. Сприятливою вважається ситуація, коли під час економічного зростання в бюджеті накопичується первинний надлишок [31, с.200].

Важливим компонентом економічного аналізу державних фінансів є розрахунок циклічних компонентів показників доходів та балансів сектору ЗДУ. Теорію економічного циклу розробляли вчені США, Західної Європи та Японії. Основна ідея полягає у згладжуванні пікових фаз циклу, в ідеалі - у вирівнюванні його траєкторії й досягненні поступового економічного зростання без спадів. Учені висловили припущення, що бюджет як потужний інструмент макрофінансового регулювання здатний впливати на економічний цикл, створюючи антициклічний вплив [31, с.193]. Іншими словами циклічно скориговані чисті баланси сектору ЗДУ дають можливість нівелювати вплив економічного циклу на поточні доходи і витрати. Циклічно скориговані баланси у світовій практиці застосовуються при аналізі впливу поточної податково-бюджетної політики на макрофінансову стійкість. У разі недискреційної фінансової політики це дає змогу визначити ефективність дії автоматичних стабілізаторів, у разі дискреційної - ефективність заходів політики з точки зору їх компенсаційного впливу для забезпечення умов повної зайнятості та виробництва неінфляційного ВВП [70, с.179].

Одною із головних ідей сьогодення вважається ідея збалансованого бюджету, де в основі підходу лежить концепція збалансованості в процесі економічного циклу. Логічне обґрунтування цієї концепції зводиться до протистояння спаду виробництва де уряд повинен знижувати податки і

збільшувати державні видатки, тобто провокувати дефіцит бюджету. І навпаки, під час економічного піднесення слід збільшувати податки і знижувати урядові витрати, а позитивне сальдо при цьому може бути використано на покриття державного боргу, що виник у період спаду.

Але, як свідчить практика, спади і піднесення в економічному циклі можуть бути неоднаковими за глибиною і протяжністю. Намагаючись збалансувати дефіцит, уряд повинен або підвищити ставки податків, або скоротити витрати, або використовувати комбіновані заходи. Як показує досвід багатьох країн, така політика потребує дуже тонкого збалансованого поєднання заходів з підвищення доходної бази й скорочення видатків. Адже державні видатки також мають різний характер – споживчий та інвестиційний. Тому мова йде про скорочення непродуктивних бюджетних витрат і зростання інвестицій у виробництво й у «людський капітал» – освіту, охорону здоров'я, соціальні компенсації [55, с.80-81].

В умовах ринкової економіки, як стверджують сучасні західні фінансові теорії, дефіцит може бути корисним у випадку, коли у разі спаду виробництва держава витрачає більше грошей, ніж отримує: він забезпечує збільшення попиту, в тому числі купівельної спроможності населення. Споживачі починають більше купувати, підприємці – більше продавати. Унаслідок цього зростають обсяги виробництва і скорочується безробіття. Проте в період піднесення економіки держава не може дозволити собі дефіцит бюджету, оскільки він стимулюватиме інфляцію [71, с. 60].

Таким чином, сучасна концепція дефіциту полягає у ідентифікації показників, які характеризують збалансованість державних фінансів (табл. 1.1). Така концепція дозволяє оцінити збалансованість фіскального сектору країни, за допомогою показника дефіциту, на операційному рівні, первинному рівні та на рівні чистого впливу фіскальної політи без дії структурних чи циклічних чинників, які виникають у процесі діяльності кожної країни світу. Правильна ідентифікація таких показників дозволить приймати правильні управлінські

рішення у сфері державних фінансів, що в свою чергу дозволить мінімізувати виникнення можливих макроекономічних дисбалансів.

Таблиця 1.1 - Ідентифікація процесів, які впливають на збалансованість державних фінансів

№ з/п	Проблеми пов'язані із ідентифікацією дефіциту	Показники, на які слід коригувати фактичний дефіцит	Можливості
1	Відокремлення поточної та інвестиційної діяльності	Придання та продаж основного капіталу	Дає можливість оцінити збалансованість операційної діяльності уряду та вплив державних інвестицій на показник дефіциту
2	Відокремлення діяльності, пов'язаної із виконанням базових державних функцій від операцій з обслуговування державного боргу	Відсотки на обслуговування боргу	Дає можливість оцінити збалансованість на первинному рівні (врахування тиску боргового навантаження)
3	Врахування політично - обумовлених операцій	Надання пільгових кредитів, приватизація, тощо	Дає змогу оцінити загальну збалансованість з врахуванням політично-обумовлених операцій з кредитування та приватизації
4	Відокремлення чинників, пов'язаних із дією економічного циклу	Циклічна складова дефіциту	Дає змогу оцінити збалансованість враховуючи поточну фазу економічного циклу країни
5	Виокремлення структурних чинників	Тимчасові та разові складові доходів та видатків	Дає змогу оцінити збалансованість через ідентифікацію впливу проведеної фіскальної політики

Джерело: побудовано автором.

Автором відзначено, що в економічній літературі існує широка дискусія щодо причин виникнення, суті та форм дефіциту. У класичному розумінні, як економічне явище, дефіцит сектору ЗДУ – це сума перевищення видатків сектору ЗДУ над його доходами, а сучасне інтерпретування дефіциту полягає в тому, що дефіцит потрібно розглядати як фінансово-економічне явище, яке підлягає жорсткому контролю задля його збалансованості, а наявність дефіциту (якщо він знаходиться в прийнятних межах і не загрожує фінансовій стабільності) означає додатковий стимулюючий попит зі сторони держави, що є особливо важливим в кризові періоди. В той же час, сучасна інтерпретація дефіциту лежить у площині

більш широкого розуміння дефіциту, де дефіцит розглядається в контексті проблем із ідентифікацією показників, які характеризують збалансованість державних фінансів.

1.2 Фактори формування дефіциту сектору загального державного управління

Огляд причин зміни дефіциту сектору ЗДУ покращує розуміння бюджетних процесів і може допомогти у виборі інструментів для запобігання виникнення нестійких великих дефіцитів і боргів. В Україні це особливо важливо, враховуючи наміри та міжнародний досвід запровадження фіскальних правил, які також спрямовані на уникнення надмірного дефіциту сектору ЗДУ.

Збільшення дефіциту та нарощування боргів після першої нафтової кризи у 1973 році сприяли економічним дослідженням, щодо визначення причин фіскальних змін. Спочатку акцент у таких дослідженнях був зосереджений на економічні та фіскальні фактори, що пояснювали спостережувані бюджетні тенденції, а пізніше до пояснення варіацій між країнами, оскільки загальні економічні обставини давали різний вплив на дефіцит у різних країнах світу.

Починаючи з Н.Рубіні, Д.Сакса, С. Хонкапохья та Д.Коена у 1989 році почали враховуватись поведінкові чинники з особливою увагою до аспектів політичної економіки. Політичні аспекти зміни дефіциту включали в себе два фактори: політичні погляди уряду (де вважалось, що соціалістичні чи соціально-демократичні уряди прагнуть до більшої частки державних витрат у загальному обсязі виробництва, а тому дефіцит при цьому буде вищий), та ступінь розсіювання політичної влади між різними політичними партіями в уряді, де було висловлено думку, що коаліційні уряди будуть схильні до більш високих обсягів державних витрат у порівнянні з урядами без коаліції [72, с.114].

Розвиваючи ідею, зарубіжні науковці почали виділяти більш специфічні політичні фактори де наприклад Карлсен виділив фактор так званого політичного циклу, який пояснюється збільшення дефіциту, внаслідок нарощування видатків при наближенні виборів до уряду [73, 146-174].

Ще одним політичним фактором є вплив прямої демократії обсяги дефіциту, зважаючи на обсяги ухилення від сплати податків [47, с.12]. Такі висновки були зроблені відповідно до думки Поммерон та Век-Ханнеманн, які стверджували, що спостерігається безпосередній вплив прямої демократії на ухилення від сплати податків [75, с. 166] та від висновків Фельда і Фреєра, які зазначили, що непрямий ефект виникає внаслідок впливу прямої демократії на відносини податкових органів і платників податків [76, с.90].

Окремо були розглянуті особливості бюджетного процесу при аналізі дефіциту, де Алесіна та Перотті наголошували на ролі бюджетних процедур [77, с. 16-17], тоді як Халлерберг та фон Хаген наголошували на ролі бюджетних установ, та їх впливу на результати фіскальних балансів [78, с.220-221].

Розглянувши такі політичні чинники, слід зауважити, що бажання політиків залишатися при владі стимулює їх до прийняття необґрунтованих рішень у сфері державних фінансів, передусім йдеться про різке зниження рівня податків або значне зростання соціальних виплат, надання невиправданих податкових пільг чи державних субсидій та ін. Все це може призвести до виникнення або швидкого підвищення бюджетного дефіциту.

Всі вище зазначені підходи були узагальнені та доповнені фахівцями центрального банку ЄС, де було наголошено на важливості дослідження факторів дефіциту саме на рівні загального уряду країни, а фактичні балансові показники слід розширювати, і приймати до уваги циклічні коливання економіки [79, с.14-15]. Також було наголошено, що фіскальні результати країни формуються з точки зору стабільності, макроекономічних умов, процентних ставок, циклу виборів, цін на активи та належності країни до міжнародних об'єднань тощо [79, с.28].

Причини виникнення дефіциту вивчали також інші західні науковці. Так, Р. Масгрейв стверджував, що зростання державних інвестицій може бути зумовлене необхідністю збільшення капіталовкладень залежно від потреб економічного циклу, до того ж, зростання видатків держави може бути пов'язане з необхідністю фінансування публічних послуг, попит на які еластичний до

доходів. Він наголошував, що можлива зміна суспільних поглядів здатна стимулювати різке зростання трансфертів населенню, а також стимулюючих програм, спрямованих на зростання їхніх доходів. Також збільшенню видатків сприяють й певні прогалини в оцінці владними структурами економічної кон'юнктури чи соціальних параметрів бюджету [4, с.243-245].

Окрім цього, до чинників дефіциту належать інфляційні процеси, проблеми функціонування грошового обігу і грошових розрахунків, не завжди ефективна інвестиційна, податкова та кредитна політика. Зокрема, в економічній літературі набув поширення ефект Олівера - Танзі, що полягає у зростанні реального бюджетного дефіциту при збільшенні інфляції [80, с. 206]. Підвищення інфляційної напруги створює економічні передумови для відкладання сплати податків до бюджету, оскільки за час такого відкладання відбувається знецінення грошей, від якого в кінцевому підсумку виграє платник податків. Унаслідок таких дій дефіцит бюджету і загальна нестійкість фінансової системи зростатимуть, що спричинить неповне виконання державою покладених на неї функцій. Водночас за наявності значної державної заборгованості й неконтрольованої інфляції надзвичайно важко передбачити здатність держави виконувати взяті на себе боргові зобов'язання. За таких обставин уряд, намагаючись зменшити дефіцит, знижуватиме реальну ставку дохідності, що може призвести до ускладнень у розвитку фінансового сектору економіки та репатріації фінансових ресурсів.

На основі впливу інфляційного фактору, було визначено специфічний показник дефіциту, який зазвичай називають віртуальний дефіцит – розроблений на основі дослідження взаємозв'язків між дефіцитом та гіперінфляцією в 1990-х роках. В основі концепції лежить твердження – який був би дефіцит за нульових темпів інфляції і повного фінансування урядом запланованих видатків.

Відомий економіст-неокласик Д. Патінкін досліджував поведінку уряду в умовах високих темпів інфляції й установив, що коаліційні уряди змушені брати до виконання ухвалені парламентською більшістю програми бюджетного фінансування, які не відповідають реальним фінансовим можливостям бюджету

[81, с.54]. Через це при гіперінфляції уряд починає затримувати фінансування бюджетних видатків, щоб пізніше виконати ці зобов'язання знеціненими грошима. Таким чином, фактично спостерігаються значно нижчі розміри бюджетного дефіциту, ніж вони мали б бути за своєчасного й належного фінансування затверджених у бюджеті видатків. Реальний дефіцит стає «віртуальним», або прихованим, завдяки бюджетним неплатежам [82, с.630].

Подібним до інфляційного фактору формування дефіциту сектору ЗДУ, девальвація. Так, при зниженні офіційного курсу національної валюти його зростатиме державний борг прийнятий у вигляді зовнішніх зобов'язань, що в свою чергу буде підвищувати суми обслуговування боргу, а отже, й збільшаться бюджетні видатки, які напряду впливають на рівень дефіциту сектору ЗДУ.

До чинників дефіциту також належить не завжди адекватне до економічної ситуації зростання видатків. Так, німецький економіст А. Вагнер виявив тенденцію постійного зростання державних видатків. Характеризуючи динамічний розвиток економіки (на той час), він припустив, що за таких обставин видатки перевищуватимуть темпи зростання національного доходу й обсяги виробництва. До того ж, згаданий дослідник навів такі основні аргументи на користь власної позиції [83, с. 281 - 282]:

- розвиток економіки та поглиблення поділу праці змушує державу витратити більше коштів для підтримки ефективної економіки, забезпечення правоохоронної діяльності, надання юридичних послуг й ін.;
- нові технології потребують залучення додаткових обсягів капіталу, який може бути забезпечений акціонерними або державними корпораціями;
- збільшення видатків зумовлено зростанням державної активності у таких сферах як освіта, охорона здоров'я та ін.

Досліджуючи праці вітчизняних науковців було визначено, що дефіцит загального уряду зумовлюється дією як постійних так і тимчасових фундаментальних чинників. Так, Т.Богдан до чинників відносить [61, с.99]:

Постійні:

- активну участь держави в економіці;
- прийняття надмірних соціальних зобов'язань за неможливості мобілізувати достатній рівень надходжень до бюджету, тощо.

Тимчасові:

- циклічний спад виробництва і звуження на цій основі податкової бази;
- збільшення державних видатків у передвиборний період (вплив стадії політичного циклу на розмір бюджетного дефіциту);
- трансформація соціально-економічної системи і зменшення бюджетних доходів в умовах суттєвого спаду виробництва;
- збільшення видатків на оборону в милітаризованій економіці чи в період проведення військових дій;
- упровадження податкової реформи, націленої на зниження податкового навантаження й активізацію економічної діяльності.

Іншим чинником існування дефіциту є масштабні обсяги тіньової економіки, передумови для виникнення якої склалися в Україні ще з часу проголошення її незалежності. В середині 1990-х рр. рівень тінізації економіки досяг 65% від ВВП [84, с.62], з подальшим зростанням протягом 2008-2010 рр. причиною чого стали [85, с.23]:

- посилення негативних очікувань населення щодо майбутнього розвитку економіки країни на тлі розгортання фінансової кризи в Україні, яка супроводжувалася значними девальваційними процесами, а також негативними тенденціями на ринку праці;
- повернення споживачів до неформальних ринків, що зумовлено зниженням купівельної спроможності населення;
- зростання недовіри до стійкості вітчизняної банківської системи, що спричинило тенденцію до відпливу коштів з банківських установ і спонукало суб'єктів господарювання до часткового переходу на готівкові розрахунки поза банками;

- формування українськими виробниками резервів для забезпечення функціонування підприємств в умовах кризи шляхом приховування частини прибутків;
- нестабільність інвестиційного, підприємницького й політичного клімату в нашій державі та ін.

Говорячи про тіньовий фактор, слід також зазначити, що до нього також відноситься і рівень ухилення від сплати податків. Умисне ухилення від сплати податків є незаконним і в таких країнах як Україна, уряд намагається протидіяти цьому фактору, але такі намагання не завжди приносять бажаного результату, а тому держава недотримує частину надходжень, що може збільшувати обсяги дефіциту сектору ЗДУ.

Загалом, вчений Є. Коломін виділив такі чинники дефіциту [86, с.170-175]:

- військова доктрина. Цей чинник зумовлений значними витратами на проведення воєнних кампаній і необґрунтованою мілітаризацією економіки в мирний час;
- економічна криза. Цей фактор породжений несприятливим економічним розвитком, зокрема - спадом виробництва, інфляційними процесами, неефективним функціонуванням окремих галузей економіки й ін.;
- політична ідеологія. Такий чинник передбачає надмірні витрати коаліцій політичних партій за рахунок майбутніх урядів з огляду на намагання політиків сподобатися виборцям;
- надзвичайні обставини. Даний фактор пов'язаний з необхідністю здійснення великих видатків на ліквідацію наслідків стихійних явищ, катастроф та епідемій.

Серед конкретних причин виникнення дефіциту в Україні, науковці також виокремлюють: неефективний механізм оподаткування суб'єктів господарювання, посилення фіскальної функції податкової системи; невпорядковану систему соціальних та економічних пільг; низьку якість бюджетного планування; нераціональну структуру бюджетних витрат;

недосконалість і часту зміну фінансового законодавства тощо [31, с. 84 та 87, с. 147].

Основною причиною перманентного дефіциту державного бюджету в розвинутих країнах на думку М.Карліна – є зростаючі в ХХ ст. і, особливо, на початку ХХІ ст. державні витрати (в т.ч. зумовлені дискреційними фінансовими заходами стимулювання ділової економічної активності в умовах кризових явищ), при цьому також відзначено, що країни з розвинутою ринковою економікою мають більші можливості покривати ці витрати за рахунок дефіцитного фінансування, у зв'язку з тим, що в їхньому ВВП більшу роль відіграє внутрішній попит і внутрішній ринок, на якому більше можливостей для масового випуску державних цінних паперів [56, с.30]

Окремим фактором слід відзначити високий розрив у добробуті населення країни. Деякі економісти стверджують, що значний розрив добробуту суспільства також призводять до погіршення податково-бюджетної позиції уряду [88, с.67]. З одного боку, більш багаті люди будуть намагатись легальними (нелегальними) способами зменшувати податкові платежі державі, а з іншого якщо мільйони людей зайняті на низькооплачуваній роботі, вони не будуть заробляти достатньо, щоб платити великі податки. Натомість, підтримуючи цих людей у вигляді соціального забезпечення, держава може більше витратити аніж отримати потім у вигляді податків, що буде безпосередньо впливати на рівень дефіциту сектору ЗДУ країни.

Беручи до уваги Українські реалії, також можна виділити демографічний тиск, який також може вплинути на обсяги дефіциту сектору ЗДУ, наприклад, старіння населення призведе до збільшення державних витрат на пенсійне забезпечення, які будуть зростати швидше аніж надходження за яким такі пенсії фінансуються, внаслідок цього в підсекторі загального уряду буде виникати додатковий дефіцит, який уряд буде зобов'язаний фінансувати.

Також потрібно зауважити, що для багатьох країн зростання дефіциту бюджету є неминучим результатом рецесії або тривалого періоду повільного зростання. Під час спаду потоки доходів уряду знижуються внаслідок зниження

як прямих так і непрямих податків, у той же час задля підтримки уряд зобов'язаний нарощувати соціальні виплати, такі як допомога по безробіттю та інші соціальні видатки тощо. Отже, частина дефіциту може бути наслідком роботи автоматичних стабілізаторів таких як зміни у податках чи державних витратах, які відбуваються автоматично на різних етапах економічного циклу країни.

Дослідивши фактори, які виділяють вітчизняні та зарубіжні науковці, слід зазначити, що в Україні при розробці та оцінці вже наявного дефіциту ігнорується один із найголовніших факторів його формування – фаза економічного циклу. Не враховуючи цей фактор при розробці та затвердженні бюджету країни, уряд не приймає до уваги той факт, що економіки потребує додаткових імпульсів з боку фіскального сектору при спаді економіки чи навпаки - при піднесенні економіки, вона потребує додаткової рецесійної політики уряду. В довгостроковому періоді, така тенденція призвела до значних дисбалансів в економіці, які наразі призвели до нівелювання фіскального простору України, при якому уряд майже не здатен адекватно реагувати на виникаючі шоки в економіці.

Так дефіцит сектору ЗДУ, який відображає перевищення видатків сектору ЗДУ над його доходами внаслідок дії дискреційних заходів викликаних дією економічного циклу вважається циклічно-скоригованим дефіцитом (іноді в науковій літературі його називають структурним дефіцитом). Виникнення циклічного дефіциту зумовлене дією автоматичних стабілізаторів законодавчо вмонтованих у бюджетно-податкове законодавство. Чим вища частка еластичних податків у структурі доходів сектору ЗДУ, і чим більші розміри допомоги з безробіття та рівень інших соціальних стандартів, тим більшими є коливання циклічного сальдо сектору ЗДУ [89, с.138].

Визначення відмінних за назвою, але близьких за змістом до циклічного і структурного видів дефіциту наводяться у наукових працях вітчизняних дослідників. Зокрема Василик О.Д. та Павлюк К.В [34, с. 91] розрізняють поняття «стійкий дефіцит бюджету», що існує у довгостроковому періоді, та

тимчасовий дефіцит, що виникає у випадку касових розривів або непередбачуваних обставин.

Циклічно скоректовані і структурні баланси широко використовуються для інтерпретування, різкого погіршення балансів сектору ЗДУ пов'язаних зі змінами в макроекономічному середовищі. Основна мета циклічної коригування полягає в тому, щоб отримати оцінку фіскальних балансів за вирахуванням циклічних ефектів. З цією метою фіскальні баланси коригуються на «тимчасові ефекти», пов'язані з відхиленням фактичного від потенційного випуску. Однак тільки оцінка впливу дефіциту випуску на фіскальні змінні може не враховувати інші фактори і тому може привести до неточної оцінки фіскальної позиції та/або фіскальної стійкості. У таких випадках структурний баланс забезпечує більш точну характеристику фіскальної політики, ніж циклічно скоригований баланс [90, с. 1].

Структурні баланси можна розглядати як збільшення циклічно скоригованих балансів, оскільки вони пристосовуються до більш широкого кола факторів (ця точка зору на структурний баланс також відображена у визначенні структурного балансу МВФ «Перспективи розвитку світової економіки» (WEO): «Структурний баланс [...] відноситься до циклічно скоригованого балансу органів державного управління, скоригованого для неструктурних елементів за межами економічного циклу» [91, с. 4]). Більш конкретно, структурні баланси націлені на кількісну оцінку і усунення факторів, які слабо корелюють з економічним циклом, такі як зміна цін на активи, сировинні товари або зміни в складі випуску та одноразових або тимчасових статей доходів або витрат, які не впливають на базову фіскальну позицію.

В ЄС було розроблено окрему низку керівних принципів для класифікації операцій, які можна віднести до одноразових та тимчасових заходів фіскальної політики для того, щоб зробити критерії, що використовуються у фіскальному нагляді, більш прозорими. До основних принципів таких одноразових заходів фіскальної політики відносять [92]:

–одноразові заходи, які за своєю суттю не повторюються. Разові заходи – це транзакції, які за своєю природою надають лише тимчасовий разовий вплив на доходи або витрати сектору ЗДУ.

–одноразовий характер заходів не може бути визначений законом або рішенням уряду. Тобто, одноразовий характер заходів не повинен залежати від того, що уряд законодавчо приписує таку міру до тимчасової або постійної (не залежить від законодавчо встановленого статусу, а визначається лише за її характеристикою та сутністю);

–волонтильні компоненти доходів або витрат не повинні розглядатися як разові. Зрозуміло, що циклічну частину доходів або витрат не слід розглядати як одноразову, оскільки її вплив вже враховано шляхом циклічного коригування балансу сектору ЗДУ.

–цілеспрямовані політичні дії, які збільшують дефіцит, як правило, не вважаються одноразовими. Положення про одноразові заходи в першу чергу призначені для усунення політичних дій, які не призводять до стабільного поліпшення бюджетного балансу.

–одноразовими вважаються тільки заходи, які мають значний вплив на загальний рівень дефіциту сектору ЗДУ. Як правило, заходи менше 0,1 % ВВП не розглядаються як одноразові.

Дослідивши фактори формування дефіциту сектору ЗДУ, виділено кілька основних груп, до яких відносяться фактори, які безпосередньо пов'язані із поточним економічним станом держави, або так звані природні чи економічні фактори (фаза економічного циклу, макроекономічна ситуація в країні тощо), політичні фактори (активна чи пасивна участь держави, політичні погляди урядовців, політичний цикл тощо). Окремо слід відзначити сутрукутні фактори, які на думку автора мають вагомий вплив на формування дефіциту в Україні. З одного боку, існують тимчасові чи разові фактори формування дефіциту, які зазвичай непередбачувані і не завжди є запланованими (стихійні лиха, військова доктрина тощо). З іншого боку існують суттєві інституційні фактори формування дефіциту (структурні диспропорції в економіці), які несуть в собі невизначеності

економіки (наприклад тінізація) та проблем управління державними фінансами в цілому. Тому на думку автора, доцільним буде розділити структурні фактори на дві складові: інтситуційні та інші тимчасові чи разові фактори.

Рисунок 1.3 - Фактори формування дефіциту сектору ЗДУ

Джерело: складено автором.

Підсумовуючи дослідження сучасних концепцій дефіциту та факторів його формування, автор прийшов до висновку, що розгляд поняття дефіциту слід здійснювати в контексті ідентифікації окремих аспектів діяльності сектору ЗДУ, а саме: відокремлення дефіциту від поточної та інвестиційної діяльності уряду, виокремлення первинного дефіциту (враховуючи вплив боргового навантаження), ідентифікація політично-обумовлених операцій з кредитування та приватизації, ідентифікації впливу на дефіцит фази економічного циклу, ідентифікації впливу на дефіцит тимчасових чинників, інституційного охоплення системи державних фінансів. Такий підхід до розгляду дефіциту сектору ЗДУ дозволяє запобігти макроекономічним дисбалансам, які можуть виникати в довгостроковій перспективі в наслідок нехтування одного з перелічених факторів формування дефіциту.

1.3 Міжнародний досвід регулювання дефіциту сектору загального державного управління

Економіко-правовими механізмами регулювання дефіциту сектору загального державного управління (ЗДУ), що дістали значного поширення у міжнародній практиці, є фіскальні правила. Формування чітких інституційних рамок для бюджетної політики та запровадження нових фіскальних правил як у розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються, є однією з найбільш помітних тенденцій міжнародних фінансів останніх років [93, с.166].

Фіскальні правила запроваджуються та модифікуються все в більшій кількості країн світу [94]. Основним мотивом модифікації і запровадження нових фіскальних правил було створення надійних середньострокових орієнтирів у галузі бюджетної політики та підвищення ступеня довіри економічних суб'єктів до державної політики. Прийняття фіскальних правил стало важливим елементом у системі заходів із подолання фіскальних дисбалансів і досягнення підтримки громадськості при впровадженні програм бюджетної консолідації [97, с.185-186].

Так, фіскальні правила – це законодавчі або нормативні обмеження довгострокового характеру на бюджетно-податкову політику у формі кількісних лімітів на основні фіскальних агрегатів. Такі кількісні ліміти відображаються у національному законодавстві чи міжнародних договорах і є обов'язковими для виконання органами державної влади. Тобто простір для фіскальної політики обмежується жорсткими рамками, які не можуть часто змінюватися [38, с.130-131].

Основні види фіскальних правил, які застосовуються у міжнародній практиці [25, с.7]:

- боргові правила;
- правила фіскального балансу;
- ліміти на видатки сектору ЗДУ;
- граничні показники доходів.

Правила фіскального балансу – безпосередньо встановлюють обмеження рівня дефіцит сектору ЗДУ (в тому числі фактичний, структурний та циклічно скоригований дефіцити). Боргові правила, в свою чергу, встановлюють чіткий ліміт або цільовий рівень державного боргу щодо ВВП. Ліміти видатків сектору ЗДУ обмежують обсяг загальних, первинних, або поточних видатків сектору ЗДУ. Такі ліміти набувають форми абсолютних величин або темпів приросту (у деяких випадках, як співвідношення з ВВП), і поширюються на часовий проміжок від 3 до 5 років. Граничні показники доходів – це законодавчо визначений максимально можливий чи мінімально допустимий рівень бюджетних доходів, який має гарантувати прийнятний стан податкового навантаження або навпаки збільшення обсягу надходжень до бюджету, але як показує практика, в країнах світу таке обмеження зустрічається не так часто як інші фіскальні правила [25, с.7-10].

Такі показники перебувають у сфері безпосереднього впливу уряду і змінюють рівень дефіциту сектору ЗДУ, тому їх розгляд в питаннях регулювання дефіциту сектору ЗДУ є обов'язковим [98, с.74].

Фіскальним пактом у ЄС [99] було запроваджено нові фіскальні правила на національному рівні та встановлено жорсткіші умови контролю за дотриманням визначених правил. Встановлені Фіскальним пактом фіскальні прийняті країнами-членами ЄС у 2014 р. Серед них [99, с. 14]:

–лімітування структурного балансу бюджету: щорічний структурний дефіцит бюджету не повинен перевищувати 0,5 % ВВП, а у країнах з рівнем боргового навантаження до 60 % ВВП і низькими ризиками порушення фіскальної стійкості – 1 % ВВП;

–жорстка система впровадження фіскальних правил: країни-члени на національному рівні повинні розробити механізми автоматичного коригування, які вступатимуть в дію при порушенні визначених лімітів (Європейський суд справедливості перевіряє, на скільки правило щодо обмеження структурного дефіциту бюджету закріплене у рамках законодавства);

–зобов'язання постійного зниження боргового навантаження до рівня 60 % ВВП, щорічне скорочення розміру державного боргу не повинно бути нижчим 1/20 відхилення фактичного рівня боргу від цільового, починаючи з моменту спливання трирічного періоду після виходу з процедури регулювання надмірного дефіциту бюджету (*excessive deficit procedure – EDP*);

–нові цільові показники видатків на наднаціональному рівні: щорічний темп зростання первинних видатків бюджету (за винятком видатків на обслуговування державного боргу) без урахування допомоги по безробіттю не повинен перевищувати довгострокових темпів зростання номінального ВВП; це правило діє лише для країн, де дефіцит бюджету не перевищує 3 % ВВП;

–ширші критерії для включення до процедур регулювання надмірного дефіциту бюджету (*EDP*): країни, які порушують борговий ліміт, рішенням кваліфікованої більшості членів Комітету ECOFIN в обов'язковому порядку мають пройти процедури регулювання надмірного дефіциту бюджету (*EDP*).

Також слід зауважити, відповідно до даних МВФ станом на 2015 рік, законодавчо впроваджено хоча б одне фіскальне правило на національному або наднаціональному рівні у 96 країнах світу [100].

З відповідних даних МВФ [100], можна зробити висновок, що у міжнародній практиці найчастіше застосовуються боргові ліміти і правила фіскальних балансів. Так, фіскальні правила боргових лімітів застосовуються у 79% представлених країнах світу (або 76 країнах світу) з яких вони пропорційно розподілені по розвинутим країнам світу (у 24 країнах), країнах світу з ринками, що формуються (у 26 країнах) та малорозвинених країнах (у 26 країнах).

Схожою є ситуацією з впровадженням правила фіскальних балансів, які майже пропорційно розподілені по групам країн світу (у розвинуті країни світу – 30 країн, в яких впроваджено правила фіскальних балансів; в країнах світу з ринками, що формуються малорозвинених країнах світу – по 24 країни).

Також досить поширеними є ліміти на видатки сектору ЗДУ (переважно у розвинутих країнах – у 47% країн з числа 96), тоді як граничні показники доходів відіграють значно меншу роль у регулюванні дефіциту сектору ЗДУ та

переважно не застосовуються у міжнародній практиці (лише у 14 країнах світу) (рис. 1.4)

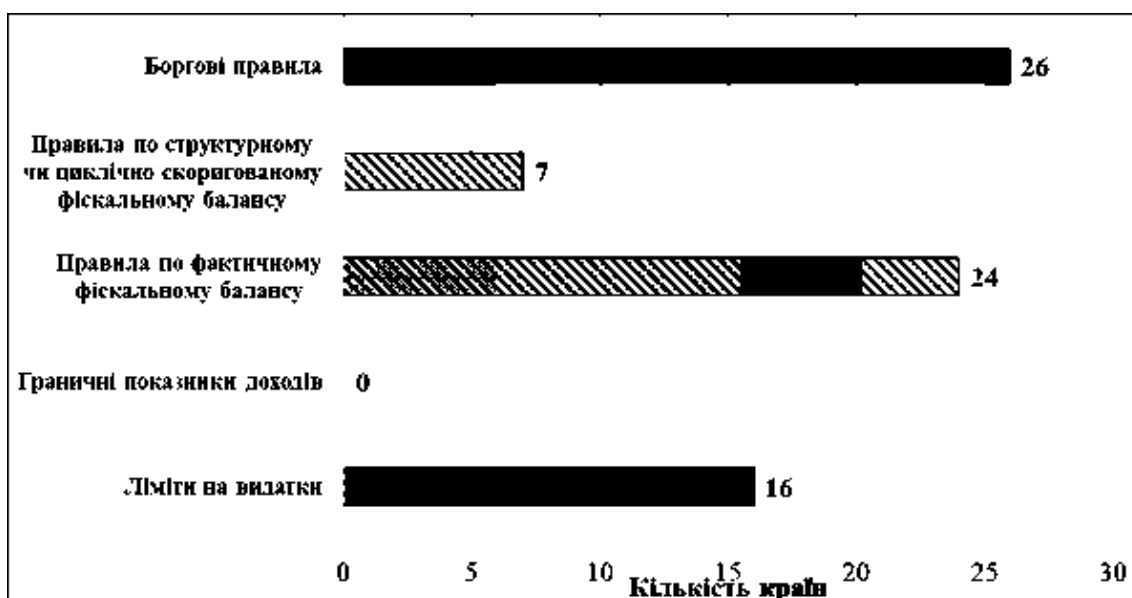
Рисунок 1.4 - Фіскальні правила країн світу на кінець 2015 року

Джерело: побудовано автором на основі [100]

На основі даних МВФ автором було досліджено основні характеристики фіскальних правил, що застосовуються в країнах світу з ринками, що формуються (рис. 1.5) [26,100 та 101]:

- **Ліміти на видатки** (встановлено в 16 країнах світу¹) здебільшого набувають форм обмеження витрат відносно рівня ВВП або встановлення обмежень щодо їх реального (або номінального) зростання. Як правило, рівень лімітів відносно ВВП коливається від 30 до 40%, а реальне зростання витрат не може перевищувати зростання потенційного ВВП. Окремими лімітами встановлюється обмеження первинних/поточних витрат на рівні 1-3% на рік, або загального збільшення дискреційних витрат (яке не може перевищувати 1 п.п. у реальному вимірі).

¹ Болгарія, Ботсвана, Бразилія, Грузія, Еквадор, Колумбія, Мальта, Мексика, Намібія, Парагвай, Перу, Польща, Росія, Румунія, Угорщина, Хорватія.

Рисунок 1.5 - Фіскальні правила в країнах світу з ринками, що формуються на кінець 2015 року

Джерело: побудовано автором на основі [26, 100, 101]

- **Правила фінансових балансів** (встановлено в 24 країнах світу²) зазвичай набувають вигляду обмеження відносного чи абсолютного (грошовому вираженні) рівня дефіциту (дефіцит може встановлюватись на різних рівнях: муніципальний, федеральний, сектор ЗДУ тощо). В свою чергу відносний рівень дефіциту також розподіляється на 2 види: фактичний та структурний дефіцит. Так, відносні граничні значення фактичного дефіциту коливаються в межах 1-3% від ВВП. Виключеннями є такі країни як: Мексика, Мальта, Ямайка, Екваторіальна Гвінея, де бюджетний баланс повинен бути позитивним або повністю збалансований; а також Пакистан (дефіцит не більше 3,5% від ВВП), або Шрі-Ланка (загальний дефіцит бюджету встановлюється на межі не більше 5% від ВВП). В свою чергу, граничне значення структурного балансу коливаються в межах 0,5% від ВВП, із певними виключеннями де наприклад, у Перу, Чилі та Колумбії структурний дефіцит не може перевищувати 1% від ВВП, а в Мальті та Екваторіальній Гвінеї – має бути повністю збалансований.

² Болгарія, Ботсвана, Грузія, Екваторіальна Гвінея, Індонезія, Колумбія, Коста-Ріка, Малайзія, Мальта, Мексика, Пакистан, Панама, Парагвай, Перу, Польща, Румунія, Сербія, Угорщина, Уругвай, Хорватія, Чилі, Чорногорія, Шрі Ланка, Ямайка.

- **Боргові правила** (встановлено в 26 країнах світу³) набувають форм обмежень державного боргу не вище рівня 40-60% ВВП, в окремих випадках 25% (Намібія) чи 85% (Шрі-Ланка). Існують також специфічні обмеження рівня боргу, наприклад в Еквадорі обмежується заборгованість сектору ЗДУ та держаних нефінансових корпорацій рівнем у 40% ВВП, при цьому борг відокремлених підрозділів державних підприємств обмежується рівнем у 200% їх річного доходу, а їх витрати на обслуговування боргу – рівнем у 25% річного доходу. Ще одним специфічним прикладом є Малайзія, уряд якої дотримується «золотого правила», за яким він запозичує тільки на капітальні витрати. В окремих країнах передбачені додаткові процедури зниження рівня боргу для уникнення майбутніх проблем невиконання боргового правила: наприклад, у Вірменії передбачається, що у разі якщо відношення державного боргу до ВВП попереднього року перевищить 50 відсотків, дефіцит у наступному році повинен бути меншим за 3 відсотки від середнього ВВП попередніх 3 років.

- Фіскальні правила, щодо **граничних показників доходів** у зазначених країнах не застосовувалися.

Також автором узагальнено дані МВФ про фіскальні правила наднаціонального рівня (встановлених на рівні союзів чи об'єднань країн) [26, 100, 101 та 102].

Боргові правила.

Для країн **Центральноафриканського економічного та валютного союзу (СЕМАС)** з 2002 року встановлено боргове правило, яке обмежує обсяг зовнішнього та внутрішнього боргу рівнем у 70 % від ВВП.

Одним з критеріїв конвергенції для країн **Східноафриканського валютного союзу (ЕАМУ)** є борговий критерій (діє з 2013 року), граничний розмір якого за чистою приведеною вартістю має становити не більше 50% від ВВП. Цільові показники планується досягти у 2020-2021 роках.

---

³ Антигуа і Барбуда, Вірменія, Ботсвана, Бразилія, Болгарія, Хорватія, Еквадор, Екваторіальна Гвінея, Грузія, Угорщина, Індонезія, Ямайка, Малайзія, Мальта, Маврикій, Чорногорія, Намібія, Пакистан, Панама, Перу, Польща, Румунія, Сербія, Шрі Ланка, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія.

Для **країн Східно-карибського валютного союзу (ECCU)** з 1998 року встановлено боргове правило, відповідно до якого країни-члени будуть прагнути зменшити державний борг до 60% ВВП до 2030 року (попередня дата досягнення цільового показника у 60% від ВВП була визначена до 2020 р.).

Для **країн - членів ЄС** з 1992 року встановлено боргове правило на **цільовому** рівні 60% ВВП; у разі перевищення зазначеного нормативу щорічне скорочення розміру державного боргу має бути не нижче 1/20 відхилення фактичного рівня боргу від цільового починаючи з моменту закінчення трирічного періоду після виходу з процедури регулювання надмірного дефіциту бюджету. Якщо протягом перехідного періоду прогрес недостатній, може бути відкрита процедура регулювання надмірного дефіциту із застосуванням санкцій та штрафів.

Для **країн Західноафриканського економічного та валютного союзу (WAEMU)** з 2000 р. встановлено боргове правило на рівні 70% ВВП [102, с. 13].

Правила фіскального балансу.

У **країнах Центральноафриканського економічного та валютного союзу (CEMAC)** з 2002 р. діє правило фіскального балансу, яке вважається виконаним за умови досягнення трьох критеріїв. Перший критерій - це базовий фіскальний баланс, визначений як загальний дохід (крім грантів), за вирахуванням загальних витрат (за винятком капітальних витрат, які фінансуються з-за кордону), має бути бездефіцитним. Другий критерій - базовий структурний фіскальний баланс у відсотках від номінального ВВП повинен бути нульовим або у профіциті (ця концепція впливає з основного критерію, де у базовому фіскальному балансі замінюються фактичні доходи від нафти на їх трирічну ковзну середню величину). Третій критерій - баланс ненафтового фіскального балансу у % від ненафтового ВВП має бути профіцитним або знаходитись в повному балансі.

У **країнах Східноафриканського валютного союзу (EAMU)** з 2013 року діє правило граничного розміру дефіциту на рівні не більше 3% від ВВП (рівень цільових показників планується досягти до 2020-2021 рр.).

Для країн Східно-карибського валютного союзу (ЕССУ) з 1998 р. встановлено правило граничного розміру дефіциту на рівні 3 % від ВВП.

Для країн членів ЄС правило бюджетного балансу діє на двох рівнях: фактичному та структурному. Обмеження дефіциту вимагає виконання хоча б однієї з двох наступних умов: або дефіцит істотно і безперервно знижувався і досягає рівня, близького до 3% ВВП, або перевищення дефіциту є виключно винятковим і тимчасовим, а величина дефіциту як і раніше близька до 3% ВВП. Лімітування структурного балансу, в свою чергу, здійснюється у межах 0,5% від потенційного ВВП, а у країнах з рівнем боргового навантаження до 60 % ВВП і низькими ризиками порушення фіскальної стійкості – 1% від потенційного ВВП.

У країнах Західноафриканського економічного та валютного союзу (WAEMU) з 2000 р. діє правило фіскального балансу, яке встановлює ліміт на підсумковий дефіцит (в т.ч. гранти) у 3 % від ВВП [102, с. 13].

Ліміти на видатки встановлені лише у країнах - членах ЄС. Дані правила передбачають, що чисті темпи зростання державних витрат мають бути на рівні середньострокового потенційного економічного зростання країни або нижчими від середнього рівня залежно від позиції країни щодо її середньострокових бюджетних цілей (СБЦ). Зростання витрат, які виходять за рамки середньострокового зростання потенційного ВВП, повинні узгоджуватися з додатковими дискреційними доходами. Щорічний приріст первинних видатків (без урахування виплат по безробіттю та дискреційних доходів) не повинен перевищувати довгострокові темпи зростання ВВП. Цей орієнтир застосовується лише тоді, коли в країні немає процедури регулювання надмірного дефіциту (дефіцит не перевищує 3 % ВВП) і, включається до процедур оцінки прогресу у досягненні СБЦ.

Граничні показники доходів встановлені лише у країнах Західноафриканського економічного та валютного союзу (WAEMU) та передбачають, що граничні показники податкових надходжень до ВВП мають бути не меншими від 20% [102, с. 13].

Керуючись методологією порівняння країн світу, на основі показника ВВП по ПКС на душу населення (в постійних цінах 2010 року, дол.США), автором було визначено, що за даними ООН [103] середній рівень ВВП по ПКС на душу населення в Україні у 2015-2017 рр. досяг рівня майже 2,8 тис. дол.США. Досліджуючи фіскальні правила окремих країн світу з ринками, що формуються з близьким за рівнем розвитку України, автором було виділено 11 країн світу, у яких станом на 2015 рік були наявні фіскальні правила, а середній рівень ВВП по ПКС на душу населення коливається близько 4 тис. дол. США (з 1,2 тис. у Пакистані, до 6 тис. у Намібії).

Так було визначено, що з країн світу з ринками, що формуються з близьким за рівнем розвитку України фіскальні правила приймаються у вигляді комбінації правила бюджетного балансу (у 7 країнах) та боргового правила (9 країн), де вони здебільшого набувають вигляду: правила фактичного бюджетного балансу на рівні близько 3% від ВВП (з певними виключеннями: досягнення повного балансу у Ямайці, 1,5% у Парагваї та 3,5% у Пакистані), а обмеження боргу на рівні 60% від ВВП (з певними виключеннями: 25-30% у Намібії, та 40-45% у Еквадорі та Сербії). Також слід зазначити, що у Еквадорі Грузії, Намібії та Парагваї встановлено додаткове фіскальне правило по обмеженню видатків де наприклад у Грузії чи Намібії вони набувають вигляду обмеження загальних видатків на рівні 30% від ВВП.

Більш детальна інформація про фіскальні правила запроваджені у деяких країнах світу з ринками, що формуються представлена у табл. 1.2.

Дослідивши країни світу з ринками що формуються і країни з близьким за розвитком (з числа країн світу з ринками що формуються), автор прийшов до висновку, що результати є досить подібними, тому до рекомендацій буде виноситись досвід всіх країн світу з ринками що формуються, з метою більшої статистичної вибірки (табл.1.3).

Таблиця 1.2 – Фіскальні правила окремих країн світу з ринками, що формуються

Країни з економікою, що розвивається	Основні елементи фіскальних правил
Вірменія	Боргове правило (з 2008) згідно з яким державний борг не може перевищувати 60% ВВП у будь-якому конкретному році. Якщо відношення державного боргу до ВВП попереднього року перевищить 50 відсотків, дефіцит у наступному році повинен бути меншим за 3 відсотки від середнього ВВП попередніх трьох років. У 2015 році визначення державного боргу змінилося та відтепер застосовується тільки до державного боргу, за винятком боргу центрального банку.
Еквадор	Обмеження видатків (з 2010 р.): У правилі зазначається, що постійні витрати не можуть бути більшими, ніж постійні доходи, хоча ці категорії визначені нечітко. У виняткових випадках непостійні доходи можуть використовуватися для оплати постійних витрат, якщо уряд вважатиме за потрібне. Боргові правила (з 2010 р.): Правило обмежує нефінансову заборгованість державного сектору до 40% ВВП, а також обмежує борг децентралізованих суб'єктів господарювання до 200% їх річного доходу та обслуговування боргу до 25% їх річного доходу.
Грузія	1. Обмеження видатків (с 2014 р.): співвідношення загальних витрат (в т.ч. збільшення нефінансових активів) до ВВП не повинно перевищувати 30 відсотків; 2. Правила бюджетного балансу (з 2014 р.): відношення дефіциту консолідованого бюджету до ВВП не повинно перевищувати 3%; 3. Боргові правила(з 2014 р.): співвідношення державного боргу до ВВП не може перевищувати 60%.
Індія	Правила бюджетного балансу (з 2013 р.): У 2013 році влада змінила умови для відновлення дефіциту з метою досягнення первісної середньострокової цілі на рівні 3% від ВВП у 2015 році з кінцевими термінами у 2017/19 рр.
Індонезія	1. Боргові правила (з 2004 року): загальний борг центрального та місцевого бюджетів не повинен перевищувати 60% від ВВП. 2. Правила бюджетного балансу (з 1967 р.): Консолідований бюджетний дефіцит державного та місцевого бюджетів обмежений 3% від ВВП у будь-якому конкретному році.
Ямайка	1. Правила бюджетного балансу (з 2014 р.): до кінця фінансового 2018 року досягти фіскального балансу; 2. Боргові правила (з 2014 р.): через обмеження підсумкового балансу сектору загального державного управління, для зменшення загальної заборгованості до 60 % від ВВП або нижче до 2025/2026 рр.
Намібія	1. Обмеження видатків (з 2010 р.): Рівень державних видатків не повинен перевищувати 30% від ВВП. 2. Боргові правила (з 2001 р.): Співвідношення державного боргу до ВВП становить 25-30% на рік.
Пакистан	1. Правила бюджетного балансу (з 2016 р.): Встановлено обмеження на дефіцит федерального бюджету на рівні 4% ВВП (без урахування іноземних грантів) у 2017/18 та до 3,5 відсоток ВВП після цього. 2. Боргові правила (з 2005 р.): Ліміт у 60% від ВВП на державний борг до 2012-2018 рр. і прийняття 15-річного шляху переходу до досягнення ліміту у 50% від ВВП.
Парагвай	1. Правила бюджетного балансу (з 2015 р.): Запроваджено верхній дефіцит бюджету на рівні 1,5 % від ВВП для центрального уряду. Конгрес може затвердити дефіцит до 3 відсотків від ВВП у випадку надзвичайних ситуацій на національному рівні, міжнародної кризи, що впливає на внутрішню економіку. Середній дефіцит бюджету за три наступні бюджетні періоди не повинен перевищувати 1 відсотка ВВП. 2. Обмеження видатків (2015 р.): Починаючи з 2015 року, зростання первинних витрат не більше 4% на рік.
Сербія	1. Правила бюджетного балансу (з 2010 р.): Закон про бюджетну систему, включає численні фіскальні правила, створення податкової ради для контролю дотримання цих вимог, а також прийнята політика та ефективність бюджету. З 2011 року граничний розмір фіскального дефіциту до ВВП встановлюється з врахуванням середньострокового дефіциту та середньостроковим зростанням ВВП. 2. Боргові правила (з 2011 року): Державний борг не може перевищувати 45 відсотків ВВП.

Джерело: побудовано автором на основі [100]

Як показує практика, країни з фіскальними правилами в середньому мають нижчий дефіцит порівняно з країнами, що їх не мають. Дослідження фахівців МВФ показало, що використання фіскальних правил корелює з покращенням фіскальних показників країн світу. У загальній вибірці з 140 країн за період 1985-2015 рр. в країнах де було запроваджено фіскальні правила, дефіцит сектору ЗДУ в середньому складав 1,7% від ВВП, тоді як в країнах, у яких фіскальні правила були відсутні – 2,1% від ВВП [104, с. 23 та 105 с.15].

Світовою практикою напрацьовано такі основні вимоги до констркції фіскальних правил [105]:

- широке інституційне покриття дії фіскальних правил;
- пов'язаність фіскальних правил із цілями забезпечення боргової стійкості державних фінансів;
- простота для розуміння і моніторингу фіскальних правил;
- сприяння контрциклічності фіскальної політики.

Конструкція фіскальних правил передбачає наявність фіскального якоря у формі боргового ліміту - як гаранта фіскальної стійкості. Таким чином утримання фіскальної стійкості є кінцевою метою функціонування системи фіскальних правил. Така конструкція фіскальних правил забезпечує умови передбачуваності фіскальної політики у середньостроковій перспективі та впливає на очікування економічних агентів [94].

Досліджуючи питання впровадження фіскальних правил, слід також зазначити, що у міжнародній практиці застосовуються ряд критеріїв, виконання яких дозволяє ідентифікувати наявність фіскального правила в тій чи іншій країні.

Таблиця 1.3 – Зведена інформація про фіскальні правила країн світу з ринками що формуються у 2015 році

Фіскальне правило	Країни світу з ринками що формуються, в яких встановлено хоча б 1 фіскальне правило (34 країни світу)		Усереднені граничні значення	Секторальне охоплення	Моніторинг дотримання правила поза межами урядом	Наявність обов'язкової процедури виконання	Встановлення конкретних випадків, які дозволяють відхилитись від граничних значень
	країн	% до країн групи					
Правило фактичного фіскального балансу	24	70.6%	2.4% від ВВП (від 0% до 5%)	сектор ЗДУ - 50% (12 країн); центральний уряд - 50% (12 країн)	54% (13 країн)	46% (11 країн)	58% (14 країн)
Боргове правило	26	76.5%	56.5% від ВВП (від 30% до 100%)	сектор ЗДУ - 65% (17 країн); центральний уряд - 35% (9 країн)	58% (15 країн)	42% (11 країн)	46% (12 країн)
Граничний рівень видатків	16	47.1%	на рівні сектору ЗДУ - 33.3% від ВВП (від 30% до 40%); на рівні центрального уряду - 30% від ВВП*	сектор ЗДУ - 56% (9 країн); центральний уряд - 44% (7 країн)	56% (9 країн)	56% (9 країн)	56% (9 країн)
Правило циклічно-скоригованого фіскального балансу	11	32.4%	0.6% від ВВП (від 0% до 1%)	сектор ЗДУ - 73% (8 країн); центральний уряд - 27% (3 країн)	82% (9 країн)	64% (7 країн)	82% (9 країн)

*в інших випадках набувають вигляду: обмеження реальних темпи видатків (не перевищує потенційного темпу зростання ВВП, або не перевищують певний відсоток, як правило 1-3%), обмеження темпів зростання первинних витрат (не більше 4% на рік), або ж встановлюється обмеження номінального росту видатків на рік.

Джерело: побудовано автором на основі [26, 100, 101]

До основних критеріїв фіскальних правил МВФ відносить наступні елементи [94]:

- наявність законодавчої основи (конституція, закон, коаліційна угода чи політичне зобов'язання);
- охоплення фіскального правила (не нижче центрального уряду);
- тривалість дії правила без перегляду (не менше 3 років);
- наявність процедур для моніторингу дотримання та виконання правил;
- наявність умов для гнучкості в надзвичайних обставинах.

Тобто, в практиці МВФ фіскальними правилами вважаються такі національні обмеження, які закріплені на законодавчому рівні, цілі яких встановлені чітко та конкретно, а також які не можуть бути переглянуті частіше ніж 1 раз на 3 роки (наприклад перегляд може відбуватися під час виборів).

Слід зауважити, що в міжнародній практиці не вважаються фіскальними правилами середньострокові бюджетні обмеження або багаторічні граничні витрати, які щорічно можуть змінюватися.

Окремими ознаками фіскальних правил є наявність механізмів їх дотримання: механізми автоматичної корекції правила, особисті чи інституційні санкції за дотримання фіскальних правил, нагляд незалежних бюджетних інститутів тощо.

Фахівці МВФ також визначають певні передумови, які відображають готовність країни до імплементації фіскальних правил і пов'язані ефективністю національної системи управління державними фінансами (PFM) [24]:

- надійність (достовірність) статистичної звітності. Система бюджетної звітності повинна бути всеохоплюючою з точки зору охоплених агрегатів і досить розвиненою для складання своєчасних звітів за підсумками року, що дозволяє здійснювати внутрішній моніторинг дотримання правила і дає можливість своєчасно сигналізувати про необхідність змін в політиці;
- технічна спроможність для забезпечення точності прогнозування: прогноз бюджетних агрегатів повинен бути з достатнім ступенем точності, щоб уникнути ризику того, що великі відхилення від

оголошеної цілі фіскальної політики похитнуть довіру до фіскального правила;

- внутрішні та зовнішні системи аудиту повинні забезпечувати повноту обліку використання державних ресурсів;
- фіскальні дані за результатами бюджетної звітності повинні публічно та регулярно оприлюднюватися на заздалегідь визначену календарну дату для забезпечення зовнішнього моніторингу фіскального правила.

Іншими критеріями, що характеризують повноцінність впровадження фіскального правила у практику державного управління, є [94]:

- наявність процедур відповідальності керівництва центральних органів влади (Міністра фінансів) за недотримання числових параметрів фіскальних правил;
- обов'язкова узгодженість фіскальних правил з іншими заходами макроекономічної політики держави.

В Україні, з чотирьох видів фіскальних правил застосовується кілька аналогів числових фіскальних правил – боргові ліміти (для боргу центрального уряду та для боргів місцевого рівня) та обмеження для фіскального балансу (дефіциту бюджету). Однак, незважаючи на те, що зазначені фіскальні обмеження є законодавчо встановленими, їх не можна назвати повноцінними фіскальними правилами відповідно до міжнародно визнаних критеріїв.

Так, статтею 14 п. 1 Бюджетного кодексу України передбачено, що «показник дефіциту державного бюджету на кожен рік середньострокового періоду не може перевищувати 3 відсотки прогнозного номінального обсягу ВВП України на відповідний рік», а статтею 18 ч. 2 (відповідно) визначено, що: «загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60% річного номінального обсягу ВВП України» [65].

Розглядаючи міжнародний досвід запровадження фіскальних правил автор прийшов до висновку, що для повноцінної імплементації фіскальних правил в практику управління державними фінансами необхідно здійснити ще ряд змін

нормативно-правового характеру з питань моніторингу правил, їх гнучкості, а також відповідальності за їх недотримання [94]:

- запровадити міжнародні стандарти статистичної звітності державних фінансів для забезпечення можливості правильного розрахунку фіскальних агрегатів у відповідності із прийнятими у світовій практиці підходами;

- запровадити процедури примушення до виконання фіскальних правил;

- запровадити чіткі процедури незалежного моніторингу виконання числових фіскальних правил;

- запровадити процедури гнучкості фіскальних правил при настанні тих чи інших надзвичайних ситуацій;

- запровадити відповідальність Міністра фінансів (та інших керівників центральних органів влади) за недотримання числових фіскальних правил чи порушення регламенту їх верифікації.

В Україні до цього часу нагальною проблемою залишається відсутність комплексної статистичної звітності державних фінансів, яка б складалась у відповідності до міжнародних стандартів [94]. Це ускладнює моніторинг виконання фіскальних правил. Вирішенням даного питання є поступове запровадження новітніх стандартів з статистики державних фінансів, таких як GFSM, які розробляються та постійно удосконалюються МВФ і на даний момент представлені версією від 2014 року.

Підводячи підсумки міжнародного досвіду регулювання дефіциту сектору ЗДУ, автором пропонується здійснювати подальшу імплементацію та вдосконалення конструкції фіскальних правил в Україні на основі досвіду країн з ринками, що формуються. При цьому напрями вдосконалення/імплементації фіскальних правил в Україні можуть набувати вигляду (табл. 1.4):

- розширення конструкції існуючих фіскальних правил України;
- вдосконалення статистики у сфері державних фінансів України;

Таблиця 1.4 – Основні напрями розвитку системи числових фіскальних правил в умовах України

Основні напрями розвитку	Зміст напрямку розвитку	Міжнародний досвід	
Розширення конструкції існуючих фіскальних правил України.	Нівелювати можливі макроекономічні дисбаланси, у відповідності із міжнародними підходами рекомендується до застосування комбінація фіскальних правил (із їх усередненими граничними значеннями): Правило фактичного фіскального балансу ($\approx -2,4\%$ від ВВП*) Боргове правило ($\approx 56,5\%$ від ВВП*) Граничний рівень видатків (на рівні сектору ЗДУ – $33,3\%$ від ВВП*); або на рівні центр. уряду – 30% від ВВП*) Правило циклічно-скоригованого фіскального балансу ($\approx -0,6\%$ від ВВП*)	Кількість країн у яких запроваджено фіскальне правило (у % до загальної кількості країн з фіскальними правилами)	24 (або 71%) 26 (або 77%) 16 (або 47%) 11 (або 32%)
Вдосконалення статистики у сфері державних фінансів, з метою її гармонізації із міжнародними стандартами статистики.	У зв'язку із євроінтеграційними процесами в Україні доцільно проводити гармонізацію національних стандартів статистики до стандартів, які впроваджено у діяльності країн членів ЄС.	Рекомендовані стандарти статистики	МВФ (GFSM 2014) чи Європейського союзу (ESA 2010)
Секторальне розширення офіційної статистичної звітності у сфері державних фінансів до рівня сектору ЗДУ, та перехід до визначення фіскального правила на рівні сектору ЗДУ.	Дослідження міжнародного досвіду свідчить про перевагу секторального охоплення на рівні сектору ЗДУ по таким правилам: Правило фактичного фіскального балансу Боргове правило Граничний рівень видатків Правило циклічно-скоригованого фіскального	Кількість країн із секторальним охопленням на рівні сектору ЗДУ (у % до кількості країн де запроваджено відповідне правило)	12 (або 50%) 17 (або 65%) 9 (або 56%) 8 (або 73%)
Здійснити ряд змін нормативно-правового характеру з питань запровадження окремих процедур, пов'язаних із фіскальними правилами.	У відповідності із міжнародною практикою, в країнах світу переважає відсоток країн із запровадженими процедурами до яких зокрема відносяться: Моніторинг дотримання фіскального правила; Наявність обов'язкової процедури виконання фіскального правила; Встановлення конкретних випадків, які дозволяють відхилитись від граничних значень (процедури гнучкості).	Частка країн із встановленими процедурами (в розрізі типів процедур та фіскальних правил)	54-82% 42-64% 46-82%
Затвердити методологію та здійснити розрахунок показників, необхідних для правила циклічно-скоригованого фіскального балансу у відповідності із міжнародними підходами.	Без офіційно затверджених, гармонізованих із міжнародними стандартами статистики показників, необхідних для розрахунку даного фіскального балансу, його достовірність визначити неможливо, тому обов'язковою умовою повинно стати - запровадження методології їх розрахунку на офіційному рівні. Моделі щодо визначення розриву ВВП мають базуватись на міжнародних підходах, які наближені до умов України (високий рівень безробіття, інфляційні процеси, високий рівень тінізації тощо), а розрахунок циклічно-скоригованого та структурного компонентів мають базуватись на Європейських підходах (відповідно до стандартів GFSM 2014 чи ESA 2010).	Показники необхідні для розрахунку фіскального правила у відповідності із міжнародними підходами	Доходи та видатки сектору ЗДУ (визначені за міжнародними підходами) Розрив ВВП (потенційний ВВП); Еластичність доходів та видатків сектору ЗДУ; Тимчасові та разові заходи фіскальної політики.

* Усереднене значення по країнам світу з ринками що формуються, в яких встановлено відповідне фіскальне правило

Джерело: побудовано автором.

- секторальне розширення офіційної статистичної звітності у сфері державних фінансів до рівня сектору ЗДУ;
- здійснення ряду змін нормативно-правового характеру з питань запровадження окремих процедур, пов'язаних із фіскальними правилами;
- затвердження методологію та здійснити розрахунок показників, необхідних для правила циклічно-скоригованого фіскального балансу.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що імплементація фіскальних правил в практику управління державними фінансами є новітнім трендом міжнародної практики, а їх ефективність, як інструмента досягнення цілей макроекономічної стабільності є вельми відчутною і доведеною виходячи з емпіричного досвіду країн світу.

Дослідження конструкції системи фіскальних правил показало, що найчастіше в країнах світу з близьким за розвитком з Україною, застосовується поєднання контрольованих параметрів державного боргу та дефіциту, а їх імплементація передбачає обов'язковий розвиток систем контролю та відповідальності за дотримання фіскальних правил. В кращих зразках світової практики фіскальними правилами контролюється як фактичний, так і циклічно-скоригований (або структурний) дефіцит, що дозволяє більш комплексно протидіяти фіскальним ризикам та забезпечувати безпечний рівень фіскальних параметрів у довгостроковій перспективі.

Також слід відзначити, що розгляд питань, щодо міжнародного досвіду регулювання дефіциту сектору ЗДУ в дисертації відбувається в контексті функцій держави та суспільних фінансів в умовах ринкової економіки, які вперше були сформульовані Р. Масгрейвом, до яких відносять: алокативну, дистрибутивну та стабілізаційну функції [2]. Відповідно до цього, дослідження імплементації та подальшого вдосконалення фіскальних правил в Україні відбувається в контексті саме макростабілізаційної функції фінансів.

Представлені автором рекомендації щодо подальшого розвитку фіскальних правил в Україні також відповідають завданням І.1 – Підвищення рівня бюджетної дисципліни шляхом запровадження фіскальних правил Стратегії

реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки та можуть мати практичне впровадження при підготовці прогнозних та програмних документів щодо економічного і соціального розвитку України [95 та 96]. Результати дослідження можуть допомогти Мінфіну в аналізі та визначені найбільш прийнятних конструкцій фіскальних правил для їх впровадження у подальшу практику.

Зазначене підтверджує актуальність для України завдань подальшого впровадження фіскальних правил в національну практику управління державними фінансами, які знаходяться в умовах дії високих фіскальних ризиків (макроекономічних ризиків, боргових ризиків, ризиків від діяльності державних підприємств). Тому повноцінне впровадження фіскальних правил в умовах України дозволить контролювати макростабілізаційні параметри державних фінансів в рамках, що відповідають міжнародним стандартам фіскальної стійкості та наблизить інструменти управління державними фінансами України до кращих зразків світової практики.

Висновки до Розділу 1

1. В літературі існує кілька підходів, щодо визначення суті «дефіциту». Так, одні вважають дефіцит велика загроза, що вимагає здійснення не тільки термінових і ефективних економічних заходів, а інші розглядають дефіцит як фінансове явище, яке не обов'язково відносити до розряду надзвичайних, виняткових явищ. Також, дефіцит розглядають як елемент фіскальної політики, який дозволяє оцінити фінансову позицію держави і вплив бюджетно-податкової політики на обсяги внутрішнього попиту, стан грошово-кредитної системи, платіжного балансу.

2. Аналізуючи сучасні праці та беручи до уваги міжнародний досвід, автором було обґрунтовано необхідність розгляду саме дефіциту сектору загального державного управління (сектор ЗДУ) до якого відносять дефіцити різних рівней влади у країні (центральної, регіональної і місцевих органів державного управління), а також дефіцит фондів соціального страхування.

3. Підсумовуючи економічну сутність дефіциту автор відзначив, що у класичному розумінні, як економічне явище, дефіцит сектору ЗДУ – це сума перевищення видатків сектору ЗДУ над його доходами, а сучасне інтерпретування дефіциту полягає в тому, що дефіцит потрібно розглядати як фінансово-економічне явище, яке підлягає жорсткому контролю задля його збалансованості, а наявність дефіциту (якщо він знаходиться в прийнятних межах і не загрожує фінансовій стабільності) означає додатковий стимулюючий попит зі сторони держави, що є особливо важливим в кризові періоди.

4. Виокремлено кілька основних груп факторів формування дефіциту СЗДУ, до яких відносяться фактори, які безпосередньо пов'язані із поточним економічним станом держави, політичні та інституційні фактори, а також інші тимчасові чи разові фактори.

5. Підсумовуючи дослідження сучасних концепцій дефіциту та факторів його формування, автор прийшов до висновку, що розгляд поняття дефіциту слід здійснювати в контексті ідентифікації окремих аспектів діяльності сектору ЗДУ, а саме: відокремлення дефіциту від поточної та інвестиційної діяльності уряду, виокремлення первинного дефіциту (враховуючи вплив боргового навантаження), ідентифікація політично-обумовлених операцій з кредитування та приватизації, ідентифікація впливу на дефіцит фази економічного циклу, ідентифікація впливу на дефіцит тимчасових чинників, структурування дефіциту державних фінансів за інституційними підсекторами. Такий підхід до розгляду дефіциту сектору ЗДУ дозволить виявляти та попереджати макрофіскальні дисбаланси, які можуть виникати в довгостроковій перспективі в наслідок нехтування тих чи інших факторів формування дефіциту.

6. Досліджуючи міжнародний досвід регулювання дефіциту сектору ЗДУ було визначено, що економіко-правовими механізмами регулювання дефіциту сектору ЗДУ, що дістали значного поширення у міжнародній практиці, є фіскальні правила. Фіскальні правила – це законодавчі або нормативні обмеження довгострокового характеру на бюджетно-податкову політику у формі кількісних лімітів на основні фіскальних агрегатів.

7. Огляд конструкції системи фіскальних правил показало, що найчастіше в країнах світу з близьким за розвитком з Україною, застосовується поєднання контрольованих параметрів державного боргу та дефіциту, а їх імплементація передбачає обов'язковий розвиток систем контролю та відповідальності за дотримання фіскальних правил. В кращих зразках світової практики фіскальними правилами контролюється як фактичний, так і циклічно-скоригований (або структурний) дефіцит, що дозволяє більш комплексно протидіяти фіскальним ризикам та забезпечувати безпечний рівень фіскальних параметрів у довгостроковій перспективі.

8. Визначено, що Україні, з чотирьох видів фіскальних правил застосовується кілька аналогів числових фіскальних правил – боргові ліміти (для боргу центрального уряду та для боргів місцевого рівня) та обмеження для фіскального балансу (дефіциту бюджету). Однак, незважаючи на те, що зазначені фіскальні обмеження є законодавчо встановленими, їх не можна назвати повноцінними фіскальними правилами відповідно до міжнародно визнаних критеріїв.

9. Підсумовуючи міжнародний досвід запровадження фіскальних правил в країнах з ринками, що формуються, автором було запропоновано здійснювати подальшу імплементацію та вдосконалення конструкції фіскальних правил в Україні за наступними напрямками:

- розширення конструкції існуючих фіскальних правил України;
- вдосконалення статистики у сфері державних фінансів України відповідно до міжнародних стандартів;
- розширення інституційного охоплення фіскальних правил до рівня сектору ЗДУ;
- запровадження окремих процедур, пов'язаних із фіскальними правилами щодо моніторингу, відповідальності, надзвичайних обставин тощо;
- затвердження методології та здійснення розрахунку показників, необхідних для правила по циклічно-скоригованому фіскальному балансу.

10. Відзначено, що розгляд питань, щодо міжнародного досвіду регулювання дефіциту сектору ЗДУ в дисертації відбувається в контексті функцій держави та суспільних фінансів в умовах ринкової економіки, які вперше були сформульовані Р. Масгрейвом, до яких відносять: алокативну, дистрибутивну та стабілізаційну функції. Відповідно до цього, дослідження імплементації та подальшого вдосконалення фіскальних правил в Україні відбувається в контексті саме макростабілізаційної функції фінансів. Представлені автором рекомендації щодо подальшого розвитку фіскальних правил в Україні також відповідають завданням І.1 – Підвищення рівня бюджетної дисципліни шляхом запровадження фіскальних правил Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки та можуть мати практичне впровадження при підготовці прогнозних та програмних документів щодо економічного і соціального розвитку України.

Розділ 2. Методи діагностики та моделювання фіскальних балансів сектору загального державного управління

2.1 Методи діагностики збалансованості сектору загального державного управління

Досліджуючи питання діагностики державних фінансів в Україні, науковці у своїх працях [106, 107] зосереджуються своєю увагою на питаннях збалансованості бюджету (зокрема на доходах та витратах бюджету, питаннях бюджетного регулювання [108], а також інколи розглядають збалансованість взагалі на рівні регіонів [109]. Тому можна констатувати факт того, що Україні проводиться дуже мало досліджень в сфері збалансованості сектору ЗДУ, а його основні ідеї полягають у дослідженнях збалансованості бюджету країни.

Світовий досвід, набутий в період останніх фінансових криз, свідчить про важливість виявлення джерел уразливості на ранньому етапі і своєчасності прийняття корегувальних заходів [110, с.166]. Основним джерелом останньої глобальної кризи був фінансовий сектор, ризики якого значною мірою трансформувалися у ризики сфери державних фінансів [67, с.34].

Взаємозв'язок бюджету (зокрема і в питаннях дефіциту сектору ЗДУ) та решти економіки особливо помітний в країнах з перехідною економікою, де в минулому традиційно домінуючу роль відігравав сектор державного управління. Це створює ефекти зворотного зв'язку, що вимагає особливого підходу в процесі складання бюджетних прогнозів, зокрема ітеративного коригування прогнозів податково-бюджетних показників і макроекономічних агрегатів.

Для розв'язання проблем стабілізації економіки за підтримки МВФ та інших міжнародних організацій здійснюється розробка комплексних заходів фіскальної, монетарної та структурної політики в рамках програм кредитного фінансування з контрольними індикаторами досягнення тих чи інших цілей політики. Обов'язковою складовою програм кредитної підтримки є проведення діагностики стану фіскальної системи.

Оцінювання збалансованості фіскальної політики є актуальною проблемою, особливо в умовах фінансово-економічної кризи, коли монетарні важелі вичерпали свій потенціал впливу на економіку.

Досліджуючи питання проведення діагностики збалансованості сектору ЗДУ, його моделювання та подальше розроблення прогнозів з врахуванням імплементації тих чи інших заходів політики визначено, що в міжнародній практиці виділяють комплекс процедур з фінансового програмування, передбачених рекомендаціями МВФ, викладених у документі під назвою «Фінансове програмування та політика» [64] (далі – ФПП).

Цей документ призначений для його використання в якості аналітичного та методологічного підґрунтя при всеохоплюючому економічному дослідженні конкретних країн. Фінансове програмування є простим кількісним підходом, який давно використовується для аналізу макроекономічних змін в окремих країнах-членах МВФ. Також слід зауважити, що програма ФПП базується на виконанні декількох етапів [64, с.8]:

1. моделювання основних макроекономічних індикаторів та балансових тотожностей економіки, що дозволяє отримати інформацію про початкову економічну ситуацію в даній країні для створення детально базового макроекономічного сценарію;
2. побудований сценарій використовується для оцінки основних макроекономічних показників країни та визначення короткострокової та довгострокової уразливості;
3. підготовка політичного сценарію, який визначає конкретні макроекономічні цілі досягнення яких здійснюється через певні політичні рішення.

Як зазначається в ФПП, забезпечення адекватного моделювання дефіциту сектору ЗДУ, а також забезпечення якісної діагностики збалансованості сектору ЗДУ неможливе без повної та цілісної статистичної звітності по усіх суб'єктах, що належать до сектору ЗДУ. МВФ розробляє та постійно удосконалює методичні підходи до обліку та звітності щодо показників сектору ЗДУ, які на

даний момент представлені Стандартом статистики державних фінансів зразка 2014 року (GFSM 2014) [63], а тому розгляд моделювання дефіциту сектору ЗДУ ведеться з врахуванням означеного стандарту статистики.

Застосування зазначених стандартів дозволяє отримати інформаційний портрет сектору ЗДУ у вигляді комплексу взаємопов'язаних балансів, які поєднують у єдине ціле показники доходів, видатків, трансакцій з фінансовими активами та зобов'язаннями, і можуть бути представлені на різних рівнях сектору ЗДУ та навіть державного сектору загалом [68, с.29]. Запровадження статистичного обліку державних фінансів за стандартом GFSM 2014 дозволяє[111, с.25]:

- підвищити прозорість операцій сектору ЗДУ відповідно до рекомендацій Кодексу фіскальної транспарентності МВФ [112];

- забезпечити чітке розмежування між різними типами економічних трансакцій сектору ЗДУ (поточні операції, інші економічні операції, операції з нефінансовими активами, операції з фінансовими активами тощо);

- створити інформаційну основу для застосування сучасних інструментів діагностики стану державних фінансів, оцінки рівня контрциклічності фіскальної політики та її впливу на макроекономічні дисбаланси.

Відповідно до стандартів податково-бюджетної статистики МВФ GFSM 2014 з використанням ФПП, методи діагностики збалансованості сектору ЗДУ, полягає в детальному аналізі основних фіскальних балансів сектору ЗДУ, де зокрема визначається поточний та інвестиційний стан сектору ЗДУ, досліджується потреба у фінансуванні з врахуванням політично обумовленими позиками чи без них, аналізується первинний стан сектору ЗДУ, а також визначаються фіскальні баланси без врахування циклу економіки та її структурних елементів.

Такі балансові показники зазвичай аналізуються та порівнюються із «нормальними» значеннями, які визначені граничними значеннями показників, відповідно до встановлених фіскальних правил, де наприклад фактичний чи

циклічно скоригований дефіцит прирівнюють із граничними значеннями фіскальних балансових правил країн-членів ЄС.

Відповідно до цього виділяється наступні види балансів сектору ЗДУ, які дозволять уряду будь якої країни охарактеризувати збалансованість державних фінансів на різних етапах бюджетного процесу:

1. На фактичному рівні:

- *чистий операційний баланс*, який відображає баланс поточних операцій;
- *чисте придбання нефінансових активів*, яке відображає баланс інвестиційних операцій;
- *чисте кредитування/запозичення*, що відображає потреби в фінансуванні;
- *підсумковий баланс*, який відображає підсумкове сальдо з врахуванням приватизації та політично обумовлених позик;
- *підсумковий первинний баланс*, який відображає підсумкове сальдо без врахування виплат на обслуговування боргу;

2. З урахуванням бізнес циклу та одноразових заходах заходів політики:

- *циклічно скоригований первинний підсумковий баланс* - відображає підсумкове сальдо без врахування виплат на обслуговування боргу та з врахуванням коригування на поточний стан розриву ВВП;
- *структурний баланс* - це розширений циклічно скоригований баланс шляхом коригування на більш широкий спектр факторів (структурні компоненти, таких як ціни на сировину), що може збільшити або знизити фіскальні показники.

У ФПП та GFSM 2014 наводиться детальна методологія розрахунку таких фіскальних балансів сектору ЗДУ, відповідно до цього, в наступному підрозділі буде більш детально розглянуто питання моделювання таких балансів в умовах України.

Також слід відзначити, що таких підхід до оцінки збалансованості сектору ЗДУ, на основі детального дослідження всіх фіскальних балансових показників,

є одним із ґрунтовних методів діагностики державних фінансів. Але у міжнародній практиці існують і інші методи діагностики, в яких дефіцит сектору ЗДУ, відіграє одну із найважливіших значень.

Досліджуючи міжнародний досвід у питаннях діагностики державних фінансів, автор прийшов до висновку, що у наукових працях діагностика також розглядається ще в двох напрямках. Перший з них полягає у визначенні стійкості сектору ЗДУ, як складової загальної стійкості державних фінансів у середньостроковій та довгостроковій перспективах. Натомість другий напрям пов'язаний з оцінкою поточного стану сектору ЗДУ, в тому числі впливу проведеної фіскальної політики на економічну динаміку, які визначаються на основі показників фіскального мультиплікатору та фіскального імпульсу.

Було визначено, що стійкість державних фінансів визначається як спроможність уряду обслуговувати накопичений борг у майбутніх періодах, при цьому, фіскальна політика яка зумовлює подальше накопичення боргів – вважається нестійкою.

Стійкість, науковці часто визначають, як уникнення надмірного накопичення державних зобов'язань, що накладають тягар на майбутні покоління, забезпечуючи спроможність уряду надавати необхідні суспільні послуги, у т. ч. із соціального захисту під час кризи, а також коригувати політику у відповідь на нові виклики [113, с.62].

МВФ визначає фіскальну стійкість, як здатність уряду дотримуватися заданих параметрів фіскальної політики, залишаючись при цьому платоспроможним. Якщо певна комбінація фіскальної та/або монетарної політики на невизначено довгому часовому проміжку призведе до неплатоспроможності уряду, така політика буде класифікована як нестійка [114].

В практиці країн членів ЄС визначається, що не існує єдиного чіткого визначення стійкого фіскального становища, а скоріше існує ряд альтернативних теоретичних і практичних підходів. Загалом, можна стверджувати, що в першу чергу, стійкість передбачає рівень заборгованості, який не тягне за собою настільки великих процентних платежів, що вони не можуть бути сплачені.

Таким чином, фіскальна стійкість враховує здатність уряду обслуговувати витрати свого боргу через майбутні доходи. Тому вона є довгостроковою концепцією і відрізняється від ліквідності, яка пов'язана з негайною (короткостроковою) здатністю країни залучити борг для фінансування своїх витрат [115, с. 77].

Умовою фіскальної стійкості зазвичай вважається ситуація, коли фіскальний дефіцит нейтрально впливає на рівень потенційного ВВП, а поточний рівень державного боргу не призводить до нарощування первинного структурного балансу сектору ЗДУ [116, с.36].

У практиці країн Євросоюзу для оцінки фіскальної стійкості використовуються індикатори S1 (на середньостроковий період) і S2 (на довгостроковий період) [117, с 157].

Індикатори S1 і S2 - традиційні показники стійкості, що ґрунтуються на прогнозах економічного зростання, відсоткових ставок, сальдо бюджету, старіння населення, державних витрат, пов'язаних із старінням населення. Якщо індикатор S1 вимірює розподілене у часі необхідне фіскальне коригування з врахуванням цільового рівня боргу на кінець періоду, то індикатор S2 вимірює фіскальний розрив, який необхідно покрити для приведення стартової позиції по структурному балансу та боргу до циклічно нейтрального рівня (без врахування цільового рівня боргу). Тому індикатори фіскального розриву вимірюються у % зміни співвідношення між структурним первинним балансом сектору ЗДУ та потенційним ВВП [116, с.37].

Розрахунок індикатора S1 можна представити у вигляді чотирьох консолідованих компонентів формули (2.1) [117, с.158]:

$$S1=A+B+C+D \quad (2.1)$$

де **компонент А** – вимірює безпосередній вплив стартової бюджетної позиції (по борговому навантаженню та рівню структурного балансу), тобто вимірює наскільки має змінитися структурний баланс сектору ЗДУ для забезпечення можливості підтримувати початковий рівень боргового навантаження на незмінному рівні при заданих макроекономічних умовах.

компонент В – вимірює додаткове фіскальне коригування, пов'язане власне із необхідністю нівелювання самого фіскального розриву при заданих макроекономічних умовах.

компонент С – вимірює очікувану зміну перспективного первинного структурного балансу, пов'язану із впливом майбутніх макроекономічних умов на можливість знизити рівень боргового навантаження до цільового показника на кінець періоду фіскальної консолідації. Відображає додаткові зміни структурного первинного балансу, викликані змінами фіскальної політики, що були прийняті ще до початку періоду фіскальної консолідації, але реалізуються із запізненням.

компонент D – додаткове коригування, через додаткові витрати на старіння

Позитивне значення індикатора S1 означає, що обслуговування та амортизація поточного та перспективного рівня державного боргу буде вимагати додаткового фінансування за рахунок первинного структурного балансу. Тобто первинний структурний баланс буде погіршуватися під тиском даного боргового навантаження [116, с.41].

Від'ємне значення індикатора S1 означає, що обслуговування та амортизація поточного та перспективного рівня державного боргу не буде вимагати додаткового фінансування за рахунок первинного структурного балансу. Тобто первинний структурний баланс буде покращуватися в результаті полегшення боргового навантаження на державні фінанси [116, с.41-42].

Для країн ЄС застосовується наступна інтерпретація значень показника фіскального розриву S1, яка застосовується в рамках 5-річного горизонту фіскального планування[118]:

якщо значення індикатора S1 менше 0, державні фінанси такої країни характеризуються низьким ступенем ризику, а обслуговування нею державного боргу здійснює нейтральний вплив на динаміку потенційного ВВП;

якщо обсяг щорічного коригування первинного структурного балансу не перевищує 0,5% ВВП (що відповідає значенню індикатора S1 в межах від 0% до 2,5%), то такій країні властивий середній ступінь ризику;

якщо ж обсяг щорічного коригування первинного структурного балансу перевищує 0,5% ВВП (що відповідає значенню індикатора S1 понад 2,5%), це означає, що державні фінанси такої країни характеризуються високим ступенем ризику.

Натомість розрахунок індикатора S2 можна представити у вигляді двох консолідованих компонентів формули (2.2) [117, с.159-160]:

$$S1=A+B \quad (2.2)$$

де **компонент А** – вимірює величину коригування первинного сальдо, яке зумовлене початковою бюджетною позицією. Вона дорівнює величині одноразового коригування початкового первинного сальдо сектору ЗДУ в першому році, яке допомагає вийти на такий рівень первинного сальдо сектору ЗДУ, якого достатньо для того, щоб стабілізувати значення державного боргу на нескінченному проміжку часу на початковому рівні.

компонент В – дорівнює величині додаткового коригування первинного сальдо сектору ЗДУ, яке необхідне для того, щоб компенсувати зміни первинного сальдо бюджету відносно 0-го року

Додатне значення індикатора довгострокової бюджетної стійкості S2 свідчить про те, що бюджет нестійкий у довгостроковій перспективі, і цей факт є наслідком чинної бюджетно-податкової політики, а від'ємне значення – навпаки, про те, що бюджет стійкий і таку стійкість забезпечує чинна бюджетно-податкова політика [119, с.22].

Абсолютна величина додатного значення індикатора S2 показує величину, на яку необхідно поліпшити первинне сальдо бюджету в перший рік довгострокового періоду з тим, щоб стабілізувати значення державного боргу на цьому періоді, а абсолютна величина від'ємного значення – величину, в межах якої погіршення первинного сальдо бюджету в перший рік довгострокового періоду не вплине на довгострокову бюджетну стійкість. Поліпшити первинне сальдо бюджету можна або шляхом збільшення доходів, або шляхом зменшення видатків, або поєднанням цих двох шляхів у різних комбінаціях. Погіршення

первинного сальдо може відбуватися або через зменшення доходів, або через збільшення видатків, або через різні комбінації цих двох причин [119, с.22].

Залежно від значення індикатора довгострокової бюджетної стійкості S_2 виділяється три ступені ризику бюджетній стійкості в довгостроковому періоді: [120, с. 57]:

- низький ризик бюджетній стійкості в довгостроковому періоді – індикатор довгострокової бюджетної стійкості загального уряду S_2 менший від 2% ВВП ($S_2 < 2$),
- середній ризик – індикатор S_2 більший або рівний 2% ВВП та менший або рівний 6% ВВП ($2 \leq S_2 \leq 6$),
- високий ризик – індикатор S_2 більший за 6% ВВП ($S_2 > 6$).

Слід зауважити, що при розрахунку S_1 і S_2 важливо застосовувати саме структурний (циклічно скоригований) первинний баланс сектору ЗДУ, оскільки вітчизняні науковці (наприклад [119, с.11-13]) часто вживають більш вузькі поняття циклічно скоригованого первинного дефіциту (сальдо) бюджету, який є лише частиною загального балансу сектору ЗДУ.

Досліджуючи питання збалансованості сектору ЗДУ через вплив фіскальної політики, автор прийшов до висновку, що в міжнародній та вітчизняній практиках одним із загальноприйнятих показників впливу фіскальної політики на економічну динаміку є фіскальний мультиплікатор, що відображає транзитивний вплив дискреційної фіскальної політики на рівень випуску в економіці. Адекватна оцінка значень фіскальних мультиплікаторів необхідна для розробки обґрунтованих фіскальних рішень, які сприятимуть досягненню економічних цілей і не призведуть до катастрофічного зростання державного боргу. [49, с. 26].

Існують різні підходи до визначення фіскальних мультиплікаторів. Так наприклад у світовій практиці часто застосовується так званий мультиплікатор Кейнса, який вимірює приріст ВВП, який відбувається у відповідь на приріст урядових витрат.

Кожного року економісти за завданням або під егідою МВФ широко застосовують кейнсіанський мультиплікатор у своїх прогнозах розвитку великої кількості країн від 40 до 130, наприклад, в останні роки дослідження [121, 122, 123 та 124]. Philippe Karam (МВФ) вважає, що мультиплікатори мають лежати в діапазоні 0,9-1,7 [125]. Зокрема у Польщі його значення досить високі: 1,6-1,9 [123].

Т. Баунсгаард спільно з іншими експертами провели огляд 37 емпіричних досліджень, які оцінювали фіскальні мультиплікатори на основі моделей загальної рівноваги та векторної авторегресії. За даними цього огляду значення мультиплікатора державних видатків змінювалося від 0 до 2,1 та в середньому становило 0,8 (у перший рік проведення фіскального заходу). А значення мультиплікатора державних доходів (також у перший рік проведення фіскального заходу) набувало значення від $-1,5$ до 1,4 та в середньому становило 0,3 [126].

Конкретна величина фіскального мультиплікатора залежить від стадії економічного циклу країни, часового періоду дії, режиму валютного курсу та грошово-кредитної політики, а також відкритості економіки тому, А. Баум, М. Поплавські-Рібейро, А. Вебер довели, що мультиплікатори державних доходів і державних видатків є більшими на стадії економічного спаду, ніж на стадії експансії [44, с.60]. Комулятивні мультиплікатори бюджетних видатків, зміна яких розпочиналася під час спаду, в перший рік дії мультиплікатора становили від 1,6 до 2,6, а ті, котрі розпочиналися на стадії економічної експансії, — від 0,3 до 1,6. Водночас мультиплікатори бюджетних доходів під час спаду в перший рік дії мультиплікатора становили від 0,2 до 0,4, а під час економічної експансії — від $-0,3$ до 0,2 [127].

Емпіричні методи оцінки мультиплікаторів часто засновані на економетричній оцінці за моделлю SVAR. При оцінці VAR, ключовим завданням є виділення екзогенних фіскальних шоків. Починаючи зі статті Blanchard and Perotti (2002) [13], загальний підхід полягає в тому, щоб використовувати структурний метод ідентифікації (також званий SVAR). Цей метод використовує

різні визначення припущень для вилучення структурних шоків і оцінювання їх впливу на ВВП. Однак методологія SVAR має деякі обмеження у вимірі структурних шоків і піддається критиці. По-перше, підхід структурної ідентифікації може не відображати чисто екзогенні фіскальні шоки, наприклад, він не фільтрує рух активів і ціни на сировинні товари [128]. По-друге, моделі SVAR (а також прості моделі VAR) дають оцінку середнього реагування виробництва на екзогенні фінансові шоки на основі минулих даних. Якщо досліджувана країна зазнала значних структурних змін, «середній» мультиплікатор не буде точно вимірювати вплив фіскальної політики на випуск на сьогоднішній день. По-третє, моделі SVAR, як правило, лінійні і не враховують важливу особливість, що мультиплікатори залежать від складу країн у статистичній вибірці. Кілька недавніх досліджень вирішують цю проблему шляхом використання нелінійних моделей SVAR, щоб досліджувати, чи змінюються мультиплікатори упродовж бізнес-циклу (Auerbach and Gorodnichenko, 2012 [129]; Batini and others, 2012 [130]; Baum and others, 2012 [127]).

З іншого боку, підходи, що засновані на неокейнсіанських макроекономічних моделях, зокрема, на DSGE моделі, які зазвичай використовуються для моделювання впливу фіскальної політики на економічне зростання [131]. Одною з переваг моделей DSGE є те, що вони описують поведінку економіки в цілому, аналізуючи взаємодію і поєднання багатьох мікроекономічних рішень. На відміну від них, векторні авторегресійні моделі розглядають взаємодію всього лише кількох змінних.

Однак, визначення фіскальних мультиплікаторів із застосуванням моделей DSGE також має проблеми. Немає єдиної думки про моделювання фіскальної політики. Наприклад, на відміну від правила Тейлора для грошово-кредитної політики, не існує загальноприйнятого бюджетного правила, яке повинно бути включено в модель DSGE. Багато DSGE моделей засновані на лінеаризованих рівняннях, що виключає ситуаційні мультиплікатори. Також, результати моделювання, як правило, чутливі до вибору певних параметрів (наприклад,

ступеня негнучкості рівнів цін і заробітної плати, вартості коригування інвестицій і частки агентів з обмеженою ліквідністю). Також слід зазначити, що, мультиплікатори, які виходять з моделей DSGE, залежать, в деякій мірі, від конкретних припущень моделювання, особливо якщо моделі відкалібровані, а не оцінюються. Коли ж одна і та ж модель використовується для вимірювання мультиплікаторів в різних країнах, результати, як правило, демонструють меншу дисперсію, ніж коли мультиплікатори оцінюються емпіричними дослідженнями.

В Україні також проводяться оцінки фіскальних мультиплікаторів. Так, наприклад фахівці НБУ проводять оцінку фіскальних мультиплікаторів використовують SVAR-моделі з ідентифікацією, аналогічною підходу Blanchard and Perotti. Відповідно до даного підходу було побудували таку VAR-модель [49, с.29] (2.3):

$$Y_t = \sum_{i=1}^k C_i Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p D_j Z_t + U_t \quad (2.3)$$

де $Y_t \equiv [G_t, T_t, X_t]$ є тривимірним вектором спостережень щодо бюджетних видатків, податків та ВВП;

Z_t – вектор екзогенних змінних, який включає детерміністичні компоненти (лінійний та квадратичний тренди, сезонні змінні, фіктивні змінні, що позначають структурні злами в часових рядах або надмірні відхилення) та змінні для контролю динаміки ендогенних змінних на економічні умови;

$U_t \equiv [g_t, t_t, x_t]$ – вектор нормально розподілених залишків, які мають ненульову кореляцію;

C_t – коефіцієнти ендогенних змінних;

D_t – коефіцієнти екзогенних змінних.

Так автори прийшли до висновку, що аналіз мультиплікаторів для різних категорій видатків свідчить про те, що статті, які повинні справляти безпосередній вплив на споживання (оплата праці в секторі ЗДУ, поточні трансфери населенню, видатки на пенсійні та інші заплановані виплати, фінансування яких забезпечується за рахунок власних надходжень Пенсійного фонду України), мають низькі і статистично незначущі мультиплікатори (кумулятивний мультиплікатор за підсумками 8 кварталів = -0,01). Такі

результати вони пояснюють тим, що це може бути спричинено дією «рікардіанських» настроїв та шоком пропозиції, що відбувається, коли підвищення заробітних плат у публічному секторі економіки здійснює тиск на рівноважний рівень заробітних плат в економіці загалом, знижуючи прибутки та обсяги інвестицій [49, с.33 та с.37].

В свою чергу результати оцінки мультиплікаторів різних видів податків свідчать про те, що найбільший негативний вплив на ВВП спричиняє шок в оподаткуванні праці. Також було оцінено помірний мультиплікатор ПДВ, натомість одним із найвищих мультиплікаторів серед податків вони виділяють: мультиплікатори податку на доходи фізичних осіб та надходжень страхового збору, а також страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Загальний кумулятивний мультиплікатор від податків за підсумками 8 кварталів за оцінками авторів становить +1,5 [49, с.34-37].

Ще одним підходом до діагностики збалансованості сектору ЗДУ є оцінка розриву проциклічності фіскальної політики (для розрахунку фіскального імпульсу) та проведення на їх основі діагностики фіскальної політики з точки зору її впливу на структурні макроекономічні дисбаланси та поточний стан економічного циклу.

В працях Т.Дернберга [132], П.Геллера [133], П.Мюллера [134], Г.Шиназі [135] обґрунтовано концепцію «циклічно нейтрального бюджету» та запропоновано методичний підхід для розрахунку фіскального імпульсу. Даний підхід наразі застосовуються (з незначними методологічними відмінностями) у практиці МВФ, ОЕСР та ЄС. В розвиток цих підходів, була запропонована методика діагностики фіскальної політики (зокрема і в питаннях дефіциту сектору ЗДУ) [136].

Згідно з підходом Т.Дернберга, показником, що характеризує вплив фіскальної політики на економічне зростання, є відносний рівень (у % до потенційного ВВП) дефіциту циклічно-скоригованого фіскального балансу. А індикатором, який вимірює спрямованість та інтенсивність фіскальної політики, є фіскальний імпульс [137, с.219] (формула 2.4), який обчислюється як приріст

(зниження) зазначеного балансу порівняно з попереднім (або базисним) фінансовим роком [133].

$$FI = FS_0 - FS = \left(G \left(\frac{Y_p}{Y} \right)^g - R \left(\frac{Y_p}{Y} \right)^r \right) - \left(G_0 \left(\frac{Y_{p0}}{Y_0} \right)^g - R_0 \left(\frac{Y_{p0}}{Y_0} \right)^r \right) \quad (2.4)$$

де:

FI – фіскальний імпульс;

FS – циклічно-скоригований фіскальний баланс (fiscal stance);

R – державні доходи;

G – державні видатки;

Y – фактичний ВВП;

Y_p – потенційний ВВП;

r – еластичність державних доходів до ВВП;

g – еластичність державних видатків до ВВП;

0 – індекс базисного року.

Як відомо, фіскальна політика може здійснювати стимулюючий вплив на економічну динаміку (бути експансійною), чи обмежувати можливості економічного зростання, скорочуючи державний попит або підвищуючи податки (бути рестрикційною). Однак з точки зору макроекономічної збалансованості важливо також оцінити наскільки поточна фіскальна політика сприяє наближенню фактичного ВВП до його потенційного (або рівноважного) рівня. Фіскальна політика може пом'якшувати вплив кризових явищ чи стримувати надмірне пожвавлення економічної активності – бути контрциклічною, або ж знаходитись у фарватері макроекономічної динаміки, здійснювати активну фінансову підтримку економіки в періоди наявності високого рівня поточних доходів та звужувати видатки у періоди рецесії – бути проциклічною. Проведення контрциклічної політики сприяє наближенню поточного тренду економічної динаміки до його потенційного рівня, а проциклічної – віддаленню [136, с.46].

Підсумовуючи викладений вище матеріал, можна зробити висновок, що в міжнародній практиці існує безліч методик та методологій, які дозволяють

оцінити збалансованість сектору ЗДУ, як у фактичному періоді так і в середньо- або довгострокових періодах, де до основних напрямів відносять:

- визначення стійкості сектору ЗДУ, як складової загальної стійкості державних фінансів у середньостроковій та довгостроковій перспективах;
- оцінка поточного стану сектору ЗДУ, в тому числі впливу проведеної фіскальної політики на економічну динаміку, які визначаються на основі показників фіскального мультиплікатору та фіскального імпульсу.

В усіх розглянутих методиках діагностики державних фінансів, в якості індикаторів використовується дефіцит сектору ЗДУ (в тому чи іншому вигляді), що ще раз засвідчує про актуальність обраної теми дослідження.

Але слід зауважити, що всі описані методи майже не описують причин виникнення макроекономічних та фіскальних дисбалансів, які виникають у процесі діяльності сектору ЗДУ, а лише констатують або факт їх наявності, або ж можливих ризиків виникнення. Натомість, наголошується на важливості використання аналізу системи балансових показників сектору ЗДУ, як початкового етапу збалансованості сектору ЗДУ, оскільки такий аналіз дозволить в повній мірі оцінити поточний стан сектору ЗДУ на всіх етапах його виникнення.

В Україні наразі проводяться дослідження по всім вищезначеним напрямкам, де наприклад науковці із НБУ, досліджують вплив фіскальної політика ВВП та інфляцію в Україні через показник фіскального мультиплікатору [49]. Також вітчизняними науковцями проводяться спроби розрахунку показників фіскальної стійкості [113 та 116], а також здійснюють оцінку направленості фіскальної політики України через показник фіскального імпульсу [136]. Але слід пам'ятати, що комплексний характер ризиків фіскальної сфери вимагає застосування сучасних методів економіко-математичного моделювання для проведення ретельної діагностики стану державних фінансів, оцінки ефективності фіскальної політики, розроблення прогнозів стану державних фінансів, виявлення перспективних ризиків податково-бюджетної

сфери, розробці обґрунтованих фінансових програм, здійсненні моніторингу виконання заходів фіскальної політики.

Моделювання фіскальних індикаторів (балансових показників сектору ЗДУ) грає дуже важливу роль для оцінки результативності заходів фіскальної політики, оцінки рівня фіскального мультиплікатора, визначення масштабів консолідації бюджету та обґрунтування обсягів і структури програм бюджетного коригування.

2.2. Застосування інструментів фінансового програмування для моделювання дефіциту сектору загального державного управління

Фіскальні зміни і проведена політика відіграють визначальну роль у визначенні загального економічного розвитку, де податково-бюджетна політика безпосередньо впливає на використання економікою сукупних ресурсів і рівня сукупного попиту. Разом із грошовою-кредитною політикою вона також впливає на платіжний баланс, рівень боргу, темпи інфляції та загальне економічне зростання економіки країни. Досить часто макроекономічні дисбаланси, як внутрішні, так і зовнішні, можна простежити дослідивши фіскальні дисбаланси, які уряду не вдалося виправити. Для того, щоб оцінити загальні фінансові показники економіки в контексті стабілізації та структурних реформ, важливо мати тверде розуміння основних принципів фіскального обліку, аналізу та моделювання основних балансних показників економіки.

Як вже зазначалось раніше, питання моделювання дефіциту сектору ЗДУ являє собою комплекс процедур з фінансового програмування, передбачених рекомендаціями МВФ, викладених у ФПП.

Оскільки в загальному вигляді моделювання дефіциту (балансів) сектору ЗДУ є зведенням підсумків доходів та певних видатків сектору ЗДУ (які відповідають стандартам GFSM 2014), такі надходження/виплати відіграють дуже важливу роль при моделюванні основних балансних показників сектору ЗДУ (дефіциту), тому їх більш детальне дослідження є обов'язковим.

Так, у відповідності з вимогами стандартів МВФ GFSM 2014 виокремлюються такі групи доходів сектору ЗДУ (табл. 2.1): податкові надходження, внески/відрахування на соціальні потреби, гранти та інші доходи [138, с.37-39].

Основні складові доходів та видатків сектору ЗДУ відображено у табл. 2.1 .

Доходи	Видатки
<i>Податкові надходження</i>	<i>Поточні витрати</i>
Податки на доходи, прибуток та приріс капіталу	Оплата праці працівників
Податки на фонд оплати праці та робочу силу	Використання товарів і послуг
Податки на власність	Відсотки
Податки на товари та послуги	Субсидії
Податки на міжнародну торгівлю й операції	Гранти
<i>Внески/відрахування на соціальні потреби</i>	Соціальні видатки
<i>Гранти</i>	Інші поточні витрати
<i>Інші доходи</i>	<i>Чисті інвестиції у нефінансові активи</i>
Доходи від власності	Купівля нефінансових активів
Продаж товарів і послуг	Продаж нефінансових активів (-)
Інші	

Джерело: складено за даними [43, с.136 та 138 с.37-39]

На відміну від підприємства, уряд взагалі не отримує більшість своїх прибутків (так званих доходів) від продажу товарів і послуг. Натомість уряд надає громадськості безліч товарів і послуг і отримує більшу частину своїх доходів від планових та обов'язкових внесків. Таким чином, отримання доходів сектору ЗДУ не зобов'язує уряд надавати конкретну послугу клієнтам або повертати отримані ним гроші [64, с.137]. Цей загальний принцип застосовується до всіх доходів, за деякими винятками.

Здебільшого, основною статтею дохід сектору ЗДУ є надходження у вигляді податків. Податки - це обов'язкові і безумовні надходження, що збираються урядом для суспільних цілей [64, с.137].

Податки, як правило, розбиваються відповідно до типу діяльності, на яку встановлюються податки, наприклад, податки на доходи, прибуток та приріс капіталу, податки на фонд оплати праці та робочу силу, податки на власність, податки на товари та послуги, податки на міжнародну торгівлю й операції.

Податкові надходження не виключають обов'язкові соціальні внески, оскільки ці внески гарантують право на соціальні виплати, тобто вони не є нерозподіленими. Внески/відрахування на соціальні потреби являють собою фактичні або умовні надходження від роботодавців (що здійснюють перерахування від імені своїх працівників), працівників (що працюють не за наймом) чи незайнятих осіб (що здійснюють перерахування від власного імені). Такі внески/відрахування забезпечують право на отримання соціальної допомоги особам, які перераховують внески/відрахування, їх утриманцям або їх спадкоємцям. Ці внески/відрахування можуть бути обов'язковими або добровільними та класифікуються як внески/ відрахування на соціальне забезпечення або як інші внески/відрахування на соціальні потреби, залежно від виду соціальної програми, за якою вони надходять [138, с.45-46].

Натомість гранти – це необов'язкові поточні або капітальні трансферти, отримані державною одиницею від іншої державної одиниці або від міжнародної організації [138, с.46].

Інші доходи сектору ЗДУ включають доходи від власності, такі як рента, процентні доходи, дивіденди відрахування із доходів квазікорпорацій, включаючи центральний банк. До інших доходів також відносяться продажі товарів і послуг, штрафи, трансферти, не класифіковані в іншому місці, та інші доходи сектору ЗДУ [64, с.138].

Слід також зауважити, що стандартом GFSM 2014 передбачено розподіл показників податкових надходжень на три узагальнені групи в залежності від об'єкта оподаткування: прямі, непрямі та капітальні податки. До прямих податкових надходжень відносяться податки на доходи, прибуток і приріст та податки на власність. В той же час до непрямих податкових надходжень відносяться: податки на фонд заробітної плати і робочу силу, податки на товари і послуги, податки на міжнародну торгівлю та операції та інші податки. До капітальних податків у відповідності із стандартами статистики МВФ відносять Податки на майно, що передається у спадок, спадщину і дарування та податки з капіталу [138, с.36-40].

Натомість, у відповідності з вимогами стандартів МВФ GFSM 2014, видатки, як правило, розбиваються за економічною класифікацією, тобто на поточні витрати та чисті інвестиції в нефінансові активи (табл. 2.1).

В загальному вигляді витрати сектору ЗДУ - це операційні витрати уряду і складаються з поточних витрат і капітальних трансфертів, що іноді називають періодичними витратами, оскільки зазвичай вони відбуваються з року в рік [64, с.138-139].

Видатки, зафіксовані у фіскальних рахунках, відрізняються від державних споживчих витрат, як зазначено в національних рахунках. Державне споживання включає оплату працівників та використання товарів і послуг, але натомість вони не включають в себе всі інші витрати, такі як субсидії, виплати відсотків та інші трансферти, які вважаються в кінцевому рахунку перерозподілом доходів приватного сектору [139, с.80].

В той же час чисті інвестиції у нефінансові активи представляють у собі балансову різницю купівлі і продажу нефінансових активів сектору ЗДУ. Також слід зауважити, що в старих версіях стандартів GFSM 2001, продаж нефінансових активів обліковувався на рахунках доходів сектору ЗДУ, що впливало на операційний рівень діяльності сектору ЗДУ [139, с.185].

Після отримання всіх необхідних складових доходів і видатків сектору ЗДУ, можна переходити до моделювання дефіциту сектору ЗДУ.

Першим балансовим показником сектору ЗДУ, який характеризує дефіцит сектору ЗДУ – є операційний баланс, який розраховується за формулою (2.5) [45, с.41]:

$$OPB = R + E \quad (2.5)$$

де, ОВ – операційний баланс сектору ЗДУ;

R – доходи сектору ЗДУ;

E – поточні витрати сектору ЗДУ.

У разі коли поточні доходи перевищують поточні видатки спостерігається профіцит операційного балансу, який використовується або для придбання додаткових нефінансових активів та реалізації нових інвестиційних проектів

(відображається в чистому придбанні фінансових активів), або ж на збільшення фінансових активів чи зменшення зобов'язань (відображається в частому кредитуванню/запозиченню).

Одним із основних балансових показників в питаннях діагностики збалансованості сектору є показник чисте кредитування /запозичення сектору ЗДУ [45, с.41], який розраховується за формулою (2.6):

$$NLB = OPB - NANA, \quad (2.6)$$

де NLB – чисте кредитування/запозичення сектору ЗДУ;

NANA – чисті інвестиції у нефінансові активи.

Часте кредитування/запозичення, як різниця між операційним балансом і чистими інвестиціями у нефінансові активи показує, чи є уряд по суті фінансовим донором для економіки, чи, навпаки, потребує додаткового фінансування від інших секторів економіки. Придбання нефінансових активів у обсягах, що перевищують операційний баланс, призводить до зростання запозичень, або ж до зменшення власних фінансових активів (наприклад, скорочення депозитів або продажу пайової участі в державних корпораціях). Негативне чисте кредитування/запозичення завжди пов'язане зі зниженням чистої вартості фінансових активів, але не обов'язково з загальною чистою вартістю, оскільки, наприклад, додаткові фінансові запозичення можуть бути направлені на капітальні інвестиції (придбання нефінансових активів) і таким чином чиста вартість залишиться незмінною. Позитивне чисте кредитування/запозичення означає, що уряд надає чисте фінансування іншим секторам. Наприклад, пріоритетом може бути погашення внутрішнього боргу, тому уряд запозичує з-за кордону щоб прискорити цей процес. Або навпаки, уряд може вилучати кошти з банківської системи шляхом продажу державних цінних паперів домашнім господарствам, фірмам та банкам з метою погашення зовнішнього боргу. Це може призводити до втрати міжнародних резервів, інфляції, або ефекту витіснення приватного сектору. Єдине, що відбудеться точно – це зростання чистої фінансової вартості.

В загальному вигляді, цей показник відображає підсумки на фактичному рівні сектору ЗДУ, а також закріплюються на національному або наднаціональному рівні у вигляді балансового фіскального правила.

Слід також зауважити, що деякі фіскальні показники вимагають додаткової інформації. Так наприклад підсумковий баланс сектору ЗДУ відображає дефіцит після коригування на операції з активами і пасивами, які направлені на виконання цілей державної політики (так звані «політично обумовленим кредитуванням»). Наприклад, доходи від приватизації або погашення кредитування політики розглядаються як фінансування, тоді як вливання капіталу або позики державним корпораціям (політично обумовлені позики) додаються до видатків при розрахунку підсумкового балансу. Тому розрахунок цього фіскального балансу вимагає розрізнення між операціями з фінансовими активами / зобов'язаннями, що виконуються для цілей державної політики, та операцій, що здійснюються для управління ліквідністю.

В загальному вигляді підсумковий баланс сектору ЗДУ розраховується за формулою (2.7)

$$OVB = NLB - PL \quad (2.7)$$

де, OVB – підсумковий баланс сектору ЗДУ;

PL - політично обумовлені операції сектору ЗДУ.

Ще одним важливим проміжним показником збалансованості державних фінансів є показник «первинного підсумкового балансу», який показує рівень збалансованості поточних та капітальних операцій без впливу тягара боргового навантаження [14 та 140].

Такий показник дуже важливий в країнах з високим рівнем боргу, де відсоткові платежі займають значну частину видатків сектору ЗДУ. В такому вигляді, дефіцит показує саме дискреційний вплив фіскальної політики, яка поділяється на: стимулюючу чи обмежувальну. Слід також зазначити, що із поступовим збільшенням відсоткових витрат зменшується так званий «фіскальний простір», який дозволяє уряду своєчасно та адекватно реагувати на можливі шоки в країні. Але на фактичному рівні важко правильно

інтерпретувати показник первинного підсумкового балансу оскільки в ньому не враховується поточний стан економіки країни, тобто його циклічна складова.

Одним з останніх трендів діагностики збалансованості сектору ЗДУ на макроекономічну динаміку у світовій практиці є приділення особливої уваги питанню нівелювання проциклічності фіскальної політики та розширення фіскального простору. Для цього здійснюється оцінка циклічних компонентів у доходах, видатках та балансах сектору ЗДУ, проводиться діагностика проциклічності поточної фіскальної політики, її відповідності макроекономічним проблемам, її здатності подолати макроекономічні дисбаланси [141].

В кінцевому підсумку це дає змогу оцінити ефективність дискреційних заходів фіскальної політики з точки зору їх впливу на досягнення потенційного рівня ВВП (тобто ВВП в умов повної зайнятості, що не провокує інфляцію), або ж продіагностувати ефективність «автоматичних фіскальних стабілізаторів».

На зменшення ефекту проциклічності, зокрема, спрямоване впровадження обов'язкових фіскальних правил для країн ЄС щодо граничного рівня структурного фіскального балансу [99]. Далі здійснюється розрахунок циклічних компонентів показників доходів та балансів сектору ЗДУ, з метою нівелювання впливу на них економічного циклу. Циклічно скориговані баланси у світовій практиці застосовуються при аналізі впливу поточної податково-бюджетної політики на макрофіскальну стійкість. У разі недискреційної фіскальної політики це дає змогу визначити ефективність дії автоматичних стабілізаторів, у разі дискреційної - ефективність заходів політики з точки зору їх компенсаційного впливу для забезпечення умов повної зайнятості та виробництва неінфляційного ВВП (для досягнення потенційного рівня ВВП).

У сучасній міжнародній практиці циклічне коригування прийнято визначати окремо по балансу загальних операцій (чисте кредитування/запозичення), а також по остаточному балансу з врахуванням коригувань на політично обумовлені операції та відсоткові платежі (первинний підсумковий баланс) [64].

Суть методичного підходу до розрахунку циклічно скоригованого підсумкового балансу полягає в коригуванні доходів сектору ЗДУ (вниз/вгору) пропорційно до розриву між поточним та потенційним ВВП (позитивним/негативним). Обсяг циклічного корегування операційного балансу показує, наскільки мають збільшитись доходи сектору ЗДУ у випадку, коли б фактичний ВВП дорівнював потенційному ВВП. Видатки циклічно не корегуються: емпіричний світовий досвід показує що циклічний компонент видатків є неістотним, або навіть відсутнім.

В загальному вигляді, циклічно скоригований дефіцит сектору ЗДУ в країнах ЄС розраховується за формулою (2.8) [99, с.27]:

$$CAB = (FB / Y) - \varepsilon * GAP, \quad (2.8)$$

де CAB – циклічно скоригований баланс сектору ЗДУ;

FB – окремий фіскальний баланс сектору ЗДУ (ЧКЗ чи первинний підсумковий баланс)

Y – валовий внутрішній продукт (ВВП);

ε – циклічна складова дефіциту сектору ЗДУ;

GAP – розрив ВВП.

Циклічна складова дефіциту сектору ЗДУ визначається на основі еластичності бюджетного балансу до поточної циклічної позиції економіки (ε), яка в свою чергу визначається як різниця між фактичним і потенційним ВВП.

Далі вимірюється напівеластичність доходів (semi-elasticity of revenue ...). сектору ЗДУ на основі еластичності окремих статей доходів (податки на доходи фізичних осіб, податки на прибуток підприємств, непрямі податки, внески на соціальне забезпечення, неподаткові надходження), які відповідають процентній зміні певного типу доходу, пов'язаного з відсотковою зміною обсягу ВВП. Потім вони агрегуються, використовуючи частку кожного у загальних доходах, для отримання загального рівня еластичності всіх доходів по відношенню до ВВП. Множення останнього на величину загальних доходів як частки ВВП дає величину напівеластичності доходів сектору ЗДУ.

Що стосується витрат, то еластичність витрат у країнах ОЕСР оцінюють на основі витрат, пов'язаних з безробіттям. Так за цією методологією оцінюються частка витрат, пов'язаних з безробіттям у загальній сумі витрат сектору ЗДУ, яку множать на величину загальних витрат сектору ЗДУ як частка у ВВП, що дає напівеластичність витрат. [99, с.27-28].

Після оцінки циклічно скоригованого балансу сектору ЗДУ, із загальної величини також знімаються одноразові та інші тимчасові заходи, які усуваються для отримання оцінки структурного балансу, тобто базової бюджетної позиції (керівні принципи для класифікації операцій які можна віднести до одноразових заходів фіскальної було описано в підр. 1.2).

Для вимірювання розриву ВВП застосовується багато різноманітних методів. Одні вимірюють безпосередньо розрив ВВП, інші – вимірюють потенційний ВВП (коли розрив ВВП вже визначається як різниця від фактичного ВВП). У практиці ЄС використовується метод, який базується на виробничій функції [142].

Практичні міркування циклічно скоригованих або структурних балансів. Структурні баланси мають значну залежність від специфіки конкретної країни, що робить структурні баланси менш придатними для стандартизованого представлення даних у різних країнах, ніж баланси з циклічною корекцією. І навпаки, застосування циклічної корекції відносно просто до застосування, так як потенційний вихід є природним еталоном, за яким вимірюють вихідні коливання.

Отже, структурний дефіцит – це розрахункова величина перевищення видатків сектору ЗДУ над його доходами для економіки з природнім рівнем зайнятості, в якій діють розміри податкових ставок і соціальних допомог, обумовлені чинним законодавством, а циклічний дефіцит - відображає зміни в рівнях доходів чи видатків сектору ЗДУ, спричинені коливаннями економічної кон'юнктури [61, с.111].

В загальному вигляді, визначення балансових показників на первинному рівні або ж без врахування дії економічного циклу здійснюється з метою

визначення чистого впливу поточної податково-бюджетної політики на баланс, оскільки чисті процентні витрати залежать від наявних активів і зобов'язань і, таким чином, не залежать від поточних рішень у сфері фіскальної політики, а тренд економічного циклу, в свою чергу, може слугувати причиною додаткового росту/зниження державних доходів.

Розглядаючи питання моделювання дефіциту сектору ЗДУ, автор прийшов до висновку, що в міжнародній практиці, зокрема в ФПП та стандартах статистики GFSM, що під дефіцитом сектору ЗДУ розуміють систему балансових показників сектору ЗДУ, які характеризують збалансованість сектору ЗДУ на різних етапах його виникнення, основні з яких відображено на рис. 2.1.

Слід також зазначити, що наразі в Україні при розробці фіскальних планів уряду, зокрема у затвердженні бюджету країни, береться до уваги лише один балансовий показник «дефіцит/профіцит бюджету», який відповідно до Бюджетного кодексу України визначається як перевищення видатків/доходів бюджету над його доходами/видатками (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету) [65]. Слід зазначити, що цей показник є певним аналогом підсумкового балансу, але враховує лише частину сектору ЗДУ та розраховується без урахування новітніх міжнародних стандартів, при яких доходи та видатки є негармонізованими, а тому достовірність офіційного балансового показника викликає певні сумніви.

Застосовуючи лише один балансовий показник, уряд втрачає можливість достовірної та якісної діагностики збалансованості сектору ЗДУ, як при розробці плану на наступні роки, так і при аналізі досягнутих результатів діяльності. Також відзначається, що запропонована автором система балансових показників (рис. 2.1) дозволяє в повній мірі розв'язати проблему ідентифікації показників, які характеризують збалансованість державних фінансів, які було виділено автором у підрозділі 1.1, де розв'язуються проблеми:

Рисунок 2.1 – Система балансових показників, які характеризують збалансованість сектору ЗДУ на різних етапах його виникнення

- відокремлення поточної та інвестиційної діяльності – через показники операційний баланс та чистого придбання нефінансових активів;
- проблему ідентифікації державного попиту – через показник підсумкового балансу;
- відокремлення діяльності яка пов'язана із прийнятими зобов'язаннями уряду – через показник первинного підсумкового балансу;
- визначення чистого впливу фіскальної політики, без дії структурних та циклічних чинників економіки – через показники циклічно скоригованого та структурного первинного підсумкового балансу.

Підсумовуючи, автор робить висновки, що моделювання дефіциту сектору ЗДУ в Україні є надзвичайно важливою, та надзвичайно важкою роботою. Наразі в Україні не існує офіційних документів, які б містили в собі всю систему балансових показників сектору ЗДУ, а ті показники, оцінка яких здійснюється, зазвичай не відповідають міжнародним стандартам статистики.

Зважаючи на це, методи моделювання, які було описано вище, мають дуже важливе практичне значення, оскільки у разі розробки фіскальних правил (що передбачено у СУДФ на 2017-2020 рр.) за стандартом країн-членів ЄС, Україні доведеться удосконалити свою методологію розрахунку дефіциту, а також розширити своє уявлення про те, що дефіцит країни – це не лише різниця між фактичними доходами і витратами бюджету.

2.3 Оцінка та діагностика фіскальних балансів сектору загального державного управління в Україні

Слід відзначити, що наразі в Україні не здійснюється статистичний збір та аналіз показників сектору ЗДУ на основі стандарту GFSM 2014. На основі звітів Державної казначейської служби України [143], звітів Пенсійного фонду України [144], інших фондів соціального страхування, електронної бази даних МВФ «Government Finance Statistics (GFS)» [145], даних Меморандумів МВФ з Урядом України щодо умов кредитної підтримки [146-148], інформації сайту Держстату щодо показників сектору ЗДУ відповідно до Спеціального стандарту

поширення даних МВФ [149], а також враховуючи напрацювання вітчизняних науковців Т.Єфименко, А.Соколовської та І.Богдана щодо проблематики застосування міжнародних стандартів статистичної звітності в умовах України [67 та 150], було здійснено оцінку показників сектору ЗДУ України за структурою індикаторів стандарту GFSM 2014, які здійснюються в моделі «Ekvilibro» [45 та 110] (табл. 2.2).

Динаміка показників доходів, видатків і балансів сектору ЗДУ України за період 2005–2018 рр. представлена на рис. 2.2.

Таблиця 2.2 – Оцінка окремих показників сектору ЗДУ України, передбачених у міжнародних стандартах GFSM 2014 за 2010-2017 рр.

Код	Назва	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
		% від ВВП								
C1	Доходи	39,8	41,2	42,6	40,6	39,6	41,8	38,5	39,2	39,6
C11	Податкові надходження	21,0	23,1	23,2	21,8	21,8	23,1	25,1	25,9	26,2
C12	Внески/відрахування на соціальні потреби	12,2	11,8	12,5	12,7	11,7	9,6	5,7	6,2	6,6
C13	Гранти	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	0,1	0,2	0,1	0,0
C14	Інші доходи	6,7	6,2	6,9	6,0	5,8	9,1	7,4	7,0	6,7
C2	Видатки	45,1	41,8	45,2	44,7	43,3	41,1	38,2	39,4	39,4
C21	Оплата праці працівників	11,3	10,3	11,0	11,0	10,2	9,5	9,4	9,0	9,4
C22	Використання товарів і послуг	7,0	6,5	6,9	6,5	6,8	7,2	6,6	8,3	8,6
C24	Відсотки	1,6	1,9	1,8	2,4	3,3	4,4	4,1	3,7	3,3
C25	Субсидії та трансферти	2,4	1,9	2,9	1,9	2,1	1,1	0,9	1,4	1,4
C26	Гранти	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
C27	Соціальні видатки	21,2	19,5	20,5	21,7	20,1	17,8	15,8	15,0	14,7
C28	Інші витрати	1,7	1,8	1,8	1,2	0,8	1,0	1,3	1,8	2,0
C10	Чисте надходження коштів від операційної діяльності (1-2)	-5,3	-0,7	-2,5	-4,1	-3,7	0,7	0,2	-0,2	0,2
Операції з нефінансовими активами:										
C31	Чисте придбання нефінансових активів	1,2	1,4	1,3	0,4	0,2	1,3	2,1	2,0	2,1
C2M	Загальні видатки (2+31)	46,3	43,3	46,5	45,1	43,5	42,4	40,3	41,4	41,5
CSD	Профіцит (+) / дефіцит (-) (1-2-31)	-6,5	-2,1	-3,8	-4,5	-3,9	-0,6	-1,9	-2,1	-1,9
x	Довідково:									
CPB	Первинний дефіцит/профіцит (CSD+24)	-4,9	-0,2	-2,0	-2,2	-0,6	3,9	2,2	1,6	1,4

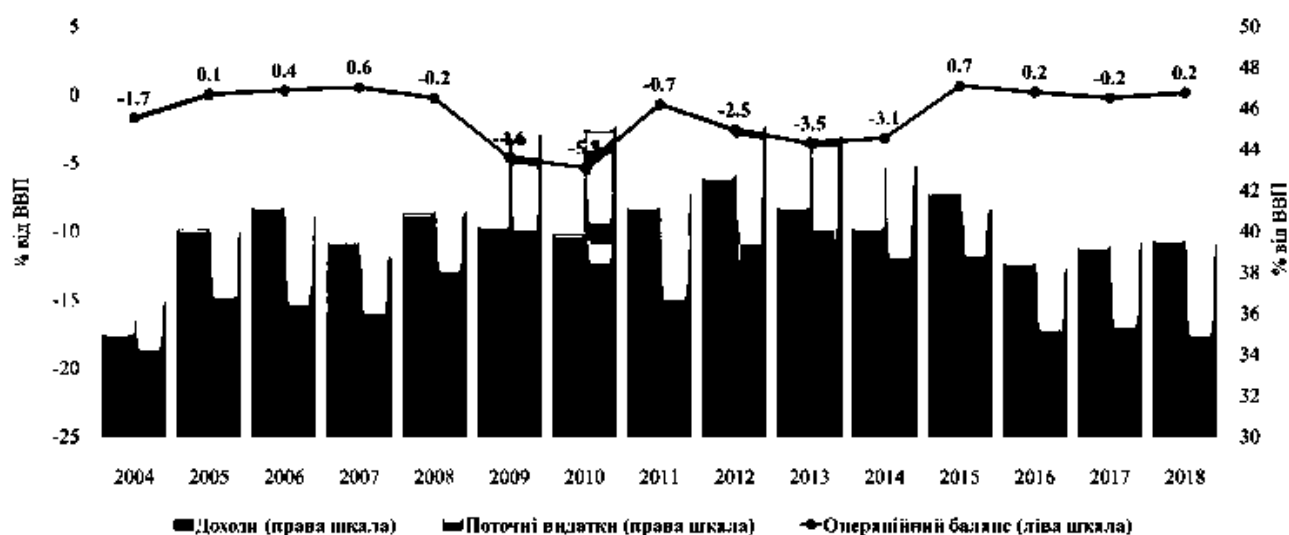
Джерело: розраховано за даними Додатку А, табл. А.1-А.3.

Протягом 2005-2018 рр. доходи сектору ЗДУ відносно ВВП майже без змін в середньому становили близько 40-43%, водночас поточні витрати в 2007–2010 рр. суттєво зростали, а з 2012 р. і дотепер скорочувалися, залишаючись, однак, переважно вищими, ніж доходи.

Слід зазначити, що в 2016 р., незважаючи на відновлення економічного зростання, відбулося стрімке скорочення відносного рівня як доходів, так і поточних видатків. У 2016 році загальні реальні доходи сектору ЗДУ скоротилися майже на 6% (реальне падіння у 2016 році складає 94,2% до попереднього року).

Основною причиною такого явища стало проведення заходів з консолідації державних фінансів, реформування системи соціального страхування та інших структурних реформ, пов'язаних з виконанням вимог Програми розширеного фінансування МВФ [147]. Зокрема, проведення реформи у системі соціального страхування передбачало двократне зниження ставки єдиного соціального внеску (до 22%), що мало наслідком симетричне скорочення рівня соціальних внесків відносно ВВП (з 12,7% ВВП у 2013 р. до 6,6% у 2018 р. (табл. 2.2 та рис.2.2).

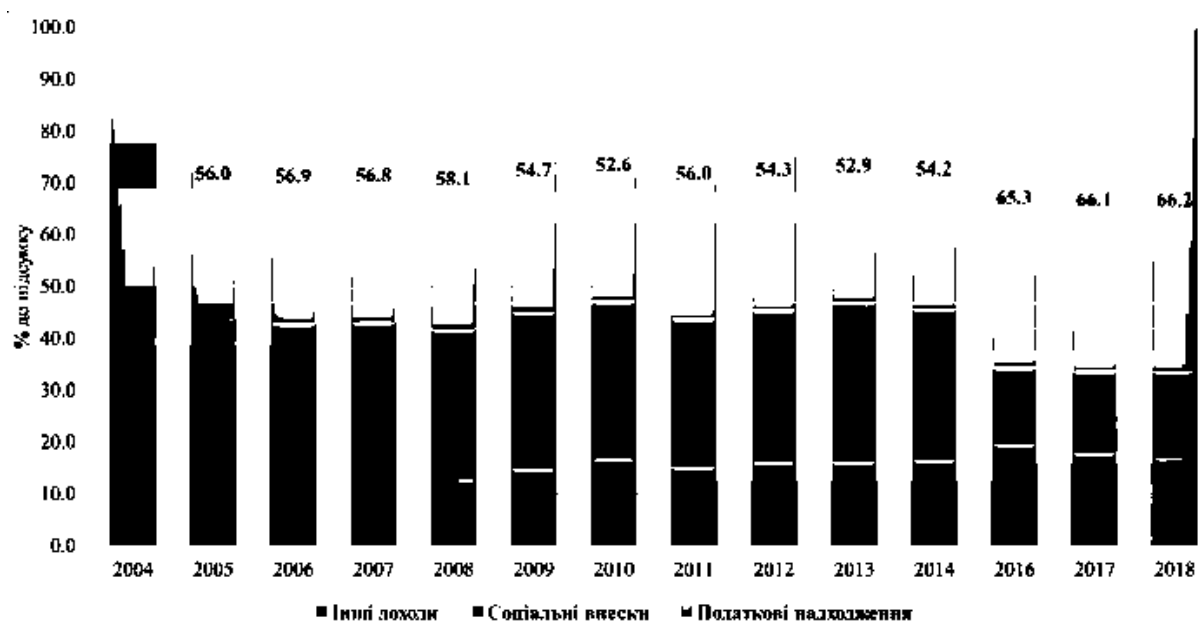
Але вже у 2018 році доходи сектору ЗДУ досягли рівня 39,6% ВВП, а видатки сектору ЗДУ у 2018 році, в свою чергу, складають 41,5% від ВВП, що говорить про певну стабілізацію поточних операцій сектору ЗДУ, але обсяги доходів та поточних витрат відносно ВВП залишаються значно нижчими, ніж в докризових роках.

Рисунок 2.2 – Динаміка доходів, видатків та операційного балансу сектору ЗДУ, % до ВВП

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro».

Найбільшу вагу серед доходів сектору ЗДУ становлять податкові надходження та соціальні внески. Однак, тенденції змін цих показників були різноспрямованими (особливо в 2014-2018 рр.), що пояснюється проведенням реформи у системі сплати соціальних внесків, а також економічними чинниками: під час високої інфляції індексація заробітної плати, як правило, здійснюється з певним лагом, що спричиняє зниження рівня залежних від неї платежів та внесків у ВВП. Більш детальна структура доходів сектору ЗДУ представлена у рис.2.3.

Рисунок 2.3– Структура поточних доходів сектору ЗДУ, %

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro».

Також слід зауважити, що у 2016-2018 рр. податкові надходження значно зросли та в середньому вже складають майже 66% від усіх доходів сектору ЗДУ, що свідчить про суттєве навантаження на суб'єктів ринку, що дещо компенсується зниженими ставками ЄСВ (доходи від соціальних внесків в середньому за означений період складають близько 16%, що є абсолютним мінімум в досліджуваному періоді).

Зростання номінальної заробітної плати дозволила значно підвищити рівень податків на доходи, прибуток і приріст капіталу з фізичних осіб, який у 2018 році досяг абсолютного максимуму у досліджуваному періоді, і наразі складає 6,5% від ВВП. Також абсолютного максимуму досяг ПДВ, який з 2014 року збільшив

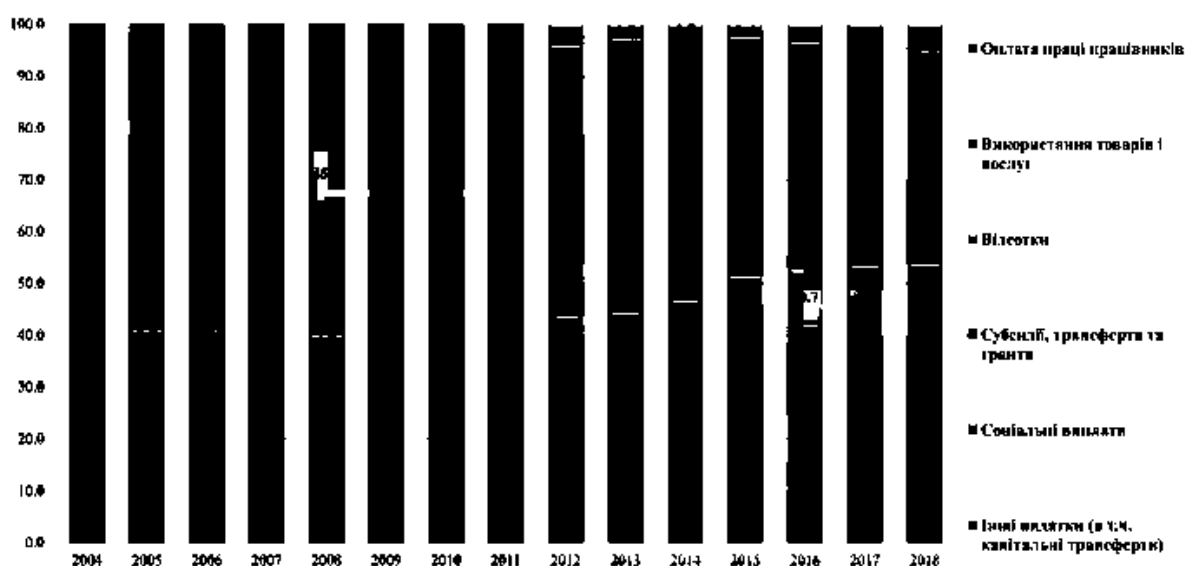
свої обсяги майже на 2 відс.п. відносно ВВП. Натомість, певна стабілізація девальваційних процесів в Україні в період з 2017-2018 рр. вплинула як на акцизний податок, так і на податки на міжнародну торгівлю та операції, реальний рівень яких у 2018 році скоротився до рівня -5% та -3% до попереднього року відповідно, що вплинуло на їх рівень відносно ВВП, який порівняно із 2016 роком скоротився до рівня 3,7% та 0,8% від ВВП відповідно (порівняно із 4,3% та майже 1% від ВВП у 2016 році). Все це свідчить про структурні зміни у доходній частині фіскального сектору України, на що вплинули як структурні реформи проведені в останні роки, так і певна стабілізація економіки в цілому.

Окремо слід відзначити, що вихід НАК «Нафтогаз України» на рентабельний рівень, дозволив наростити дивідендні надходження сектору ЗДУ до рівня 0,9% у 2018 році, але в цілому в структурі неподаткових доходів сектору ЗДУ суттєвих змін не спостерігається, а середній рівень відносно ВВП у 2004-2018 рр. коливаються близько 6,4% від ВВП. Також відзначаємо досить високий рівень доходів квазікорпорацій, де наприклад кошти що перераховуються із НБУ в окремих роках досягають рівня 1,5-3% від ВВП у 2015-2018.

Порівняно із докризовими 2009-2012 роками показник, поточних витрат сектору ЗДУ у 2016-2018 рр., так само як і доходи, скоротилися, в середньому склавши 39% ВВП, що майже на 5 відс.п. нижче за рівень 2012-2015 рр. (рис. 2.2).

В середньому за 2004-2018 рр. основними складовими поточних витрат сектору ЗДУ є соціальні виплати (37-49%), оплата праці (23-26%) та використання (споживання) товарів та послуг (14-22%) (рис. 2.4).

Нарощування соціальних виплат стало однією з основних проблем збалансованості державних фінансів, особливо в період 2007-2014 рр. Соціальні трансферти сягнули рівня майже 49% у структурі загальних поточних видатків 2013 року (22% ВВП). Такий рівень соціальних виплат був непомірним для державних фінансів України. Природно, що з початком геополітичних проблем та економічної кризи у 2014 р. соціальні виплати стрімко скоротилися до 37,3% поточних видатків у 2018 р. (14,7% від ВВП) (табл. 2.2 та рис. 2.4).

Рисунок 2.4 – Структура поточних видатків сектору ЗДУ, %

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro».

Однак найбільш помітно протягом останніх 11 років зростали виплати на обслуговування боргу: з 0,9% ВВП у 2005 р. до рівня більше 4% ВВП у середньому за 2015-2017 рр. з одночасним зниженням субсидій та трансфертів підприємствам (з 2,4% від ВВП у 2005 до 1,2% ВВП у середньому за 2015-2017 рр.). Сплата відсотків зростала за геометричною прогресією: за 11 років відбулося зростання більш ніж у 30 разів – з 3,2 млрд грн у 2004 р. до 111,6 млрд грн за у 2017 р. Як наслідок таких дій, відносний рівень відсоткових виплат в 2015-2017 рр. знаходиться на історичному максимумі – близько 10% поточних витрат сектору ЗДУ, що значно звужує фіскальний простір та адекватну реакцію на виникаючі шоки в Україні (табл. 2.2 та рис. 2.4). Але слід відзначити, що 2018 рік дещо стабілізував ситуацію, де зниження державного боргу дозволило дещо зменшити відсоткові платежі сектору ЗДУ, які наразі досягають рівня 8,3% від ВВП, але майбутні виплати по боргу не дозволяють збільшити субсидії та трансфери підприємствам, які у 2018 році залишаються майже на 3 відс.п. менше порівняно із 2004 роком.

Протягом 2006-2016 рр. динаміка операційного балансу відзначалася значною волатильністю: перша хвиля тенденції до скорочення операційного балансу спостерігалася в 2007-2010 рр., потім в 2011 р. відбулася різка консолідація видатків (скорочення реальних видатків становило 2,5%, при

одночасному зростанні реальних доходів на 9%) – баланс суттєво покращився, однак в подальшому спостерігалась симетрична тенденція – у 2011-2014 рр. операційний баланс стрімко погіршувався і лише після Революції гідності (в 2016-2018 рр.) державі вдалося досягти балансу за поточними операціями (який в означений період в середньому становить +/- 0,2% від ВВП).

Підсумовуючи аналіз поточних операцій сектору ЗДУ можна відмітити низку тенденцій.

Протягом 2010-2014 рр. частка витрат сектору ЗДУ відносно ВВП трималася на більш-менш постійному рівні. Водночас, відносний рівень доходів поступово знижувався, логічним наслідком чого стало виникнення перманентних фіскальних дисбалансів. Поряд з цим, структура видатків погіршувалася – зростала частка відсотків на обслуговування боргу, зменшувалася частка капітальних трансфертів. Це звужувало фіскальний простір – тобто, можливість держави ефективно застосовувати податково-бюджетну політику як інструмент розв'язання макроекономічних дисбалансів, та ускладнювало процеси консолідації державних фінансів.

Проте, в 2015-2018 рр. ситуація дещо змінилася. Під дією девальваційно-інфляційного ефекту, коли в умовах високої інфляції доходи сектору ЗДУ, що мають прив'язку до результуючих показників економічної діяльності, зростають еластично або навіть швидше, ніж створення нової доданої вартості, а значна частина видатків не корегуються відповідно з темпами інфляції (так званий «інфляційний податок») [66, с.108], в бюджеті сектору ЗДУ сформувався профіцит за поточними операціями – 0,7% ВВП у 2015 р. та 0,2% від ВВП у 2018 році.

Досліджуючи інвестиційну складову слід відзначити, що обсяги чистих інвестицій у нефінансові активи сектору ЗДУ в Україні в період з 2004-2018 рр. в середньому коливаються в межах 1,5% від ВВП (табл. 2.3).

Максимальні витрати на купівлю нефінансових активів можна було спостерігати у 2007-2008 рр. коли такі витрати досягали рівня близько 2,5% від ВВП, після чого спостерігалось 2 хвили зменшення: у 2009 до рівня 1,2% від ВВП

з відновленням до рівня 1,5% від ВВП у 2012 році, та із загостренням геополітичної ситуації у 2014 році до рівня 0,9% від ВВП, із подальшою стабілізацією на рівні 2,4% від ВВП у 2018 році. Відновлення інвестицій у фінансові активи у 2016-2018 в першу чергу зумовлене необхідністю у оновленні застарілих основних фондів, які наразі знаходяться в критичному стані і потребують значних коштів у їх відновленні, модернізації чи заміні.

Також слід зауважити, починаючи із 2009 року кошти від продажу основних засобів спостерігається суттєвого впливу на баланс нефінансових активів сектору ЗДУ не вносять, а їх значення у 2010-2018 рр. здебільшого коливаються близько 16% до підсумку (або 0,2% від ВВП), із певними виключеннями у 2015 та 2018 рр. де відбувався тендерний продаж 3G та 4G ліцензій, які дозволили збільшити показник продажу нефінансових активів в середньому до рівня 10,6 млрд.грн. (або 0,4% від ВВП).

Таблиця 2.3 – Баланс нефінансових активів сектору ЗДУ України в 2004-2018 рр.

Показник	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
	млрд.грн.														
Чисті інвестиції в нефінансові активи	8.3	6.2	9.1	12.9	17.3	8.1	13.3	19.2	19.0	15.1	12.4	25.2	50.4	58.2	75.4
Купівля нефінансових активів	10.9	9.0	12.3	19.3	24.0	11.8	16.4	21.5	22.0	17.0	14.5	35.8	52.0	60.4	86.1
Продаж нефінансових активів	2.5	2.8	3.2	6.4	6.7	3.7	3.1	2.3	3.0	1.9	2.1	10.6	1.6	2.2	10.7
	реальний приріст до попереднього року, %														
Чисті інвестиції в нефінансові активи	...	-10.4	66.6	69.5	71.1	-37.0	83.9	66.3	9.7	-19.3	-2.0	394.1	139.7	33.5	63.6
Купівля нефінансових активів	...	-0.2	55.2	87.1	58.9	-34.2	56.9	50.9	13.1	-21.8	1.9	501.1	74.1	34.2	80.0
Продаж нефінансових активів	...	33.0	30.0	137.0	34.1	-26.8	-3.2	-14.0	40.8	-37.1	34.0	1140.0	-81.7	54.8	521.5
	% від ВВП														
Чисті інвестиції в нефінансові активи	2.3	1.4	1.6	1.7	1.7	0.9	1.2	1.4	1.3	1.0	0.8	1.3	2.1	2.0	2.1
Купівля нефінансових активів	3.0	2.0	2.2	2.6	2.4	1.2	1.5	1.6	1.5	1.1	0.9	1.8	2.2	2.0	2.4
Продаж нефінансових активів	0.7	0.6	0.6	0.8	0.7	0.4	0.3	0.2	0.2	0.1	0.1	0.5	0.1	0.1	0.3
	% до підсумку														
Чисті інвестиції в нефінансові активи	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Купівля нефінансових активів	130.5	145.2	135.3	149.4	138.7	145.0	123.7	112.3	115.7	112.3	116.8	142.1	103.2	103.7	114.2
Продаж нефінансових активів	30.5	45.2	35.3	49.4	38.7	45.0	23.7	12.3	15.7	12.3	16.8	42.1	3.2	3.7	14.2

Джерело: розрахунки автора на основі моделі «Ekvilibro».

Одним із основних балансових показників діяльності сектору ЗДУ є показник чистого кредитування/запозичення (ЧКЗ), що є різницею між чистим операційним балансом та чистим придбанням нефінансових активів. Саме показник ЧКЗ застосовується у практиці МВФ та країн Євросоюзу в якості критерія дотримання вимог Пакту стабільності та зростання ЄС щодо граничного (3% ВВП) рівня дефіциту фіскального сектору економіки [99].

В Україні показник ЧКЗ характеризується значною волатильністю. Подібно операційному балансу, в періоді 2006-2014 рр. частка ЧКЗ у ВВП знижувалася двічі: за 2006-2010 рр. з -1,3% до -6,5%, і в періоді 2011-2014 рр. з -2,1% до -3,9% (рис. 2.5 та табл. 2.2). В 2015-2018 рр. внаслідок вимушеної консолідації державних фінансів в умовах інфляційних та курсових потрясінь баланс ЧКЗ був у межах 3% ВВП (у 2018 р. ЧКЗ складає -1,9% від ВВП), однак така ситуація не є стабільною, оскільки:

- далеко не всі поточні витрати були проіндексовані належним чином;
- критичний знос основних фондів державного сектору чинить тиск на інвестиційну складову видатків сектору ЗДУ;
- виплата відсотків на обслуговування боргу чинить значний тиск на економіку;
- триває геополітичний конфлікт, що обумовлює фінансування прямих воєнних видатків та фінансування відновлення звільнених від окупації територій.

Зважаючи на ці проблеми, слід враховувати, що кожен наступний шок в економіці може кардинально змінити ситуацію в країні, а звужений фіскальний простір не дасть можливості адекватно зреагувати на такі шоки та вивести ЧКЗ до рівня фіскального правила (3% від ВВП).

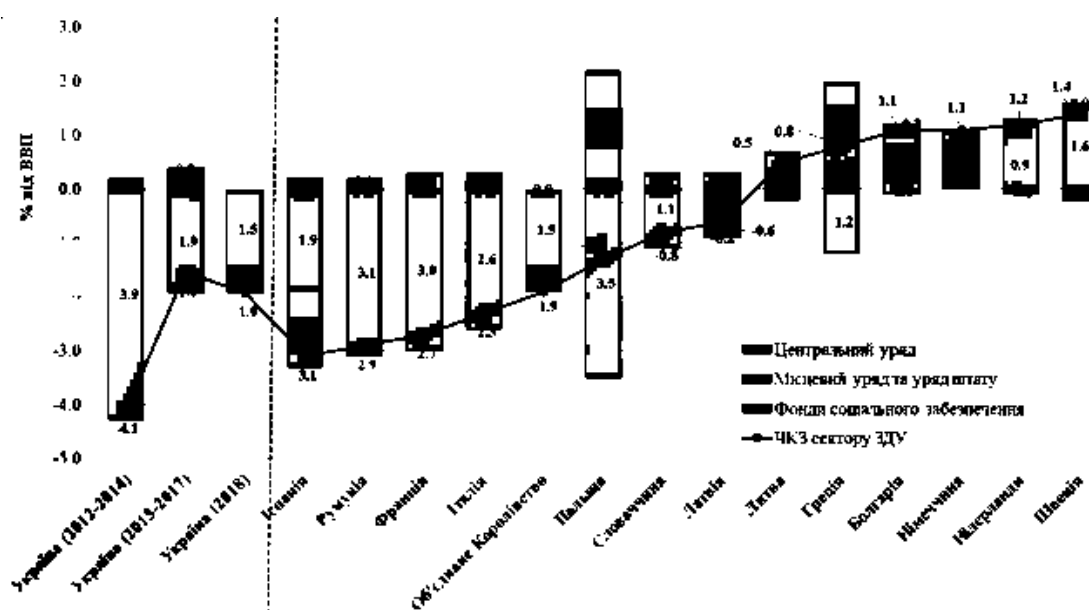
Досліджуючи інституційну структуру ЧКЗ сектору ЗДУ автор виділяє наступні тенденції (рис. 2.5):

- в період з 2012-2014 рр. спостерігається один із найбільших дефіцитів ЧКЗ сектору ЗДУ з яких найбільша частина дефіциту припадає на центральний уряд (в середньому досягає рівня 3,1% від ВВП), а також дефіциту фондів соціального забезпечення, які були пов'язані із аномально високими соціальними видатками сектору ЗДУ (дефіцит соціальних фондів при цьому в середньому складає -0,4% від ВВП);
- із проведеною реформою в сфері соціального страхування в період з 2015-2017 рр., а також заходами консолідації видаткової частини внаслідок боргового навантаження, змусили значно покращити дефіцит ЧКЗ сектору ЗДУ, а частка

дефіциту центрального уряду зменшилась до рівня 1,9 % від ВВП. Також слід відзначити, що вищезазначені заходи дозволили досягти збалансованого рівня соціальних фондів, а також профіцитного рівня ЧКЗ місцевого бюджету України;

– також слід відзначити, що проведена політика децентралізації та певна індексация виплат по соціальному забезпеченню, дещо змінили інституційну структуру ЧКЗ, де в 2018 році спостерігається дефіцит всіх складових сектору ЗДУ України.

Якщо проводити аналогію України та окремих країн-членів ЄС, то слід зазначити, що інституційна структура ЧКЗ сектору ЗДУ має ряд спільних тенденцій, де в 2017 році при значному дефіциті сектору ЗДУ в окремих країнах ЄС спостерігається превалювання дефіциту центрального уряду, з окремими виключеннями, де наприклад у Іспанії спостерігається значний дефіцит фондів соціальних фондів країни, чи Польщі, де спостерігається їх значний профіцит (рис. 2.6)

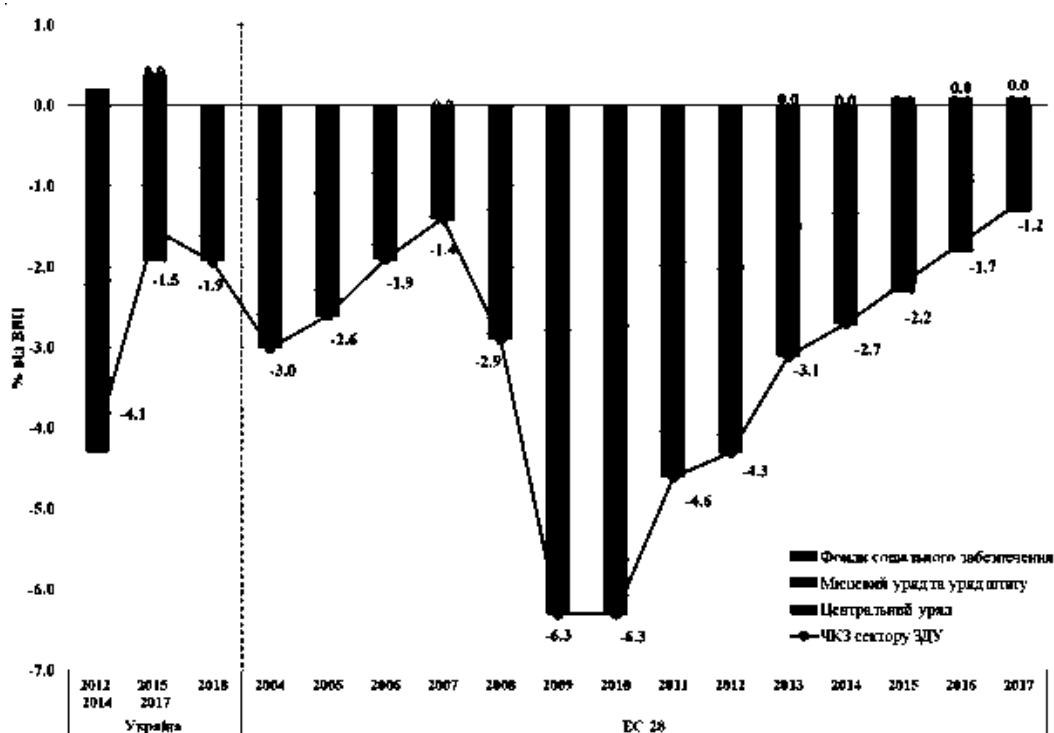
Рисунок 2.5 – Інституційна структура ЧКЗ сектору ЗДУ в Україні та окремих країнах ЄС у 2017 році

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro» та даних Евростату [151 та 152].

Також можна говорити, що в Україні в 2018 році спостерігається тенденція, яка в цілому була притаманна ЄС-28 у 2004-2012 рр., де спостерігався значний дефіцит сектору ЗДУ при одночасному дефіциті фондів соціального

страхування та дефіциту місцевих урядів країн. Але починаючи із 2013 року, в середньому по країнам ЄС-28 спостерігається стабілізація ситуації, при якій можна спостерігати дефіцит тільки на рівні центрального уряду, з одночасним повним балансом (чи профіцитом) інших складових сектору ЗДУ (рис. 2.6).

Окремо слід відзначити інституційну структуру у високорозвинених країнах Європи, де наприклад в Німеччині, Нідерландах чи Швеції можна спостерігати значний дефіцит сектору ЗДУ, при якому значну частину займає центральний та місцеві уряди, а профіцит фондів соціального страхування вони наймаються зменшення до мінімуму (у зазначених країнах у 2017 році він не перевищує 0,4% від ВВП, а в цілому по країнам ЄС-28 – коливається близько 0)

Рисунок 2.6 – Інституційна структура ЧКЗ сектору ЗДУ в Україні та ЄС-28

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro» та даних Евростату [151 та 152].

Досліджуючи питання дефіциту сектору ЗДУ та його збалансованості потрібно також визначити основні тенденції його впливу на динаміку державного боргу через його фінансування.

Так, фінансування чистого кредитування/запозичення сектору ЗДУ України в період з 2004-2018 рр. відбувався здебільшого за рахунок зовнішнього фінансування, яке в середньому в означеному періоді складає 1,9% від ВВП

(порівняно із 1% від ВВП внутрішнього фінансування). Зовнішнє фінансування у зазначених роках в повній мірі здійснювалось за рахунок операції із зобов'язаннями, що напряду вплинули на рівень державного боргу України. В той же час, в структурі внутрішнього фінансування відбувалось такі тенденції (табл. 2.4):

– починаючи з 2006 року, фінансування дефіциту за рахунок надходження коштів від приватизації майже не здійснюється (а середня частка приватизацій у фінансуванні в 2006-2018 рр. складає 0,2% від ВВП);

– збільшення обсягів купівлі цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю (до рівня -3,4% від ВВП у 2011 р. з подальшим зниженням до рівня -0,9% у 2012; та до рівня -5,6% у 2016 р. з подальшим зниженням до рівня +0,4% у 2018 році), яке в середньому за 2004-2018 рр. призвело до оберненого фінансування операцій з активами;

– збільшення операцій із внутрішніми зобов'язаннями, які майже в повному обсязі пов'язані із ОВДП, а їх середній рівень за 2004-2018 рр. сягає +3,2 % від ВВП,

Таблиця 2.4 – Фінансування дефіциту та державний валовий борг сектору ЗДУ України за 2004-2018 рр., % від ВВП

Показник	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Фінансування чистого кредитування/запозичення	4.0	1.3	1.3	1.1	1.9	5.4	6.5	2.1	3.8	4.5	3.9	0.6	1.9	2.1	1.9
Внутрішнє фінансування	2.9	0.9	0.1	0.1	1.3	0.7	1.3	1.5	3.0	2.8	1.4	-4.7	1.3	1.0	0.6
Операції з активами	0.1	-3.3	0.5	-1.0	-1.8	-6.6	-3.6	-3.4	-0.9	-2.0	-8.4	-5.3	-5.6	-1.8	0.4
Надходження від приватизації	2.7	4.5	0.1	0.3	0.0	0.1	0.1	0.9	0.5	0.1	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0
Операції з внутрішніми зобов'язаннями	0.1	-0.3	-0.5	0.8	3.0	7.3	4.8	4.1	3.4	4.7	9.8	0.6	6.9	2.7	0.2
Зовнішнє фінансування	1.1	0.4	1.1	1.0	0.6	4.7	5.2	0.6	0.8	1.7	2.6	5.3	0.6	1.2	1.3
Державний борг	21.8	17.1	14.3	10.9	19.1	31.8	38.6	35.1	35.4	38.4	69.4	79.1	80.9	71.8	60.9
Державний внутрішній борг	5.9	4.2	2.9	2.4	4.7	11.1	13.9	12.9	14.2	18.7	30.8	26.6	28.9	25.7	21.7
Державний прямий зовнішній борг	15.9	12.9	11.3	8.6	14.4	20.7	24.7	22.2	21.2	19.7	38.6	52.4	52.0	46.1	39.3
Прямий борг	18.7	13.8	11.7	8.9	13.2	22.3	28.9	26.5	27.4	31.5	59.7	67.1	69.2	61.5	52.3
внутрішній борг	5.9	4.2	2.9	2.3	4.5	9.6	12.6	12.0	13.0	16.9	29.1	25.5	28.1	25.2	21.4
зовнішній борг	12.8	9.6	8.8	6.6	8.7	12.7	16.2	14.5	14.3	14.7	30.6	41.6	41.1	36.2	30.9
Гарантований борг	3.1	3.3	2.6	2.0	5.9	9.5	9.7	8.6	8.0	6.8	9.7	12.0	11.7	10.3	8.7
внутрішній борг	0.0	0.0	0.0	0.1	0.2	1.5	1.2	0.9	1.2	1.8	1.8	1.1	0.8	0.4	0.3
зовнішній борг	3.1	3.3	2.6	1.9	5.7	8.0	8.5	7.7	6.9	5.1	7.9	10.9	10.9	9.9	8.4

Джерело: побудовано на основі додатку А табл. А.4.

Починаючи із 2004 року, така ситуація призвела до зростання валового сукупного боргу країни, який досяг свого максимуму у 2016 році – майже 81% від ВВП (або 1930 млрд.грн.). Після певного відновлення економіки у 2017-2018 рр. державний борг скоротився майже до граничного рівня 60 % від ВВП, і наразі

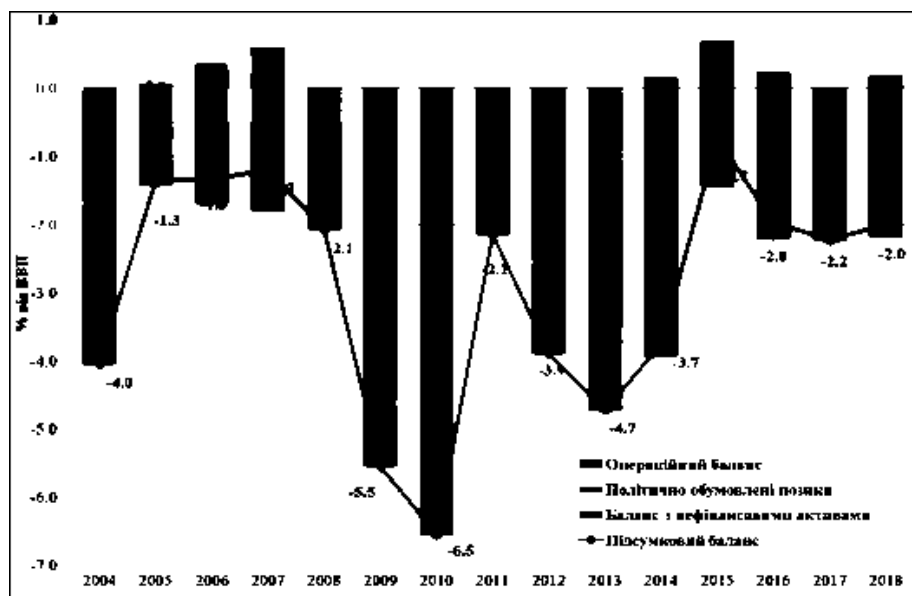
складає 60,9% від ВВП. Також слід зауважити, що у структурі валового боргу України за весь період спостереження переважав зовнішній прямий борг, який в останні 5 років в середньому складає 50% у загального боргу країни. Також слід зауважити, що прийняті зобов'язання по гарантованому боргу, який здебільшого пов'язаний із розвитком транспорту, доріг тощо, в середньому у 2014-2018 значно зменшився до рівня 14,4% від загального боргу, порівняно із 31% у 2018 р., але його відносні обсяги до ВВП в останні 5 років значно виросли та в середньому склали 10,5% від ВВП.

Починаючи з 2004 року, підсумковий баланс сектору ЗДУ України був від'ємним: у 50% спостережень – з дефіцитом понад 3% ВВП. У середньому за 2004-2015 рр. підсумковий баланс складав -3,1% ВВП. Не виключенням стали і 2016-2018 роки, хоча в цей період рівень підсумкового балансу значно покращився (середній показник складає -2,1% від ВВП) (рис. 2.7). Як в 2015, так і 2017-2018 рр. майже весь підсумковий дефіцит сектору ЗДУ можна інтерпретувати як покриття дефіциту Пенсійного фонду – оскільки відповідні трансферти є співставними за розміром із обсягом загального дефіциту (в середньому за 2015-2018 рр. трансферти ПФУ на покриття дефіциту складають 2,0% від ВВП [153]).

Досліджуючи підсумковий баланс сектору ЗДУ в розрізі окремих типів операцій (рис. 2.7) автор прийшов до висновку, що формування дефіциту підсумкового балансу сектору ЗДУ України в 2004-2018 рр. здебільшого зумовлене вузьким фіскальним простором країни, де майже на всьому проміжку часу можна було спостерігати дефіцит операційного рівня, що унеможливило адекватне фінансування інвестиційних операцій сектору ЗДУ. Позитивною стороною, можна виділити той факт, що для України не притаманні операції із політично обумовленими позиками, які в середньому не перевищують 0,2% від ВВП.

Також відзначається, що проведена досить жорстка реформа в сфері соціально страхування дозволила дещо покращити діяльність сектору ЗДУ України в період з 2015-2018 рр. на операційному рівні, де в середньому

спостерігається профіцит на операційному рівні діяльності, які в сумі із проведеною досить суттєвою інвестиційною політикою уряду, в середньому не перевищують рівня -2,1% від ВВП, що говорить про певну фіскальну стабілізацію.

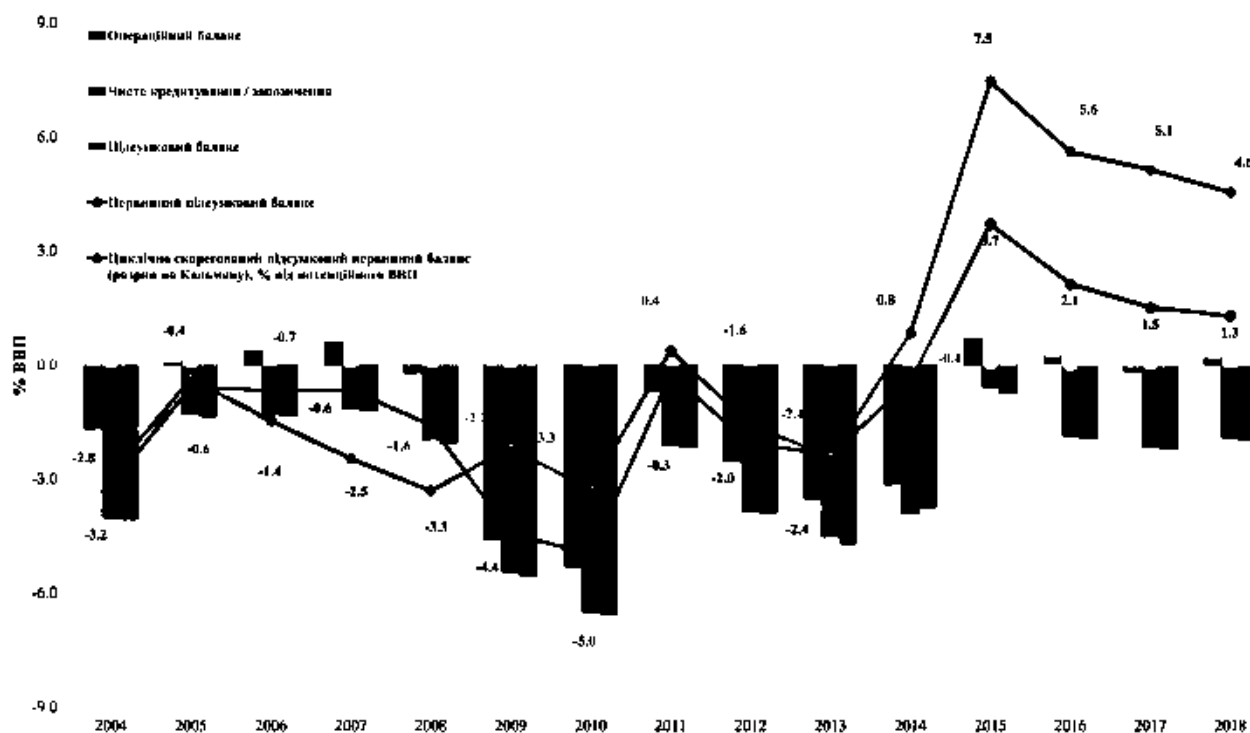
Рисунок 2.7 – Підсумковий баланс України в розрізі окремих типів операцій сектору ЗДУ

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro»

Додатковим специфічним показником для аналізу збалансованості державних фінансів є показник первинного підсумкового балансу. Первинний підсумковий баланс сектору ЗДУ України мав максимальні негативні значення у кризових 2009-2010 рр. - майже 5% ВВП. Починаючи з 2015 року первинний підсумковий баланс є позитивним, і в середньому за 2015-2018 рр. +2,2% від ВВП, однак такий високий позитивний рівень викликаний виключно нарощуванням обсягів обслуговування боргу, які в 2015-2018 р. становили уже понад 4,0% ВВП (рис. 2.8). Така тенденція свідчить про значне скорочення державних функціональних видатків за рахунок нарощування процентних витрат з обслуговування державного боргу, що в свою чергу свідчить про звуження фіскального простору країни.

Завершальним етапом аналізу збалансованості сектору ЗДУ є оцінка циклічно-скоригованого первинного фіскального балансу, який

використовується в міжнародній практиці для діагностики структурної збалансованості державних фінансів, результати якого представлено на рис. 2.8

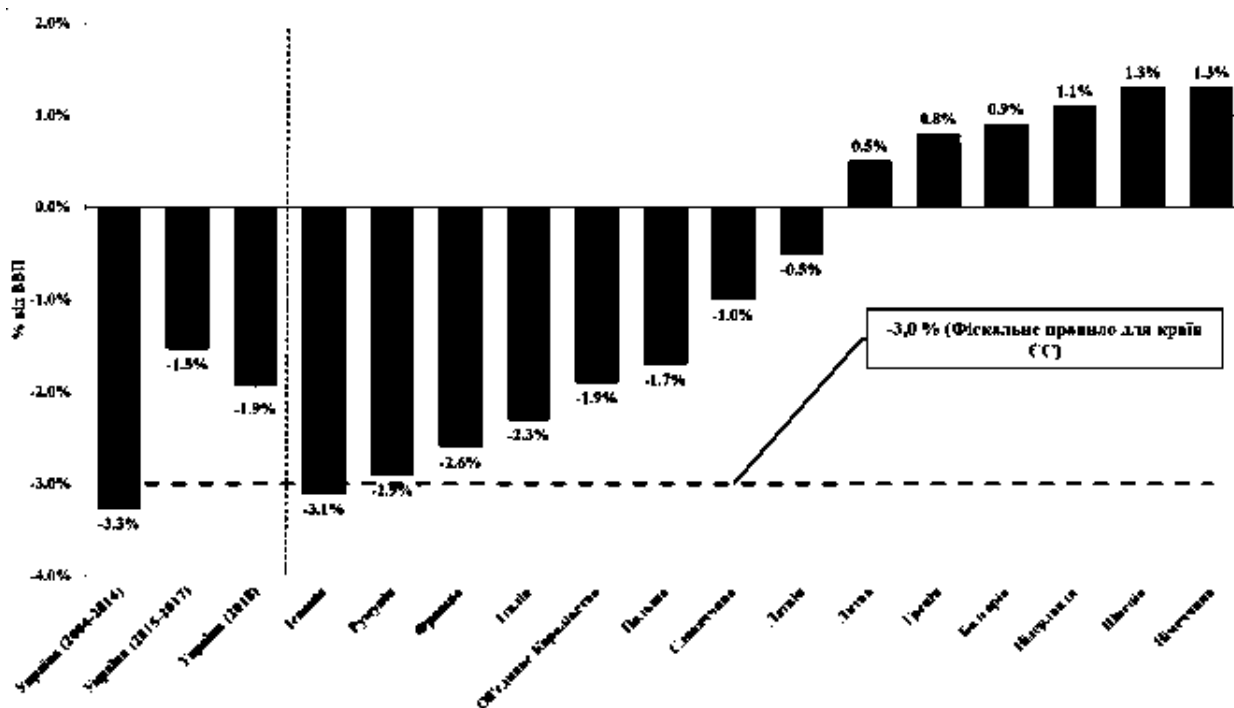
Рисунок 2.8 – Динаміка балансів сектору ЗДУ, у % до ВВП

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro»

Досліджуючи показник циклічно-скорегованого первинного підсумкового балансу, автор виділяє 2 тенденції, які сформувались у ретроспективному періоді (2004-2018 рр.). Починаючи з 2004 р. до кінця 2013 р. в Україні можна було спостерігати структурну незбалансованість сектору ЗДУ, на якому відбувалося накопичення макроекономічних дисбалансів. Так, середній дефіцит циклічно-скорегованого первинного підсумкового балансу у 2004-2013 рр. знаходився на рівні -1,9%, після чого сформувалась друга тенденція – тенденція вимушеної консолідації державних фінансів України, при якій, починаючи із 2014 року можна спостерігати значний профіцит зазначеного показника.

Проведена порівняльна діагностика сектору ЗДУ України та країн-членів ЄС за період 2004-2017, показала, що в середньому за 2015-2018 рр. дефіцит сектору ЗДУ (показник ЧКЗ) України знаходився на рівні таких країн як Польща (1,7% від ВВП у 2017 році) або Словаччина (1,0% від ВВП у 2017 році), або ж на рівні країн ЄС-28 у 2016 році (рис. 2.9 та рис. 2.10).

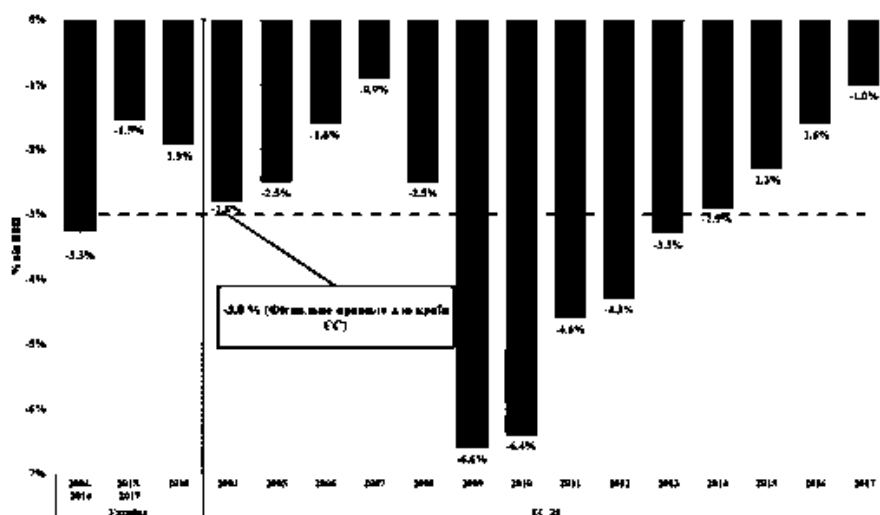

Рисунок 2.9 – Чисте кредитування/запозичення сектору ЗДУ у окремих країнах ЄС у 2017 році та Україні, % від ВВП

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro» та даних Евростату [151 та 152].

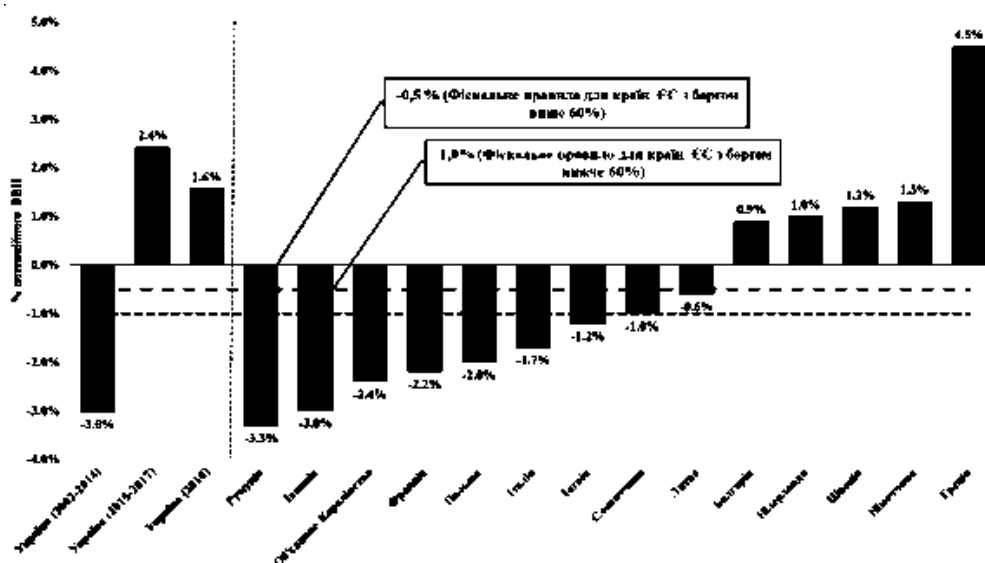
Також слід зауважити, що починаючи з 2014 року в цілому в країнах ЄС-28 спостерігається виконання фактичного балансового фіскального правила, що свідчить про стабілізацію ситуацій, яка була викликана фінансово-економічною кризою, де середнє ЧКЗ у 2009-2010 році набували колосальних значень (більше 6% від ВВП). Але на відміну від України, в країнах ЄС існують стабілізаційні заходи, які направлені на зменшення надлишкового боргу та дефіциту сектору ЗДУ, а в сукупності із значним фіскальним простором та адекватній оцінці поточних процесів, більшість країн змогли стабілізувати ситуацію, а фактичний рівень ЧКЗ сектору ЗДУ в 2017 році по країнах ЄС-28 вже складає -1,0% від ВВП (рис. 2.10), порівняно із -1,9% від ВВП у 2018 р. в Україні.

Рисунок 2.10 – Чисте кредитування/запозичення сектору ЗДУ в ЄС-28 та Україні, % від ВВП

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro» та даних Евростату [151 та 152].

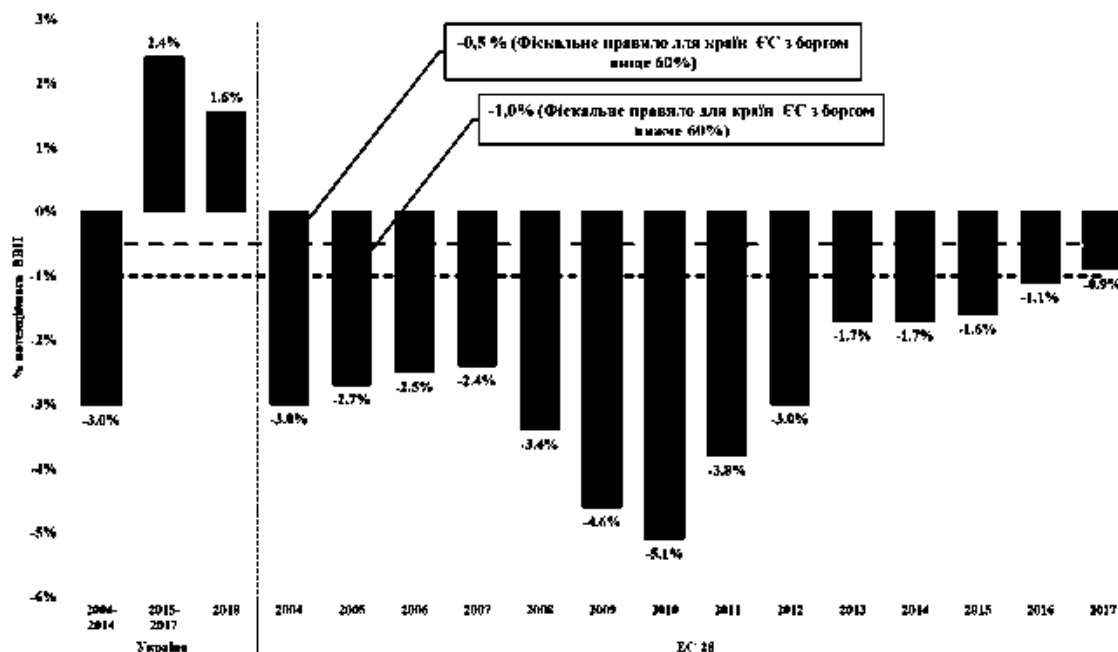
Зважаючи на високі відсоткові платежі по боргу в період з 2015-2018 рр. в Україні спостерігається значний профіцит циклічно скоригованого ЧКЗ (в середньому 2,2% потенційного ВВП), що також притаманно таким країнам як Греція, де існує аналогічна ситуація із зростанням боргових зобов'язань, а також у високорозвинених країнах: Нідерланди, Швеція та Німеччина (де аналогічні показники у 2017 році складають 1,0%, 1,2 та 1,3% потенційного ВВП відповідно) (рис. 2.11).

Рисунок 2.11 – Циклічно-скориговане чисте кредитування/запозичення сектору ЗДУ у окремих країнах ЄС у 2017 році та Україні, % від ВВП

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro» та даних Евростату [151 та 152].

Якщо ж порівнювати показник циклічно-скоригованого ЧКЗ з країнами ЄС-28, то в період з 2004-2014рр. в Україні спостерігається аналогічна ситуація для країн ЄС-28 в період до 2012 року. Прийняття Фіскального пакту країни ЄС у 2012 році, які містять в собі обмеження щодо структурного (циклічно скоригованому) фіскального балансу сектору ЗДУ, дозволили значно скоротили циклічно-скоригований дефіцит сектору ЗДУ до рівня -0,9% від потенційного ВВП (рис. 2.12).

Рисунок 2.12 – Циклічно-скориговане чисте кредитування/запозичення сектору ЗДУ в ЄС-28 та Україні, % від ВВП

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro» та даних Евростату [151 та 152].

Слід також зазначити, що в Європейських країнах прийнято визначати та офіційно представляти результати своєї діяльності, де наприклад Іспанія у 2017 році зазначає не виконання фіскального правила щодо дефіциту сектору ЗДУ, що свідчить про високу ступінь довіри до визначених показників, і як наслідок можливість прийняття подальших адекватних політичних рішень для забезпечення стабілізації ситуації в країні.

Окремо можна виділити ситуацію яка склалася у Ірландії після фінансово-економічної кризи у 2009 році [151, с.13]. В роки кризи в зазначеній країні виник значний розрив ВВП, який у 2009 році досяг свого максимуму у -5,2% від ВВП. Зважаючи на адекватність оцінки поточного стану економіки та необхідності

значної підтримки економіки з боку фіскального сектору, уряд країни прийняв рішення, які були направлені на негайну реакцію, щодо поточного стану економіки. Проведені заходи фіскальної політики призвели до колосальних значень, як фактичного дефіциту сектору ЗДУ так і первинного циклічно скоригованого, які у 2010 році набули значень у -30% від ВВП та -27% відповідно. Такі дії з боку фіскального сектору дозволили вже у 2014 році привести економіку до повного балансу, де розрив потенційного до фактичного ВВП склав 0,1%. З іншого боку також слід зазначити, що фінансування такого колосального дефіциту сектору ЗДУ призвело до значного нарощування боргових зобов'язань сектору ЗДУ (максимум у 2012 році – 120% від ВВП), але вже після стабілізації економіки, рівень боргу до 2017 скоротився майже вдвічі (до рівня 68% від ВВП). Така ситуація наочно показує, що наявність фіскального простору в кризові періоди дуже важлива, оскільки вона, в сукупності із незаполітизованою оцінкою поточного стану економіки, дозволяє адекватно та дієво стабілізувати економічну динаміку у найближчій середньостроковій перспективі.

Порівнюючи існуючі та запропоновані автором підходи до оцінки збалансованості сектору ЗДУ України, на основі фіскальних балансів автор виділив наступні показники, оцінку яких відображено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Дефіцит(-)/профіцит(+) бюджету України та рекомендована автором система балансових показників сектору ЗДУ, % від ВВП (розраховано на основі моделі «Ekvilibro»), % від ВВП

Показник		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Існуючі підходи в Україні (на рівні зведеного бюджету)	Дефіцит бюджету	-5.8	-1.7	-3.5	-4.2	-4.5	-1.6	-2.3	-1.4	-1.9
	Операційний баланс	-5.3	-0.7	-2.5	-3.5	-3.1	0.7	0.2	-0.2	0.2
Запропонована автором система балансових показників (на рівні сектору ЗДУ) у відповідності із рекомендаціями МВФ	Баланс операцій з нефінансовими активами	1.2	1.4	1.3	1.0	0.8	1.3	2.1	2.0	2.1
	Чисте кредитування /запозичення	-6.5	-2.1	-3.8	-4.5	-3.9	-0.6	-1.9	-2.1	-1.9
	Підсумковий баланс	-6.5	-2.1	-3.9	-4.7	-3.7	-0.7	-2.0	-2.2	-2.0
	Первинний підсумковий баланс	-5.0	-0.3	-2.0	-2.4	-0.4	3.7	2.1	1.5	1.3
	Циклічно-скоригований первинний підсумковий баланс	-3.3	0.4	-1.6	-2.4	0.8	7.5	5.6	5.1	4.6

Джерело: дефіцит бюджету дані Казначейства [143], інші показники дані дод. А таб.5А

Розглядаючи офіційно встановлений дефіцит, не можна однозначно визначити характер збалансованості сектору ЗДУ, оскільки такий дефіцит

характеризує лише певний підсумковий вплив діяльність частини сектору ЗДУ на економічну динаміку, натомість запропонована рекомендаційна система показників сектору ЗДУ, дає змогу всебічно оцінити характер збалансованості сектору ЗДУ України у 2004-2018 рр.

Загалом, можна зробити висновок, що у досліджуваному періоді державні фінанси України характеризувалися низьким рівнем фіскальної збалансованості. Про це свідчать дані практично усіх зведених балансів. Фактично, дефіцит державних фінансів в 2004, 2009-2010, 2012-2014 рр. знаходився за межами стандартних значень, що визначають граничний рівень забезпечення фіскальної стійкості у країнах ЄС (-3,0% від ВВП), зокрема, відповідно до маастрихтських критеріїв конвергенції [144], що збільшило сукупний рівень боргових зобов'язань України на кінець 2014 року до рівня більше 79% від ВВП. Все це значно звузило фіскальний простір України та зменшило можливості для фіскального маневру в рамках застосування інструментів досягнення цілей податково-бюджетної політики в наступних роках. Але слід зазначити, що середній показник дефіциту ЧКЗ сектору ЗДУ в 2015-2018 рр. знаходяться в межах -1,6% від ВВП. Але, такі прийнятні рівні дефіциту, що зафіксовані в останні роки, не є свідченням покращення фіскальної збалансованості, оскільки гігантські суми держава змушена була направляти на підтримку банківської системи, виплату гарантованих банківських вкладів та (до недавнього часу) на підтримку реального сектору економіки [155, с.24]. Це потребувало значного залучення додаткових позичкових коштів, що, відповідно, призводило до нарощування державного боргу.

Досліджуючи структурну збалансованість, було відзначено, що накопичені дисбаланси у 2014-2013 рр., при яких дефіцит циклічно-скоригований первинного підсумкового балансу сектору ЗДУ України в середньому складав близько -2% від ВВП, що в подальшому зумовило значне накопичення профіциту означеного балансу в наслідок нагальної необхідності вимушеної консолідації фіскальної політики держави у 2014-2018 рр.

Звичайно, держава стиснута прямими та умовними зобов'язаннями по державному та гарантованому боргу, так що знайти кошти на підтримку реальної економіки надзвичайно важко. Однак, варто усвідомлювати, що стрімке скорочення державного попиту в період кризи має тяжкі структурні наслідки для економіки, оскільки зруйновані зв'язки «попит-виробництво» в рамках існуючої системи відносин уже не відновлюються.

Представлені автором методичні рекомендації з моделювання та аналізу дефіциту сектору ЗДУ відповідають завданням I.1 – Підвищення рівня бюджетної дисципліни шляхом запровадження фіскальних правил та I.8 – Удосконалення інструментів прогнозування СУДФ на 2017-2020 роки, які можуть допомогти у впровадженні фіскальних правил відповідно до світової практики, а також побудувати адекватну систему показників сектору ЗДУ у передпрогнозних періодах для здійснення коректного прогнозу у майбутньому.

Висновки до Розділу 2

1. Досліджуючи методи діагностики державних фінансів автор зробив їх узагальнення, поділивши їх на три групи – комплексні методи в основі яких лежать рекомендації МВФ з фінансового програмування, методи діагностики фіскальної стійкості та методи, орієнтовані на діагностику впливу фіскальної політики на економічну динаміку (на основі показників фіскального мультиплікатору та фіскального імпульсу).

2. Дослідження стандартів статистики сфері державних фінансів (GFSM 2014) та рекомендацій із фінансового програмування (ФПП), автором виділяються наступні види балансів сектору ЗДУ, які характеризують збалансованість державних фінансів на різних етапах бюджетного процесу, а також представив методологію їх моделювання: *на фактичному рівні* – чистий операційний баланс, чисте придбання нефінансових активів, чисте кредитування/запозичення, підсумковий баланс, підсумковий первинний баланс; *з урахуванням бізнес циклу та одноразових заходах заходів політики* – циклічно скоригований первинний підсумковий баланс та структурний баланс.

3. Встановлено, що наразі в Україні при розробці фіскальних планів уряду, зокрема у затвердженні бюджету країни на рік, береться до уваги лише один балансовий показник «дефіцит бюджету», який є певним аналогом підсумкового балансу, але враховує лише частину сектору ЗДУ та є негармонізованим із новітніми міжнародними стандартами статистики. Було відзначено, що застосовуючи лише один балансовий показник, уряд втрачає можливість достовірної та якісної діагностики збалансованості сектору ЗДУ, як при розробці плану на наступні роки, так і при аналізі досягнутих результатів діяльності за підсумками року, натомість запропонована автором система балансових показників дозволяє в повній мірі розв'язати проблему ідентифікації показників, які характеризують збалансованість державних фінансів.

4. Здійснивши оцінку та діагностику фіскальних балансів сектору ЗДУ України, автор зробив висновок, що у досліджуваному періоді національні державні фінанси характеризувалися періодами як низького рівня фіскальної збалансованості, так і жорсткої консолідації. На фактичному рівні дефіцит сектору ЗДУ (ЧКЗ) в 2004, 2009-2010 та 2012-2014 рр. знаходився за межами стандартних значень, що визначають граничний рівень забезпечення фіскальної стійкості у країнах ЄС (-3,0% від ВВП), Така ситуація поряд з іншими факторами призводила до накопичення державного боргу (який на кінець 2016 року досяг рівня більше 81% від ВВП), що значно звузило фіскальний простір України в майбутніх 2015-2018 роках. Період 2015-2018 рр. характеризувався жорсткою консолідацією державних фінансів: дефіциту сектору ЗДУ в знаходився в межах -1,6% від ВВП. Однак, такі прийнятні рівні дефіциту останніх років не є свідченням покращення фіскальної збалансованості, оскільки протягом цих же років держава змушена була направляти гігантські суми на підтримку банківської системи, виплату гарантованих банківських вкладів, підтримку нафтогазової сфери, а також на амортизацію валютного боргу, що внаслідок гіпердевальвації зросла втричі. Це потребувало залучення додаткових позичкових коштів, що, відповідно, призводило до нарощування державного боргу та відволікало ресурси з фінансування базових державних функцій. До

того ж, гіпердевальвація національної валюти кардинально ускладнила управління державним боргом у минулих роках, як наслідок, вимушена фіскальна консолідація, що відбулася в 2015-2018 рр., практично повністю нівелювалась обслуговуванням надмірного боргового навантаження максимальний рівень якого спостерігався у 2016 році (майже 81 % від ВВП).

5. Досліджуючи інституційну структуру підсумкового балансу сектору ЗДУ в Україні, автор прийшов до висновку, що основна частина його дефіциту формується на рівні центрального уряду, що також притаманно економікам більшості країн-членів ЄС. Досліджуючи підсумковий баланс сектору ЗДУ в розрізі окремих типів операцій автор прийшов до висновку, що на його формування значний вплив має вузький фіскальний простір країни. Так незбалансованість операційної діяльності сектору ЗДУ (викликана в тому числі значними виплатами на обслуговування державного боргу) призводить до виникнення суттєвого дефіциту уже на операційному рівні, що унеможливорює адекватне фінансування інвестиційних операцій сектору ЗДУ. Операційний баланс України у середньому за 2004-2018 рр. становив -1,3% від ВВП (в т.ч. до 2015 р. майже -2% від ВВП), тоді як в середньому по країнах ЄС за 2018 р. – +2,2%.

6. Автором було відзначено, що зважаючи на високі відсоткові платежі по боргу та наявність негативного розриву ВВП в 2015-2018 рр. в Україні спостерігається значний профіцит циклічно скоригованого первинного балансу (в середньому на рівні 5,7% від потенційного ВВП), що як правило притаманно країнам, які проходять період постдефолтного відновлення економіки. Профіцит обумовлений вимушеними заходами консолідації державних фінансів внаслідок впливу значного обсягу державного боргу та макроекономічних дисбалансів у минулих періодах.

7. На основі оцінку та діагностику фіскальних балансів України обґрунтовано, що накопичені дисбаланси у 2004-2014 рр., при яких дефіцит сектору ЗДУ України досить часто перевищував допустимі граничні значення,

що в подальшому зумовило нагальну необхідність вимушеної консолідації фінансової політики держави у 2005-2018 рр.

8. Представлені автором методичні рекомендації з моделювання та аналізу дефіциту сектору ЗДУ відповідають завданням I.1 – Підвищення рівня бюджетної дисципліни шляхом запровадження фінансових правил та I.8 – Удосконалення інструментів прогнозування СУДФ на 2017-2020 роки, які можуть допомогти у впровадженні фінансових правил відповідно до світової практики, а також побудувати адекватну систему показників сектору ЗДУ у передпрогнозних періодах для здійснення коректного прогнозу у майбутньому.

Розділ 3. Прогнозування дефіциту сектору загального державного управління та його впливу на економічну динаміку

3.1. Система показників для оцінки та прогнозування дефіциту сектору загального державного управління та його впливу на економіку

Центральне місце державних фінансів в процесі перерозподілу економічних потоків країни підвищує вимоги до систематизації бюджетного процесу відповідно до міжнародних стандартів та його повної гармонізації з системою макроекономічного прогнозування та планування. Це в свою чергу підвищує роль моделювання операцій органів державного управління в контексті економіко-математичної оцінки заходів антикризових програм, програм стабілізації, програм структурної перебудови економіки, оцінки результативності заходів фіскальної політики, обґрунтування обсягів і структури програм бюджетного коригування.

Застосовуючи міжнародний досвід до прогнозування та моделювання дефіциту сектору ЗДУ слід також наголосити на важливості гармонізації національних стандартів статистичної звітності до міжнародних стандартів статистики. Як одна із передумов встановлення фіскальних правил, система звітності повинна бути всеохоплюючою з точки зору охоплених агрегатів, що дозволяє здійснювати внутрішній моніторинг дотримання правила і дає можливість своєчасно сигналізувати про необхідність змін в політиці. Така передумова можлива лише при застосуванні одного із діючих міжнародних стандартів статистики. До таких стандартів звітності країнах Європи відносять:

- **ЄС** – European system of accounts (ESA 2010) [156];
- **МВФ** – Government Finance Statistics Manual (GFSM 2014) [63].

Чинна бюджетна класифікація України за структурою показників і принципами їх зведення не відповідає сучасним міжнародним стандартам формування державної статистичної звітності, що призводить до викривлення даних, знижує транспарентність бюджетного процесу та впливає на ефективність прийняття управлінських рішень у сфері фіскальної політики. Також така

ситуація, унеможлиблює коректне встановлення та подальший моніторинг фіскальних правил, які можуть бути встановлені з врахуванням міжнародного досвіду.

Проблеми класифікації доходів та видатків бюджету трансформуються у проблеми формування усієї статистичної звітності державних фінансів України, оскільки призводять до неможливості коректного розрахунку тих показників, що у відповідності з міжнародною та європейською практикою застосовуються для діагностики ризиків фіскальної сфери, виявлення макрофіскальних дисбалансів та оцінки наявності передумов для застосування тих чи інших програм підтримки.

Дослідивши міжнародний досвід із гармонізації національних стандартів, можна стверджувати, що наразі існує можливість експертного розрахунку балансових показників сектору ЗДУ без зміни національних підходів обліку (без зміни чинної класифікації) шляхом перегруповання окремих позицій у класифікаціях доходів та витрат. Це дасть змогу адекватного міжнародного зіставлення показників сектору ЗДУ, підвищить транспарентність, а також дасть змогу здійснити коректну імплементацію балансових фіскальних правил в Україні.

У країнах ЄС зведення інформації та формування фіскальних статистичних індикаторів по сектору ЗДУ базується на даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що також вимагає гармонізації всіх балансових показників країн членів у відповідності з Європейською системою національних рахунків (ESA 2010) [156].

Окремою складовою статистики державних фінансів у країнах-членах ЄС є Статистика процедури надмірного дефіциту [157]. Статистика EDP представляє собою специфічний набір даних державних рахунків країн-членів ЄС. Така статистика використовується для фіскального аналізу дотримання зобов'язань за Договором про функціонування Європейського Союзу [158] та Пакту про стабільність і зростання [99] країн членів ЄС. Таблиці у статистиці EDP охоплюють сектор державного управління та всі його підсектори. Ці таблиці

спеціально розроблені для забезпечення узгодженості національних та субнаціональних бюджетних агрегатів і змін державного боргу.

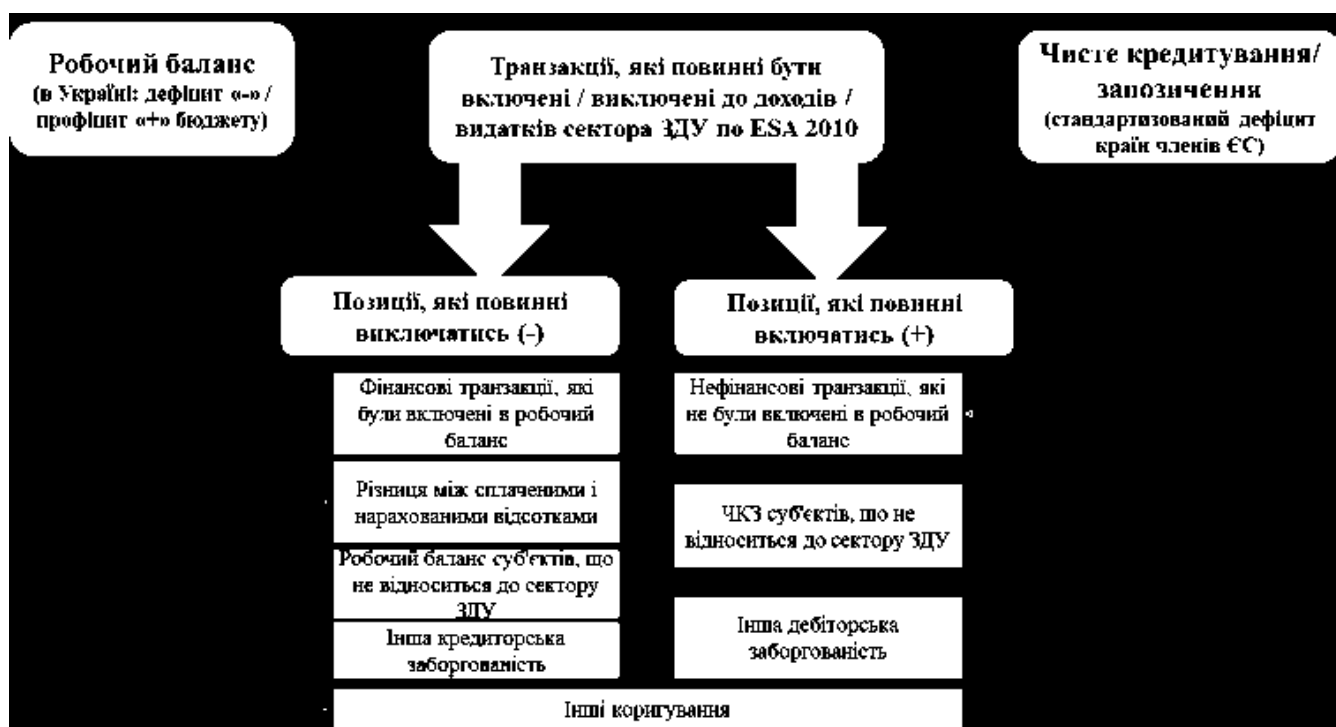
Слід також зазначити, що Європейські підходи статистичної звітності передбачають наявність показника дефіциту/профіциту сектору ЗДУ, розрахованого на основі підходів саме національних рахунків країни. Але в подальшому, для коректного аналізу та міжнародного зіставлення показника ЧКЗ, в рамках EDP передбачається, що кожна країна-член ЄС подає певне уточнення, щодо показників які потрібно виключити (або навпаки включити) із дефіциту сектору ЗДУ для коректного розрахунку показника ЧКЗ по ESA 2010. Початковий дефіцит сектору ЗДУ (розрахований на основі національних стандартів) називають «робочим балансом» (working balance) [159, с. 5].

З цією метою, Європейською Комісією було розроблено окрему методологію переходу, розрахунки за якою країни-члени ЄС систематично подають в рамках статистики EDP (Таблиця 2 в статистиці EDP [159, с. 4]).

Таблиця 2 в статистиці EDP представляє собою зв'язок між двома концепціями та показниками державного балансу, тобто національною негармонізованою концепцією державного дефіциту/профіциту (робочий баланс) та міжнародно-порівнянною концепцією (ЧКЗ, яке зазначене у національних рахунках - ESA 2010). Така таблиця розділена на чотири частини, які представляють собою статистику підсекторів (для центрального уряду, уряду штату, місцевого уряду і для фондів соціального забезпечення), які зводяться в загальну статистику сектору ЗДУ.

Логічна побудова Таблиці 2 в статистиці EDP відображено на рис. 3.1.

Робочий баланс може ґрунтуватись на обліку відповідно до касового методу, на основі методу нарахування або на змішаній основі. В залежності від країни, яка звітує, охоплення доходів і видатків (які включаються в робочий баланс), а також інституційне охоплення «уряду» буде відрізнятися. Отже, в кожній країні, яка звітує для переходу від робочого балансу до ЧКЗ необхідні різні коригування.

Рисунок 3.1 – Схема переходу від негармонізованого дефіциту до чистого кредитування/запозичення в країнах членах ЄС

Джерело: побудовано автором на основі даних [156]

Робочий баланс може включати в себе деякі операції, які класифікуються як операції з фінансовими інструментами, тоді як профіцит/дефіцит в Таблиці 2 EDP слід розраховувати тільки по нефінансовим операціями. Наприклад, коли уряд продає акції за допомогою приватизації, а отримана сума включена в робочий баланс, вона буде виключена при розрахунку ЧКЗ, оскільки фінансові операції по стандарту ESA 2010 не повинні впливати на профіцит/дефіцит.

Для того, щоб перейти від показника робочого балансу до ЧКЗ, статистиці EDP було означено кілька загальних видів коригування, до яких відносять [160]:

- фінансові операції, які були включені в робочий баланс;
- нефінансові операції, які не були включені в робочий баланс;
- різниця між сплаченими і нарахованими відсотками;
- інша дебіторська заборгованість;
- інша кредиторська заборгованість;
- робочий баланс суб'єктів, що не входять у відповідний підсектор уряду;
- чисте запозичення або чисте кредитування інших підсекторів уряду;
- інші коригування.

Найчастіше *до фінансових операцій, які були включені в робочий баланс* країни-члени ЄС відносять надані або погашені кредити, продаж або придбання акцій, операції з борговими зобов'язаннями, чисті розрахунки за договорами свопу, чисте придбання цінних паперів, крім акцій та інші фінансові операції. Крім того до робочого балансу часто включають такі фінансові операції як приріст грошових коштів за мінусом зменшення, вторинні ринкові операції з власними цінними паперами вище/нижче номіналу та фінансові деривативи.

До нефінансових операцій, які часто не включаються в робочий баланс країни-члени ЄС ідентифікують умовно обчислені операції з медичними закладами, умовно обчислені операції, які стосуються приватизації, перерахованих до фондів, платежі за державне мовлення, умовно обчислені пенсійні внески роботодавця, списання платежів на обслуговування, погашення асигнувань попереднього року тощо.

Категорія *різниці між сплаченими і нарахованими відсотками* по обслуговуванню боргу в першу чергу існує для гармонізації методів обліку таких операцій, з метою представлення їх з вимогами ESA 2010. Окрім цього до цієї категорії окремі країни ЄС (наприклад Великобританія) відносять коригування нарахування за процентними виплатами, коригування нарахування на премію / дисконт за державними облігаціями та коригування за методом нарахування для збільшення капіталу за державними облігаціями.

До категорій *інша кредиторська/дебіторська заборгованість* зазвичай відносять різні категорії кредиторської/дебіторської заборгованості, яка виникає по соціальним внескам, податкам, торгові кредити та авансам. Окремо слід відзначити що в деяких країнах до кредиторської заборгованості також відносять зміну фінансових активів платників податків (передоплати, що перевищують суму податку), витрати попередніх періодів, кредиторську заборгованість за 3G/4G ліцензії, часові коригування дозволів на викиди або основні засоби.

В окремих країнах ЄС за національними стандартами до відповідного підсектору уряду можуть включатись (або навпаки не включатись) інституційні одиниці інших секторів економіки (відповідно до вимог ESA 2010). З цією

метою у Таблиці 2 в статистиці EDP виділяють категорії *робочий баланс суб'єктів, що не входять у відповідний підсектор уряду* та *ЧКЗ інших підсекторів уряду*, де записуються балансові показники суб'єктів, які за стандартом ESA 2010 обліковуються у інших секторах, а тому кінцеве ЧКЗ повинно бути збільшене/зменшене на відповідні суми. Зазвичай до *ЧКЗ інших підсекторів уряду* відносять балансові показники корпорацій або неприбуткових установ, які за ESA 2010 класифікуються у інших секторах/підсекторах, спеціальні рахунки позабюджетних фондів та державних корпорацій, балансові показники гарантійних фондів або установ охорони здоров'я, які за ESA 2010 класифікуються у іншому секторі/підсекторі тощо.

В свою чергу до категорії *інші коригування* країн-члени ЄС зазвичай відносять різні капітальні вливання, анульовані податки, соціальні внески чи списання боргу (в т.ч. гарантованого), безнадійні соціальні внески, коригування за нарахованими відсотками по соціальним внескам, фінансові транзакції, які перекласифіковуються у нефінансові транзакції (або навпаки), сек'юритизація, консолідація активів ДПП, перекласифікація доходів від некомпенсованих вилучень, амортизація основних засобів, включених до "загальних витрат", елементи переоцінки включені в робочий баланс, кредити надані державним корпораціям або різні статистичні коригування. Також до специфічних коригувань можна віднести грошові надходження від реалізації нефінансових невироблених активів, які відображаються як погашення кредитів у робочому балансі, фінансовий лізинг або операції по стандартизованим гарантіям тощо.

Досліджуючи питання щодо проблематики застосування міжнародних стандартів звітності державних фінансів в умовах України (які було досліджено в працях вітчизняних вчених: Т.Єфименко та А.Соколовська [150], Л. Ловінська та Н. Сушко [161], А.Мярко́вський [162], І.Богдан та інших [138]) можливо виокремити основні складові доходів/видатків сектору ЗДУ України, які потрібно виключити/включити із робочого балансу країни.

Так в українській практиці при формуванні показників Економічної класифікації видатків за кодом 2200 «Використання товарів і послуг» 2610

«Субсидії та поточні трансферти підприємствам» та 2800 «Інші поточні видатки» включаються операції з погашення окремих гарантованих Урядом кредитів, а саме – кредитів Укравтодору та інших державних установ, які відповідно до міжнародних стандартів ESA 2010 та GFSM 2014 повинні бути включені до операцій з фінансовими активами (тобто виключені із видатків, зменшуючи загальну величину видатків) [162, с.17]. Середня величина коригування при цьому у 2009-2017 рр. складає 0,4 % від ВВП (або 6,4 млрд. грн.) з максимальним значенням у 2015 році, коли загальне коригування складає 0,9% від ВВП (або 18,7 млрд.грн.).

Виконання державою гарантійних зобов'язань за позичальників, що отримали кредити під державні гарантії має відобразитися при обліку операцій з активами та зобов'язаннями сектору ЗДУ. Держава отримує актив або у вигляді кредитної вимоги до дебітора, або у вигляді акцій (чи інвестиційних паїв). При цьому, якщо навіть держава фактично не отримує акції дебітора (державного підприємства), здійснюється облік умовного приросту частки державних акцій (інвестиційних паїв) в тому чи іншому підприємстві, оскільки держава є основним (в більшості випадків –єдиним) власником такого підприємства [63, с. 134, та с. 297-299].

З 2004 по 2013 рр. при формуванні показників Доходів ЗБУ за кодом 25000000 «Власні надходження бюджетних установ» включаються операції з отримання гарантованих Урядом кредитів, а саме – кредитів Укравтодору, які за аналогією з видатками повинні бути включені до операцій з фінансовими активами (тобто виключені із доходів, зменшуючи загальну величину доходів). В середньому за цей період коригування складає 0,4% від ВВП (або 3,6 млрд. грн.) з максимальним значенням у 2013 році, де отримання позик Укравтодором відображених у доходах ЗБУ складає 6,1 млрд. грн..

Також до операцій з фінансовими активами за стандартами ESA 2010 та GFSM 2014 повинні бути включені суми отриманих конфіскованих коштів, які обліковуються у доходах ЗБУ по кодах 24010300, 24010400, 24030000, 50080100, а загальна величина такого коригування доходів у 2017 році сягає 1 % від ВВП

(або майже 30 млрд.грн.). Згідно з GFSM 2014, такі кошти повинні обліковуватись на рахунках «Інших змін в обсягах активів», до складу яких включаються некомпенсовані конфіскації, які трактуються як приріст активів за мінусом можливих відшкодувань чи компенсацій їх попередньому власнику [63, с. 253-258].

Всі категорії доходів ЗБУ (ДБУ), які не включаються до доходів сектору ЗДУ за стандартом GFSM 2014 відображено у табл.3.1. Так, в середньому за 2009-2018 рр. 0,5% від загальних доходів сектору ЗДУ повинні обліковуватись на рахунках із нефінансовими активами (максимум 1,3% у 2015 р.) та 0,6% на рахунках із фінансовими активами (максимум 2,5% у 2017 р.).

Також слід зазначити, що в Україні не наводяться зведені дані по сектору ЗДУ, а тому при консолідації Зведеного бюджету та фондів соціального забезпечення для показника чистого кредитування/запозичення сектору ЗДУ потрібно коригувати робочий баланс на суми дебіторської заборгованості, які відображаються у звітах фондів соціального забезпечення України.

Окремою складовою в Україні слід відзначити чисте кредитування, яке включається до робочого балансу протягом всього періоду звітності (включається до загального дефіциту ЗБУ). Але відповідно вимог стандартів ESA 2010 та GFSM 2014, операції з надання політично обумовлених позик включається лише при розрахунку підсумкового балансу, а не показника чисте кредитування/запозичення сектору ЗДУ [63, с. 83]. Тому суми наданих внутрішніх і зовнішніх кредитів (4110 та 4210 код бюджетної класифікації) та суми повернутих внутрішніх і зовнішніх кредитів (4120 та 4220 код бюджетної класифікації) повинні бути зняті із показника робочого балансу країни для переходу до чистого кредитування/запозичення розрахованого за міжнародними стандартами.

Таблиця 3.1 – Категорії доходів ЗБУ (ДБУ), які не включаються до доходів сектору ЗДУ за стандартом GFSM 2014

Категорії GFSM 2014	Бюджетна класифікація 2018-2019	
	Код	Назва
Операції з нефінансовими активами	30000000	Доходи від операцій з капіталом
	22011400	Плата за видачу, переоформлення, продовження терміну дії ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України та видачу дублікатів таких ліцензій (в частині продажу 3G/4G ліцензій)
	24040000	Кошти від реалізації надлишкової космічної техніки військового та подвійного призначення
	24050000	Кошти від реалізації надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, нерухомого військового майна Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів та інших державних органів
	21083000	Надходження від реалізації автомобілів, засобів наземного, водного та повітряного транспорту, сільськогосподарської техніки, обладнання та устаткування, що перебувають на балансі органів державної влади та інших державних органів, утворених органами державної влади підприємств, установ та організацій, які використовують кошти державного бюджету
	50080100 (частина)	Кошти, отримані від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду за вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення
Операції з фінансування	24030000	Надходження сум кредиторської та депонентської заборгованості підприємств, організацій та установ, щодо яких минув строк позовної давності
	24010300	Надходження конфіскованої національної та іноземної валюти за матеріалами митних органів
	24010400	Надходження конфіскованої національної та іноземної валюти за матеріалами правоохоронних й інших уповноважених органів
	50080100 (частина)	Конфісковані за рішенням суду кошти за вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення

Джерело: складено автором

Як видно з табл. 3.2, робочий баланс в період з 2002-2014 рр. був сильно негативним і в середньому склав -4,5% від ВВП (або -68,2 млрд.грн.), а вже у 2015-2018 рр. зазначений баланс в середньому знаходиться на рівні -1,8 % від ВВП (або -50,5 млрд.грн.).

Здійснивши описані вище коригування можна також зробити висновок, здебільшого у період з 2012-2018 рр. дефіцит робочого балансу переважав дефіцит чистого кредитування/запозичення, що говорить про переоцінений дефіцит, який розраховується на основі національних підходів, а тому він міг негативно впливати на адекватні рішення уряду, особливо у кризові роки.

Таблиця 3.2 – Перехід від робочого балансу до чистого кредитування/запозичення в умовах України в 2012-2018 рр., % від ВВП

Назва	Код по класифікації ДБУ	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
		% від ВВП						
Державний бюджет		-3.4%	-4.2%	-4.6%	-2.1%	-2.9%	-1.5%	-1.6%
Місцеві бюджети		0.2%	0.1%	0.4%	0.7%	0.7%	0.2%	-0.2%
Соціальні фонди		-0.5%	-0.3%	-0.4%	-0.1%	0.1%	0.0%	-0.2%
Кредитування		-0.3%	0.0%	-0.3%	-0.2%	-0.1%	-0.1%	-0.1%
Робочий баланс		-4.0%	-4.4%	-5.0%	-1.7%	-2.2%	-1.4%	-2.1%
Фінансові операції, які були включені в робочий баланс		0.2%	-0.1%	1.0%	1.1%	0.3%	-0.8%	0.2%
Кредити, надані	4110 + 4210	0.4%	0.4%	0.4%	0.4%	0.3%	0.3%	0.2%
Кредити, погашені	4120 + 4220	-0.2%	-0.4%	-0.1%	-0.2%	-0.2%	-0.2%	-0.2%
Акції, придбання		0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Акції, продаж		0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Інші фінансові операції		-0.1%	-0.1%	0.7%	0.9%	0.2%	-0.8%	0.1%
<i>Отримання позик Укравтодором</i>	частина коду 2500000	-0.3%	-0.4%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
<i>Погашення позик за гарантованими кредитами (в т.ч. по Укравтодору)</i>	частина кодів 2240, 2610 та 2800	0.2%	0.3%	0.7%	0.9%	0.2%	0.2%	0.2%
<i>Суми отриманих конфіскованих коштів</i>	24010300+24010400+24030000+50080100	...	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	-1.0%	0.0%
Нефінансові операції, які не були включені в робочий баланс		0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Різниця між сплаченими і нарахованими відсотками		0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Інша дебіторська заборгованість		...	...	...	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
<i>Дебіторська заборгованість фондів соціального страхування</i>	...	...	...	...	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Інша кредиторська заборгованість		0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Робочий баланс суб'єктів, що не входять у відповідний підсектор уряду		0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Чисте запозичення або чисте кредитування що не входять у відповідний підсектор уряду		0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Інші коригування		0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Чисте кредитування/запозичення		-3.8%	-4.5%	-3.9%	-0.6%	-1.9%	-2.1%	-1.9%

Побудовано автором на основі даних додатку Б табл. Б.1.

Здійснивши описані вище коригування можна також зробити висновок, здебільшого у період з 2012-2018 рр. дефіцит робочого балансу переважав дефіцит чистого кредитування/запозичення, що говорить про переоцінений дефіцит, який розраховується на основі національних підходів, а тому він міг негативно впливати на адекватні рішення уряду, особливо у кризові роки.

Також слід відзначити переоцінений національний дефіцит у 2017 році, який досягається в першу чергу через відображення додаткових отриманих коштів, які отримуються в наслідок конфіскації. Сума конфіскацій коштів у 2017 році досягла рівня майже 30 млрд. грн., які було відображено на рахунках доходів ЗБУ, і як наслідок (в сукупності із іншими коригуваннями) робочий

баланс було переоцінено на 0,8 в.п. по відношенню до ЧКЗ, яке у 2017 році складає 2,1% від ВВП.

В основі прогнозування дефіциту сектору ЗДУ лежить методологія існуючої моделі «Ekvilibro» [45] (далі Модель), в розробці якої автор приймав безпосередню участь, а основні підходи до прогнозування будуть описані нижче.

Так в загальному вигляді для прогнозування доходів в Моделі застосовуються методи імітаційного моделювання, еластичності (на основі коефіцієнта динамічності) та їх комбінацій, а прогнозування більшості видів державних витрат здійснюється шляхом встановлення параметрів їх динаміки з урахуванням їх обсягів у ретроспективі та динамікою розвитку окремих макроекономічних показників (детальніше в підрозділі 3.2).

Зокрема, для прогнозування доходів і видатків сектору ЗДУ в Моделі застосовуються номінальні темпи росту таких макроекономічних показників:

- Валовий внутрішній продукт;
- Фонд оплати праці найманих працівників;
- Прибуток прибуткових підприємств;
- Кінцеві споживчі витрати;
- Експорт товарів і послуг;
- Імпорт товарів і послуг.

Такі макроекономічні показники, безпосередньо впливають та є прямими індикаторами зміни окремих доходів/видатків сектору ЗДУ, тому прогнозування таких макроекономічних показників є обов'язковим.

Для оцінки та прогнозування циклічно скоригованих балансів сектору ЗДУ (підрозділ 2.3 та 3.2), а також розрахунку фіскального імпульсу (підрозділ 3.3) в було використано еластичність доходів та розрив ВВП, методологія розрахунку яких була описано в [136].

Динаміку розриву ВВП в умовах України можливо здійснювати різними методами: на основі закону Оукена (враховується рівень безробіття) та на основі методології багатомірної фільтрації Кальмана (враховується рівень безробіття, інфляція та авторегресія розриву ВВП і тренду ВВП) [136 та 163, с.205].

Оскільки методичний підхід оцінки розриву ВВП на основі фільтру Кальмана є більш обґрунтованим з точки зору врахування базових економічних законів, то саме результати оцінки розриву за цим методом далі пропонується для розрахунку циклічно скоригованих фіскальних індикаторів та оцінки ступеня проциклічності фіскальної політики.

Для розрахунку розриву ВВП по фільтру Кальмана використовувався історичний діапазон даних за 1997-2021 роки. Рівень природного безробіття України прийнято на рівні 6% з огляду на результати дослідження фахівців Національного інституту стратегічних досліджень [164].

Результати розрахунків (табл. 3.3) свідчать про наявність постійного негативного розриву ВВП, що чинить суттєвий тиск на сукупний попит, погіршуючи можливості розвитку для усіх секторів економіки, включаючи сектор ЗДУ. Нестабільність економічного зростання спричиняла негативний вплив на фінансовий стан усіх інституційних секторів економіки, включаючи сектор ЗДУ.

В той же час вітчизняними науковцями було також оцінено еластичність доходів сектору ЗДУ, де для умов України на основі річних даних було побудовано економетричну залежність між індексами росту реального ВВП та індексами росту реальних доходів сектору ЗДУ, де було встановлено, що коефіцієнт еластичності між доходами сектору ЗДУ та ВВП становив 1,1248 [136, с.11]. Також слід зазначити, що в дисертаційному дослідженні в частині аналізу та прогнозування основних циклічно скоригованих балансових показників сектору ЗДУ було використано саме такий рівень еластичності доходів сектору ЗДУ.

На відміну від доходів, еластичність видатків до ВВП є близькою до нуля або менше нуля. Це пов'язано із тим, що фінансування бюджетних програм є зобов'язаннями Уряду, які досить важко переглядати як з процедурних причин, так і з політичних міркувань. Тому, зміни в динаміці ВВП слабо позначаються на динаміці видатків. Однак, в умовах, коли в країні істотний обсяг займають державні видатки, пов'язані із станом економічної ситуації (наприклад, виплати

по безробіттю), тоді в дію вступають так звані «автоматичні вбудовані стабілізатори», що «збільшують» видатки в умовах кризи та «зменшують» їх в умовах підйому. В таких умовах еластичність видатків до ВВП буде від'ємною [136, с.12].

На практиці досить важко відокремити видатки, які є причиною дії зазначених «вбудованих стабілізаторів» від планових видатків. Тому, в світовій практиці при розрахунках циклічно скоригованих балансів досить часто припускається, що еластичність державних видатків до ВВП є «нульовою» [165]. Такий же підхід пропонується і для умов України.

Отримавши всі необхідні складові, здійснено розрахунок фіскального імпульсу за формулою (2.4), результати яких відображено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – Розрахунок циклічно скоригованого первинного підсумкового балансу та фіскального імпульсу України у 2002-2021 рр.

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2021
	Прогноз					
Розрив ВВП: фактичний до потенційного, %	-8.4	-8.5	-7.5	-6.9	-6.1	-5.5
Потенційний ВВП, млрд.грн. (в цінах 2010 р.)	1075.7	1103.0	1128.0	1153.8	1187.8	1228.2
Еластичність доходів до ВВП	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125
Доходи сектору ЗДУ, млрд.грн. (в цінах 2010 р.)	379.1	396.0	412.9	427.1	444.4	463.9
Циклічно скориговані доходи сектору ЗДУ, млрд.грн. (в цінах 2010 р.)	418.4	437.5	450.7	462.6	476.9	494.1
Загальні видатки сектору ЗДУ, млрд.грн. (в цінах 2010 р.)	397.5	417.7	433.0	437.2	453.3	472.3
в т.ч. відсоткові платежі, млрд.грн. (в цінах 2010 р.)	40.4	37.8	34.3	39.0	34.7	31.2
Політично обумовлені позики, млрд.грн. (в цінах 2010 р.)	0.8	0.7	0.6	1.2	1.2	1.3
Циклічно скоригований первинний підсумковий баланс, % потенційного ВВП	5.6	5.1	4.6	5.5	4.8	4.2
Фіскальний імпульс (+ експансивна політика), % потенційного ВВП	1.8	0.5	0.6	-0.9	0.7	0.6
Довідково, по Меморандуму МВФ (2017 та 2019):						
Розрив ВВП: фактичний до потенційного, %	-3.1	-1.7	-0.7	-0.4	-0.2	-0.1
Циклічно скоригований первинний підсумковий баланс, % потенційного ВВП	3.2	2.2	2.1	1.6	2.0	1.7
Фіскальний імпульс (+ експансивна політика), % потенційного ВВП	2.8	1.0	0.1	0.5	-0.4	0.3

Джерело: побудовано на основі додатку В, табл. В.3.

Після отримання гармонізованої статистичної бази у фактичних періодах, а також після побудови макроекономічного прогнозу автор виділяє наступну систему показників, які необхідні для оцінки та прогнозування дефіциту сектору ЗДУ (рис. 3.2). Так, до системи показників відносяться такі групи показників: загальні макроекономічні показники в базовому та прогнозних періодах, необхідні для прогнозування окремих доходів і загальних видатків сектору ЗДУ; показники сектору ЗДУ в базовому періоді, побудовані за структурою

міжнародних стандартів статистики ESA 2010 чи GFSM 2014 та показники для розрахунку основних циклічно скоригованих фіскальних балансів у базовому і прогнозному періодах.

I.	Макроекономічні показники (базовий та прогнозні періоди)	
	ВВП	
	Фонд оплати праці найманих працівників	
	Прибуток прибуткових підприємств	
	Кінцеві споживчі витрати	
	Експорт товарів і послуг	
	Імпорт товарів і послуг	
	Інфляція	
Обмінний курс гривні		
II.	Показники сектору ЗДУ (базовий період)	
	Доходи сектору ЗДУ, за структурою доходів за структурою ESA 2010 чи GFSM 2014	
	Загальні видатки сектору ЗДУ, за економічною класифікацією ESA 2010 чи GFSM 2014	
III.	Показники для розрахунку основних циклічно скоригованих фіскальних балансів (базовий і прогнозний період)	
	Еластичність доходів / видатків сектору ЗДУ	
	Потенційний ВВП (розрив ВВП)	

Рисунок 3.2 – Система показників, які необхідні для прогнозування дефіциту сектору ЗДУ

Джерело: побудовано автором

Групу макроекономічних показників у рекомендованій системі було побудовано з врахуванням підходів МВФ з фінансового програмування, а також подальшого використання у дисертації інструментарію структурної динамічної економіко-математичної моделі України «Ekvilibro» [45].

Слід зазначити, що модель «Ekvilibro» була розроблена відділом економіко-математичного моделювання та інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічних досліджень Академії фінансового управління за участю

автора під керівництвом к.е.н. І. В. Богдана, яка функціонує на принципах загальноекономічної рівноваги та охоплює економічні та фінансові взаємозв'язки чотирьох секторів економіки: реального сектору, фіскального сектору, зовнішньоекономічного сектору та грошово-кредитного сектору. Прогнозування показників сектору ЗДУ здійснюється з врахуванням коефіцієнтів динамічності, тобто еластичності показника сектору ЗДУ від його макроекономічної бази.

В той же час, виходячи із необхідності прямого розрахунку дефіциту сектору ЗДУ (як різниця між доходами та видатками) в рекомендованій автором системі також було виділено агреговані показники доходів, видатків та фінансування сектору ЗДУ, а для розрахунку циклічно скоригованих балансів – показник потенційного ВВП (розрив ВВП). Більш детальна методологія прогнозування показників сектору ЗДУ у п. 3.2 дисертації.

Підводячи підсумки, автор робить висновок, що чинна бюджетна класифікація України за структурою показників і принципами їх зведення не відповідає сучасним міжнародним стандартам державної статистичної звітності, що призводить до викривлення даних, знижує транспарентність бюджетного процесу та впливає на ефективність прийняття управлінських рішень у сфері фіскальної політики. Але проведене дослідження показує, що в міжнародній практиці існує методологія наближення негармонізованих національних показників дефіциту до міжнародно встановлених фіскальних балансів сектору ЗДУ, що дає змогу в повній мірі застосовувати міжнародну практику оцінки, моделювання та прогнозування дефіциту сектору ЗДУ в Україні.

Після визначення всіх складових системи показників, необхідних для прогнозування дефіциту сектору ЗДУ можна перейти до побудови сценарного моделювання дефіциту сектору ЗДУ, а також здійснити апробацію моделі щодо прогнозного впливу фіскального імпульсу на макроекономічну динаміку.

3.2 Прогнозування дефіциту сектору загального державного управління на основі сценарного макроекономічного моделювання

Як зазначалося в підрозділі 3.1, прогноз дефіциту сектору ЗДУ на основі сценарного макроекономічного моделювання здійснювався на основі вдосконалення розробленої структурної динамічної економіко-математичної чотирьохсекторної моделі «Ekvilibro» з використанням прогнозу Мінекономрозвитку по Сценарію 1 (далі – базовий сценарій) [166], основні показники яких зазначено у додатку В, табл. В.1-В.2, а методологія розрахунку була описана в підрозділі 3.1

У рис. 3.3, представлено балансові тотожності Моделі, згруповані за принципом «Сектор ЗДУ – Інші сектори економіки»

Реальний сектор економіки в Моделі представлено в розрізі ВВП за елементами доходів і витрат, які балансуються між собою та мають двосторонні взаємозв'язки з доходами й видатками сектору ЗДУ. Сектор ЗДУ бере участь у перерозподілі ВВП за категоріями доходів, насамперед через податки та субсидії на виробництво та імпорт. У розподілі ВВП за категоріями кінцевого використання участь сектору ЗДУ відбувається за допомогою державних кінцевих споживчих витрат і державних інвестицій.

Важливим аспектом при моделюванні та подальшому аналізі сектору ЗДУ є визначення його місця та впливу на ключові баланси загальної економічної рівноваги, зокрема на вплив на баланс між заощадженнями та інвестиціями економіки.

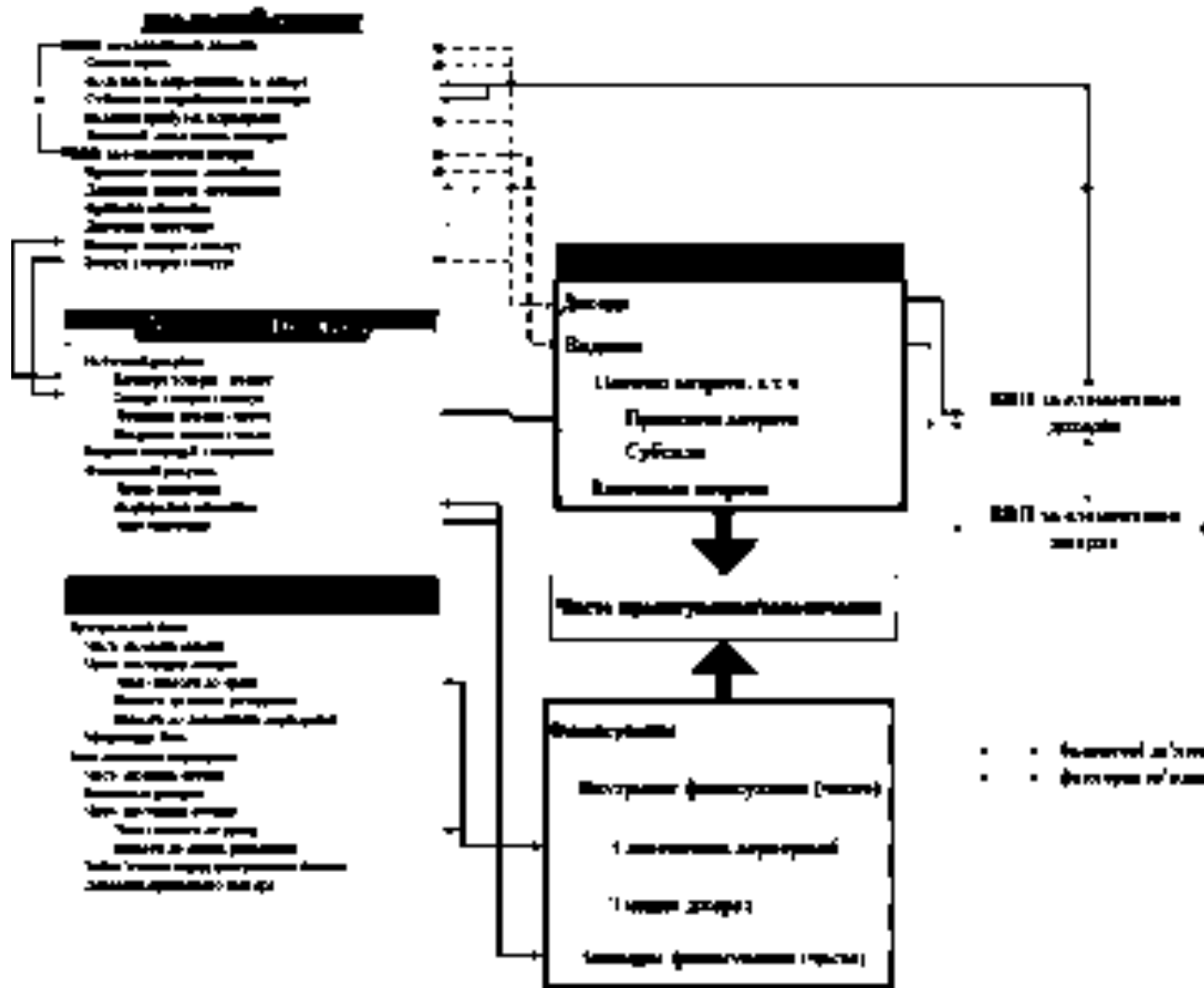

Рисунок 3.3– Балансові тотожності економіко-математичної моделі прогнозування динаміки показників сектору ЗДУ

Джерело: [45]

Дефіцит сектору ЗДУ (чисте кредитування/запозичення) можна представити як різницю між сальдо поточного рахунку Платіжного балансу (який дорівнює балансу заощаджень-інвестицій економіки) та балансом заощаджень-інвестицій приватного сектору, що дає змогу оцінити вклад фінансового стану сектору ЗДУ в забезпечення загальноекономічної збалансованості. Якщо різниця між приватними заощадженнями та інвестиціями залишається без змін, а чисте кредитування/запозичення економіки зменшується це означає, що саме дефіцит державних фінансів погіршує макроекономічну збалансованість.

Слід зазначити, що в Моделі запроваджено прямий зв'язок фіскального та реального сектору економіки у вигляді впливу фіскального сектору на показник державних споживчих витрат. Такий взаємозв'язок формується відповідно до міжнародних підходів на основі стандартів GFSM 2014, а формула розрахунку державних споживчих витрат набуває вигляду (3.1)

$$\text{ДСВ} = \text{ОП} + \text{ВТП} + \text{СОК} + \text{ТНІК} - \text{ПТВ} \quad (3.1)$$

де, ДСВ – державні споживчі витрати

ОП – оплата праці найманих працівників сектору ЗДУ;

ВТП – використання товарів і послуг сектору ЗДУ;

СОК – споживання основного капіталу сектору ЗДУ;

ТНІК – трансферти, не віднесені до інших категорій;

ПТВ – продаж товарів та послуг сектору ЗДУ, які формуються в свою чергу з власних надходжень державних установ, адміністративних зборів та продажу, що здійснюється ринковими установами.

Всі складові сектору ЗДУ, описаної вище формули, формуються на основі методології, яку буде описано нижче, натомість показник споживання основного капіталу сектору ЗДУ навіть в ретроспективному періоді дуже важко виділити із статистики у сфері державних фінансів України. Тому було прийнято рішення ретроспективні дані для означеного вище показника використовувати із статистики національних рахунків ДССУ (на основі СНР 2008) [167], натомість

прогнозний показник розраховується, шляхом індексування попереднього року на прогнозні значення інфляції.

В той же час інвестиційна складова сектору ЗДУ в реальному секторі економіки не враховує балансовий показник чистого придбання фінансових активів. Зважаючи на специфіку побудови статистики в Україні, зв'язок між балансом нефінансових активів сектору ЗДУ та валовим нагромадженням у реальному секторі не можна в повній мірі застосувати у Моделі, оскільки існує різниця із складанням статистичної звітності, де реальний сектор будується на підходах методу нарахувань (відповідно СНР-2008), натомість статистика в сфері державних фінансів України базується на касовому методі складання статистики. Проведені розрахунки показали, що з наявних даних Державної казначейської служби України в ретроспективному періоді неможливо достовірно визначити всі складові валового нагромадження в реальному секторі економіки (ДССУ має доступ до даних про здійснену діяльність на первинному рівні, а тому є інформація про планові і фактично здійснені інвестиційні витрати сектору ЗДУ).

Проводячи паралель із державними споживчими витратами, де було визначено, що різниця між двома підходами побудови показника (розрахованої на основі даних Держказначейства та за даними ДССУ) в 2015-2018 рр. коливається в межах 18%, тому було прийнято рішення про корекцію державних споживчих витрат (розрахованих за даними Держказначейства) в бік збільшення на 18%, для коректного відображення показника в реальному секторі економіки (за стандартами СНР-2008). Натомість відмінність валового нагромадження сектору ЗДУ (розрахованих за даними Держказначейства від даних ДССУ) в ретроспективі за останні 5 років коливається від -34% до +305%, а тому застосувати аналогічну корекцію в прогнозному періоді неможливо.

Здійснення модельних прогнозних розрахунків щодо динаміки показників сектору ЗДУ передбачає складання прогнозного сценарію макроекономічної динаміки, що в свою чергу потребує наявності офіційних прогнозів з питань кількісної оцінки перспектив розвитку економіки на основі внутрішніх та

зовнішніх факторів, а також з врахуванням тих чи інших параметрів державної економічної політики [168, с.191-194].

Складання прогнозного сценарію макроекономічної динаміки здійснювалося в кілька етапів. Перший етап передбачає отримання офіційного прогнозу, який містив би в собі достатню кількість інформації. В рамках даного дослідження прогноз макроекономічних показників на 2019–2021 рр. був побудований на основі даних офіційного прогнозу Мінекономрозвитку (Сценарій № 1) (Додаток В, табл. В.1) [166]. У випадку, якщо офіційний прогноз не містять необхідних показників (в нашому випадку офіційний прогноз Мінекономіки) здійснюється доповнення прогнозу даними отриманих з інших офіційних документів. При цьому беруться до уваги відносні параметри початкових офіційних прогнозів. У разі появи розбалансованості показники коригуються для забезпечення повної точності розрахунку ВВП як суми складових його компонентів.

На наступному етапі здійснюється верифікація офіційних прогнозів на предмет актуальності даних щодо останнього передпрогнозного року з подальшим уточненням прогнозованої динаміки абсолютних значень показників виходячи із актуальних даних останнього звітного періоду та відносних параметрів офіційних прогнозів. Офіційні прогнози можуть містити похибки, пов'язані із відсутністю точних даних щодо останнього звітного року на момент складання прогнозу. У разі наявності суттєвих відмінностей між даними поточних тенденцій та офіційних прогнозів у тих чи інших показниках було проведено їх коригування у відповідності з актуальними на даний момент тенденціями. Тому, для забезпечення актуальності, значення офіційного прогнозу Мінекономрозвитку для 2019-2021 рр. було скориговано з врахуванням фактичних підсумків звітного 2018 року.

Наступним етапом підготовки прогнозу є повторна верифікація та калібрування прогнозів з метою досягнення їх внутрішньої збалансованості після уточнення даних базисного (останнього звітного) року із подальшою підготовкою сценарних прогнозів в єдиному уніфікованому форматі.

Окремою проблемою слід відмітити при складанні макроекономічного прогнозу є уніфікація структури показників. Як правило, кожен документ, який містить прогнозування розвитку економіки оприлюднення у власному (специфічному) форматі. Тому для потреб моделювання потрібно уніфікувати формат представлення прогнозного сценарію макроекономічної динаміки. В Моделі, єдиний формат представлення макроекономічного прогнозу включає:

- показники ВВП за елементами кінцевого використання, збалансовані за абсолютними обсягами, реальним зростанням та дефляторами;
- показники, що характеризують доходи інституційних секторів економіки – прибуток сектору нефінансових корпорацій (підприємств) та оплата праці сектору домашніх господарств;
- показники що характеризують зміну цін: індекс споживчих цін, індекс цін виробників, індекс курсу долара США;
- показники, що характеризують ринок праці: рівень безробіття та рівень зайнятості;
- показники зовнішньої торгівлі, збалансовані з показниками кінцевого використання ВВП.

Наступний етап коригування макроекономічного прогнозу пов'язаний безпосередньо з проведенням модельних розрахунків по сектору ЗДУ і являє собою ітеративний процес. Зміни фіскальної політики впливають на частину ВВП, яка формується за рахунок сектору ЗДУ. За умови, якщо загальний темп ВВП залишається без змін, в процесі модельних розрахунків необхідно збалансувати ВВП за елементами доходів та елементами кінцевого використання шляхом перерозподілу тієї частини ВВП, що формується за рахунок сектору ЗДУ серед інших секторів економіки (коригування можуть бути в той чи інший бік). Ітераційний процес в Моделі базується на функції програмного комплексу Excel – «Goal seek», де за допомогою цієї функції відбувається безліч підборів параметрів, для того щоб досягти рівності складових ВВП як за елементами витрат, так і за елементами доходів. Також слід зазначити, що при побудові

загальнооекономічної рівноваги враховується як номінальна так і реальна рівновага ВВП та його складових.

Так, загальна прогнозна макроекономічна система показників України за 2019 – 2021 роки, необхідна для Моделі наводиться у додатку В, табл. В.2.

В той же час, в загальному вигляді дефіцит сектору ЗДУ в прогнозних 2019-2021 рр. моделюється прямим розрахунком різниці доходів та видатків сектору ЗДУ, які в свою чергу моделюються в моделі як сума їх складових.

Для прогнозування окремих видів доходів сектору ЗДУ, було реалізовано наступний універсальний підхід, який базується на застосуванні «Коефіцієнтів динамічності» (3.2) [45]:

$$D_t = D_{t-1} \times (1 + \Delta\% MP_t \times KD_t) \quad (3.2)$$

D – окремих вид доходів сектору ЗДУ

MP – макроекономічна база для розрахунку окремого виду доходів;

KD – коефіцієнт динамічності.

Якщо розглядати прогнозування податкових надходжень, то динамічність окремого податку можна визначити як співвідношення приросту (або зменшення) обсягу зібраного податку відносно приросту (або зменшення) умовної макроекономічної бази цього ж податку. Формула коефіцієнта динамічності має наступний вигляд (3.3) [45]:

$$KD = \frac{\Delta\% D}{\Delta\% MP} \quad (3.3)$$

Коефіцієнт динамічності у прогнозному періоді визначається на основі аналізу ретроспективних даних та очікувань щодо процесів детінізації.

Якщо коефіцієнт динамічності дорівнює 1, це означає, що темп приросту надходжень податку точно відповідає темпу приросту бази оподаткування (за умов незмінного законодавства). Якщо коефіцієнт динамічності дорівнює 0, це означає, що прогнозний рівень податку точно відповідає рівню попереднього року (за умов незмінного законодавства).

Умовна база оподаткування являє собою той чи інший макроекономічний показник, який в найбільшій мірі відповідає фактичній (нормативній) базі оподаткування того чи іншого податку відповідно до чинного законодавства.

Для прогнозування доходів сектору ЗДУ у Моделі як умовна база оподаткування застосовуються наступні макроекономічні змінні: номінальний ВВП; приватні кінцеві споживчі витрати; експорт та імпорт товарів та послуг; фонд оплати праці найманих працівників; прибуток прибуткових підприємств.

В якості макроекономічного індикатора, що характеризує зміну податкової бази таких показників доходів як «Податки на доходи, прибуток і приріст капіталу з фізичних осіб» та «Соціальні внески» використано показник «Фонд оплати праці найманих працівників». Усереднені показники динамічності зазначених видів доходів у період з 2017-2021 рр. складають близько 1, що свідчить про високу їх еластичність відносно макроекономічної бази оподаткування.

При прогнозуванні показника «Податок на прибуток підприємств» у моделі використовується індикатор «Прибуток прибуткових підприємств». Усереднений прогнозний показник динамічності для «Податки на доходи, прибуток і приріст капіталу з юридичних осіб» у прогнозному періоді з 2019-2021 рр. складає 1,1 що передбачає нарощування темпів зростання податку (+10% до темпів опосередкованої бази). Здебільшого, це спричинено очікуванням щодо загального зростання економіки, рентабельності виробництва та поступовою детінізацією у періоді 2019-2021 років.

При прогнозуванні таких видів доходів як «ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)», «Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)», «Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів» використовується індикатор «Приватні кінцеві споживчі витрати». Відповідний усереднений показник його динамічності відносно ПДВ в прогнозному періоді коливатиметься близько рівня 0,84, а відносно акцизів – дещо вище: в межах 1,05, що пояснюється продовженням політики підвищення ставок на підакцизну продукцію.

При прогнозуванні «ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)», «Акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)» та «Податків на міжнародну торгівлю та операції» використовується макроекономічний індикатор «Імпорт товарів та послуг». Прогнозні показники динамічності для акцизу та ПДВ очікуються на рівні 0,8-1,1, натомість для податків на міжнародну торгівлю – будуть змінюватися в діапазоні 0,8-1,3 в період з 2019-2021 рр., що пояснюється непостійним характером залежності між базою та податком, як це спостерігалось у ретроспективі.

Натомість показник «Експорту товарів та послуг» використовується при прогнозуванні «Бюджетного відшкодування ПДВ», а коефіцієнт динамічності у прогнозованому періоді при цьому складає близько 1, що свідчить про досить високу еластичність.

Для прогнозування інших показників доходів, зокрема «Податків на власність», «Податків на використання товарів та на дозвіл на використання товарів або на здійснення діяльності», «Інші податкові надходження» та «Неподаткові надходження та гранти», в якості опосередкованої бази оподаткування використовувався номінальний ВВП. Відповідні прогнозні показники динамічності було визначено експертним шляхом на основі аналізу ретроспективних даних та припущень щодо впливу тих чи інших політичних рішень, а їх усереднені значення здебільшого коливаються біля 1.

На відміну від доходів сектору, можливості застосування економічних взаємозв'язків для моделювання видатків є обмеженими. Головним чином це обумовлено політичним характером процесу прийняття рішень про державні витрати, в результаті чого значна частина державних витрат виявляється частиною дискреційних заходів політики.

При прогнозуванні державних витрат слід прагнути використовувати будь-яку інформацію про економічні взаємозв'язки і про параметри для оцінки ендogenous компонента, а потім оцінити дискреційний компонент витрат, виходячи з діючої (незмінної) політики. Коли з'явиться докладніша інформація

про податково-бюджетні рішення органів державного управління, слід включити ці зміни політики в уточнений прогноз, щоб врахувати вплив оголошених або очікуваних заходів політики.

Моделювання видатків здійснюється в розрізі економічної класифікації витрат виходячи із їх ретроспективних співвідношень з ВВП чи іншими макроекономічними показниками. Моделювання у прогнозному періоді враховує оголошені змін фінансової політики. Загальна величина державних витрат на споживчі цілі балансується із показником кінцевих споживчих витрат сектору ЗДУ, як елемента ВВП за категоріями кінцевого використання.

Оплата праці. Прогноз фонду заробітної плати повинен враховувати наміри органів державного управління щодо чисельності державних службовців та оцінку зміни мінімальної та середньої заробітної плати. Враховуючи те, що в моделі використовуються показники прогнозу Мінекономрозвитку, доцільно зробити припущення, що прогножуючи макроекономічний показник «Фонд оплати праці найманих працівників» було враховано зміну всіх його компонентів. Тому прогнозування показника «Оплата праці працівників» здійснювалось з урахуванням темпів росту «Фонду оплати праці найманих працівників».

Використання товарів і послуг. При прогнозуванні цього показника було враховувано динаміку ВВП (в якості загальних макроекономічних умов), а також зміна доходів сектору ЗДУ, за рахунок яких, здебільшого, і здійснюється купівля таких товарів і послуг.

Субсидії, трансферти та гранти. В умовах стабільної ринкової економіки субсидії та соціальні трансферти визначаються ендогенно, на основі діючої системи соціального забезпечення. З іншого боку, оцінки трансфертів з соціального забезпечення пов'язуються не тільки з рівнем інфляції, але і з інформацією про безробіття і чисельність пенсіонерів, яка служить індикатором ступеня збільшення цих виплат. Оскільки очікувані прогнозні індикативні показники знаходяться майже на тих же рівнях як і в ретроспективних періодах,

доцільно вважати, що рівень трансфертів у прогностному періоді не зміниться, а буде дорівнювати рівню, близького до 2018 року.

Прогнозування *соціальних видатків* у здійснюється на основі встановлення взаємозв'язку між вказаними видатками та усередненим темпом зростання ВВП, кінцевих споживчих витрат та соціальними внесками.

Процентні платежі та борг. Прогноз процентних платежів здійснюється окремо по внутрішніх та зовнішніх боргових зобов'язаннях. При цьому враховуються параметри обсягу та ефективної ставки. Ефективна ставка в ретроспективі визначається як відношення фактично сплачених відсоткових платежів по внутрішньому/зовнішньому боргу до середнього значення прямого внутрішнього/зовнішнього боргу у відповідному періоді (формула 3.4) [45], а в прогностному періоді закладається зниження ставки до ставок у докризових періодах:

$$ESt_t = \frac{G_{debt}}{(D_{t-1} + D_t)/2} \quad (3.4)$$

де G_{debt} – відсоткові платежі;

D_t – прямий державний внутрішній/зовнішній борг;

ESt_t – ефективна ставка обслуговування прямого боргу.

Розрахунок процентних платежів по внутрішньому/зовнішньому прямому державному боргу у прогностному періоді здійснюється за формулою 3.5 [45]:

$$G_{debt} = \frac{(D_t + D_{t-1})}{2} * ESt_t \quad (3.5)$$

Тобто, в розрахунках закладено прямий функціональний зв'язок, між рівнем фіскальних дисбалансів сектору ЗДУ та обсягом внутрішніх запозичень, необхідних для виправлення цих дисбалансів.

Капітальні витрати. В порівнянні з поточними витратами, капітальні витрати в більшій мірі схильні до коригування внаслідок проведення більш жорсткої податково-бюджетної політики. Однак, на практиці реалізацію капітальних проектів не так легко почати і зупинити, особливо в тих випадках, коли вони знаходяться в залежності від зовнішніх джерел пільгового фінансування. Прагматичний підхід до оцінки капітальних витрат передбачає

необхідність перш за все з'ясувати, чи існувала явна тенденція в минулому. Тому, моделювання державних капітальних витрат пропонується здійснювати виходячи з гострої необхідності у таких витратах, оскільки основні засоби, наявні в країні знаходяться в критичному стані, а тому їх модернізація (або закупівля нових) стає гострою потребою. Прогнозування здійснюється шляхом закладання темпів росту капітальних витрат відносно ВВП, з урахуванням тенденцій у минулих роках.

Так в загальному вигляді для прогнозування доходів в Моделі застосовуються методи імітаційного моделювання, еластичності (на основі коефіцієнта динамічності) та їх комбінацій, а прогнозування більшості видів державних витрат здійснюється шляхом директивного встановлення параметрів їх динаміки. Головним чином, це обумовлено політичним характером процесу прийняття рішень про державні витрати, в результаті чого значна частина державних витрат виявляється частиною дискреційних заходів політики. Основні етапи прогнозу дефіциту сектору ЗДУ відображено на рис. 3.4.

Сценарне макроекономічне моделювання полягає у розробці нових функціональних зв'язків, щодо інфляції та курсу грн/дол.США, які інтегровано в модель із можливістю їх динамічної зміни та встановлення нової загальноекономічної рівноваги.

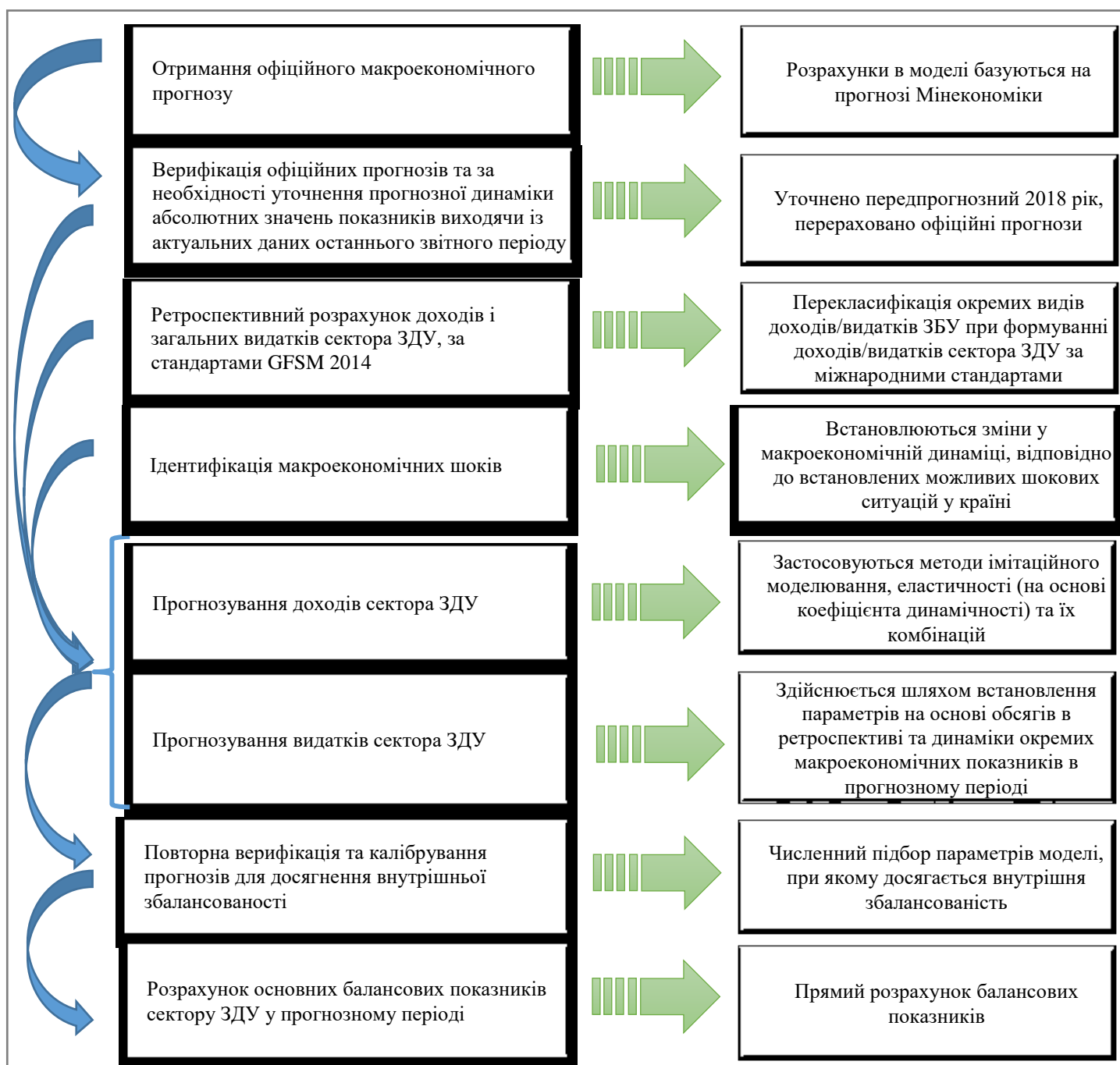
Прогноз дефіциту сектору ЗДУ на основі сценарного макроекономічного моделювання проводився з урахуванням різноманітних шоків економіки, які можливі у прогнозному періоді. До таких шоків було віднесено:

- інфляційний шок;
- девальваційний шок;
- шок падіння реального ВВП.

Відповідно до цього було задано альтернативну динаміку показників (табл. 3.4) [139, с.72]:

- інфляцію у 2019 році збільшено на 5 від.п., при якій ІСЦ (середній за період) досягає рівня 113,7% (порівняно із 108,7 у базовому варіанті),

із подальшим збереженням інфляції на рівні закладеному у базовому варіанті (в середньому +6% щороку);

Рисунок 3.4 – Основні етапи прогнозу дефіциту сектора ЗДУ

Джерело: побудовано автором на основі [45]

- девальвацію у 2019 році збільшено на 20% порівняно із базовим варіантом прогнозу, при якому середній курс грн до дол.США може досягти рівня 33,5 грн/дол.США (порівняно із 27,9 у базовому

варіанті) із подальшим збереженням тенденції девальвації на рівні базових прогнозних показників, які вже у 2021 досягнуть рівня 36,1 грн/дол.США;

- реальне падіння ВВП у 2019 році на рівні -3% до попереднього року (або -6% до базового варіанту), із подальшими темпами росту які в середньому складають +3,2% щороку (порівняно із середнім базовим зростанням +4% у 2020-2021 рр.).

У прогнозних макропоказниках за базовим сценарієм спостерігаються тенденції помірному розвитку економіки, при якому показники реального зростання ВВП в середньому за 2019-2021 досягнуть рівня +3,6% щороку, середньою інфляцією на рівні 107% та помірним зростанням курсу грн/дол.США при якому середнє щорічне зростання курсу складе +3,3% (додаток В, табл. В.2).

У структурі прогнозного загального попиту суттєвих змін не очікується, при яких середній рівень як внутрішнього так і зовнішнього попиту буде залишатись на рівні близького до 2018 року. Натомість у прогнозній структурі ВВП можна спостерігати за прискоренням темпів інвестицій, що зумовлюється відновлення інвестиційного клімату країни. Рушієм відновлення інвестиційного попиту буде збереження макроекономічної стабільності, отримання міжнародної допомоги для реалізації інфраструктурних проектів та відбудови постраждалих територій. Так, частки інвестицій на кінець 2021 року досягнуть рівня 20,2%, а середньорічний темп реального зростання буде складати більше 8%.

Поступове нарощування як ескорту так імпорту товарів і послуг дасть змогу залишити чистий експорт на рівні 2018 року (середня частка чистого експорту у 2019-2021 рр. складе -8,5). Збереження суттєвого негативного балансу зумовлене частковою відмовою експорту/імпорту країни від ринків країн СНД та подальшою переорієнтацією на ринки країн ЄС на який може знадобитися деякий час.

Зниження темпів інфляції поряд із несуттєвим збільшенням обмінного курсу (до рівня 30 грн. за 1 дол. США у 2021 році) будуть сприяти відновленню позитивного ділового клімату та передбачуваності для бізнесу. Підвищення

цінової конкурентоспроможності, що відбулося у 2017-2018 роках сприятиме збереженню високих темпів експорту (на рівні 6-8% за рік).

В базовій прогнозній структурі ВВП за елементами доходів очікуються наступні зрушення (табл. 3.4 та додаток В, табл. В.2):

- підвищення частки оплати праці найманих працівників з 41,5 % від ВВП у 2018 р. до 42,1 % від ВВП у 2021 р.;
- несуттєве зниження податків на виробництво та імпорт до рівня 16,0% від ВВП у 2021 (із 16,2 % у 2018 році) із одночасним збереженням рівня субсидій на рівні 2018 року (-0,8% від ВВП);
- суттєве підвищення частки змішаного доходу домашніх господарств до рівня 17,0% ВВП у 2021 р. (із 16,1 у 2018 р.);
- збереження високого рівня валового прибутку підприємств (в середньому 24,4% ВВП).

На фоні загальної стабілізації економіки України, також передбачається покращення тенденцій на ринку праці. Так, кількість зайнятих економічною діяльністю у віці 15-70 років зросте з 17,9 млн осіб у 2018 р. до 18,2 млн осіб у 2021 році, а рівень безробіття знизиться до 7,4% від економічно активного населення у 2021 році (9,1% у 2018 році) (додаток В, табл. В.2).

Пожвавлення економічної активності становитиме основу для забезпечення стабільних доходів фіскального сектору. Очікується, що рівень податкових надходжень відносно ВВП буде сталим (в середньому 26,1% у 2019-2021 р, що майже відповідає рівню 2018 р.) (табл.3.5). Водночас ризики пов'язані з формуванням доходів суб'єктів економічної діяльності, залежних від державних виплат, можуть спровокувати скорочення внутрішнього попиту з відповідними наслідками для державних доходів.

Внаслідок прогнозного зниження відсоткових платежів на обслуговування державного боргу (із 3,3 у 2018 до 2,7 у 2021 р.), з одночасним збільшенням дискреційних видатків, дозволить посилити підтримуючу політику уряду без збільшення дефіциту сектору ЗДУ (в середньому за 2019-2021 рр. ЧКЗ сектору ЗДУ на рівні -0,8% від ВВП) (табл.3.4), що в свою чергу дозволить знизити

загальний державний борг до рівня менше 50 % від ВВП на кінець 2021 р (табл.3.6).

Але слід наголосити, що порівняно із 2018 роком, відсоткові платежі у 2019 році зростуть до рівня 3,6% від ВВП, що збільшить профіцит циклічно скоригованого первинного ПБ, тому доцільною дією уряду можна було б вважати збільшення дискреційних видатків саме у 2019 році, оскільки поточні тенденції свідчать про погіршення дисбалансів, які виникають внаслідок неконтрольованої урядом ситуації, де проведена політика не враховує фази економічного циклу країни. Для цього існує певний фіскальний простір, при якому показник ЧКЗ далекий від його граничних значень у 3% від ВВП (за підходами ЄС).

Загальні тенденції базового та альтернативних варіантів розвитку макроекономічних показників відображено у табл.3.4 та додаток В табл. В.3. Більш детально зупинимось на макроекономічній динаміці по кожному з альтернативних варіантів.

Макроекономічна динаміка при інфляційному шоці

Означене раніше збільшення інфляції до рівня 113,7% у 2019 році, призводить до значного збільшення дефлятора ВВП, який може досягти рівня майже 121% до попереднього року (порівняно із 110,8% у базовому варіанті). Така ситуація може призвести до реального скорочення державного споживання у 2019 році до рівня 98,6% до попереднього року, що вплине на подальше зниження частки державного споживання у ВВП (до рівня 20,3% від ВВП у 2021 р., порівняно із 20,6% у базовому варіанті). Також можна очікувати зменшення інвестицій, частка яких у 2019 році залишиться майже на рівні 2018 року (18,7% від ВВП) порівняно із базовим зростанням до 19%.

Зростання цін також може призвести зменшення обсягу експортно/імпортих операцій, а також до погіршення чистого експорту, середня частка якого у 2019-2021 рр. збільшиться до рівня -9,4% від ВВП (порівняно із базовими 8,8% від ВВП).

Проведення індексації заробітної плати зазвичай проводиться із певним лагом у часі тому в структурі ВВП за елементами доходів можна буде очікувати зменшення частки оплати праці частка якої в середньому за 2019-2021 рр. може становити 41,2% від ВВП (порівняно із 42,1% від ВВП у базовому варіанті).

Таблиця 3.4 – Структура та темпи росту ВВП у базовому та альтернативних прогнозах на 2019-2021 рр.

Показник	Факт			Базовий варіант			Альтернативний сценарій прогнозу								
							інфляційний шок			девальваційний шок			шок падіння темпів реального ВВП		
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
номінальна % зміна															
ВВП за елементами доходів	120.0	125.1	119.3	114.1	112.8	111.7	124.4	112.8	111.7	114.1	112.8	111.7	107.5	114.1	112.2
Оплата праці найманих працівників	112.4	134.0	126.2	115.8	113.0	111.5	123.5	112.8	111.3	114.7	113.2	111.5	111.0	114.0	111.7
Валовий прибуток, змішаний дохід	127.6	117.8	113.9	113.0	112.7	111.9	126.1	113.0	112.1	111.5	112.5	111.4	104.8	114.5	112.9
Податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт	116.9	126.5	117.4	113.0	112.2	111.7	122.3	112.2	111.7	120.2	112.2	113.2	105.5	113.7	111.9
ВВП за елементами витрат	120.0	125.1	119.3	114.1	112.8	111.7	124.4	112.8	111.7	114.1	112.8	111.7	107.5	114.1	112.2
Кінцеві споживчі витрати	117.9	128.8	122.1	114.0	111.4	111.0	125.6	111.4	111.0	110.9	111.2	112.3	109.9	113.6	112.9
Приватні	117.9	126.0	122.8	113.9	111.2	111.0	126.3	111.2	111.1	109.7	110.9	112.6	108.3	113.7	113.4
Державні	117.9	139.0	119.8	114.6	112.2	111.1	123.4	112.1	111.0	114.9	112.4	111.2	115.3	113.2	111.2
Інвестиції, в т.ч.	163.6	114.9	112.2	115.6	117.7	113.7	124.2	118.0	113.8	125.9	116.6	113.0	94.5	118.9	113.5
Валове нагромадження ОК	136.8	127.6	129.9	119.7	120.1	118.9	128.4	120.4	119.1	130.9	118.7	117.7	97.0	121.7	119.5
Чистий експорт	318.1	138.9	133.4	116.2	109.8	109.2	136.5	110.3	109.6	105.8	105.8	121.7	104.6	117.2	122.2
% від ВВП															
ВВП за елементами доходів	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Оплата праці найманих працівників	36.6	39.2	41.5	42.1	42.2	42.1	41.2	41.2	41.1	41.7	41.9	41.8	42.9	42.8	42.6
Валовий прибуток, змішаний дохід	47.9	45.1	43.1	42.6	42.6	42.7	43.6	43.7	43.9	42.1	42.0	41.9	42.0	42.1	42.4
Податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт	15.5	15.7	15.4	15.3	15.2	15.2	15.1	15.1	15.1	16.2	16.1	16.4	15.1	15.1	15.0
ВВП за елементами витрат	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Кінцеві споживчі витрати	85.2	87.7	89.8	89.7	88.7	88.1	90.7	89.6	89.1	87.3	86.1	86.5	91.9	91.4	92.0
Приватні	66.6	67.1	69.1	68.9	67.9	67.5	70.1	69.2	68.8	66.4	65.3	65.8	69.6	69.3	70.1
Державні	18.6	20.7	20.8	20.8	20.7	20.6	20.6	20.5	20.3	20.9	20.8	20.7	22.3	22.1	21.9
Інвестиції, в т.ч.	21.7	19.9	18.8	19.0	19.8	20.2	18.7	19.6	20.0	20.7	21.4	21.6	16.5	17.2	17.4
Валове нагромадження ОК	15.5	15.8	17.2	18.0	19.2	20.4	17.7	18.9	20.2	19.7	20.7	21.8	15.5	16.5	17.6
Чистий експорт	-6.9	-7.7	-8.6	-8.8	-8.5	-8.3	-9.4	-9.2	-9.0	-8.0	-7.5	-8.1	-8.4	-8.6	-9.4
реальна % зміна															
ВВП за елементами витрат	102.4	102.5	103.3	103.0	103.8	104.1	103.0	103.8	104.1	103.0	103.8	104.1	97.0	103.0	103.3
Кінцеві споживчі витрати	102.0	108.4	106.8	103.3	104.2	104.4	105.2	104.1	104.4	100.7	104.3	105.7	99.6	104.3	105.1
Приватні	102.8	109.4	108.7	103.6	104.4	104.8	107.2	104.4	104.8	100.0	104.4	106.5	98.6	105.4	106.3
Державні	99.5	105.2	100.3	102.3	103.5	103.1	98.6	103.3	102.9	102.8	103.9	103.3	102.9	101.0	101.2
Інвестиції, в т.ч.	142.8	102.4	99.7	107.0	110.2	108.0	107.0	110.3	108.1	107.0	109.4	107.5	87.5	108.7	106.4
Валове нагромадження ОК	120.4	116.1	114.3	111.0	112.5	112.9	111.0	112.7	113.1	111.0	111.5	112.0	90.0	111.4	112.0
Чистий експорт	158.0	136.7	113.1	111.5	113.0	112.1	121.0	112.7	112.0	101.5	112.8	115.8	102.2	115.3	113.6
Довідково															
Споживчі ціни (середній за період, у %)	113.9	114.4	110.9	108.7	106.7	105.5	113.7	106.7	105.5	108.7	106.7	105.5	108.7	106.7	105.5
Дефлятор ВВП (% до попереднього періоду)	117.0	121.8	115.6	110.8	108.6	107.3	120.8	108.6	107.3	110.8	108.6	107.3	110.8	110.8	108.6
Курс грн/дол. США (середній за період)	25.6	26.6	27.2	27.9	29.4	30.1	27.9	29.4	30.1	33.5	35.3	36.1	27.9	29.4	30.1
Курс грн/дол. США (на кінець періоду)	27.2	28.1	27.7	28.6	29.3	29.8	28.6	29.3	29.8	34.3	35.2	35.8	28.6	29.3	29.8

Джерело: розрахунки автора на основі моделі «Ekvilibro»

Автоматичні стабілізатори, закладені у податковому законодавстві дозволять залишити показник податків за виключенням субсидій на виробництво та імпорт на рівні базового варіанту (в середньому 15,1% у 2019-2021 рр.). Натомість збільшення цін, може дозволити збільшити прибутки підприємств, що в свою чергу позначиться на показнику валовий прибуток, змішаний дохід,

середня частка якого у прогнозованому альтернативному варіанті в середньому складе 43,8% від ВВП, що на 1,1 відс.п. більше ніж у базовому варіанті.

Макроекономічна динаміка при девальваційному шоці

Закладена альтернативна тенденція девальвації на 2019-2021 рр. збільшить темпи росту курсу грн/дол.США, де на кінець 2021 р. можна очікувати курс на рівні 36,1 грн/дол.США (порівняно із 30 грн/дол.США у базовому періоді).

В наслідок такої ситуації слід очікувати активізацію експорту, яка відбудеться за рахунок використання девальваційних переваг. При такій тенденції розвитку, можна очікувати певного покращення чистого експорту, який у середньому за 2019-2021рр. може скласти -7,9 % від ВВП (порівняно із -8,5 у базовому прогнозі). З іншої сторони, слід також очікувати зниження приватних витрат, частка яких у ВВП за розрахунками в середньому за 2019-2021 рр. скоротиться на 2,3 відс.п. Також, девальваційні процеси дозволять залучати дещо більших інвестицій, частка яких на кінець 2021 р. може досягти 21,6% від ВВП (порівняно із 20,2% у базовому варіанті).

Незважаючи на зменшення обсягу імпортованих товарів, внаслідок дії девальвації, слід очікувати збільшення показника податків за виключенням субсидій на виробництво та імпорт, де в альтернативному варіанті середня частка показника у прогнозованому періоді може збільшитись на 1 відс.п. (до рівня 16,4% від ВВП у 2021 р.). Натомість знецінення гривні може призвести до зменшення оплата праці найманих працівників, та валових прибутків, частка яких у ВВП в середньому за 2019-2021 за альтернативним сценарієм скоротиться на -0,4 відс.п. та -0,7 відс.п. порівняно із базовим прогнозом.

Макроекономічна динаміка при падіння реального ВВП

Як зазначалось раніше, в іншій альтернативній сценарій було закладено реальне падіння ВВП у 2019 році на рівні -3% до попереднього року (або -6% до базового варіанту). На зниження темпів росту економіки очікується одночасне скорочення інвестицій в економіку та експорту товарів і послуг країни. Негативна реакція інвестицій насамперед може бути пов'язана із погіршенням

загального бізнес клімату в країні, де в першу чергу мова буде йти про споживчі витрати, а не про інвестиції в країні.

Так, середній реальний темп росту валового нагромадження у 2019-2021 рр. буде коливатись близько +1% (порівняно із +8,4% щороку по базовому прогнозу) і як наслідок його частка у ВВП скоротиться до рівня 17,4% від ВВП у 2021 році (порівняно із 20,2% у базовому прогнозі). В той же час, частка показника кінцевих приватних споживчих витрат виросте, і в середньому в прогнозному періоді можуть скласти 70% від ВВП, що на 1,5 відс. п. більше ніж у базовому варіанті. Погіршення ситуації в країні, а також зниження темпів експорту країни буде погіршувати чистий експорт, який на кінець 2021 року може скласти -9,4% від ВВП (порівняно із -8,3% у базовому варіанті).

Складна економічна ситуація буде також позначатись на прибутках підприємств, де частка у ВВП показника валовий прибуток, змішаний дохід у середньому за 2019-2021 рр. в альтернативному варіанті на -0,5 відс.п. менше ніж у базовому прогнозі.

Прогноз дефіциту сектору ЗДУ

Застосувавши сценарне моделювання, яке базується на можливих шоках економіки показники сектору ЗДУ виглядають наступним чином (табл. 3.4-3.6 та додаток В табл. В.6).

В структурі доходів сектору ЗДУ суттєвих змін не очікується через достатньо гнучку податкову систему в країні, що в середньому у закладених тенденціях макроекономічного розвитку дозволяє залишити всі доходи сектору ЗДУ на рівні базового варіанту. Окремо слід відзначити зростання податкових надходжень при девальваційному шоці, що в першу чергу пов'язано із прискореними темпами експорту країни і як наслідок це призводить до збільшення податків на товари і послуги (в середньому частка податків на товари і послуги у ВВП в порівнянні із базовим варіантом зростає на +0,9 відс.п.).

Під дією альтернативного інфляційного ефекту, за умови індексації урядом видатків сектору ЗДУ, можна буде спостерігати близьку до базового сценарію динаміку загальних видатків сектору ЗДУ, які по альтернативному інфляційному

прогнозу в середньому за 2019-2021 рр. можуть залишитись на рівні 40,7% від ВВП.

Таблиця 3.5 – Фактичні показники сектору ЗДУ у базовому та альтернативних прогнозах на 2019-2021 рр.

Показник	Факт			Базовий варіант			Альтернативний сценарій прогнозу								
							інфляційний шок			девальваційний шок			шок падіння темпів реального ВВП		
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
	% до ВВП														
Доходи	38.5	39.2	39.6	39.7	39.8	39.9	39.6	39.6	39.7	40.6	40.7	41.0	39.7	39.7	39.7
Податкові надходження	25.1	25.9	26.2	26.1	26.1	26.3	26.0	26.0	26.1	27.0	27.0	27.3	26.0	26.0	26.0
Соціальні внески	5.7	6.2	6.6	6.7	6.7	6.7	6.6	6.6	6.6	6.6	6.7	6.7	6.8	6.8	6.8
Неподаткові надх. та гранти	7.6	7.1	6.8	6.9	7.0	7.0	7.0	7.1	7.1	6.9	7.0	7.0	6.9	6.9	6.9
Загальні видатки	40.3	41.4	41.5	40.7	40.6	40.7	40.7	40.7	40.8	41.4	41.5	41.6	43.2	43.2	43.2
Поточні витрати	38.2	39.4	39.4	39.3	39.1	38.9	38.9	38.7	38.5	39.6	39.5	39.2	41.8	41.6	41.4
Оплата праці працівників	9.4	9.0	9.4	10.0	10.1	10.0	9.3	9.3	9.2	9.4	9.4	9.4	10.6	10.6	10.6
Використання товарів і послуг	6.6	8.3	8.6	8.0	8.0	8.0	8.6	8.6	8.6	8.7	8.7	8.7	8.5	8.5	8.5
Субсидії, трансферти та гранти	1.0	1.5	1.4	1.5	1.5	1.5	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.6	1.6	1.6
Соціальні видатки	15.8	15.0	14.7	14.1	14.2	14.2	14.7	14.7	14.7	14.8	14.8	14.8	15.0	15.0	15.0
Відсоткові платежі	4.1	3.7	3.3	3.6	3.1	2.7	3.3	2.9	2.5	3.7	3.3	2.9	3.9	3.6	3.2
Інші поточні видатки	0.4	0.5	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
Капітальні трансферти	0.9	1.3	1.6	1.7	1.9	2.1	1.2	1.4	1.6	1.2	1.4	1.6	1.8	1.9	2.1
Чисті інвестиції в нефінансові активи	2.1	2.0	2.1	1.4	1.6	1.8	1.8	2.0	2.3	1.8	2.0	2.3	1.4	1.5	1.8
Операційний баланс	0.2	-0.2	0.2	0.4	0.8	1.0	0.6	0.9	1.3	1.0	1.2	1.7	-2.1	-1.9	-1.7
Чисте кредитування/запозичення	-1.9	-2.1	-1.9	-0.9	-0.8	-0.7	-1.1	-1.1	-1.0	-0.8	-0.8	-0.6	-3.5	-3.4	-3.5
Політично обумовлені позики	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Підсумковий баланс	-2.0	-2.2	-2.0	-1.0	-0.9	-0.8	-1.2	-1.2	-1.1	-0.9	-1.0	-0.7	-3.6	-3.5	-3.6
Первинний підсумковий баланс	2.1	1.5	1.3	2.6	2.2	1.8	2.1	1.7	1.4	2.8	2.4	2.2	0.2	0.1	-0.4

Джерело: розрахунки автора на основі моделі «Ekvilibro»

Натомість при падінні реального ВВП, заплановані витрати мають бути збільшені, оскільки економіка потребує значної підтримки. Так при альтернативному варіанті із падінням реального ВВП, загальні витрати зростають до рівня більше 43% від ВВП, що є максимальним значенням з усіх варіантів у 2021 році.

На операційному рівні сектору ЗДУ в середньому за 2019-2021 рр. як в базовому так і в альтернативних варіантах прогнозу (окрім шоку падіння ВВП) можна очікувати профіцитний операційний баланс, що говорить про достатній рівень простору для інвестиційних операцій уряду. В альтернативному прогнозі із падінням ВВП операційний баланс в середньому буде коливатися близько -2%, що свідчить про зростання залученого фінансування (в т.ч. через збільшення боргових зобов'язань уряду) для проведення інвестиційної політики та підтримуючою політикою в цілому.

Слід також зауважити, що зважаючи на критичний знос основних засобів в Україні, прогнозна динаміка показника чистих інвестицій у нефінансові активи сектору ЗДУ була закладена у прогнозних періодах на рівні, який в середньому

за 2019-2021 рр. не менше ніж рівень аналогічного показника у 2018 році, окрім прогнозу із шоком падіння ВВП, де складна економічна ситуація змусить скоротити інвестиційну діяльність уряду в середньому у прогностичному періоді до рівня 1,6%.

Один із основних балансових показників, який характеризує фактичний дефіцит сектору ЗДУ – є ЧКЗ, яке у альтернативних варіантах прогнозу має такі усереднені тенденції (базовий варіант – -0,8% від ВВП) (табл.3.5):

- при інфляційному шоці – -1,1% від ВВП;
- при девальваційному шоці – -0,7% від ВВП;
- та найбільше при шоці падіння реального ВВП – -3,5% від ВВП.

Покращення ЧКЗ при девальваційному шоці пояснюється, як вже зазначалось раніше, загальним збільшенням дохідної частини сектору ЗДУ, натомість погіршення ЧКЗ при шоці падіння реального ВВП – із діями уряду, які насамперед будуть направлені на підтримку економіки. Зміна у структурі ЧКЗ, а саме зменшення видатків від операційної діяльності, при інфляційному шоці спричинено здебільшого зменшенням боргового навантаження на видаткову частину сектору ЗДУ.

Досліджуючи підсумковий баланс України, як індикатор сукупного внеску держави у формування споживчого та інвестиційного попиту економіки у 2019-2021 рр. за різних сценарних умов, автор прийшов до висновку, що політично обумовлені позики суттєвого впливу на дефіцит не несуть, і в середньому їх вплив складає 0,1% від ВВП, а підсумковий баланс сектору ЗДУ набуває вигляду (базовий варіант – -0,9% від ВВП):

- при інфляційному шоці – -1,2% від ВВП;
- при девальваційному шоці – -0,9% від ВВП;
- та найбільше при шоці падіння реального ВВП – -3,6% від ВВП.

Також слід зазначити, що формування дефіциту підсумкового балансу при дії макроекономічних шоків насамперед буде пов'язано із інвестиційними операціями сектору ЗДУ, а при дії шоку падіння ВВП – із суттєвою підтримкою економіки з боку фіскального сектору (табл.3.5).

Дослідивши циклічно скориговане ЧКЗ сектору, можна стверджувати, що у випадку застосування балансового фіскального правила з урахуванням бізнес циклу (методологія ЄС), Україна при інфляційному та девальваційному шоківому варіантах прогнозного розвитку зможе виконувати таке фіскальне правило, оскільки показник циклічно скоригованого ЧКЗ сектору ЗДУ протягом 2019-2021 рр. за цими варіантами є профіцитним. Натомість значне погіршення розвитку економіки України при дії шоку падіння реального ВВП збільшить циклічно скоригований дефіцит сектору ЗДУ України до рівня -0,9% від ВВП, але таке збільшення не буде знаходитись поза межами граничного значення, оскільки дефіцит сектору ЗДУ буде складати менше 60% від ВВП (табл.3.6).

Майже аналогічна ситуація спостерігається і з показником циклічно скоригований первинний ПБ, який в середньому за 2019-2021 рр. може скласти (табл.3.6):

- при інфляційному шоці – +4,4% від потенційного ВВП;
- при девальваційному шоці – +5,1% від потенційного ВВП;
- при шоці падіння реального ВВП – +2,7% від потенційного ВВП.

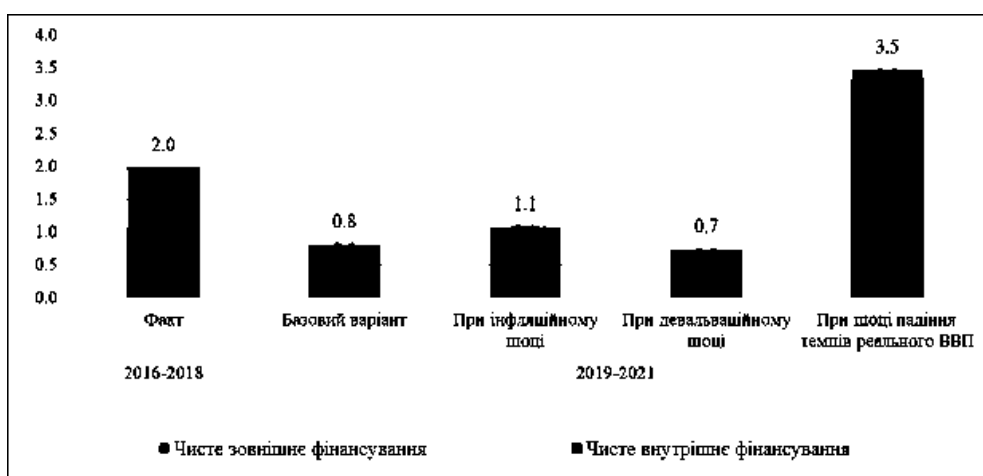
На відміну від показника циклічно скоригованого ЧКЗ при шоці падіння ВВП, первинний баланс буде позитивний, оскільки економіці все ще притаманні значні обсяги видатків на обслуговування боргу.

Таблиця 3.6 – Циклічно скоригований дефіцит сектору ЗДУ та фіскальний імпульс у базовому та альтернативних прогнозах

Показник	Факт			Базовий варіант			Альтернативний сценарій прогнозу								
							інфляційний шок			девальваційний шок			шок падіння темпів реального ВВП		
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
	млрд. грн (в цінах 2010 р.)														
Доходи	379.1	396.0	412.9	427.1	444.4	463.9	425.1	442.1	461.3	436.0	453.9	475.9	401.7	414.1	427.5
Загальні видатки, в т.ч.	397.5	417.7	433.0	437.2	453.3	472.3	437.3	454.2	473.4	444.8	463.3	482.5	437.2	449.9	465.1
Відсоткові платежі	40.4	37.8	34.3	39.0	34.7	31.2	35.5	32.3	29.3	39.8	37.3	33.6	39.0	37.6	34.9
Політично обумовлені позики	0.8	0.7	0.6	1.2	1.2	1.3	1.1	1.1	1.2	1.2	1.2	1.3	1.2	1.2	1.3
Первинний підсумковий баланс	22.7	16.8	14.7	30.1	27.1	24.0	24.4	21.4	18.3	32.2	29.2	28.3	4.7	3.0	-1.4
Обсяг циклічного корегування доходів	39.4	41.4	37.8	35.5	32.5	30.2	35.3	32.3	30.0	36.2	33.2	31.0	33.4	30.3	27.8
Циклічно скориговане чисте кредитування/запозичення	20.9	19.8	17.7	25.4	23.6	21.7	23.1	20.3	17.9	27.4	23.8	24.3	-2.1	-5.5	-9.8
в т.ч. у % від потенційного ВВП	1.9	1.8	1.6	2.2	2.0	1.8	2.0	1.7	1.5	2.4	2.0	2.0	-0.2	-0.5	-0.9
Циклічно скоригований первинний підсумковий баланс	60.5	56.8	51.4	63.3	57.1	51.6	57.5	51.5	45.9	66.1	59.9	56.7	35.7	30.9	23.9
в т.ч. у % від потенційного ВВП	5.6	5.1	4.6	5.5	4.8	4.2	5.0	4.3	3.7	5.7	5.0	4.6	3.3	2.8	2.1
Фіскальний імпульс, % від потенційного ВВП	1.8	0.5	0.6	-0.9	0.7	0.6	-0.4	0.7	0.6	-1.2	0.7	0.4	1.3	0.5	0.7

Джерело: розрахунки автора на основі моделі «Ekvilibro»

Досліджуючи прогнозу збалансованість сектору ЗДУ, слід також зауважити, що структура фінансування ЧКЗ дещо змінить свою структуру залучення коштів, які будуть направлені здебільшого на зовнішні запозичення (рис. 3.5). В середньому у 2019-2021 рр. залучення зовнішніх запозичень може скласти від 0,6%-1% від ВВП при девальваційному та інфляційних шоках та збільшенням до рівня 3,3% від ВВП шоці падіння реального ВВП, при майже однакових обсягах залучення коштів на внутрішніх ринках (в межах від 0,1-0,2% від ВВП).

Рисунок 3.5 – Структура фінансування ЧКЗ, % від ВВП

Джерело: побудовано автором за даними додатку В, табл. В.6.

Окремо слід відзначити відсоткові платежі, які в середньому за 2019-2021 рр. можуть скласти:

- базовий варіант – 3,1% від ВВП;
- при інфляційному шоці – 2,9% від ВВП;
- при девальваційному шоці – 3,3% від ВВП;
- та найбільше при шоці падіння реального ВВП – 3,6% від ВВП.

Такі тенденції насамперед пов'язані із темпами зростання загального боргу країни, обсяг якого збільшується внаслідок девальвації чи додаткового залучення коштів (табл. 3.7). Також слід зауважити, що при інфляційному шоці, існує можливість додаткового залучення коштів, внаслідок дій уряду пов'язаних із індексацією видатків, де наприклад відкладена індексація оплати праці дозволить дещо покращити операційну діяльність уряду в наслідок так званого «інфляційного податку», який в свою чергу дозволять скоротити рівень боргу до

45% у 2021 році. Натомість шок девальвації значно збільшить загальний рівень боргу, оскільки відносно ВВП зовнішні боргові зобов'язання збільшуються через падіння курсу гривні. Тому, при дії девальваційного шоку загальний борг в середньому за 2019-2021 рр. може скласти 59,8% від ВВП. Загальна підтримка економіки, з боку фіскального сектору при загальному падінні ВВП потребуватиме додаткових коштів, які уряд зможе отримати через збільшення своїх зобов'язань. При такому варіанті розвитку, загальний борг сектору ЗДУ може в середньому досягти рівня у 59,8% від ВВП, що на 6,8 відс.п. більше ніж у базовому прогнозі.

Таблиця 3.7 – Дефіцит сектору ЗДУ у базовому та альтернативних прогнозах на 2019-2021 рр.

Показник	Факт			Базовий варіант			Альтернативний сценарій прогнозу								
							інфляційний шок			девальваційний шок			шок падіння темпів реального ВВП		
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Державний борг	80.9	71.8	60.9	58.0	52.7	48.3	53.5	48.8	45.0	65.5	59.5	54.4	64.1	59.3	55.9
Державний внутрішній борг	28.9	25.7	21.7	19.7	18.0	16.6	18.4	17.0	16.0	19.6	18.0	16.5	23.5	22.9	22.9
Державний прямий зовнішній борг	52.0	46.1	39.3	38.3	34.7	31.6	35.1	31.8	29.0	45.9	41.6	37.9	40.7	36.4	33.0
Прямий борг	69.2	61.5	52.3	49.6	45.1	41.3	45.7	41.8	38.6	55.5	50.4	46.1	55.2	51.2	48.5
внутрішній борг	28.1	25.2	21.4	19.4	17.8	16.4	18.1	16.8	15.8	19.3	17.7	16.2	23.2	22.6	22.6
зовнішній борг	41.1	36.2	30.9	30.1	27.3	24.9	27.6	25.0	22.8	36.2	32.7	29.9	32.0	28.6	26.0
Гарантований борг	11.7	10.3	8.7	8.4	7.6	7.0	7.7	7.0	6.4	10.1	9.1	8.3	9.0	8.1	7.3
внутрішній борг	0.8	0.4	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.3	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3
зовнішній борг	10.9	9.9	8.4	8.2	7.4	6.7	7.5	6.8	6.2	9.8	8.9	8.1	8.7	7.7	7.0

Джерело: розрахунки автора на основі моделі «Ekvilibro»

Представивши алгоритм сценарного моделювання впливу макроекономічних показників на дефіцит сектору ЗДУ, який реалізовано в рамках структурної динамічної економіко-математичної чотирьохсекторної моделі України «Ekvilibro» шляхом імітаційного моделювання впливу різноманітних макроекономічних шоків економіки на показники дефіциту, автор відзначає, що з урахуванням макроекономічних шоків, дефіцит сектору ЗДУ не завжди знаходиться в межах стандартних значень, що визначають граничний рівень забезпечення фіскальної стійкості у країнах ЄС, зокрема, відповідно до маастрихтських критеріїв конвергенції. Розрахунки свідчать про виконання фіскальних обмежень дефіциту по інфляційному та девальваційному шоках економіки, та перевищення граничних значень фактичного балансового показника при шоці падіння реального ВВП, яке пов'язано із необхідністю значної підтримки економіки країни.

Загальний алгоритм моделювання впливу шоків скорочення реального ВВП, девальвації національної валюти та інфляції на дефіцит сектору ЗДУ, а також числові значення зміни основних балансових показників сектору ЗДУ під дією шоків економіки відображено на рис. 3.6.

Також слід зазначити, що вимушена консолідація в минулих роках в сукупності із звуженим рівнем фіскального простору країни (що спричинене в першу чергу суттєвими борговими зобов'язаннями), може призвести до неспроможності уряду провести адекватну фіскальну політику. Як показало дослідження, найбільшу загрозу несе в собі шок реального падіння ВВП, при якому спостерігається суттєве погіршення всіх балансових показників сектору ЗДУ у 2019-2021 рр. порівняно із базовим прогнозом, де наприклад середній рівень підсумкового балансу досягає $-3,6\%$ від ВВП (порівняно із $-0,9\%$ по базовому варіанту), що може призвести до нарощування обсягів державного боргу країни. Натомість не повна індексація видаткової частини сектору ЗДУ може дозволити дещо покращити операційну діяльність, де спостерігається нарощування профіциту операційного балансу (в середньому $1,0\%$ від ВВП, порівняно із базовим періодом), що може позитивно вплинути або на інвестиційну діяльність сектору ЗДУ, або на скорочення рівня державного боргу. В свою чергу погіршення девальваційних процесів, може призвести до значного нарощування відсоткових платежів по обслуговуванню боргу, в наслідок чого уряд буде посилювати вимушену консолідацію, а первинний підсумковий баланс в середньому за 2019-2021 рр. складе $2,5\%$ від ВВП, що знаходиться на рівні 2016 року, в якому спостерігався найбільший борг України за всю історію спостережень.

Шок економіки	Вплив на номінальну зміну макроекономічного чи фіскального показника	Вплив на показник сектора ЗДУ	Числові значення зміни фіскальних балансів сектора ЗДУ під дією шоків ($\pm$ % порівняно із базовим варіантом у 2019 році)
Інфляційний шок (збільшено інфляцію порівняно із базовим варіантом на 5 відс. п. до рівня 13,7% у 2019 р.)	Фонд оплати праці найманих працівників	Податки на доходи, прибуток і приріст капіталу з фізичних осіб, Соціальні внески	Під дією інфляційного шоку ОБ = +0,2 відс.п.; ЧКЗ = -0,2 відс.п.; ПБ = -0,2 відс.п.; ППБ = -0,5 відс.п.; ЦППБ = -0,5 відс.п.
	Прибуток прибуткових підприємств	Податки на доходи, прибуток і приріст капіталу з юридичних осіб	
Девальваційний шок (офіційний курс гривні збільшено порівняно із базовим варіантом на 20% до рівня 33,5 грн/дол.США у 2019 р.)	Кінцеві споживчі витрати	ПДВ з вироблених товарів; Акциз з вироблених в Україні товарів і Акциз з реалізації суб'єктами роздрібною торгівлею товарів	Під дією девальваційного шоку ОБ = +0,5 відс.п.; ЧКЗ = +0,1 відс.п.; ПБ = +0,8 відс.п.; ППБ = +0,1 відс.п.; ЦППБ = +0,2 відс.п.
	Експорт	Бюджетне відшкодування ПДВ	
Шок падіння реального ВВП (темп реального ВВП зменшено на 6 відс.п. порівняно із базовим варіантом до рівня -3% до попереднього року у 2019 р.)	Імпорт	ПДВ з ввезених товарів; Акциз з ввезених товарів та інші податки пов'язані із зовнішньо економічною діяльністю	Під дією шоку падіння реального ВВП ОБ = -2,5 відс.п.; ЧКЗ = -2,6 відс.п.; ПБ = -2,6 відс.п.; ППБ = -2,4 відс.п.; ЦППБ = -2,2 відс.п.
	ВВП	Податки на власність, Довільні податки, Інші податкові надходження, Неподаткові надходження та Гранти	
	Державний прямий борг	Оплата праці	
		Чисті капітальні інвестиції у нефінансові активи, Використання товарів і послуг, Інші поточні витрати та Політично обумовлені позики	
		Соціальні видатки	Довідково: значення дефіциту за базовим варіантом у 2019 р. ОБ = 0,7 % від ВВП ЧКЗ = -0,8 % від ВВП ПБ = -0,9 % від ВВП ППБ = 2,2 % від ВВП ЦППБ = 5,5 % від потенційного ВВП
		Видатки на обслуговування боргу	
		Доходи сектора ЗДУ	
		Видатки сектора ЗДУ	

Рисунок 3.6 – Алгоритм моделювання впливу макроекономічних шоків на дефіцит сектора ЗДУ та числові значення зміни фіскальних балансів сектора ЗДУ під таких шоків (оцінено на основі моделі України «Ekvilibro»)

* ОБ – операційний баланс; ЧКЗ – Чисте кредитування/запозичення; ПБ – Підсумковий баланс; ППБ – Первинний підсумковий баланс; ЦППБ – Циклічно-скоригований первинний підсумковий баланс.
 Джерело: побудовано автором на основі моделі «Ekvilibro»

Підсумовуючи викладені підходи, слід зазначити, що одним із найбільш актуальних завдань економічної науки на сьогодні є обґрунтування управлінських рішень у сфері державного управління розвитком економіки. Актуальність зазначеного завдання посилюється тим, що наразі економіка України перебуває у стані становлення, обтяженому складною соціально-політичною ситуацією. Тому більш вагомого значення набувають фіскальні інструменти, оцінка впливу яких повинна проводитись не тільки у фактичних періодах, а й прогнозуватись на майбутні періоди з метою більш ефективного використання таких методів.

Також дуже важливою складовою у прогнозному періоді залишається сценарне прогнозування, зокрема дослідження можливих різноманітних шоків економіки, що в свою чергу дасть змогу отримати адекватну оцінку застосування фіскальних інструментів у періоди нестабільності, обрати для застосування найбільш доцільні дії уряду та визначити імовірний варіант розвитку економіки у взаємозв'язку із змінами характеристик макроекономічних показників економіки.

3.3 Прогнозування впливу фіскального імпульсу на економічну динаміку

За часів великої депресії 1930-х років існуюча економічна теорія не могла ні пояснити причини серйозного світового економічного колапсу, ані забезпечити адекватне рішення державної політики для прискорення виробництва і зайнятості. Британський економіст Джон Мейнард Кейнс ініціював революцію в економічному мисленні, яка перевернула переважну в той час ідею про те, що вільні ринки автоматично забезпечать повну зайнятість. Теорія Кейнса в свою чергу полягає в твердженні, що сукупний попит, є найбільш важливою рушійною силою в економіці в якій кейнсіанські економісти виправдовують втручання уряду за допомогою державної політики, спрямованої на забезпечення повної зайнятості і стабільності цін [170, с.4]. Відповідно до цієї теорії, в якості макроекономічної бази для оцінки впливу фіскального імпульсу на економічну

динаміку було обрано сукупний попит, який дорівнює сумі поглинання (Absorption) та чистого експорту країни (Net exports). В свою чергу поглинання, або сукупний внутрішній попит, визначається як сума загального кінцевого споживання (C) і валових інвестицій (I), а формула для визначення сукупного попиту країни (AD) набуває вигляду (3.6) [64, с.44]:

$$AD = C + I + \text{Net exports} \quad (3.6)$$

Прогноз впливу фіскального імпульсу на економічну динаміку базується на побудові залежності сукупного попиту країни, який відповідає ВВП країни, від показників споживання, інвестицій у основний капітал та фіскального імпульсу, який відображає вплив проведеної політики уряду на сукупний попит країни. Також слід зауважити, що в моделі було знехтувано показником чистого експорту який займає в структурі сукупного попиту найменшу частку, а вплив уряду на цей показник є несуттєвим.

Для умов України було побудовано економетричну залежність темпів реального зростання сукупного попиту країни (AD), приватних кінцевих споживчих витрат (P_CONSUM), валового нагромадження основного капіталу (CAP_FIX_FORM) та фіскального імпульсу (FI). Задля згладжування рядів було застосовано метод логарифмування, при якому для всіх значень темпів реального зростання знаходився натуральний логарифм числа (в т.ч. для зміни фіскального імпульсу, які відображено у % від потенційного ВВП), а рівняння лінійної регресії має вигляд (3.7)[171, с.57]:

$$\begin{aligned} \text{LOG}(AD) = & C(1)*\text{LOG}(P\_CONSUM)+ \\ & C(2)* \text{LOG}(CAP\_FIX\_FORM)+C(3)*\text{LOG}(FI)+C(4) \end{aligned} \quad (3.7)$$

За результатами апробації моделі на даних ретроспективного періоду встановлено період з 2003 по 2018 роки, коли такий зв'язок був більш вираженим, тому до уваги в подальших розрахунках брались дані за останні 16 років. Також слід зазначити, що модель побудовано на основі методу найменших квадратів для оцінки закономірностей, які спостерігаються на тлі випадкових коливань, з її використанням для подальших розрахунків, зокрема, для прогнозів.

Коефіцієнти змінних моделі коливаються від 0,162 (по темпам росту валового нагромадження основного капіталу) до 0,426 (по фіскальному імпульсу) (табл.3.8). Найменший коефіцієнт при змінній валового нагромадження основного капіталу пояснюється економічною сутністю показника, де внесок у зростання внутрішнього попиту відбувається з певним лагом (приріст у ВВП відбувається у наступних періодах). В той же час високий коефіцієнт при фіскальному імпульсу насамперед пов'язаний із його форматом представлення у моделі, де цей показник інтегрується у модель не у вигляді темпів реального росту, а в темпах приросту у % до потенційного ВВП. При цьому рівняння (3.7) набуває вигляду (3.8):

$$\text{LOG(AD)}=0.2618*\text{LOG(P\_CONSUM)}+0.1620*\text{LOG(CAP\_FIX\_FORM)}+0.4260*\text{LOG(FI)} + 0.6896 \quad (3.8)$$

Таблиця 3.8 - Основні параметри моделі сукупного попиту

Показник	Позначення	Одиниця виміру	Значення коефіцієнтів	Ймовірність похибки
Коефіцієнт детермінації	R-squared	-	0.940139	-
Приватні споживчі витрати	P_CONSUM	% росту	0.261814	0.0008
Валове нагромадження ОК	CAP_FIX_FORM	% росту	0.161990	0.0001
Фіскальний імпульс	FI	% від ВВП	0.425960	0.0371
Вільний член рівняння	C	-	0.689598	0.3796

Побудовано автором (детальніше див. додаток Г табл. Г.1)

Результати розрахунків свідчать про досить сталий зв'язок показників. Коефіцієнт детермінації при цьому дорівнює більше 94%, що говорить про високу точність підбору рівняння регресії.

Також слід констатувати той факт, що модель є значущою, як видно з ймовірності статистики тесту Фішера, $\text{Prob}(F\text{-statistic}) = 0,000000$ (додаток Г, табл. Г.1). В той же час всі змінні лінійної моделі також значущі, ймовірність похибки яких не перевищує 5% (найбільша ймовірність похибки у показника фіскальний імпульс, яка дорівнює 3,7%).

Статистика Дарбіна-Уотсона в побудованій залежності дорівнює 1,54 (додаток Г, табл. Г.1), що менше 2. В цьому випадку потрібно перевірити гіпотезу про відсутність позитивної автокореляції залишків. Оскільки пояснювальних змінних регресії 3, а число спостережень дорівнює 16, то нижня межа критичної області дорівнює 0,86, а верхня - 1,73 (для рівня значущості 5%)

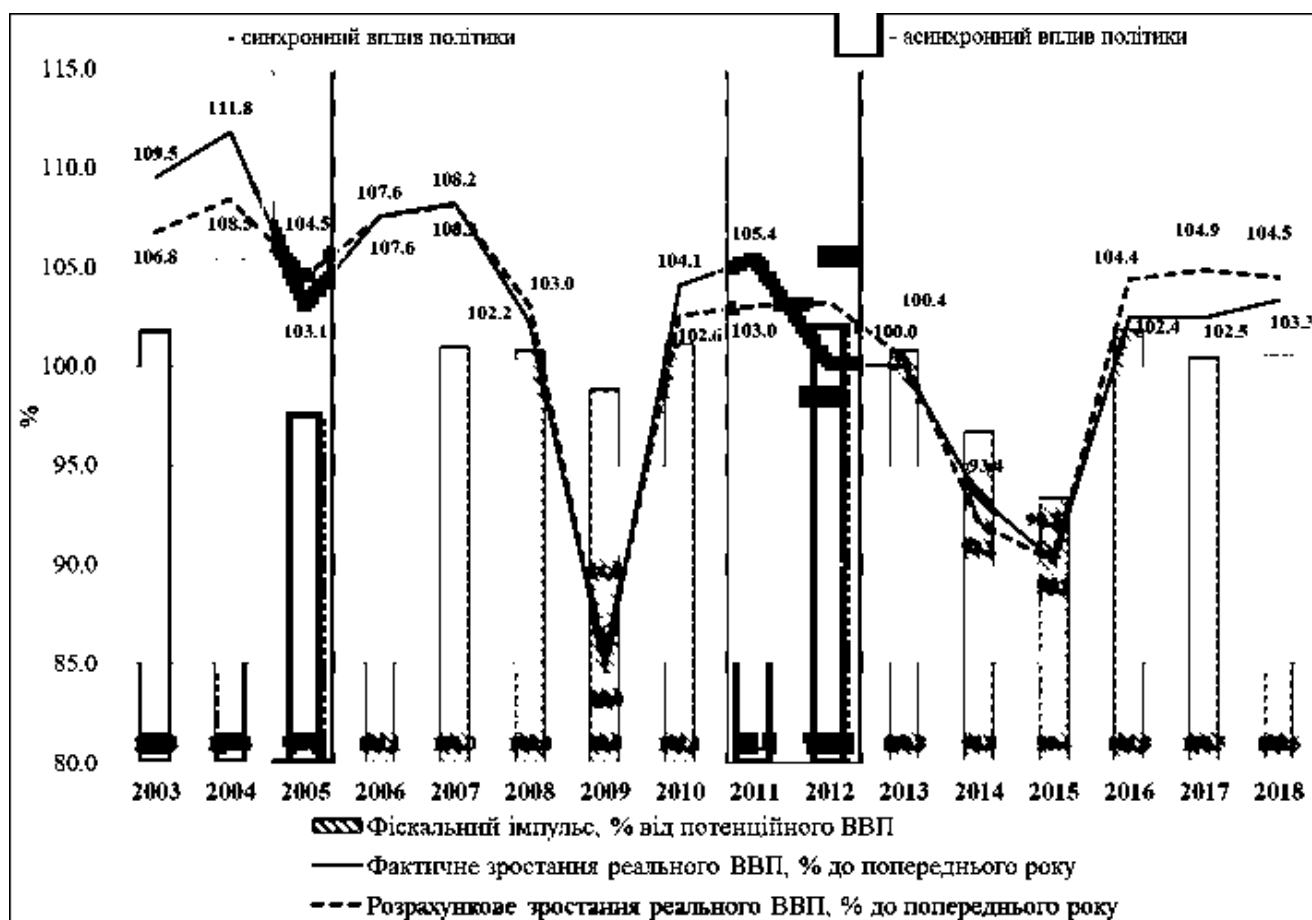
[172, с.6]. Оскільки статистика Дарбіна-Уотсона в даному випадку більше верхньої межі ($1,54 > 0,86$), то нульова гіпотеза не відкидається, і позитивна автокореляція залишків регресії відсутня, що і потрібно для побудови правильної моделі.

Застосувавши формулу (3.8) до фактичних показників росту споживання, інвестицій та фіскального імпульсу отримуємо розрахунковий реальний темп зростання ВВП (рис. 3.5). З метою представлення даних у форматі темпів росту було застосовано експоненціальний метод до розрахункового натурального логарифмічного ряду реального зростання ВВП.

Середнє відхилення розрахункових темпів росту ВВП від його фактичних значень у 2003-2018 рр. коливається близько 0, що говорить про достатньо високу вірогідність прогнозних показників. Відхилення розрахункових темпів росту ВВП у 2016-2018 рр. може пояснюватись відновленням економіки, після кризових 2013-2015 рр., де після колосального сумарного 16% падіння ВВП, необхідний час на структурне відновлення економіки, при якому ті ж інвестиції, які було вкладено після кризи, почали давати свій вклад у зростання економіки (рис. 3.5).

Досліджуючи побудовану модель автор також зазначає, що модель також дозволяє інтерпретувати характер впливу політики на економічну динаміку.

Так, наприклад у 2009, 2014 та 2015 проводилась рестрикційна фіскальна політика держави, яка посилила тенденцію падіння ВВП (в середньому у 2009, 2014 та 2015 рр. фіскальний імпульс сягає рівня $-3,7\%$ від потенційного ВВП, що в свою чергу в середньому призводить до 10% скорочення реального ВВП у цих роках). Натомість досить суттєва експансійна політика Уряду, наприклад у 2004 році (де фіскальний імпульс складає $+5,4\%$ від потенційного ВВП) значно прискорила темпи росту сукупного попиту майже до $+12\%$ від попереднього року. В цьому випадку можна говорити, що проведена експансивна чи рестрикційна політика уряду мала синхронний вплив на сукупний попит України.

Рисунок 3.5 – Моделювання впливу фіскальної політики на ретроспективну динаміку реального ВВП України в 2003-2018 рр.

Джерело: побудовано автором.

В той же час, наприклад в 2011-2012 рр. фіскальна політика мала асинхронний вплив на сукупний попит, де в 2011 р. спостерігається сильна експансія, натомість показник реального ВВП значно прискорив своє зростання до рівня +5,4% до попереднього року, і навпаки у 2012 році, де спостерігається рестрикція при значному зниженні темпів росту сукупного попиту. Реакція розрахункового темпу росту реального ВВП є майже ідентичною до фактичного рівня, що також підтверджує можливість інтерпретування характеру впливу фіскальної політики на економічну динаміку за побудованою залежністю (рис.3.5).

Прогнозування впливу фіскального імпульсу на сукупний попит України здійснювався на основі двох варіантах розрахунку, при яких прогноз показників приватних кінцевих споживчих витрат, валового нагромадження основного капіталу та фіскального імпульсу базується:

- прогноз, по моделі «Ekvilibro»;
- прогноз, по проекту ЗУ «Про ДБУ на 2019 рік» , в тому числі прогноз на 2020-2021 рр.

Слід зазначити, що прогноз та методологія розрахунку всіх складових, необхідних для регресійного рівняння на 2019-2021 рр. по моделі "Ekvilibro" було описано в підрозділі 3.2. Натомість прогнозування показників фіскального імпульсу по проекту Закону України "Про Державний бюджет України на 2019 рік" [173], здійснювалось на основі планових показників, а саме:

- фіскальний імпульс на 2019 рік розраховано на основі консолідації інформації щодо проектних показників доходів/ видатків місцевого, державного бюджетів та інформації про фінансові ресурси фондів соціального страхування України (дані наводяться у додатках до закону «Додаток (1-10) 14.09.2018» та «Додаток (матеріали по ст. 38 БКУ) 14.09.2018» [173]);

- для розрахунку фіскального імпульсу на 2020-2021 рік, було прийнято рішення прирівняти показник дефіциту сектору ЗДУ до дефіциту Зведеного бюджету України, оскільки дані по соціальним фондам на 2020-2021 рр. не надаються. Тому розрахунок здійснювався на основі даних додатку «Додаток (1-10) 14.09.2018», де наводиться вся необхідна інформація про показники зведеного бюджету України на 2020-2021 рр. [173].

Вираховування планових показників доходів, видатків і кредитування, а також планових макроекономічних показників країни, дозволяє в повній мірі оцінити направленість планової фіскальної політики на 2019-2021 рр., яка виражається через показник фіскальний імпульс.

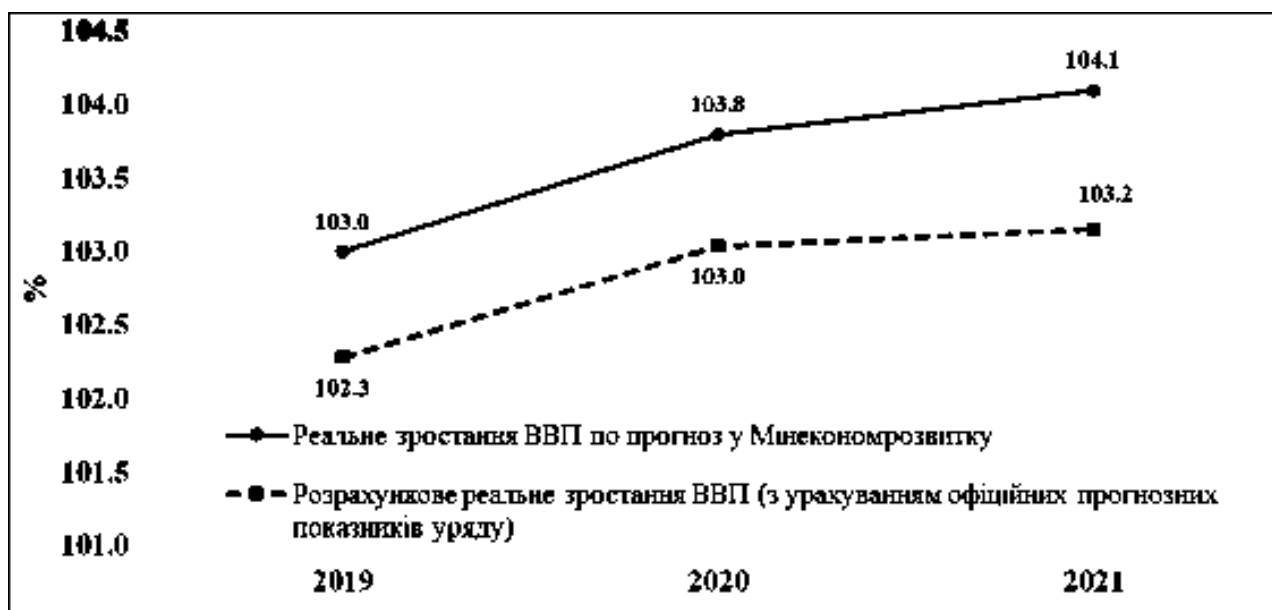
Також слід зазначити, що розрахунок макроекономічних показників здійснювався на основі прогнозу Мінекономіки, дані яких застосовувались при побудові проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» [173, с.103-104].

Загальні результати розрахунку прогнозування впливу фіскального імпульсу на економічну динаміку у 2019-2021 рр. наведено у табл. 3.9 .

Прогнозування впливу фіскальної політики на сукупний попит, на основі вхідних по Проекту ЗУ «Про ДБУ на 2019 рік»

Застосувавши формулу (3.7) для прогнозного періоду, з урахуванням темпів росту складових, які було розраховано по проекту ЗУ «Про ДБУ на 2019 рік» отримуємо середньострокову прогнозну динаміку темпів росту ВВП з урахуванням впливу фіскального імпульсу (рис.3.6 та табл. 3.9).

Рисунок 3.6 – Середньострокові прогнозні темпи реального зростання ВВП України у 2019-2021 рр.

Джерело: побудовано автором.

Відповідно до проведених розрахунків, прогнозний темп росту у 2019-2021 рр. за оцінками Мінекономрозвитку, може бути дещо переоцінений, оскільки розрахунковий середній темп росту складає +2,8% (кумулятивний темп зростання за 3 роки складає 8,5%), тоді як за середній темп росту ВВП за оцінками Мінекономіки складає +3,6% (або 10,9% кумулятивно) (рис.3.6).

Очікуване зниження темпів росту за розрахунками насамперед пов'язане із проведеною фіскальною політикою в 2019 році. Закладені заходи фіскальної політики свідчать про рестрикційну політику уряду (за оцінкою фіскальний імпульс у 2019 році складе -0,3% від потенційного ВВП), що призводить до стримуючого ефекту розкриття країни.

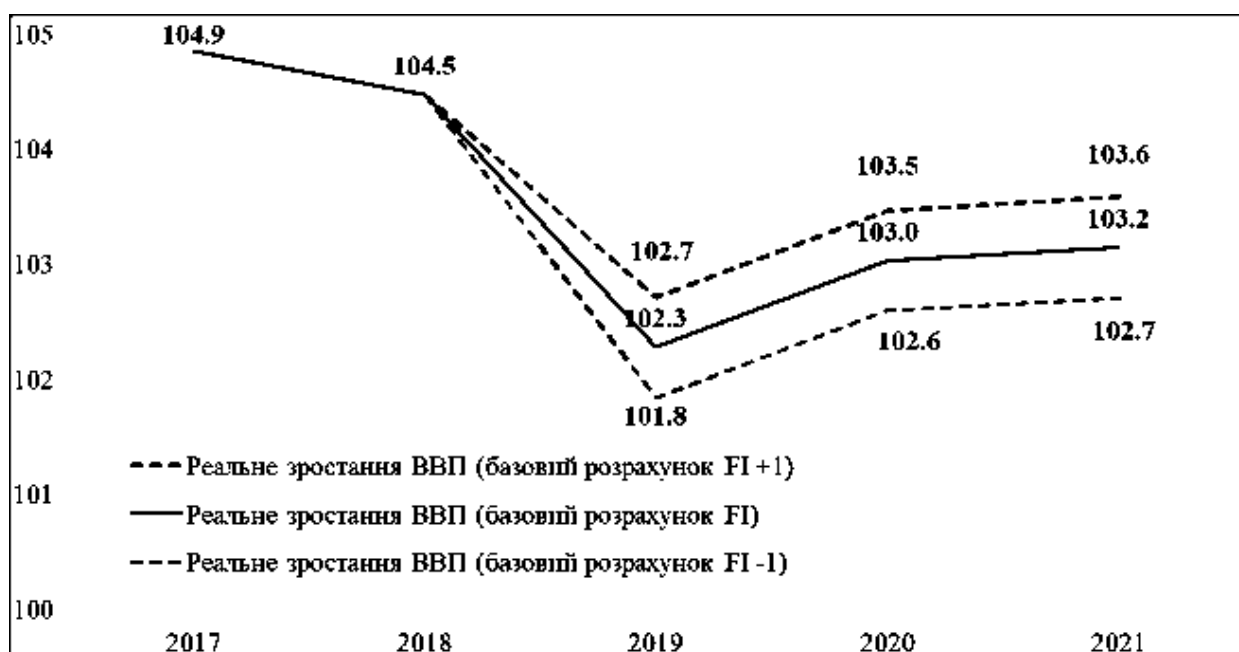
Таблиця 3.9 – Прогнозування впливу фіскального імпульсу на економічну динаміку України

Показник	Факт		За вхідними даними по моделі "Ekvilibro"					За вхідними по проекту ЗУ "Про ДБУ на 2019 рік" (в т.ч. прогноз на 2020-2021 рр.)				
	2017	2018	2019	2020	2021	середнє значення за 2019-2021	кумулятивний ефект за 2019-2021	2019	2020	2021	середнє значення за 2019-2021	кумулятивний ефект за 2019-2021
Приватні кінцеві споживчі витрати, % до попереднього року (реальні)	9.4	8.7	3.6	4.4	4.8	4.3	12.8	5.9	5.0	5.9	5.6	16.9
Валове нагромадження основного капіталу, % до попереднього року (реальні)	16.1	14.3	11.0	12.5	12.9	12.1	36.4	6.9	9.4	11.4	9.2	27.7
Чисте кредитування/запозичення, % від ВВП												
базовий варіант	-2.1	-1.9	-0.9	-0.8	-0.7	-0.8	-2.5	-1.9	-2.0	-1.7	-1.9	-5.6
при максимально можливому дефіциті	...	...	-3.0	-3.0	-3.0	-3.0	-9.0	-3.0	-3.0	-3.0	-3.0	-9.0
при +1% фіскального імпульсу	...	...	-2.7	-3.7	-4.7	-3.7	-11.1	-2.9	-4.0	-4.8	-3.9	-11.7
Фіскальний імпульс, % від потенційного ВВП												
базовий варіант	0.5	0.6	-0.9	0.7	0.6	0.1	0.4	-0.3	1.1	0.2	0.3	1.0
при максимально можливому дефіциті	...	...	1.0	0.7	0.7	0.8	2.4	0.8	1.1	0.4	0.8	2.3
при +1% фіскального імпульсу	...	...	0.1	1.7	1.6	1.1	3.4	0.7	2.1	1.2	1.3	4.0
Прогноз реального ВВП за даними Мінекономрозвитку, % до попереднього року	2.5	3.3	3.0	3.8	4.1	3.6	10.9	3.0	3.8	4.1	3.6	10.9
Розрахунковий прогноз реального ВВП (розраховано на основі авторської моделі), % до попереднього року												
при базовому варіанті	4.9	4.5	2.0	3.1	3.3	2.8	8.4	2.3	3.0	3.2	2.8	8.5
при максимально можливому дефіциті	...	...	2.9	3.2	3.3	3.1	9.3	2.7	3.0	3.2	3.0	9.0
при +1% фіскального імпульсу	...	...	2.4	3.6	3.7	3.2	9.7	2.7	3.5	3.6	3.3	9.8

Джерело: дані проекту ЗУ «Про ДБУ на 2019 рік» [172], дані прогнозу Мінекономіки [173] та розрахунки автора

Закладена подальша експансивна політика уряду у 2020-2021 рр. позитивно вплине на сукупний попит країни, який за оцінками може досягти рівня +3,1% щороку, але який далекий від офіційних прогнозних значень (+4,0% щороку). Слід зауважити, розрахунковий темп реального зростання ВВП майже відповідає прогнозам МВФ, які викладені у Меморандумі про економічну і фінансову політику України після візиту фахівців із МВФ [175, с.27].

Проаналізувавши альтернативний вплив фіскальної політики на економічну динаміку у 2019-2021 рр., можна стверджувати, що при збільшенні фіскального імпульсу на 1% (в середньому до рівня +1,3% від потенційного ВВП) темпи росту ВВП дещо наблизяться до прогнозного темпу росту ВВП за оцінками Мінекономіки, та може скласти +3,3% до попереднього року (розрахунковий кумулятивний ефект на 1,1 відс.п. менше порівняно із прогнозом Мінекономіки) (рис.3.7). Але слід зауважити, що суттєве посилення експансивної політики призводить до суттєвого зростання фактичного чистого кредитування/запозичення сектору ЗДУ, який при цьому в середньому може скласти -3,9% від ВВП.

Рисунок 3.7 – Вплив фіскальної політики на реальне зростання ВВП України за альтернативними сценаріями фіскальної політики у 2019-2021 рр.

Джерело: побудовано автором.

Натомість посилення рестрикційної фіскальної політики у 2019-2021 рр. до рівня фіскального імпульсу $-0,7\%$ від потенційного ВВП може призвести до значного уповільнення темпів росту реально ВВП. При такому сценарії розрахункове реальне зростання ВВП може скоротитися до рівня $+2,4\%$ до попереднього року (рис.3.7), що кумулятивно на $1,2$ відс. п. менше ніж за очікуваним прогнозним значенням по прогнозу Мінекономіки.

Також було розроблено ще один альтернативний середньостроковий прогноз впливу фіскального імпульсу на економічну динаміку. Вважаємо, що в період з 2019-2021 рр. уряд може впливати лише на видаткову частину сектору ЗДУ, при незмінній дохідній частині, а розрив ВВП буде залишатись на рівні базового розрахункового. Збільшуючи загальні видатки в середньому за 2019-2021 рр. на $+3,2\%$ щороку можна досягти максимально можливого дефіциту сектору ЗДУ (на рівні виконання фактичного балансового правила країн ЄС -3% від ВВП). При такому варіанті альтернативного розвитку середній фіскальний імпульс у 2019-2021 рр. збільшиться більше ніж вдвічі: із $0,3\%$ (розрахунок по плановим показникам бюджету) до $0,8\%$ від потенційного ВВП (альтернативний варіант при максимальному дефіциті сектору ЗДУ). Така експансійна фіскальна політика уряду кумулятивно у 2019-2021 рр. всеодно на $-1,9$ відс.п. менше порівняно із базовою динамікою, при якій середнє реальне зростання сукупного попиту у 2019-2021 рр. прискориться до рівня $+3,6\%$ щороку.

Дослідивши вплив запланованої та альтернативної фіскальної політики уряду на зростання сукупного попиту (реального ВВП), можна зробити висновок, що при жодній із варіантів проведеної фіскальної політики темпи зростання сукупного попиту не досягають рівня прогнозу ВВП. Найбільші темпи росту ВВП у 2019-2021 рр. можливі при нарощуванні експансивної політики до рівня $1,3\%$ щороку), де спостерігається кумулятивний ефект росту до рівня $9,8$ (порівняно із $10,9\%$ із запланованими темпами по прогнозу Мінекономіки), але при цьому спостерігається дуже високий фактичний дефіцит сектору ЗДУ, який значно перевищує допустимий рівень у 3% від ВВП. При такому посиленні експансивної політики, уряду знадобляться додаткові кошти, які, як правило,

значно збільшують рівень боргу України, який і без цього знаходиться на критичному рівні, а тому очікувати на такий варіант розвитку не варто, як і те що буде досягнуто поставленій меті до розвитку економіки на рівні +3,6% щороку.

Прогнозування впливу фіскальної політики на сукупний попит, на основі вхідних даних по моделі «Ekvilibro»

Застосувавши формулу (3.7) для прогнозного періоду, розрахункове реальне зростання при вхідних параметрах моделі «Ekvilibro», з урахуванням темпів росту складових, які було оцінено раніше (табл. 3.3 або табл. 3.9) дають майже аналогічні показники розвитку економіки порівняно із плановими показниками закладеними у проекті ЗУ "Про ДБУ на 2019 рік". Так, кумулятивний ефект розрахункового темпу росту реального ВВП при середньому фіскальному імпульсі +0,1% від потенційного ВВП, досягає кумулятивного рівня +8,4%, що на 2,5 відс.п. менше порівняно із прогнозом Мінекономрозвитку.

Досліджуючи альтернативний вплив фіскальної політики на економічну динаміку у 2019-2021 році, можна стверджувати, що при збільшенні фіскального імпульсу на 1% (середній рівень при цьому складає +1,1% від потенційного ВВП) темпи росту ВВП дещо наблизяться до прогнозного темпу росту ВВП за оцінками Мінекономіки, та може в середньому скласти +3,2% до попереднього року. Як і у випадку із плановими показниками по проекту бюджету, таке збільшення може призвести до погіршення показника чисте кредитування/запозичення, яке в середньому може скласти -3,7% від ВВП.

Розроблений альтернативний середньостроковий прогноз впливу фіскального імпульсу на економічну динаміку в період з 2019-2021 рр. (досягнення максимально можливого дефіциту сектору ЗДУ, на рівні виконання фактичного балансового правила країн ЄС -3% від ВВП), свідчить про досить суттєві нарощування темпів росту сукупного попиту. Так, при середньому дефіциті сектору ЗДУ -3% від ВВП, фіскальний імпульс може скласти +0,8% від потенційного ВВП, що в свою чергу може прискорити темпи росту реального ВВП в середньому до рівня +3,1%, що на 0,3 відс.п. більше порівняно із

розрахунком по вхідним параметрам моделі «Ekvilibro», але на 0,5% менше порівняно із запланованими темпами росту по прогнозу Мінекономіки.

Підсумовуючи результати дослідження слід зазначити, що побудована авторська модель, дозволяє в повній мірі оцінити вплив запланованої фіскальної політики уряду на сукупний попит України, що може бути корисним при розробці та оцінці вже складених проектів бюджету України. При комбінації проектних показників бюджету та закладених в них макроекономічних показників розвитку країни, відповідальні виконавці можуть наочно побачити та відслідкувати вплив тих чи інших змін у фіскальну політику на економічну динаміку країни, та своєчасно скоригувати свої плани на майбутню фіскальну політику уряду.

Після проведеного дослідження автор прийшов до висновку, що відповідно до побудованої моделі, прогнозний темп росту економіки (реальне зростання ВВП) у 2019-2021 рр. за оцінками Мінекономрозвитку, може бути дещо переоцінений, оскільки за всіма проаналізованими сценаріями розвитку фіскальної політики (при різних макроекономічних умовах), не дають щорічного зростання реального ВВП на рівні +3,6%. Було виявлено способи наближення таких темпів зростання, що досягається значним посиленням експансивної політики уряду, але яке мало ймовірно буде застосовано, оскільки це призведе до збільшення зобов'язань уряду.

Також слід зазначити, що результати дослідження і представлені висновки та рекомендації щодо розв'язання методологічних проблем прогнозування дефіциту сектору ЗДУ містять в собі методичні та практичні засади для розробки управлінських рішень з питань подальшого вдосконалення системи управління державними фінансами в Україні. Представлений автором інструментарій для гармонізації статистики в сфері державних фінансів, методологія прогнозування дефіциту сектору ЗДУ та його впливу на макроекономічну динаміку відповідають завданням І.8 – Удосконалення інструментів прогнозування СУДФ на 2017-2020 роки [95 та 96] та можуть мати практичне впровадження при

підготовці прогнозних та програмних документів щодо економічного і соціального розвитку України.

Висновки до Розділу 3

1. Автор відзначив, що забезпечення якісної діагностики операцій сектору ЗДУ неможливе без повної та цілісної статистичної звітності по усіх суб'єктах, що належать до сектору ЗДУ. Також автор відзначив, що чинна бюджетна класифікація України за структурою показників і принципами їх зведення не відповідає сучасним міжнародним стандартам формування державної статистичної звітності, що призводить до викривлення даних, знижує прозорість бюджетного процесу та впливає на ефективність прийняття управлінських рішень у сфері фінансової політики. Така ситуація унеможливує коректне встановлення та подальший моніторинг фінансових правил, які можуть бути встановлені з врахуванням міжнародного досвіду. Було також встановлено, що Європейські підходи статистичної звітності передбачають наявність показника дефіциту/профіциту сектору ЗДУ, розрахованого на основі підходів саме національних рахунків країни. Але в подальшому, для коректного аналізу та міжнародного зіставлення показника чистого кредитування/запозичення, передбачається, що кожна країна-член ЄС подає певне уточнення, щодо показників які потрібно виключити (або навпаки включити) із дефіциту сектору ЗДУ для коректного розрахунку показника чисте кредитування/ запозичення по ESA 2010, а такий дефіциту сектору ЗДУ (розрахований на основі національних стандартів) називають «робочий баланс» (working balance). Для України перехід від негармонізованого до міжнародно встановленого дефіциту сектору ЗДУ може слугувати як тимчасове вирішення проблеми при запровадженні балансових фінансових правил.

2. Автором запропоновано систему коригувань для гармонізації показника дефіциту, прийнятого в національній практиці України, з показником дефіциту, що застосовується в практиці країн ЄС. Для забезпечення відповідності міжнародним стандартам, зокрема, корегуванню підлягають кілька

груп доходів зведеного бюджету України - від продажу основного капіталу, 3G/4G ліцензій, надлишкової військової і іншої техніки, конфіскованого майна (повинні бути ідентифіковані як операції з нефінансовими активами) та отриманих у вигляді погашення дебіторської заборгованості, конфіскованої національної і іноземної валюти (слід ідентифікувати як операції з фінансування дефіциту).

3. В процесі моделювання дефіциту сектору ЗДУ, автором виділено наступну систему показників, які необхідні для оцінки та прогнозування дефіциту сектору ЗДУ до якої відносяться такі групи показників: загальні макроекономічні показники в базовому та прогнозних періодах, необхідні для прогнозування окремих доходів і загальних видатків сектору ЗДУ; показники сектору ЗДУ в базовому періоді, побудовані за структурою міжнародних стандартів статистики ESA 2010 чи GFSM 2014 та показники для розрахунку основних циклічно скоригованих фіскальних балансів у базовому і прогнозному періодах.

4. Автором було представлено алгоритм сценарного моделювання впливу макроекономічних показників на дефіцит сектору ЗДУ, який реалізовано в рамках структурної динамічної економіко-математичної чотирьохсекторної моделі України «Ekvilibro». В основі запропонованого алгоритму лежить імітаційне моделювання впливу шоків скорочення реального ВВП, девальвації національної валюти та інфляції в умовах розвитку економіки України до 2021 року. Автором проведено сценарне моделювання шоків скорочення реального ВВП (на 6 відс. п. до офіційного прогнозу Мінекономрозвитку), приросту інфляції (на 5% відповідно), приросту девальвації національної валюти (на 20% відповідно).

5. Як показало дослідження, найбільшу загрозу несе в собі шок реального падіння ВВП, при якому спостерігається суттєве погіршення всіх балансових показників сектору ЗДУ у 2019-2021 рр. порівняно із базовим прогнозом, де наприклад середній рівень підсумкового балансу досягає -3,6% від ВВП (порівняно із -0,9% по базовому варіанту), що може призвести до

нарощування обсягів державного боргу країни. Натомість не повна індексація видаткової частини сектору ЗДУ може дозволити дещо покращити операційну діяльність, де спостерігається нарощування профіциту операційного балансу (в середньому 1,0% від ВВП, порівняно із базовим періодом), що може позитивно вплинути або на інвестиційну діяльність сектору ЗДУ, або на скорочення рівня державного боргу. В свою чергу погіршення девальваційних процесів, може призвести до значного нарощування відсоткових платежів по обслуговуванню боргу, в наслідок чого уряд буде посилювати вимушену консолідацію, а первинний підсумковий баланс в середньому за 2019-2021 рр. складе 2,5% від ВВП, що знаходиться на рівні 2016 року, в якому спостерігався найбільший борг України за всю історію спостережень.

6. За результатами проведеного сценарного моделювання, автор прийшов до висновку, що в найближчій перспективі дефіцит сектору ЗДУ України за певних макроекономічних умов може перевищувати межі граничних значень, визначених фіскальними правилами, що говорить необхідність розширення фіскального простору країни для формування можливостей Уряду, щодо збереження макрофіскальної стабільності та забезпечення помірної підтримки економіки при виникненні можливих шоків.

7. Розроблена автором модель впливу фіскальної політики на економічну динаміку базується на побудові залежності сукупного попиту країни, від показників споживання, інвестицій у основний капітал та фіскального імпульсу. Для умов України було побудовано економетричну залежність темпів реального зростання сукупного попиту країни, приватних кінцевих споживчих витрат, валового нагромадження основного капіталу та фіскального імпульсу. Виявлений статистично значимий зв'язок між показником фіскального імпульсу та сукупного попиту економіки України на даних ретроспективного періоду 2003-2018 рр. вимірюється коефіцієнтом еластичності 0,426, тобто середній відгук приросту (зменшення) реального ВВП від зміни фіскального імпульсу складає $\pm 0,4$ відсоткових пункти на 1 відсотковий пункт зміни фіскального імпульсу. Також результати розрахунків свідчать про досить сталий зв'язок

показників, коефіцієнт детермінації при цьому дорівнює більше 94%, що говорить про високу точність підбору рівняння регресії.

8. Авторська модель оцінки фіскальної політики дозволяє інтерпретувати ретроспективний характер впливу політики на економічну динаміку. Так, наприклад у 2009, 2014 та 2015 проводилась рестрикційна фіскальна політика держави, яка посилила тенденцію падіння ВВП (в середньому у 2009, 2014 та 2015 рр. фіскальний імпульс сягає рівня $-3,7\%$ від потенційного ВВП, що в свою чергу в середньому призводить до 10% скорочення реального ВВП у цих роках). Натомість досить суттєва експансійна політика Уряду, наприклад у 2004 році (де фіскальний імпульс складає $+5,4\%$ від потенційного ВВП) значно прискорила темпи росту сукупного попиту майже до $+12\%$ від попереднього року. В цьому випадку можна говорити, що проведена експансивна чи рестрикційна політика уряду мала синхронний вплив на сукупний попит України. Однак, наприклад в 2011-2012 рр. фіскальна політика мала асинхронний вплив на сукупний попит: в 2011 р. при сильній рестрикційній політиці показник приросту реального ВВП підвищився до рівня $+5,4\%$ до попереднього року, і навпаки у 2012 році, спостерігалось скорочення темпів реального ВВП при експансійній фіскальній політиці Уряду.

9. Означено, що Прогнозування впливу фіскального імпульсу на сукупний попит України здійснювався на основі двох варіантах розрахунку, при яких прогноз показників приватних кінцевих споживчих витрат, валового нагромадження основного капіталу та фіскального імпульсу базується на:

- прогнозі, по моделі «Ekvilibro»;
- прогнозі, по проекту ЗУ «Про ДБУ на 2019 рік» , в тому числі прогноз на 2020-2021 рр.

Досліджуючи ефект впливу змін дефіциту сектору ЗДУ України на сукупний внутрішній попит в середньостроковій перспективі 2019-2021 рр., автором було встановлено, що при реалізації параметрів затвердженого проекту Державного бюджету на 2019 рік та на середньострокову перспективу (включаючи динаміку приватного споживання та інвестицій відповідно до прогнозу

Мінекономрозвитку) кумулятивний приріст ВВП за 3 роки становитиме +8,5%. При проведенні більш експансійної фіскальної політики (фіскальний імпульс: +1 відс. п. до базового сценарію) ефект приросту ВВП буде виражатися у +9,8% за 3 роки, однак дефіцит сектору ЗДУ при цьому перевищуватиме 3% ВВП в кожному з прогнозних років.

10. Обґрунтовано, що побудована авторська модель, дозволяє в повній мірі оцінити вплив запланованої фіскальної політики уряду на сукупний попит України, що може бути корисним при розробці та оцінці вже складених проектів бюджету України. При комбінації проектних показників бюджету та закладених в них макроекономічних показників розвитку країни, відповідальні виконавці можуть наочно побачити та відслідкувати вплив тих чи інших змін у фіскальну політику на економічну динаміку країни, та своєчасно скоригувати свої плани на майбутню фіскальну політику уряду.

11. Також відзначено, що результати дослідження і представлені висновки та рекомендації щодо розв'язання методологічних проблем прогнозування дефіциту сектору ЗДУ містять в собі методичні та практичні засади для розробки управлінських рішень з питань подальшого вдосконалення системи управління державними фінансами в Україні. Представлений автором інструментарій для гармонізації статистики в сфері державних фінансів, методологія прогнозування дефіциту сектору ЗДУ та його впливу на макроекономічну динаміку відповідають завданням І.8 – Удосконалення інструментів прогнозування СУДФ на 2017-2020 роки [95 та 96] та можуть мати практичне впровадження при підготовці прогнозних та програмних документів щодо економічного і соціального розвитку України.

ВИСНОВКИ

1. Автором зроблено висновок, що класичне розуміння дефіциту СЗДУ, як перевищення видатків СЗДУ над його доходами, на сучасному етапі розвитку економічної науки має розглядатися в більш широкому розумінні, яке має включати як питання контролю його розміру у межах, що не загрожують фінансовій стабільності, так і питання його стимулюючого/рестрикційного ефекту задля забезпечення згладжування коливань економічного циклу. Виокремлено кілька основних груп факторів формування дефіциту СЗДУ, до яких відносяться фактори, які безпосередньо пов'язані із поточним економічним станом держави, політичні та інституційні фактори, а також інші тимчасові чи разові фактори.

2. Підсумовуючи дослідження сучасних концепцій дефіциту та факторів його формування, автор прийшов до висновку, що розгляд поняття дефіциту слід здійснювати в контексті ідентифікації окремих аспектів діяльності сектору ЗДУ, а саме: відокремлення дефіциту від поточної та інвестиційної діяльності уряду, виокремлення первинного дефіциту (враховуючи вплив боргового навантаження), ідентифікація політично-обумовлених операцій з кредитування та приватизації, ідентифікація впливу на дефіцит фази економічного циклу, ідентифікація впливу на дефіцит тимчасових чинників, структурування дефіциту державних фінансів за інституційними підсекторами. Такий підхід до розгляду дефіциту сектору ЗДУ дозволить виявляти та попереджати макрофіскальні дисбаланси, які можуть виникати в довгостроковій перспективі в наслідок нехтування тих чи інших факторів формування дефіциту.

3. Узагальнюючи міжнародний досвід регулювання дефіциту сектору ЗДУ, автор прийшов до висновку, що економіко-правовими механізмами регулювання дефіциту сектору ЗДУ у світовій практиці є фіскальні правила, до яких відносять: боргові правила, правила фіскального балансу, ліміти на видатки сектору ЗДУ та граничні показники доходів. Дослідивши національну практику регулювання дефіциту автором встановлено, що в Україні, з чотирьох видів фіскальних правил застосовується кілька аналогів числових фіскальних правил

– боргові ліміти (для боргу центрального уряду та для боргів місцевого рівня) та обмеження для фіскального балансу (дефіциту бюджету). Було наголошено, що незважаючи на те, що в Україні зазначені фіскальні обмеження є законодавчо встановленими, їх не можна назвати повноцінними фіскальними правилами відповідно критеріїв, які застосовуються міжнародними організаціями для ідентифікації фіскальних правил.

4. Підсумовуючи міжнародний досвід запровадження фіскальних правил в країнах з ринками, що формуються, автором було запропоновано здійснювати подальшу імплементацію та вдосконалення конструкції фіскальних правил в Україні за наступними напрямками:

- розширення конструкції існуючих фіскальних правил України;
- вдосконалення статистики у сфері державних фінансів України відповідно до міжнародних стандартів;
- розширення інституційного охоплення фіскальних правил до рівня сектору ЗДУ;
- запровадження окремих процедур, пов'язаних із фіскальними правилами щодо моніторингу, відповідальності, надзвичайних обставин тощо;
- затвердження методології та здійснення розрахунку показників, необхідних для правила по циклічно-скоригованому фіскальному балансу.

5. Досліджуючи методи діагностики державних фінансів автор зробив їх узагальнення, поділивши їх на три групи – комплексні методи в основі яких лежать рекомендації МВФ з фінансового програмування, методи діагностики фіскальної стійкості та методи, орієнтовані на діагностику впливу фіскальної політики на економічну динаміку (на основі показників фіскального мультиплікатору та фіскального імпульсу).

6. На основі узагальнення рекомендацій МВФ щодо статистики сфери державних фінансів (GFSM 2014) та рекомендацій МВФ щодо діагностики економічної політики (фінансове програмування - ФПП) автор виділяє наступні види балансів сектору ЗДУ, які характеризують збалансованість державних фінансів на різних етапах бюджетного процесу: *на фактичному рівні* – чистий

операційний баланс, чисте придбання нефінансових активів, чисте кредитування/запозичення, підсумковий баланс, підсумковий первинний баланс; з урахуванням бізнес циклу та одноразових заходах заходів політики – циклічно скоригований первинний підсумковий баланс та структурний баланс. Автором наголошено, що при складанні проекту Державного бюджету України береться до уваги лише один балансовий показник «дефіцит бюджету», який є певним аналогом підсумкового балансу, але враховує лише частину сектору ЗДУ та є негармонізованим із новітніми міжнародними стандартами статистики. Було відзначено, що застосовуючи лише один балансовий показник, уряд втрачає можливість достовірної та якісної діагностики збалансованості сектору ЗДУ, як при розробці планів на наступні роки, так і при аналізі досягнутих результатів діяльності за підсумками року. Натомість запропонована автором система балансових показників дозволяє в повній мірі розв'язати проблему ідентифікації показників, які характеризують збалансованість державних фінансів.

7. Здійснивши оцінку та діагностику фіскальних балансів сектору ЗДУ України, автор зробив висновок, що у досліджуваному періоді національні державні фінанси характеризувалися періодами як низького рівня фіскальної збалансованості, так і жорсткої консолідації. На фактичному рівні дефіцит сектору ЗДУ (ЧКЗ) в 2004, 2009-2010 та 2012-2014 рр. знаходився за межами стандартних значень, що визначають граничний рівень забезпечення фіскальної стійкості у країнах ЄС (-3,0% від ВВП), Така ситуація поряд з іншими факторами призводила до накопичення державного боргу (який на кінець 2016 року досяг рівня більше 81% від ВВП), що значно звузило фіскальний простір України в майбутніх 2015-2018 роках. Період 2015-2018 рр. характеризувався жорсткою консолідацією державних фінансів: дефіциту сектору ЗДУ в знаходився в межах -1,6% від ВВП. Однак, такі прийнятні рівні дефіциту останніх років не є свідченням покращення фіскальної збалансованості, оскільки протягом цих же років держава змушена була направляти гігантські суми на підтримку банківської системи, виплату гарантованих банківських вкладів, підтримку нафтогазової сфери, а також на амортизацію валютного боргу, що внаслідок

гіпердевальвації зростає втричі. Це потребувало залучення додаткових позичкових коштів, що, відповідно, призводило до нарощування державного боргу та відволікало ресурси з фінансування базових державних функцій.

8. Досліджуючи інституційну структуру підсумкового балансу сектору ЗДУ в Україні, автор прийшов до висновку, що основна частина його дефіциту формується на рівні центрального уряду, що також притаманно економікам більшості країн-членів ЄС. Досліджуючи підсумковий баланс сектору ЗДУ в розрізі окремих типів операцій автор прийшов до висновку, що на його формування значний вплив має вузький фіскальний простір країни. Так незбалансованість операційної діяльності сектору ЗДУ (викликана в тому числі значними виплатами на обслуговування державного боргу) призводить до виникнення суттєвого дефіциту уже на операційному рівні, що унеможливує адекватне фінансування інвестиційної діяльності сектору ЗДУ. Операційний баланс України у середньому за 2004-2018 рр. становив -1,3% від ВВП (в т.ч. у періоді до 2015 р. -2,0% від ВВП), тоді як в середньому по країнах ЄС за 2018 рр. операційний баланс становив +2,2%.

9. Автором було відзначено, що зважаючи на високі відсоткові платежі по боргу та наявність негативного розриву ВВП в 2015-2018 рр. в Україні спостерігається значний профіцит циклічно скоригованого первинного балансу (в середньому на рівні 5,7% від потенційного ВВП), що як правило притаманно країнам, які проходять період постдефолтного відновлення економіки. Профіцит обумовлений вимушеними заходами консолідації державних фінансів внаслідок впливу значного обсягу державного боргу та макроекономічних дисбалансів у минулих періодах.

10. Автор відзначив, що забезпечення якісної діагностики операцій сектору ЗДУ неможливе без повної та цілісної статистичної звітності по усіх суб'єктах, що належать до сектору ЗДУ. Було визначено, що чинна бюджетна класифікація України за структурою показників і принципами їх зведення не відповідає сучасним міжнародним стандартам формування державної статистичної звітності, що призводить до викривлення даних, знижує

транспарентність бюджетного процесу та впливає на ефективність прийняття управлінських рішень у сфері фінансової політики. Така ситуація також унеможливує коректне встановлення та подальший моніторинг фінансових правил відповідно до рекомендацій міжнародного досвіду.

11. Автором встановлено, що Європейські підходи ідентифікації показника дефіциту/профіциту сектору ЗДУ передбачають проведення комплексу процедур для переходу від дефіциту сектору ЗДУ розрахованого на основі національних стандартів статистичної звітності (робочого балансу «working balance») до стандартизованого балансу «чисте кредитування/запозичення» (ЧКЗ) за правилами національних рахунків ESA 2010.

12. Автором запропоновано систему коригувань для гармонізації показника дефіциту, прийнятого в національній практиці України, з показником дефіциту, що застосовується в практиці країн ЄС. Для забезпечення відповідності міжнародним стандартам, зокрема, корегуванню підлягають кілька груп доходів зведеного бюджету України - від продажу основного капіталу, 3G/4G ліцензій, надлишкової військової і іншої техніки, конфіскованого майна (повинні бути ідентифіковані як операції з нефінансовими активами) та отриманих у вигляді погашення дебіторської заборгованості, конфіскованої національної і іноземної валюти (слід ідентифікувати як операції з фінансування дефіциту).

13. Автором було представлено алгоритм сценарного моделювання впливу макроекономічних показників на дефіцит сектору ЗДУ, який реалізовано в рамках структурної динамічної економіко-математичної чотирьохсекторної моделі України «Ekvilibro». В основі запропонованого алгоритму лежить імітаційне моделювання впливу шоків скорочення реального ВВП, девальвації національної валюти та інфляції в умовах розвитку економіки України до 2021 року. Автором проведено сценарне моделювання шоків скорочення реального ВВП (на 6 відс. п. до офіційного прогнозу Мінекономрозвитку), приросту інфляції (на 5% відповідно), приросту девальвації національної валюти (на 20%

відповідно). Як показало дослідження, найбільшу загрозу несе в собі шок реального падіння ВВП, при якому спостерігається суттєве погіршення всіх балансових показників сектору ЗДУ у 2019-2021 рр. порівняно із базовим прогнозом, де наприклад середній рівень підсумкового балансу досягає $-3,6\%$ від ВВП (порівняно із $-0,9\%$ по базовому варіанту), що може призвести до нарощування обсягів державного боргу країни. Натомість не повна індексація видаткової частини сектору ЗДУ може дозволити дещо покращити операційну діяльність, де спостерігається нарощування профіциту операційного балансу (в середньому $1,0\%$ від ВВП, порівняно із базовим періодом), що може позитивно вплинути на інвестиційну діяльність сектору ЗДУ та на скорочення рівня державного боргу. Посилення девальваційних процесів призводить до нарощування відсоткових платежів по обслуговуванню боргу, однак в цілому дефіцит підсумкового балансу буде кращим ніж за базовим варіантом ($+1,3\%$ ВВП по операційному балансу та $-0,9\%$ по підсумковому).

14. За результатами проведеного сценарного моделювання, автор прийшов до висновку, що в найближчій перспективі дефіцит сектору ЗДУ України за певних макроекономічних умов може перевищувати межі граничних значень, визначених фіскальними правилами, що говорить необхідність розширення фіскального простору країни для формування можливостей Уряду, щодо збереження макрофіскальної стабільності та забезпечення помірної підтримки економіки при виникненні можливих шоків.

15. Для оцінки впливу фіскальної політики на економічну динаміку автором розроблено модель факторної залежності сукупного попиту економіки від показників фіскального імпульсу, приватних кінцевих споживчих витрат та інвестицій. Виявлений статистично значимий зв'язок між показником фіскального імпульсу та сукупного попиту економіки України на даних ретроспективного періоду 2003-2018 рр. вимірюється коефіцієнтом еластичності $0,426$, тобто середній відгук приросту (зменшення) реального ВВП від зміни фіскального імпульсу складає $\pm 0,4$ відсоткових пункти на 1 відсотковий пункт

зміни фіскального імпульсу. Результати розрахунків свідчать про досить сталий зв'язок показників: коефіцієнт детермінації дорівнює 94%.

16. Авторська модель оцінки фіскальної політики дозволяє інтерпретувати ретроспективний характер впливу політики на економічну динаміку. Так, наприклад у 2009, 2014 та 2015 проводилась рестрикційна фіскальна політика держави, яка посилила тенденцію падіння ВВП (в середньому у 2009, 2014 та 2015 рр. фіскальний імпульс сягає рівня $-3,7\%$ від потенційного ВВП, що в свою чергу в середньому призводить до 10% скорочення реального ВВП у цих роках). Натомість досить суттєва експансійна політика Уряду, наприклад у 2004 році (де фіскальний імпульс складає $+5,4\%$ від потенційного ВВП) значно прискорила темпи росту сукупного попиту майже до $+12\%$ від попереднього року. В цьому випадку можна говорити, що проведена експансивна чи рестрикційна політика уряду мала синхронний вплив на сукупний попит України.

17. Досліджуючи ефект впливу змін дефіциту сектору ЗДУ України на сукупний внутрішній попит в середньостроковій перспективі 2019-2021 рр., автором було встановлено, що при реалізації параметрів затвердженого проекту Державного бюджету на 2019 рік та на середньострокову перспективу (включаючи динаміку приватного споживання та інвестицій відповідно до прогнозу Мінекономрозвитку) кумулятивний приріст ВВП за 3 роки становитиме $+8,5\%$. При проведенні більш експансійної фіскальної політики (фіскальний імпульс: $+1$ відс. п. до базового сценарію) ефект приросту ВВП буде виражатися у $+9,8\%$ за 3 роки, однак дефіцит сектору ЗДУ при цьому перевищуватиме 3% ВВП в кожному з прогнозних років.

18. Автором зазначається, що результати дослідження і представлені висновки та рекомендації щодо розв'язання методологічних проблем ідентифікації, розробки інструментарію моделювання, аналізу і прогнозування дефіциту сектору ЗДУ містять в собі методичні та практичні засади для розробки управлінських рішень з питань подальшого вдосконалення системи управління державними фінансами в Україні. Представлений автором інструментарій для

гармонізації статистики в сфері державних фінансів, методичні рекомендації з моделювання дефіциту та його впливу на макроекономічну динаміку, рекомендації щодо подальшого розвитку фіскальних правил в Україні, відповідають завданням I.1 – Підвищення рівня бюджетної дисципліни шляхом запровадження фіскальних правил та I.8 – Удосконалення інструментів прогнозування Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки та можуть мати практичне впровадження при підготовці прогнозних та програмних документів щодо економічного і соціального розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Wagner A. Finanzwissenschaft und Staatssozialismus . August Skalweit, ed. Frankfurt/Main: Klostermann, 1948. 108 p.;
2. Musgrave R. The theory of public finance: a study in public economy. New York : McGraw-Hill, 1959. 628 p.;
3. Musgrave R., Peacock A. Classics in the Theory of Public Finance. International Economic Association Series. Palgrave Macmillan UK. 1958. 244 p.;
4. Musgrave, Richard A. and Peggy B. Musgrave. Public Finance in Theory and Practice. Third Edition. International student edition. McGraw-Hill Kogarusha, LTD, 1980. 841 p.;
5. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / пер. з нім. С. І. Терещенко та О. О. Терещенка; Передмова та наук. редак. В. М. Федосова. – К.: Либідь. 2000. – 654 с.;
6. Б'юкенен Д. М., Масгрейв Р. А. Суспільні фінанси і суспільний вибір. Два протилежних бачення держави / пер. з англ. А. Ю. Іщенко; наук. ред. С. Слухай. Київ: КМ «Академія», 2004. 176 с.;
7. Samuelson P. The pure theory of public expenditure. Review of Economics and Statistics, №36. p.387–389;
8. Bastable, C. Public finance. London : Macmillan and co. 1917. 708 p.
URL:<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.35128000280600;view=1up;seq=9>
9. Atkinson, A. and Stiglitz J., Lectures in Public Economics, McGraw–Hill, 1980. 619 p.;
10. Стігліц Дж., Джозеф Е. Економіка державного сектора: Пер.з англ. / Дж. Стігліц. Е. Джозеф. Київ : Основи, 1998. 854 с.;
11. Hyman, D. Public Finance: A Contemporary Application of Theory to Practice, Third Edition, New York: The Dryden Press. 1990;
12. H. Neisser and F. Modigliani National Incomes and International Trade. A quantitative analysis. Urbana, University of Illinois Press, 1953, 396 p.;

13. Blanchard O., Perotti R. An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output. *Quarterly Journal of Economics*. 2002. № 117. p. 1329-1368;
14. Blanchard O. Suggestions for a New Set of Fiscal Indicators. OECD Economics Department Working Papers. No. 79. OECD Publishing, 1990. 37 p.;
15. Оукен В. Структурные изменения государства и кризис капитализма. Теория хозяйственного порядка : «Фрайбургская школа» и немецкий неолиберализм: [Пер. с нем.] / Общ.ред. В. Гуткин. М. : Экономика, 2002. С.5-33;
16. Оукен В. Основы национальной экономики. М.: Экономика, 1996. 351 с.;
17. R. Harrod Towards a Dynamic Economics: Some Recent Developments of Economic Theory and Their Application in Polic. *MacMillan. 1st edition*. 1949. 169 p.;
18. R. Harrod An Essay in Dynamic Theory. *The Economic Journal*. №49 (193). p.14-33;
19. E. Domar Capital Expansion, Rate of Growth, and Employment. *Econometrica*. №14 (2). p.137-147;
20. Kopits G. Transparency in Government Operations. International monetary Fund. Washington DC 1998. p.42. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/op/158/op158.pdf>;
21. Kopits G. Coping with fiscal risk: Analysis and practice. OECD Journal on Budgeting. 2014. Vol. 14/1. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/budget-14-5jxrgssdqnl>.
22. Lerner P. Selected Economic Writings of Abba / ed. D.C.Colander. Columbia University Press, 1983, 702 p.;
23. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Кейнс Дж. [пер. с англ. А. Милейковский и И. Осадча]. М.: Прогресс, 1978. 494 с.;

24. Kumar M., Baldacci E., Schaechter A. Fiscal Rules-Anchoring Expectations for Sustainable Public Finances. *IMF Staff Paper*. 2009. 72 p. URL: <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2009/121609.pdf>;
25. Schaechter A. Kinda T., Budina N., Weber A. Fiscal Rules in Response to the Crisis-Toward the “Next-Generation” Rules. A New Dataset. IMF Working Paper. 2012. 49 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12187.pdf>;
26. Lledo V., Sungwook Y. Fiscal Rules at a Glance. International Monetary Fund. March 2017. 82 p. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/FiscalRules/Fiscal%20Rules%20at%20a%20Glance%20-%20Background%20Paper.pdf>;
27. Мітіліно М.І. Основи фінансової науки. Київ: Державне видавництво України, 1929. 395 с.;
28. Чухно А. Економічна теорія: [у 2-х т.]. – Т. К. : ДННУ АФУ, 2010. – 512 с.;
29. Антологія бюджетного механізму: монографія / під ред. проф. С.І. Юрія. Тернопіль: Економічна думка, 2001. 250 с.;
30. Федосов В., Опарін В., Сафонова Л.та ін. Бюджетний менеджмент: підручник / за заг. ред. В. Федосова. Київ: КНЕУ, 2004. 864 с.;
31. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова., С. І. Юрія. Київ: Центр учбов. літератури, 2012. 871 с.;
32. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: монографія / за наук. ред. В. Федосова. Київ: КНЕУ, 2002. 387 с.;
33. Гасанов С. С., Кудряшов В.П. Обмеження дефіциту бюджету в умовах фіскальних ризиків. *Наукові праці НДФІ*. 2015. Вип. 3. С. 5-14;
34. Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.;
35. Кудряшов В.П. Курс фінансів: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 431 с.;
36. Лондар С. Л., Тимошенко О.В. Фінанси: навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2009. 384 с.;

37. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія економічного зростання. *Наукові праці НДФІ*. 2006. Вип. 2. С. 13-18.;
38. Боргова стійкість державних фінансів: монографія / за ред. Т. І. Єфименко, С. А. Єрохіна, Т. П. Богдан. Київ: ДННУ “ Акад. фін. управління”. 2014. 712 с.;
39. Кудряшов В. П. Управління бюджетними операціями з урахуванням фіскальних правил. *Фінанси України*. 2018. № 12. С. 31-51;
40. Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації: кол.моногр. / під ред. д.е.н. І.О.Луніної; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2014. 296 с.;
41. Балакін Р. Л., Гасанов С.С., Кудряшов В.П. Напрями формування фіскальної політики в аспекті асоціації України з ЄС. *Фінанси України*. 2014. № 1. С. 22-38;
42. Балакін Р. Л., Гасанов С.С., Кудряшов В.П. Реформування фіскальної системи України у контексті євроінтеграційних процесів. *Фінанси України*. 2015. № 5. С. 16-38;
43. Богдан І.В., Іголкін І.В., Яра Т.Ю. Середньострокове бюджетне прогнозування як складова транспарентності бюджетних відносин. *Наукові праці НДФІ*. 2015. № 4. С. 5-18;
44. Богдан І. В., Богдан Т. П. Фіскальна консолідація: уроки міжнародного досвіду для України. *Фінанси України*. 2014. № 10. С. 55–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2014_10_7;
45. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Економіко-математичне моделювання державних фінансів України. *Фінанси України*. 2018. № 7. С. 27–49.
46. Богдан І.В., Богдан Т.П. Стабілізаційна бюджетно-податкова політика та особливості її застосування в Україні. *Фінанси України*. 2012. № 7. С. 3-16;

47. Башко В. Й., Башко В. Й. Вплив дефіцитів бюджету на сукупний попит та пропозицію: кейнсіанський підхід у теорії та практиці . *Наукові праці НДФІ*. 2007. Вип. 2. С. 64-76;
48. Башко В.Й. Дефіцит бюджету і квазіфіскальні операції: підвищення прозорості в сфері державних фінансів. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 5. С. 40-45;
49. Vdovychenko A. (2018). How Does Fiscal Policy Affect GDP and Inflation in Ukraine? *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. 2018. No. 244, pp. 25–43;
50. Вдовиченко А. М. Циклічність фіскальної та монетарної політики в Україні . *Економіка і прогнозування*. 2013. № 2. С. 55-67;
51. Сміт А. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй. Київ: Наш формат, 2018. 722 с.;
52. Ricardo, D. *The Principles of Political Economy and Taxation*. London: M. Dent & Sons. E.P. Dutton & Co.. New York. 1911. p.300 URL: <https://dspace.gipe.ac.in/xmlui/bitstream/handle/10973/19706/GIPE-057670.pdf?sequence=3&isAllowed=y>;
53. Heller W. *New dimensions of political economy*. New York: Norton. 1967. 203 p.;
54. Машко А. І., Квасовський О. Р. Теоретичні підходи до визначення сутності дефіциту бюджету. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2014_8_6;
55. Борисова І. С. Теоретичні аспекти впливу бюджетного дефіциту на економіку держави. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 2. С. 79-86.;
56. Карлін М.І. *Фінанси зарубіжних країни: навчальний посібник*. Київ: Кондор, 2004. 384 с.;
57. *Финансы: Учебник для вузов / под ред. проф. М.В. Романовского, проф. О.В. Врублевской, проф. Б.М. Сабанти*. Москва: Юрайт, 2002. 504 с.;
58. Петраков Н.Я. *Русская рулетка: экономический эксперимент ценою 150 миллионов жизней*. Москва: ОАО Изд-во «Экономика», 1998. 286 с.;

60. Сова О. Ю. Сутність та види дефіциту державного бюджету. *Фінанси України*. 2005. № 9. С. 20-24;
61. Богдан Т. П. Макроекономіка. Підручник. Тема 20. Бюджетний дефіцит і державний борг. *Економічна теорія*. 2013. № 1. С. 98–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2013_1_10;
62. Система національних рахунків 2008 / Організація Об'єднаних Націй. Нью-Йорк, 2012 р. 764 с. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008Russian.pdf>;
63. Government Finance Statistics Manual 2014 (GFSM 2014) / International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/Pubs/FT/GFS/Manual/2014/gfsfinal.pdf>;
64. Financial Programming and Policies. IMF: Institute for Capacity Development, 2013. 324 p.;
65. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2010. № 50-51. ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>;
66. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Сектор загального державного управління України у 2015 році. *Фінанси України*. 2016. № 8. С. 106–127;
67. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Класифікація доходів сектора загальнодержавного управління України згідно GFSM 2014. *Фінанси України*. 2017. № 8. С. 33–57;
68. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Діагностика стану сектору загальнодержавного управління України. *Фінанси України*. 2016. № 4. С. 27–49.
69. Инструкции по заполнению форм ежегодной анкеты СГФ для Интегрированной системы корреспонденции (ICS) / International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/rus/gfsqy08r.pdf>;
70. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Методичні підходи до оцінки проциклічності фіскальної політики. *Державні фінанси України розвитку*

та управління змінами (проблеми економічної безпеки): монографія. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2017. Розд. 4, п. 2. С. 178–188;

71. Зайчикова В.В. Удосконалення бюджетного законодавства в контексті європейського досвіду скорочення дефіциту бюджету. *Фінанси України*. 2011. № 5. С.56 – 68;

72. Nouriel Roubini, Jeffrey Sachs, Seppo Honkapohja, Daniel Cohen Government Spending and Budget Deficits in the Industrial Countries. *Economic Policy*. Vol. 4, No. 8 (Apr., 1989). p.100-132 URL: <http://homepage.ntu.edu.tw/~kslin/macro2009/Roubini%20and%20Sachs%201989.pdf>;

73. Carlsen. F Counterfiscal policies and partisan politics: evidence from industrialized countries. *Applied Economics*. OECD. 2003. №2 p.145–151;

74. Feld L., Frey B. Deterrence and Tax Morale: How Tax Administrations and Taxpayers Interact. URL: <http://www.oecd.org/tax/administration/2789923.pdf>;

75. Pommerehne W., Weck-Hannemann H. Tax Rates, Tax Administration and Income Tax Evasion in Switzerland. *Public Choice*. 1996. vol. 88, issue 1-2, p. 161–170;

76. Feld L., Frey B. Trust breeds trust: How taxpayers are treated. *Economics of Governance*. 2002, vol. 3, issue 2, p.87–99;

77. Alesina A., Perotti R. Budget Deficits and Budget Institutions. *Fiscal Policy, Profits, and Investment*. July 1999. p. 40. URL: <https://www.nber.org/papers/w5556.pdf>;

78. Hallerberg M., Von Hagen J. Electoral Institutions, Cabinet Negotiations, and Budget Deficits in the European Union. *Fiscal Institutions and Fiscal Performance*, 1999. p. 209-232;

79. Tujula M., Wolswijk G. What determines fiscal balances? an empirical investigation in determinants of changes in oecd budget balances. *European Central Bank. Working paper series* No. 422. December 2004. p. 40 URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp422.pdf?e7659b9bc9496855ccdc6d157dc75522>;

80. Willem H. Buiters, Giancarlo Corsetti and Paolo A. Pesetti. Financial markets and European monetary cooperation. The lessons of the 1992-93 exchange rate mechanism crisis. Cambridge University Press. 1998. 240 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/financial-markets-and-european-monetary-cooperation/7FEE5B329A6EF421FCF53419DE0914EB>;

81. Климаш Н.І, Багацька К.В., Дем'яненко Н.І. та ін. Бюджетна система: навч. посіб. / за заг. ред. Т.А. Говорушко. Львів: «Магнолія 2006», 2014. 296 с.

82. Cardoso, Eliana. Virtual Deficits and the Patinkin Effect. *IMF, Staff Papers*. Vol. 45, №4 (December, 1998). p. 619–646;

83. Сумароков В.Н. Государственные финансы в системе макроэкономического регулирования. Москва: Финансы и статистика, 1996. 224 с.

84. Фрадинський О.А. Ресурсне забезпечення тіньової економіки: фінансовий аспект. *Вісник Хмельницького національного економічного університету*. 2007. С. 60–64;

85. Машко А. Дефіцит державного бюджету: причини, наслідки та управління: дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / Тернопільський національний економічний університет, 2010. 204 с.;

86. Коломин Е.В., Бабашкин Л.Е., Волков А.М. и др. Финансы и кредит в системе управления народным хозяйством: Учебник / под общ. ред. А.М.Волкова. Москва: Экономика, 1987. 245 с.;

87. Янів Л. М., Зінченко О. А. Проблеми дефіциту державного бюджету України і шляхи їх розв'язання. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія : Менеджмент інновацій. 2016. Т. 24, вип. 6. С. 144-153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumi_2016_24_6_17;

88. Keeley B. How does income inequality affect our lives? In *Income Inequality: The Gap between Rich and Poor*. OECD Publishing. Paris. 2015. p. 77. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264246010-6-en.pdf?expires=1556806210&id=id&accname=guest&checksum=B434604A2C5FE271395719D3ADDB6F02>.

89. Коноваленко Д.В. Оцінка дефіциту сектора загального державного управління в умовах євроінтеграційних процесів. Проблеми та перспективи розвитку фінансових систем в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., (Харків, 19 квіт. 2018 р.). Харків: ХІФ КНЕУ, 2018. С. 138–139;

90. Bornhorst F., Dobrescu G., Fedelino A., Gottschalk J., Nakata T. When and How to Adjust Beyond the Business Cycle? A Guide to Structural Fiscal Balances. IMF. 2009. 39 p.

91. Fedelino A., Ivanova A., Horton M. Computing Cyclically Adjusted Balances and Automatic Stabilizers. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/tnm/2009/tnm0905.pdf>.

92. Report on Public Finances in EMU / European Commission, December 2015. URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/eeip/pdf/ip014_en.pdf

93. Коноваленко Д.В. Міжнародний досвід регулювання дефіциту сектора загального державного управління. Сучасні чинники розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики держави: економічні та інституціональні аспекти: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27 жовт. 2018 р.). Запоріжжя : ЗДІА, 2018. 166–169;

94. Коноваленко Д.В. Міжнародний досвід регулювання дефіциту сектора загального державного управління. *Наукові праці НДФІ*. 2019. №1. С.18-31;

95. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017—2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2017 р. № 142-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249797370>;

96. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. №415-р. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/415-2017-%D1%80/page>

97. Konovalenko D. Fiscal Consolidation And Its Impact On The Ukraine`S Economy. *Problems And Prospects Of Economics And Management*. 2017. № 3 (11). p. 185–192;

98. Коноваленко Д.В. Фіскальні правила, як інструмент регулювання дефіциту сектора загального державного управління. Модернізація економіки у контексті інноваційного розвитку: напрями та пріоритети: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 лист. 2018 р.). Дніпро: Наукова економічна організація "Перспектива". 2018. 74–78;

99. Vade Mecum on the Stability and Growth Pact – 2018 Edition European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/economy-finance/vade-mecum-stability-and-growth-pact-2018-edition_en.

100. Data. Fiscal Rules Dataset. IMF Fiscal Affairs Department. March, 2017. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/fiscalrules/fiscal_rule_database.zip

101. Rules Characteristics. Fiscal Rules Dataset. IMF Fiscal Affairs Department. March 2017. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/FiscalRules/other/char.htm>.

102. West African Economic And Monetary Union – Common Policies Of Member Countries. IMF Country Report No. 15/100. 2015. 48 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15100.pdf>.

103. GDP in US Dollars at constant prices (2010) per capita. UNCTADstat. URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96>;

104. Caselli F., Reynaud J. Do Fiscal Rules Improve The Fiscal Balance? A New Instrumental Variable Strategy. *IMF Working Paper*. 2018. URL: <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/WP/2019/WPIEA2019049.ashx>.

105. Luc Eyraud, Xavier Debrun, Andrew Hodge, Victor Lledó, Catherine Pattillo. Second-Generation Fiscal Rules: Balancing Simplicity, Flexibility, and Enforceability. Staff Discussion Notes No. 18/04. April 2018. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2018/04/12/Second-Generation-Fiscal-Rules-Balancing-Simplicity-Flexibility-and-Enforceability-45131>.

106. Карпінський Б., Герасименко О. Основи збалансованості фінансової системи держави. *Фінанси України*. 2003. № 1. С.77–81.
107. Затонацька Т., Шиманська О. Міжнародний досвід формування фіскальної політики у посткризовий період. *Світ фінансів*. 2011. Вип. 3. С. 138–147.
108. Мярковський А., Чугунов І. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни. *Вісник КНТЕУ*. 2010. №5. С.3.
109. Микитюк І. С. Теоретичні основи збалансованості бюджетної системи України. *Економічний вісник університету*. 2013. Вип. 20(1). С. 162-167. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2013_20\(1\)__34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2013_20(1)__34).
110. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Економіко-математичне моделювання державних фінансів України. *Державні фінанси України розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки): монографія*. Київ: ДНУ «Академія фінансового управління», 2017. Розд. 4, п. 1. С. 166–177;
111. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Аналіз доходів, видатків і фінансування дефіциту сектору ЗДУ. *Розвиток фінансів державного сектору економіки України: монографія / ред. О.М. Іваницької, В.П. Кудряшова*. Київ: ДНУ «Академія фінансового управління», 2016. Розд. 1, п. 3. С. 24–37;
112. The Fiscal Transparency Code. International Monetary Fund. URL: <http://blog-pfm.imf.org/files/ft-code.pdf>;
113. Богдан І. В. Стійкість державних фінансів України та оцінка фіскального розриву на період до 2020 року. *Фінанси України*. 2015. № 9. С. 61–77;
114. Tanner E. Fiscal Sustainability: a 21st Century Guide for the Perplexed. *IMF Working Paper*. 2013. April. 49 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1389.pdf>;
115. Tax reforms in EU Member States 2011. *European economy*. № 5. 2011. p.139. URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2011/pdf/ee-2011-5_en.pdf;

116. Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст: монографія / за ред. Т. І. Єфименко. Київ: ДННУ «Акад. фін. управління». 2016. 496 с.;
117. Fiscal Sustainability Report 2018. European Commission. European Union Institutional Paper №094. 2019. p. 212. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip094_en_vol_1.pdf;
118. Fiscal Sustainability Report 2015. European Commission. *European Union Institutional Paper* №018. 2016. p. 328. URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/eeip/pdf/ip018_en.pdf;
119. Твердохлібова, Д. В. Теорія і практика використання індикаторів бюджетної стійкості. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 3. С. 7–47;
120. Debt Sustainability Monitor 2017. European Economy Institutional Paper. January 2018. № 071. 256 p. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip071_en.pdf;
121. Christiano L., Eichenbaum M., Rebelo S. When is the Government Spending Multiplier Large? *Journal of Political Economy*. Vol. 119, No. 1 (February 2011), p. 78-121. URL: http://faculty.wcas.northwestern.edu/~lchrist/course/Korea_2012/JPE_2011.pdf;
122. Woodford M. Inflation Targeting and Financial Stability. Columbia University. 2001. November 10. p. 34. URL: www.columbia.edu/~mw2230/ITFinStab.pdf;
123. Ethan Ilzetzki, Enrique G. Mendoza, Carlos A. Végh. How Big (Small?) are Fiscal Multipliers? NBER Working Paper No. 16479. Issued in October 2010 URL: <https://www.nber.org/papers/w16479>;
124. Laski K. J., Osiatynski and Zieba J. The Government Expenditure Multiplier and its Estimates for Poland in 2006-2009. WIIW Working Paper No. 63. 2010. p. 27. URL: <https://data.wiiw.ac.at/the-government-expenditure-multiplier-and-its-estimates-for-poland-in-2006-2009-dlp-2129.pdf>;
125. Karam Ph. Budgetary multipliers. IMF Institute for Capacity Development. URL: <http://www.imf.org/en/publications>;

126. Baunsgaard T., Mineshima A., Poplawski-Ribeiro M., Weber A. Fiscal Multipliers. Post-crisis Fiscal Policy / ed. by C. Cottarelli, P. Gerson and A. Senhadji. Washington : International Monetary Fund, 2012;
127. Baum A. Poplawski-Ribeiro M. and Weber A. Fiscal Multipliers and the State of the Economy. *IMF Working Paper*. 12/286 . Washington: International Monetary Fund, 2012;
128. Will It Hurt? Macroeconomic Effects of Fiscal Consolidation. IMF. World Economic Outlook (Chapter 3). October, 2010;
129. Auerbach A.J., Gorodnichenko Y. Measuring the Output Responses to Fiscal Policy. *American Economic Journal: Economic Policy*. 2012. Vol. 4. p. 1–27;
130. Batini N., Callegari G., Melina G. Successful Austerity in the United States, Europe and Japan. *IMF Working Paper*. 12/190. Washington: International Monetary Fund, 2012;
131. Coenen G., Erceg J., Freedman C. and other. Effects of Fiscal Stimulus in Structural Models. *American Economic Journal: Macroeconomics*. 2012. Vol. 4. №1. p. 22–68;
132. Dernberg T. Fiscal analysis in the Federal Republic of Germany: Cyclically Neutral Budget. *International Monetary Fund, Staff Papers*. 1975. Vol. 22, No. 3. p. 825–857;
133. Heller P.S., Haas R.D., Mansur A. A Review of the Fiscal Impulse Measure. International Monetary Fund, Occasional Paper, No. 44. 1986. 43 p.;
134. Muller P., Price R. Structural Budget Deficits and Fiscal Stance. OECD Economics Department Working Papers, No. 15. OECD Publishing, Paris. 1984. 87 p.;
135. Schinasi G. Lutz M. Measuring Fiscal Impulse. *IMF Working Paper Series*. 1991. No 9191. p. 1–2;
136. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Економіко-математичні моделі для діагностики фіскальної політики. *Фінанси України*. 2018. №3. С.43–66;

137. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Прогноз фіскального імпульсу. Розвиток фінансів державного сектору економіки України: монографія / ред. О.М. Іваницької, В.П. Кудряшова. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2016. Розд. 6, п. 3. С. 219–231;

138. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Класифікація доходів сектору загальнодержавного управління України згідно з GFSM 2014. *Фінанси України*. 2017. № 8. С. 28–52;

139. Government Finance Statistics Manual 2001 (GFSM 2001). International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/pdf/all.pdf>;

140. Schinasi G.P. International Comparison of Fiscal Policy: the OECD and the IMF Measures of Fiscal Impulse. *International Finance Discussion Papers*. No. 274. 1986. 38 p.;

141. Fiscal Monitor – Public Expenditure Reform: Making Difficult Choices/ International Monetary Fund, Washington, April 2014. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fm/2014/01/fmindex.htm>.

142. Navik K., McMorrow K., Orlandi F. The production function methodology for calculating potential growth rates and output gaps. *Economic Papers*. No. 535, November 2014;

143. Виконання державного бюджету / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>;

144. Пенсійний фонд у цифрах / Пенсійний фонд. URL: http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/category?cat_id=95533;

145. Government Finance Statistics (GFS) / International Monetary Fund: DATA . URL: <http://data.imf.org/?sk=a0867067-d23c-4ebc-ad23-d3b015045405>;

146. Ukraine: Request for extended arrangement under the extended fund facility and cancellation of stand-by arrangement – staff report; press release; and statement by the executive director for Ukraine/ International Monetary Fund, April, 2014. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14106.pdf>;

147. Ukraine: Request for Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility and Cancellation of Stand-By Arrangement – Staff Report; Press Release; and Statement by the Executive Director for Ukraine / International Monetary Fund, March, 2015. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=42778.0>;
148. Ukraine : Second Review Under the Extended Fund Facility and Requests for Waivers of Non-Observance of Performance Criteria, Rephrasing of Access and Financing Assurances Review-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine / International Monetary Fund, October 03, 2016. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=44318.0>;
149. Economic and Financial Data for UKRAINE / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/imf/pokaze.html#fiskal>;
150. Динаміка податкового навантаження в Україні в контексті реалізації податкової реформи: монографія / за ред. Т. І. Єфименко, А. М. Соколовської. Київ: ДННУ “Академія фінансового управління”. 2013. 494 с;
151. Cyclical Adjustment of Budget Balances. European Commission. 2018. URL: https://ec.europa.eu/info/files/cyclical-adjustment-budget-balances-autumn-2018_en;
152. Government finance statistics – Summary tables. Eurostat. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/9415918/KS-EK-18-001-EN-N.pdf/25b8df1f-f445-4cfe-a770-c0c28995e9bc>;
153. Звіт про роботу Пенсійного фонду України / Пенсійний фонд. URL: <https://www.pfu.gov.ua/category/informatsiya/potochna-diyalnist/zvity-pro-diyalnist/arhiv-zvitnist-zvity-pro-diyalnist/>;
154. The four convergence criteria. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/euro-area/enlargement-euro-area/convergence-criteria-joining_en;
155. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Макроекономічні передумови та ключові тенденції розвитку сектору ЗДУ України. Розвиток фінансів державного сектору економіки України: монографія / ред. О.М.

Іваницької, В.П. Кудряшова. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2016. Розд. 1, п. 2. С. 18–24;

156. European system of accounts. ESA 2010 / European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5925693/KS-02-13-269-EN.PDF/44cd9d01-bc64-40e5-bd40-d17df0c69334>;

157. EDP Notification Tables / Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/excessive-deficit-procedure/edp-notification-tables>;

158. Treaty on the Functioning of the European Union / European Union law / Official Journal C, 26/10/2012 P. 0001 – 0390. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj;

159. Detailed description of the EDP notification tables / Eurostat URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/1015035/2022681/More-detailed-description-of-EDP-notification-tables.pdf>;

160. Government deficit and debt. Statistical concepts and definitions/ Eurostat URL: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/gov_10dd_esms.htm;

161. Реформування бухгалтерського обліку в державному секторі відповідно до міжнародних стандартів: монографія / Л. Г. Ловінська, Н. І. Сушко, С.В. Свірко та ін. 2013. 568 с.;

162. Мярковський А.І. Інновації в інформаційному забезпеченні управління державними фінансами. *Фінанси України*. 2016. № 9. С. 7–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2016_9_3;

163. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Прогноз доходів і видатків сектору ЗДУ. Розвиток фінансів державного сектору економіки України: монографія / ред. О.М. Іваницької, В.П. Кудряшова. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2016. Розд. 6, п. 2. С. 204–219;

164. Пищуліна О.М., Коваль О.П., Кочемировська О.О. Системні вади ринку праці та пріоритети його реформування : аналіт. доп. / за ред. Я.А. Жаліла. Київ: НІСД. 2010. 72 с.;

165. Ivanyna M. Calculation of Structural Balance: Aggregated Approach: Online Module in Joint Vienna Institute. February 14, 2017;
166. Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2019-2021 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 р. № 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2018-%D0%BF>;
167. Національні рахунки України / Державна служба статистики України URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/03/Arch_nr.htm;
168. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Складання сценаріїв макроекономічної динаміки. Розвиток фінансів державного сектору економіки України: монографія / ред. О.М. Іваницької, В.П. Кудряшова. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2016. Розд. 6, п. 1. С. 191–203;
169. Коноваленко Д.В. Сценарне модельне прогнозування дефіциту сектора загального державного управління в Україні. Наука та інновації як основні шляхи вирішення проблем модернізації економіки: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 13 квіт. 2019 р.). Одеса: Центр економічних досліджень та розвитку. 2019.с.72-75;
170. Row J.L., Primorac M. Back to Basics: Economic Concepts Explained. International Monetary Fund. 2017. 77 p.;
171. Коноваленко Д.В. Прогноз впливу фіскального імпульсу на економічну динаміку України. Інфраструктура фінансового ринку: стан та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 13 квіт. 2019 р.). Київ: Київський економічний науковий центр. 2019.с.56-6;
172. Durbin-Watson Significance Tables. URL: https://www3.nd.edu/~wevans1/econ30331/Durbin_Watson_tables.pdf.
173. Проект Закону про Державний бюджет України на 2019 рік від 15.09.2018 №9000 (у ред. наказу від 15.09.2018 р) URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64598;
174. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2019-2021 роки: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Київ. 2018. с.146.

URL: <http://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=e67e9d7a-3c49-4b4c-905e-d77887484e66>;

175. Request For Stand-By Arrangement And Cancellation Of Arrangement Under The Extended Fund Facility—Press Release; Staff Report; And Statement By The Executive Director For Ukraine / IMF Country Report No. 19/3, January 2019. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2019/01/08/Ukraine-Request-for-Stand-By-Arrangement-and-Cancellation-of-Arrangement-Under-the-Extended-46499>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Результати розрахунків основних показників сектору ЗДУ України у 2004-2018 рр.

Таблиця А.1 – Оцінка доходів сектора ЗДУ України, передбачених у міжнародних стандартах GFSM 2014 за 2004-2018 рр.

Код	Назва	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
		млрд.грн.														
1	Доходи	125.0	183.4	232.6	296.5	404.7	380.7	446.5	555.5	622.0	626.9	637.6	831.7	917.7	1170.5	1408.3
11	Податкові надходження	66.0	102.6	132.5	168.3	235.0	208.3	234.9	311.3	338.0	331.5	345.6	458.8	599.7	773.5	932.9
111	Податки на доходи, прибуток і приріст капіталу	29.4	40.8	49.0	69.2	93.8	77.5	91.4	115.3	123.9	127.2	115.4	139.0	199.0	259.1	336.1
1111	Сплачується фізичними особами	13.2	17.3	22.8	34.8	45.9	44.5	51.0	60.2	68.1	72.2	75.2	100.0	138.8	185.7	229.9
1112	Сплачується корпораціями та іншими підприємствами	16.2	23.5	26.2	34.4	47.9	33.0	40.4	55.1	55.8	55.0	40.2	39.1	60.2	73.4	106.2
112	Податки на фонд заробітної плати і робочу силу	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
113	Податки на власність	1.5	1.6	1.6	1.7	2.4	2.8	3.1	3.2	3.6	3.4	3.3	5.2	9.8	12.3	13.8
1131	Періодичні податки на нерухоме майно	1.5	1.6	1.6	1.7	2.4	2.8	3.1	3.2	3.6	3.4	3.3	4.8	9.5	12.1	13.5
1136	Інші періодичні податки на власність	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.4	0.2	0.2	0.3
114	Податки на товари і послуги	26.3	48.8	69.3	81.6	121.3	117.7	128.0	178.3	192.1	180.6	199.9	262.7	352.7	453.1	525.5
1141	Загальні податки на товари та послуги	15.5	34.7	51.9	61.7	94.8	86.0	88.1	132.3	141.2	130.4	140.6	180.5	238.6	318.0	379.2
11411	Податок на додану вартість	14.8	33.8	50.4	59.4	92.1	84.6	86.3	130.1	138.8	128.3	139.0	178.5	235.5	314.0	374.5
11414	Податки на фінансові та капітальні операції	0.7	0.9	1.5	2.3	2.7	1.4	1.7	2.2	2.3	2.1	1.6	2.0	3.1	4.0	4.7
1142	Акциз	7.7	10.0	11.9	13.6	19.3	25.3	32.2	39.0	42.9	41.1	49.9	73.9	102.4	121.8	133.1
1144	Податки на специфічні послуги	0.6	0.9	1.3	1.6	1.9	1.7	2.0	2.2	3.0	3.1	2.8	2.3	2.9	3.7	3.7
1145	Податки на використання товарів і на дозволи на їх використання або на здійснення діяльності	2.6	3.2	4.2	4.7	5.4	4.6	5.7	4.8	5.1	6.0	6.6	6.1	8.8	9.5	9.5
1146	Інші податки на товари та послуги	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
115	Податки на міжнародну торгівлю і операції	7.5	9.8	10.9	13.9	15.4	8.2	10.3	12.0	13.4	13.5	19.5	40.9	21.1	25.0	28.0
116	Інші податки	1.2	1.5	1.5	1.7	2.0	1.9	2.0	2.4	5.0	6.8	7.5	11.0	17.2	24.1	29.6
12	Внески/відрахування на соціальні потреби	40.9	55.5	70.4	93.5	117.6	115.3	136.5	159.5	183.1	193.2	185.7	190.1	136.4	185.3	234.6
13	Гранти	0.4	0.2	0.2	0.1	0.2	0.7	0.4	0.6	0.3	1.6	5.4	2.0	4.3	1.7	1.7
14	Інші доходи	17.6	25.1	29.5	34.6	51.9	56.4	74.7	84.2	100.5	100.6	100.8	180.7	177.3	210.0	239.1
141	Доходи від власності	5.7	10.5	12.1	13.7	25.9	20.4	36.4	42.4	57.5	58.7	59.0	121.1	111.7	139.0	152.0
1411	Проценти	0.1	0.2	0.4	0.5	1.1	0.9	0.6	0.6	0.8	0.6	0.7	1.0	2.7	3.6	3.3
1412	Дивіденди	0.4	1.9	1.0	0.3	0.3	0.5	0.4	0.8	3.6	0.8	0.8	3.0	1.5	15.3	32.0
1413	Відрахування із доходів квазікорпорацій	1.9	3.3	3.3	2.9	9.4	5.1	17.6	14.0	26.7	30.4	25.7	66.1	48.6	53.9	52.4
1415	Рента	3.3	5.1	7.4	9.9	15.1	13.8	17.8	27.0	26.3	26.9	31.8	50.9	58.9	66.2	64.3
142	Продаж товарів і послуг	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	49.6	58.8	63.9	78.6
1421	Продаж, що здійснюється ринковими установами	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	2.0	1.9	2.0	2.5
1422	Адміністративні збори	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	5.9	7.9	9.2	10.2
1423	Ринковий продаж, що здійснюється неринковими установами	8.8	10.6	13.5	16.3	16.1	22.3	25.3	29.8	30.2	31.9	31.7	41.7	48.9	52.7	65.9
143 + 144 + 145	Штрафи, пеня + Трансферти, не віднесені до інших категорій + Премії, збори та вимоги які відносяться до страхування окрім страхування життя	3.0	4.1	4.0	4.6	9.9	13.8	13.1	12.0	12.9	10.1	10.1	10.0	6.8	7.1	8.4

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro».

Таблиця А.2 – Оцінка видатків та чистого придбання нефінансових активів сектору ЗДУ України, передбачених у міжнародних стандартах GFSM 2014 за 2004-2018 рр., млрд.грн.

Код	Назва	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
		млрд.грн.														
2М	Загальні видатки	139.1	189.1	239.5	304.8	424.1	432.6	519.1	583.7	677.9	695.6	699.8	843.2	962.4	1234.6	1476.9
2	Видатки	130.8	182.8	230.4	291.9	406.8	424.5	505.9	564.6	658.9	680.5	687.4	818.0	912.0	1176.4	1401.5
21	Оплата праці працівників	33.5	43.7	56.5	74.5	100.4	108.8	126.7	138.5	161.2	167.7	162.5	189.3	225.4	269.2	333.0
22	Використання товарів і послуг	19.2	28.1	34.8	44.3	57.7	61.6	78.2	87.4	101.4	99.2	107.9	143.5	158.5	248.9	304.6
24	Відсотки	3.1	3.5	3.7	4.1	4.9	10.6	17.5	25.4	26.7	35.9	52.5	88.5	97.7	111.6	116.9
241	Відсотки сплачені нерезидентам (іноземним інвесторам)	2.1	2.2	2.4	2.8	4.0	6.3	6.9	9.6	10.1	10.9	16.9	27.6	33.3	38.5	41.7
242	Відсотки резидентам, окрім державного сектору	1.0	1.3	1.3	1.3	0.9	4.4	10.6	15.8	16.6	25.0	35.6	60.9	64.4	73.1	75.2
25	Субсидії та трансферти	8.0	10.0	17.4	20.5	34.9	27.5	27.2	25.2	42.9	28.4	33.5	21.9	22.1	42.7	49.2
251	Для державних корпорацій	8.0	10.0	17.4	20.5	34.9	27.5	27.2	25.2	42.9	28.4	33.5	21.9	22.1	42.7	49.2
26	Гранти	0.2	0.2	0.1	0.2	0.2	0.1	0.2	0.3	0.6	0.3	0.2	1.6	1.9	2.8	2.3
261	Для іноземних урядів	0.2	0.2	0.1	0.2	0.2	0.1	0.2	0.3	0.6	0.3	0.2	1.6	1.9	2.8	2.3
2611	Поточні	0.2	0.2	0.1	0.2	0.2	0.1	0.2	0.3	0.6	0.3	0.2	1.6	1.9	2.8	2.3
263	Для інших підрозділів державного сектору	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
2631	Поточні	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
27	Соціальні видатки	52.3	82.8	100.7	123.1	183.8	202.0	237.4	263.2	299.4	330.8	318.4	353.5	375.8	447.3	523.2
271	Соціальне забезпечення	40.3	70.7	89.4	103.9	151.3	169.6	174.2	179.2	209.6	250.3	243.6	263.2	251.0	287.9	353.0
272	Соціальні допомоги	12.0	12.0	11.3	19.3	32.5	32.4	63.1	84.0	89.8	80.5	74.8	90.2	124.8	159.5	170.1
273	Соціальні допомоги роботодавців	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
28	Інші витрати	14.3	14.5	17.2	25.3	24.9	13.9	18.6	24.5	26.7	18.2	12.4	19.8	30.6	53.9	72.3
282	Трансферти, не віднесені до інших категорій	14.3	14.5	17.2	25.3	24.9	13.9	18.6	24.5	26.7	18.2	12.4	19.8	30.6	53.9	72.3
2821	Поточні трансферти, не віднесені до інших категорій	4.1	5.3	4.8	5.7	7.2	5.4	3.6	3.5	7.7	5.9	6.8	8.8	9.4	14.3	14.0
2822	Капітальні трансферти, не віднесені до інших категорій	10.2	9.3	12.3	19.6	17.7	8.5	15.0	21.1	19.0	12.3	5.6	11.0	21.2	39.6	58.3
31	Чисте придбання нефінансових активів	8.3	6.2	9.1	12.9	17.3	8.1	13.3	19.2	19.0	15.1	12.4	25.2	50.4	58.2	75.4
31.1	Купівля нефінансових активів	10.9	9.0	12.3	19.3	24.0	11.8	16.4	21.5	22.0	17.0	14.5	35.8	52.0	60.4	86.1
31.2	Продаж нефінансових активів	2.5	2.8	3.2	6.4	6.7	3.7	3.1	2.3	3.0	1.9	2.1	10.6	1.6	2.2	10.7

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro».

Таблиця А.3 – Оцінка окремих показників сектору ЗДУ України, передбачених у міжнародних стандартах GFSM 2014 за 2004-2018 рр., млрд.грн.

Код	Назва	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
		млрд.грн.														
C1	Доходи	125.0	183.4	232.6	296.5	404.7	380.7	446.5	555.5	622.0	626.9	637.6	831.7	917.7	1170.5	1408.3
C11	Податкові надходження	66.0	102.6	132.5	168.3	235.0	208.3	234.9	311.3	338.0	331.5	345.6	458.8	599.7	773.5	932.9
C12	Внески/відрахування на соціальні потреби	40.9	55.5	70.4	93.5	117.6	115.3	136.5	159.5	183.1	193.2	185.7	190.1	136.4	185.3	234.6
C13	Гранти	0.4	0.2	0.2	0.1	0.2	0.7	0.4	0.6	0.3	1.6	5.4	2.0	4.3	1.7	1.7
C14	Інші доходи	17.6	25.1	29.5	34.6	51.9	56.4	74.7	84.2	100.5	100.6	100.8	180.7	177.3	210.0	239.1
C2	Видатки	130.8	182.8	230.4	291.9	406.8	424.5	505.9	564.6	658.9	680.5	687.4	818.0	912.0	1176.4	1401.5
C21	Оплата праці працівників	33.5	43.7	56.5	74.5	100.4	108.8	126.7	138.5	161.2	167.7	162.5	189.3	225.4	269.2	333.0
C22	Використання товарів і послуг	19.2	28.1	34.8	44.3	57.7	61.6	78.2	87.4	101.4	99.2	107.9	143.5	158.5	248.9	304.6
C24	Відсотки	3.1	3.5	3.7	4.1	4.9	10.6	17.5	25.4	26.7	35.9	52.5	88.5	97.7	111.6	116.9
C25	Субсидії та трансферти	8.0	10.0	17.4	20.5	34.9	27.5	27.2	25.2	42.9	28.4	33.5	21.9	22.1	42.7	49.2
C26	Гранти	0.2	0.2	0.1	0.2	0.2	0.1	0.2	0.3	0.6	0.3	0.2	1.6	1.9	2.8	2.3
C27	Соціальні видатки	52.3	82.8	100.7	123.1	183.8	202.0	237.4	263.2	299.4	330.8	318.4	353.5	375.8	447.3	523.2
C28	Інші витрати	14.3	14.5	17.2	25.3	24.9	13.9	18.6	24.5	26.7	18.2	12.4	19.8	30.6	53.9	72.3
C10	Чисте надходження коштів від операційної діяльності (1-2)	-5.8	0.6	2.2	4.6	-2.1	-43.7	-59.4	-9.0	-36.9	-53.6	-49.8	13.7	5.7	-5.9	6.8
	Операції з нефінансовими активами:															
C31	Чисте придбання нефінансових активів	8.3	6.2	9.1	12.9	17.3	8.1	13.3	19.2	19.0	15.1	12.4	25.2	50.4	58.2	75.4
C2M	Загальні видатки (2+31)	139.1	189.1	239.5	304.8	424.1	432.6	519.1	583.7	677.9	695.6	699.8	843.2	962.4	1234.6	1476.9
CSD	Профіцит (+) / дефіцит (-) (1-2-31)	-14.1	-5.7	-6.9	-8.3	-19.4	-51.9	-72.6	-28.2	-55.9	-68.7	-62.3	-11.5	-44.7	-64.1	-68.6
x	<i>Довідково:</i>															
CPB	Первинний дефіцит/профіцит (CSD+24)	-11.0	-2.2	-3.2	-4.2	-14.5	-41.2	-55.1	-2.8	-29.1	-32.8	-9.8	77.0	53.0	47.5	48.3

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro».

Таблиця А.4 – Фінансування дефіциту та державний валовий борг сектору ЗДУ України за 2004-2018 рр., млрд.грн.

Показник	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Фінансування чистого кредитування/запозичення	14.3	5.9	7.1	8.4	19.3	51.5	72.6	28.2	55.9	68.7	62.2	11.5	44.7	64.1	68.6
Внутрішнє фінансування	10.5	4.1	0.8	0.8	13.1	7.0	14.7	20.4	43.8	42.8	21.7	-92.9	31.0	28.4	22.7
Операції з активами	0.5	-15.3	2.8	-7.8	-17.5	-62.6	-40.1	-45.9	-12.9	-30.2	-134.0	-105.7	-132.8	-54.8	14.1
Надходження від приватизації	9.5	20.8	0.6	2.5	0.5	0.8	1.1	11.5	6.8	1.5	0.5	0.2	0.2	3.4	0.3
Операції з внутрішніми зобов'язаннями	0.5	-1.4	-2.6	6.1	30.1	68.8	53.7	54.8	50.0	71.5	155.3	12.7	163.5	79.8	8.4
Зовнішнє фінансування	3.8	1.8	6.3	7.7	6.2	44.5	57.9	7.7	12.1	25.9	40.5	104.4	13.7	35.6	45.9
Державний борг	78.1	78.1	80.5	82.2	189.4	301.5	432.2	473.1	516.4	584.4	1100.8	1572.2	1929.8	2141.7	2168.6
Державний внутрішній борг	21.3	19.2	16.6	17.9	46.7	105.1	155.5	173.7	207.5	284.1	488.9	529.5	689.7	766.7	771.4
Державний прямий зовнішній борг	56.8	59.0	63.9	64.3	142.7	196.4	276.7	299.4	308.9	300.3	611.9	1042.7	1240.0	1375.0	1397.2
Прямий борг	67.0	63.1	66.1	67.1	130.7	211.6	323.5	357.3	399.1	480.2	947.0	1334.3	1650.8	1833.7	1860.5
внутрішній борг	21.3	19.2	16.6	17.3	44.7	91.1	141.7	161.5	190.3	257.0	461.0	508.0	670.6	753.4	761.1
зовнішній борг	45.7	44.0	49.5	49.7	86.0	120.6	181.8	195.8	208.8	223.3	486.0	826.3	980.2	1080.3	1099.4
Гарантований борг	11.1	15.0	14.4	15.1	58.7	89.9	108.8	115.8	117.3	104.2	153.7	237.9	278.9	308.0	308.1
внутрішній борг	0.0	0.0	0.0	0.6	2.0	14.1	13.8	12.2	17.2	27.1	27.9	21.5	19.1	13.3	10.3
зовнішній борг	11.1	15.0	14.4	14.6	56.7	75.8	94.9	103.6	100.1	77.0	125.9	216.4	259.8	294.7	297.8

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro».

Таблиця А.5 – Офіційний фінансовий баланс та оцінка рекомендаційної системи показників сектору ЗДУ України
(розраховано на основі моделі «Ekvilibro»), млрд.грн.

Показник		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Існуючі підходи в Україні (на рівні зведеного бюджету)	Дефіцит бюджету	-11.0	-7.8	-3.7	-7.7	-14.1	-37.3	-64.7	-23.1	-50.8	-63.6	-72.0	-30.9	-54.8	-42.1	-67.8
	Операційний баланс	-6.0	0.3	2.0	4.5	-2.0	-43.4	-59.4	-9.0	-36.9	-53.6	-49.8	13.7	5.7	-5.9	6.8
Запропонована автором система балансових показників (на рівні сектору ЗДУ) у відповідності із рекомендаціями МВФ	Баланс операцій з нефінансовими активами	8.3	6.2	9.1	12.9	17.3	8.1	13.3	19.2	19.0	15.1	12.4	25.2	50.4	58.2	75.4
	Чисте кредитування /запозичення	-14.3	-5.9	-7.1	-8.4	-19.3	-51.5	-72.6	-28.2	-55.9	-68.7	-62.2	-11.5	-44.7	-64.1	-68.6
	Підсумковий баланс	-14.4	-6.1	-7.4	-8.9	-20.4	-52.4	-73.3	-28.8	-56.7	-71.7	-59.4	-14.6	-46.5	-66.2	-70.5
	Первинний підсумковий баланс	-11.3	-2.6	-3.7	-4.9	-15.5	-41.8	-55.8	-3.4	-29.9	-35.8	-6.9	73.9	51.2	45.4	46.4
	Циклічно-скоригований первинний підсумковий баланс	-29.7	-3.8	-16.3	-29.2	-40.3	-24.5	-38.0	4.8	-18.9	-28.4	9.3	78.7	60.5	56.8	51.4

Джерело: дефіцит бюджету дані Казначейства [4], інші показники на моделі «Ekvilibro».

⁴ Виконання державного бюджету / Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>.

ДОДАТОК Б
Перехід від робочого балансу до чистого кредитування/запозичення в
умовах України

Таблиця Б.1 – Перехід від робочого балансу до чистого
кредитування/запозичення в умовах України в 2012-2018 рр., млрд.грн.

Назва	Код по класифікації ДБУ	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
		млрд.грн.						
Державний бюджет		-49.6	-64.2	-73.1	-42.2	-68.6	-46.0	-57.7
Місцеві бюджети		2.7	1.2	6.1	14.4	15.6	6.0	-8.2
Соціальні фонди		-7.5	-3.9	-6.6	-2.2	3.1	0.8	-8.0
Кредитування		-3.9	-0.5	-5.0	-3.1	-1.8	-2.1	-2.1
Робочий баланс		-58.3	-67.5	-78.7	-33.1	-51.7	-41.3	-76.0
Фінансові операції, які були включені в робочий баланс		2.4	-1.1	16.4	21.6	7.0	-22.7	7.4
Кредити, надані	4110 + 4210	6.2	6.1	6.8	7.4	7.4	8.2	8.2
Кредити, погашені	4120 + 4220	-2.3	-5.6	-1.9	-4.4	-5.5	-6.1	-6.1
Акції, придбання		0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Акції, продаж		0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Інші фінансові операції		-1.5	-1.7	11.5	18.6	5.2	-24.8	5.3
<i>Отримання позик Укравтодором</i>	частина коду 2500000	-4.0	-6.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
<i>Погашення позик за гарантованими кредитами (в т.ч. по Укравтодору)</i>	частина кодів 2240, 2610 та 2800	2.5	4.5	11.5	18.7	5.3	4.9	5.4
<i>Суми отриманих конфіскованих коштів</i>	24010300 + 24010400 + 24030000 + 50080100	...	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-29.7	-0.1
Нефінансові операції, які не були включені в робочий баланс		0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Різниця між сплаченими і нарахованими відсотками		0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Інша дебіторська заборгованість		...	...	...	-0.1	0.0	-0.1	0.0
<i>Дебіторська заборгованість фонів соціального страхування</i>	...	...	...	...	-0.1	0.0	-0.1	0.0
Інша кредиторська заборгованість		0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Робочий баланс суб'єктів, що не входять у відповідний підсектор уряду		0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Чисте запозичення або чисте кредитування що не входять у відповідний підсектор уряду		0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Інші коригування		0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Чисте кредитування/запозичення		-55.9	-68.7	-62.2	-11.5	-44.7	-64.1	-68.6

Джерело: розрахунки автора

ДОДАТОК В
Основні прогностичні макроекономічні показники та результати
розрахунку показників сектору ЗДУ в Україні

Таблиця В.1 – Основні прогностичні макропоказники економічного і соціального розвитку України на 2019-2021 роки (прогноз Міністерства економіки по Сценарію 1)

Показник	2019	2020	2021
Валовий внутрішній продукт:			
номінальний, млрд. гривень	3946,9	4450,9	4972,6
відсотків до попереднього року	103,0	103,8	104,1
Індекс споживчих цін:			
у середньому до попереднього року, відсотків	108,7	106,7	105,5
грудень до грудня попереднього року, відсотків	107,4	105,6	105,0
Індекс цін виробників промислової продукції (грудень до грудня попереднього року), відсотків	110,1	108,2	105,9
Прибуток прибуткових підприємств, млрд. гривень	882,1	999,5	1128,4
Фонд оплати праці найманих працівників і грошового забезпечення військовослужбовців, млрд. гривень	1142,7	1290,8	1444,5
Середньомісячна заробітна плата працівників, бруто:			
номінальна, гривень	10129.00	11451.00	12835.00
номінальна, скоригована на індекс споживчих цін, відсотків до попереднього року	106,9	106,0	106,2
Кількість зайнятих економічною діяльністю у віці 15-70 років, млн. осіб	16,36	16,46	16,52
Рівень безробіття населення у віці 15-70 років за методологією Міжнародної організації праці, відсотків до економічно активного населення відповідного віку	8,9	8,5	8,3
Продуктивність праці, відсотків до попереднього року	102,4	103,2	103,7
Сальдо торговельного балансу, визначене за методологією платіжного балансу, млн. доларів США	-11747	-12195	-12975
Експорт товарів і послуг:			
млн. доларів США	63006	68007	74650
відсотків до попереднього року	108,3	107,9	109,8
Імпорт товарів і послуг:			
млн. доларів США	74753	80202	87625
відсотків до попереднього року	109,1	107,3	109,3

Джерело: Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2019-2021 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 р. № 546 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2018-%D0%BF>

Таблиця В.2 – Основні показники економічного і соціального розвитку України на 2017-2021 рр. (побудована на основі Моделі)

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
	Факт		Прогноз		
Макроіндикатори (в поточних цінах, млрд.грн)					
ВВП за елементами витрат	2983.9	3558.7	4062.0	4580.7	5117.6
Кінцеві споживчі витрати	2618.1	3196.8	3645.3	4062.0	4510.5
Приватні	2001.5	2457.8	2798.7	3111.9	3455.3
Державні	616.6	738.9	846.5	950.1	1055.2
Інвестиції	595.2	668.0	772.3	909.2	1033.6
Чистий експорт	-229.4	-306.0	-355.5	-390.5	-426.5
Експорт	1432.7	1608.9	1786.8	2030.5	2282.0
Імпорт	-1662.1	-1914.9	-2142.3	-2421.0	-2708.5
ВВП за елементами доходів	2983.9	3558.7	4062.0	4580.7	5117.6
Оплата праці найманих працівників	1170.7	1477.0	1710.1	1933.0	2156.2
Заробітна плата	967.1	1216.5	1407.7	1591.3	1774.3
Соціальні внески	203.7	260.5	302.3	341.7	381.8
Податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт	467.3	548.5	619.9	695.4	776.6
Податки на виробництво та імпорт	495.6	577.9	654.2	734.0	819.8
Субсидії на виробництво та імпорт	-28.3	-29.3	-34.2	-38.6	-43.1
Валовий прибуток, змішаний дохід	1345.9	1533.2	1732.0	1952.2	2184.8
Корпоративний сектор	764.8	905.0	998.3	1114.0	1243.1
Домашні господарства	530.9	572.8	672.9	772.7	872.0
Сектор ЗДУ + НКО	50.1	55.3	60.8	65.6	69.7
Прибуток прибуткових підприємств	674.4	774.6	875.2	992.3	1116.3
Фонд оплати праці	674.4	838.3	970.1	1096.6	1222.7
Загальний попит	6308.1	7388.5	8346.6	9422.6	10534.6
Внутрішній попит	4875.4	5779.6	6559.8	7392.1	8252.6
Зовнішній попит	1432.7	1608.9	1786.8	2030.5	2282.0
Макроіндикатори (% до попереднього року, реальний приріст)					
ВВП за елементами витрат	102.5	103.3	103.0	103.8	104.1
Кінцеві споживчі витрати	108.4	106.8	103.3	104.2	104.4
Приватні	109.4	108.7	103.6	104.4	104.8
Державні	105.2	100.3	102.3	103.5	103.1
Інвестиції	102.4	99.7	107.0	110.2	108.0
Чистий експорт	136.7	113.1	111.5	113.0	112.1
Експорт	103.8	98.4	108.7	105.8	108.9
Імпорт	112.6	103.2	109.7	108.4	110.1
Середньомісячна заробітна плата працівників, брутто: номінальна, скоригована на індекс споживчих цін, відсотків до попереднього року	119.8	112.5	105.2	105.4	105.1
Дефлятори, %					
ВВП за елементами витрат	121.8	115.6	110.8	108.6	107.3
Кінцеві споживчі витрати	118.8	114.3	110.4	107.0	106.4
Приватні	115.1	112.9	109.9	106.5	105.9
Державні	132.1	119.5	112.0	108.5	107.8
Інвестиції	112.2	112.6	108.0	106.9	105.2
Валове нагромадження ОК	109.9	113.6	107.9	106.8	105.3
Експорт	117.4	114.1	102.1	107.4	103.2
Імпорт	110.1	111.6	102.0	104.3	101.6

Продовження табл. В.2

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
	Факт		Прогноз		
Макроіндикатори (% до ВВП)					
ВВП за елементами витрат	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Кінцеві споживчі витрати	87.7	89.8	89.7	88.7	88.1
Приватні	67.1	69.1	68.9	67.9	67.5
Державні	20.7	20.8	20.8	20.7	20.6
Інвестиції	19.9	18.8	19.0	19.8	20.2
Чистий експорт	-7.7	-8.6	-8.8	-8.5	-8.3
Експорт	48.0	45.2	44.0	44.3	44.6
Імпорт	-55.7	-53.8	-52.7	-52.9	-52.9
ВВП за елементами доходів	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Оплата праці найманих працівників	39.2	41.5	42.1	42.2	42.1
Заробітна плата	32.4	34.2	34.7	34.7	34.7
Соціальні внески	6.8	7.3	7.4	7.5	7.5
Податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт	15.7	15.4	15.3	15.2	15.2
Податки на виробництво та імпорт	16.6	16.2	16.1	16.0	16.0
Субсидії на виробництво та імпорт	-0.9	-0.8	-0.8	-0.8	-0.8
Валовий прибуток, змішаний дохід	45.1	43.1	42.6	42.6	42.7
Корпоративний сектор	25.6	25.4	24.6	24.3	24.3
Домашні господарства	17.8	16.1	16.6	16.9	17.0
Сектор ЗДУ + НКО	1.7	1.6	1.5	1.4	1.4
Прибуток прибуткових підприємств	22.6	26.0	21.5	21.7	24.4
Фонд оплати праці	22.6	23.6	23.9	23.9	23.9
Структура загального попиту економіки (% до загального попиту)					
Загальний попит	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Внутрішній попит	77.3	78.2	78.6	78.5	78.3
Зовнішній попит	22.7	21.8	21.4	21.5	21.7
Ціни та курс гривні					
Індекс споживчих цін					
середній	114.4	110.9	108.7	106.7	105.5
грудень до грудня	113.7	109.8	107.4	105.6	105.0
Індекс цін виробників					
грудень до грудня	116.6	114.3	110.1	108.2	105.9
Валютний курс (гривня / долар США)					
Середнє значення	26.6	27.2	27.9	29.4	30.1
На кінець періоду	28.1	27.7	28.6	29.3	29.8
Зміна курсу (номінальна), %	104.1	102.3	102.5	105.3	102.4
Зовнішній сектор (Платіжний баланс, млн.\$)					
Експорт товарів та послуг	53868	59010	63908	68957	75714
Імпорт товарів та послуг	-62512	-70502	-76918	-82533	-90208
Зовнішній сектор (Платіжний баланс, % до попереднього року, номінальний)					
Експорт товарів та послуг	117.1	109.5	108.3	107.9	109.8
Імпорт товарів та послуг	119.2	112.8	109.1	107.3	109.3
Ринок праці					
Середньомісячна заробітна плата працівників, бруто: номінальна, гривень	7104.0	8864.6	10135.1	11395.4	12641.0
Кількість зайнятих економічною діяльністю у віці 15-70 років, млн. осіб	17.9	17.9	18.0	18.1	18.2
Рівень безробіття населення у віці 15-70 років за методологією Міжнародної організації праці, відсотків до економічно активного населення відповідного віку	9.5	9.1	8.2	7.8	7.4

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro».

Таблиця В.3 – Розрахунок циклічно скоригованого первинного підсумкового балансу та фіскального імпульсу
України у 2002-2021 рр.

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
	Факт																	Прогноз			
Розрив ВВП: фактичний до потенційного, %	-7.0	-4.2	-0.7	-0.5	1.7	4.0	3.6	-4.5	-3.4	-1.4	-0.9	0.1	-2.8	-8.6	-8.4	-8.5	-7.5	-6.9	-6.1	-5.5	
Потенційний ВВП, млрд.грн. (в цінах 2010 р.)	908.4	965.9	1041.5	1071.1	1127.6	1192.9	1224.0	1127.1	1160.1	1198.5	1194.6	1182.7	1096.7	1052.5	1075.7	1103.0	1128.0	1153.8	1187.8	1228.2	
Еластичність доходів до ВВП	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125	
Доходи сектору ЗДУ, млрд.грн. (в цінах 2010 р.)	307.0	339.0	361.5	427.4	472.0	489.9	518.2	433.2	446.5	486.5	504.5	487.4	428.3	402.3	379.1	396.0	412.9	427.1	444.4	463.9	
Циклічно скориговані доходи сектору ЗДУ, млрд.грн. (в цінах 2010 р.)	333.2	356.0	364.4	429.8	463.2	468.7	497.8	456.2	464.3	494.4	509.8	486.9	442.2	445.2	418.4	437.5	450.7	462.6	476.9	494.1	
Загальні видатки сектору ЗДУ, млрд.грн. (в цінах 2010 р.)	302.7	338.9	402.8	441.2	486.3	503.8	543.0	491.7	519.1	511.2	549.8	540.9	470.1	407.8	397.5	417.7	433.0	437.2	453.3	472.3	
в т.ч. відсоткові платежі, млрд.грн. (в цінах 2010 р.)	10.2	8.5	9.1	8.1	7.5	6.7	6.3	12.1	17.5	22.2	21.7	27.9	35.3	42.8	40.4	37.8	34.3	39.0	34.7	31.2	
Політично обумовлені позики, млрд.грн. (в цінах 2010 р.)	0.5	0.4	0.3	0.5	0.8	0.8	1.4	1.0	0.6	0.6	0.6	2.3	-1.9	1.5	0.8	0.7	0.6	1.2	1.2	1.3	
Циклічно скоригований первинний підсумковий баланс, % потенційного ВВП	4.4	2.6	-2.8	-0.4	-1.4	-2.5	-3.3	-2.2	-3.3	0.4	-1.6	-2.4	0.8	7.5	5.6	5.1	4.6	5.5	4.8	4.2	
Фіскальний імпульс (+ експансивна політика), % потенційного ВВП	...	1.8	5.4	-2.5	1.1	1.0	0.8	-1.1	1.1	-3.7	2.0	0.8	-3.2	-6.6	1.8	0.5	0.6	-0.9	0.7	0.6	
Довідково, по Меморандуму МВФ (2017 та 2019):																					
Розрив ВВП: фактичний до потенційного, %	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	-3.1	-1.7	-0.7	-0.4	-0.2	-0.1
Циклічно скоригований первинний підсумковий баланс, % потенційного ВВП	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	6.0	3.2	2.2	2.1	1.6	2.0	1.7
Фіскальний імпульс (+ експансивна політика), % потенційного ВВП	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	2.8	1.0	0.1	0.5	-0.4	0.3

Складено за даними [35]

Таблиця В.4 – Структура та темпи росту ВВП за елементами доходів у базовому та альтернативних прогнозах на 2019-2021 рр.

Показник	Факт			Базовий варіант			Альтернативний сценарій прогнозу								
							інфляційний шок			девальваційний шок			шок падіння темпів реального ВВП		
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
	номінальна % зміна														
Валовий внутрішній продукт	120.0	125.1	119.3	114.1	112.8	111.7	124.4	112.8	111.7	114.1	112.8	111.7	107.5	114.1	112.2
Оплата праці найманих працівників	112.4	134.0	126.2	115.8	113.0	111.5	123.5	112.8	111.3	114.7	113.2	111.5	111.0	114.0	111.7
Заробітна плата	123.9	133.0	125.8	115.7	113.0	111.5	123.5	112.8	111.3	114.6	113.2	111.4	111.0	114.0	111.6
Соціальні внески	76.9	139.0	127.9	116.1	113.0	111.7	124.0	112.8	111.5	114.9	113.2	111.6	111.2	114.0	111.9
Валовий прибуток, змішаний дохід	127.6	117.8	113.9	113.0	112.7	111.9	126.1	113.0	112.1	111.5	112.5	111.4	104.8	114.5	112.9
Корпоративний сектор	135.6	111.6	118.3	110.3	111.6	111.6	126.7	111.3	111.4	109.3	111.8	111.5	98.8	112.5	111.7
Домашні господарства	117.0	126.3	107.9	117.5	114.8	112.9	125.5	116.0	113.8	115.2	114.1	111.8	113.7	117.5	114.8
Сектор ЗДУ + НКО	120.3	138.7	110.4	109.9	107.9	106.2	121.6	109.2	107.2	108.9	107.0	105.3	111.0	111.6	109.2
Податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт	116.9	126.5	117.4	113.0	112.2	111.7	122.3	112.2	111.7	120.2	112.2	113.2	105.5	113.7	111.9
Податки на виробництво та імпорт	115.7	128.2	116.6	113.2	112.2	111.7	122.4	112.2	111.7	119.9	112.2	113.1	106.1	113.7	112.0
Субсидії на виробництво та імпорт	95.1	164.9	103.6	116.8	112.8	111.7	124.4	112.8	111.7	114.1	112.8	111.7	116.8	114.1	112.2
	% від ВВП														
Валовий внутрішній продукт	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Оплата праці найманих працівників	36.6	39.2	41.5	42.1	42.2	42.1	41.2	41.2	41.1	41.7	41.9	41.8	42.9	42.8	42.6
Заробітна плата	30.5	32.4	34.2	34.7	34.7	34.7	33.9	33.9	33.8	34.3	34.5	34.4	35.3	35.2	35.1
Соціальні внески	6.1	6.8	7.3	7.4	7.5	7.5	7.3	7.3	7.3	7.4	7.4	7.4	7.6	7.6	7.5
Валовий прибуток, змішаний дохід	47.9	45.1	43.1	42.6	42.6	42.7	43.6	43.7	43.9	42.1	42.0	41.9	42.0	42.1	42.4
Корпоративний сектор	28.7	25.6	25.4	24.6	24.3	24.3	25.9	25.6	25.5	24.3	24.1	24.1	23.4	23.0	22.9
Домашні господарства	17.6	17.8	16.1	16.6	16.9	17.0	16.2	16.7	17.0	16.3	16.4	16.5	17.0	17.5	17.9
Сектор ЗДУ + НКО	1.5	1.7	1.6	1.5	1.4	1.4	1.5	1.5	1.4	1.5	1.4	1.3	1.6	1.6	1.5
Податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт	15.5	15.7	15.4	15.3	15.2	15.2	15.1	15.1	15.1	16.2	16.1	16.4	15.1	15.1	15.0
Податки на виробництво та імпорт	16.2	16.6	16.2	16.1	16.0	16.0	16.0	15.9	15.9	17.1	17.0	17.2	16.0	16.0	15.9
Субсидії на виробництво та імпорт	-0.7	-0.9	-0.8	-0.8	-0.8	-0.8	-0.8	-0.8	-0.8	-0.8	-0.8	-0.8	-0.9	-0.9	-0.9

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro».

Таблиця В.5 – Структура та темпи росту ВВП за елементами витрат у базовому та альтернативних прогнозах

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
	номінальна % зміна														
ВВП	120.0	125.1	119.3	114.1	112.8	111.7	124.4	112.8	111.7	114.1	112.8	111.7	107.5	114.1	112.2
Кінцеві споживчі витрати	117.9	128.8	122.1	114.0	111.4	111.0	125.6	111.4	111.0	110.9	111.2	112.3	109.9	113.6	112.9
Приватні	117.9	126.0	122.8	113.9	111.2	111.0	126.3	111.2	111.1	109.7	110.9	112.6	108.3	113.7	113.4
Державні	117.9	139.0	119.8	114.6	112.2	111.1	123.4	112.1	111.0	114.9	112.4	111.2	115.3	113.2	111.2
Інвестиції	163.6	114.9	112.2	115.6	117.7	113.7	124.2	118.0	113.8	125.9	116.6	113.0	94.5	118.9	113.5
Валове нагромадження ОК	136.8	127.6	129.9	119.7	120.1	118.9	128.4	120.4	119.1	130.9	118.7	117.7	97.0	121.7	119.5
Зміна в запасах + СПЦ	315.3	83.5	45.7	72.1	75.0	-33.3	78.6	75.0	-33.3	72.1	75.0	-33.3	67.9	75.9	-33.5
Чистий експорт	318.1	138.9	133.4	116.2	109.8	109.2	136.5	110.3	109.6	105.8	105.8	121.7	104.6	117.2	122.2
Експорт	112.4	121.8	112.3	111.1	113.6	112.4	112.1	113.6	112.4	138.2	114.1	110.5	103.3	112.0	105.5
Імпорт	122.2	123.9	115.2	111.9	113.0	111.9	116.0	113.0	111.9	133.0	113.0	111.9	103.5	112.8	108.3
	реальна % зміна														
ВВП	102.4	102.5	103.3	103.0	103.8	104.1	103.0	103.8	104.1	103.0	103.8	104.1	97.0	103.0	103.3
Кінцеві споживчі витрати	102.0	108.4	106.8	103.3	104.2	104.4	105.2	104.1	104.4	100.7	104.3	105.7	99.6	104.3	105.1
Приватні	102.8	109.4	108.7	103.6	104.4	104.8	107.2	104.4	104.8	100.0	104.4	106.5	98.6	105.4	106.3
Державні	99.5	105.2	100.3	102.3	103.5	103.1	98.6	103.3	102.9	102.8	103.9	103.3	102.9	101.0	101.2
Інвестиції	142.8	102.4	99.7	107.0	110.2	108.0	107.0	110.3	108.1	107.0	109.4	107.5	87.5	108.7	106.4
Валове нагромадження ОК	120.4	116.1	114.3	111.0	112.5	112.9	111.0	112.7	113.1	111.0	111.5	112.0	90.0	111.4	112.0
Зміна в запасах + СПЦ	267.8	68.0	36.8	65.1	69.0	-31.1	65.1	69.0	-31.1	65.1	69.0	-31.1	61.3	68.5	-30.8
Чистий експорт	158.0	136.7	113.1	111.5	113.0	112.1	121.0	112.7	112.0	101.5	112.8	115.8	102.2	115.3	113.6
Експорт	98.2	103.8	98.4	108.7	105.8	108.9	109.7	105.8	108.9	112.8	106.2	107.1	101.2	104.2	102.2
Імпорт	109.3	112.6	103.2	109.7	108.4	110.1	113.8	108.4	110.1	108.7	108.4	110.1	101.5	108.2	106.6
	% від ВВП														
ВВП	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Кінцеві споживчі витрати	85.2	87.7	89.8	89.7	88.7	88.1	90.7	89.6	89.1	87.3	86.1	86.5	91.9	91.4	92.0
Приватні	66.6	67.1	69.1	68.9	67.9	67.5	70.1	69.2	68.8	66.4	65.3	65.8	69.6	69.3	70.1
Державні	18.6	20.7	20.8	20.8	20.7	20.6	20.6	20.5	20.3	20.9	20.8	20.7	22.3	22.1	21.9
Інвестиції	21.7	19.9	18.8	19.0	19.8	20.2	18.7	19.6	20.0	20.7	21.4	21.6	16.5	17.2	17.4
Валове нагромадження ОК	15.5	15.8	17.2	18.0	19.2	20.4	17.7	18.9	20.2	19.7	20.7	21.8	15.5	16.5	17.6
Зміна в запасах + СПЦ	6.3	4.2	1.6	1.0	0.7	-0.2	1.0	0.7	-0.2	1.0	0.7	-0.2	1.0	0.7	-0.2
Чистий експорт	-6.9	-7.7	-8.6	-8.8	-8.5	-8.3	-9.4	-9.2	-9.0	-8.0	-7.5	-8.1	-8.4	-8.6	-9.4
Експорт	49.3	48.0	45.2	44.0	44.3	44.6	40.7	41.0	41.3	54.7	55.4	54.8	43.5	42.6	40.1
Імпорт	-56.2	-55.7	-53.8	-52.7	-52.9	-52.9	-50.2	-50.3	-50.3	-62.7	-62.8	-62.9	-51.8	-51.2	-49.4

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro».

Таблиця В.6 – Фактичні показники сектору ЗДУ у базовому та альтернативних прогнозах на 2019-2021 рр.

Показник	Факт			Базовий варіант			Альтернативний сценарій прогнозу								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	інфляційний шок			девальваційний шок			шок падіння темпів реального ВВП		
							2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Доходи (GFSM 2014)	38.5	39.2	39.6	39.7	39.8	39.9	39.6	39.6	39.7	40.6	40.7	41.0	39.7	39.7	39.7
Податкові надходження	25.1	25.9	26.2	26.1	26.1	26.3	26.0	26.0	26.1	27.0	27.0	27.3	26.0	26.0	26.0
Податки на доходи, прибуток і приріст капіталу	8.3	8.7	9.4	9.5	9.5	9.6	9.5	9.5	9.6	9.4	9.5	9.6	9.5	9.5	9.5
Податки на власність	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
Податки на товари і послуги	14.8	15.2	14.8	14.6	14.6	14.6	14.5	14.4	14.4	15.5	15.4	15.6	14.6	14.5	14.5
ПДВ	9.9	10.5	10.5	10.4	10.3	10.3	10.3	10.2	10.2	11.1	11.0	11.2	10.3	10.3	10.3
Акцизний податок	4.3	4.1	3.7	3.7	3.7	3.7	3.7	3.7	3.7	3.9	3.9	3.9	3.7	3.7	3.7
Податки на використання товарів та на дозвіл на використання товарів або на здійснення діяльності	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
Інші податки на товари і послуги (решта)	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.3	0.2	0.3	0.3	0.2	0.2	0.3	0.2	0.2	0.3
Податки на міжнародну торгівлю та операції	0.9	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.7	0.7	0.7	0.9	0.9	0.9	0.8	0.7	0.7
Інші податки	0.7	0.8	0.8	0.8	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.8	0.9	0.9	0.8	0.9	0.9
Соціальні внески	5.7	6.2	6.6	6.7	6.7	6.7	6.6	6.6	6.6	6.6	6.7	6.7	6.8	6.8	6.8
Неподаткові надх. та гранти	7.6	7.1	6.8	6.9	7.0	7.0	7.0	7.1	7.1	6.9	7.0	7.0	6.9	6.9	6.9
Рента	2.5	2.2	1.8	2.0	2.1	2.3	2.0	2.2	2.4	2.0	2.1	2.3	1.9	2.0	2.2
Відрахування із доходів квазікорпорацій та дивіденди	2.1	2.3	2.4	2.4	2.3	2.2	2.5	2.4	2.2	2.4	2.3	2.2	2.4	2.3	2.1
Власні надходження бюджетних установ	2.1	1.8	1.9	1.8	1.9	1.9	1.8	1.8	1.8	1.8	1.9	1.9	1.8	1.9	1.9
Інші	0.9	0.7	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6
Видатки	40.3	41.4	41.5	40.7	40.6	40.7	40.7	40.7	40.8	41.4	41.5	41.6	43.2	43.2	43.2
Поточні витрати	38.2	39.4	39.4	39.3	39.1	38.9	38.9	38.7	38.5	39.6	39.5	39.2	41.8	41.6	41.4
Оплата праці працівників	9.4	9.0	9.4	10.0	10.1	10.0	9.3	9.3	9.2	9.4	9.4	9.4	10.6	10.6	10.6
Використання товарів і послуг	6.6	8.3	8.6	8.0	8.0	8.0	8.6	8.6	8.6	8.7	8.7	8.7	8.5	8.5	8.5
Субсидії, трансферти та гранти	1.0	1.5	1.4	1.5	1.5	1.5	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.6	1.6	1.6
Соціальні видатки	15.8	15.0	14.7	14.1	14.2	14.2	14.7	14.7	14.7	14.8	14.8	14.8	15.0	15.0	15.0
Відсоткові платежі	4.1	3.7	3.3	3.6	3.1	2.7	3.3	2.9	2.5	3.7	3.3	2.9	3.9	3.6	3.2
Інші поточні видатки	0.4	0.5	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
Капітальні трансферти	0.9	1.3	1.6	1.7	1.9	2.1	1.2	1.4	1.6	1.2	1.4	1.6	1.8	1.9	2.1
Операційний баланс	0.2	-0.2	0.2	0.4	0.8	1.0	0.6	0.9	1.3	1.0	1.2	1.7	-2.1	-1.9	-1.7
Чисті інвестиції в нефінансові активи	2.1	2.0	2.1	1.4	1.6	1.8	1.8	2.0	2.3	1.8	2.0	2.3	1.4	1.5	1.8
Купівля нефінансових активів	2.2	2.0	2.4	1.4	1.6	1.8	1.8	2.1	2.4	1.8	2.1	2.4	1.5	1.6	1.8
Продаж нефінансових активів	0.1	0.1	0.3	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Підсумковий баланс	-2.0	-2.2	-2.0	-1.0	-0.9	-0.8	-1.2	-1.2	-1.1	-0.9	-1.0	-0.7	-3.6	-3.5	-3.6
Чисте кредитування/запозичення	-1.9	-2.1	-1.9	-0.9	-0.8	-0.7	-1.1	-1.1	-1.0	-0.8	-0.8	-0.6	-3.5	-3.4	-3.5
Фінансування ЧКЗ	1.9	2.1	1.9	0.9	0.8	0.7	1.1	1.1	1.0	0.8	0.8	0.6	3.5	3.4	3.5
Чисте внутрішнє фінансування	1.4	1.1	0.7	0.4	1.0	0.7	0.7	1.2	1.0	0.2	1.1	0.5	3.0	3.6	3.4
Чисте зовнішнє фінансування	0.4	1.1	1.2	0.5	-0.2	0.1	0.5	-0.2	0.1	0.6	-0.2	0.1	0.5	-0.2	0.1

Джерело: побудовано автором за даними моделі «Ekvilibro».

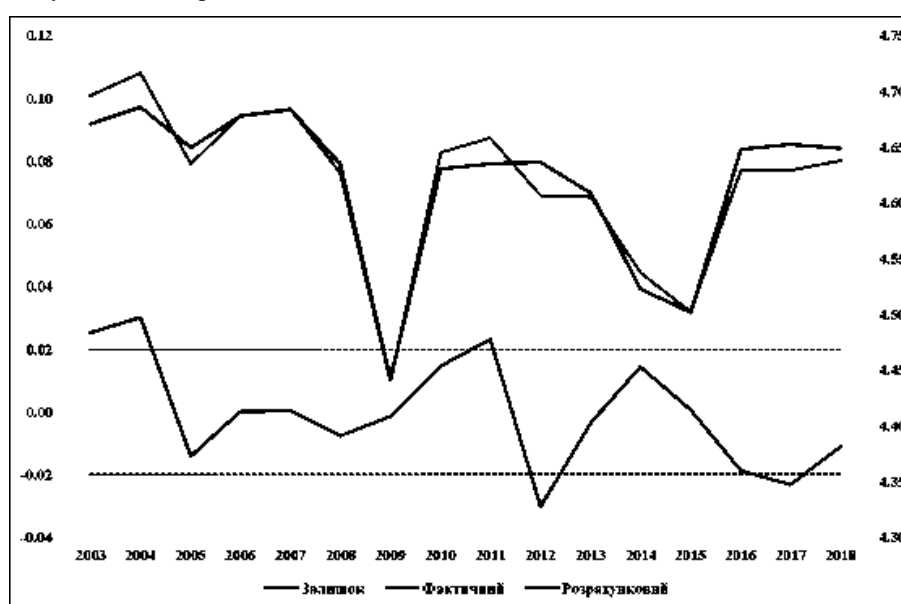
ДОДАТОК Г

Результати розрахунків впливу фіскального імпульсу на економічну динаміку

Таблиця Г.1 – Результати розрахунків впливу фіскального імпульсу на економічну динаміку із пакету EViews

Залежна змінна: LOG(AD) Метод: Найменших квадратів Вибірка: 2003 2018 Спостережень: 16				
Змінна	Коефіцієнт	Станд.похибка	t-статистика	Ймовірність похибки
LOG(P_CONSUM)	0.261814	0.059051	4.433698	0.0008
LOG(CAP_FIX_FORM)	0.161990	0.028269	5.730314	0.0001
LOG(FI)	0.425960	0.181702	2.344270	0.0371
C	0.689598	0.755880	0.912313	0.3796
Коефіцієнт детермінації	0.940139	Середня залежна змінна		4.620706
Скоригований R-квадрат	0.925174	Стандартне відхилення залежної змінної		0.072384
Стандартна похибка регресії	0.019800	Інформаційний критерій Акаїке		-4.793928
Сума квадратів залишків	0.004705	Критерій Шварца		-4.600781
Log ймовірності	42.35142	Критерій Ханнана-Квіна		-4.784037
Критерій Фішера	62.82129	Коефіцієнт Дарбіна-Вотсона		1.538840
Ймовірність похибки (F-статистики)	0.000000			

Джерело: побудовано автором

Рисунок Г.1 – Фактичне та розрахункове значення логарифму реального росту сукупного попиту в Україні у 2003-2018 рр.

Джерело: побудовано автором

ДОДАТОК Д

Список робіт, опублікованих по темі дисертації

Підрозділи у колективних монографіях:

1. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Аналіз доходів, видатків і фінансування дефіциту сектору ЗДУ. *Розвиток фінансів державного сектору економіки України*: монографія / ред. О.М. Іваницької, В.П. Кудряшова. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2016. Розд. 1, п. 3. С. 24–37. *Особистий внесок: здійснено аналіз окремих балансових показників СЗДУ, а також побудовано схему взаємозв'язку між балансами СЗДУ (0,18 д.а.);*

2. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Складання сценаріїв макроекономічної динаміки. *Розвиток фінансів державного сектору економіки України*: монографія / ред. О.М. Іваницької, В.П. Кудряшова. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2016. Розд. 6, п. 1. С. 191–203. *Особистий внесок: Участь у розробці та здійсненому аналізі прогнозу, за сценарних макроекономічних умов побудованих на основі прогнозу Мінекономрозвитку України (0,18 д.а.);*

3. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Економіко-математичне моделювання державних фінансів України. *Державні фінанси України розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки)*: монографія. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2017. Розд. 4, п. 1. С. 166–177. *Особистий внесок: Встановлено і описано основні балансові тотожності економіко-математичної моделі прогнозування динаміки показників СЗДУ, а також описано методологія моделювання балансових показників СЗДУ (0,38 д.а.);*

Статті у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз:

4. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Класифікація доходів сектору загальнодержавного управління України згідно з GFSM 2014. *Фінанси України*, 2017. № 8. С. 28–52. *Особистий внесок: обґрунтування показників доходів ЗБУ, які не включаються до доходів СЗДУ, а також опис «Інших доходів» СЗДУ та їх формування в умовах України (0,33 д.а.);*

5. Konovalenko D. Fiscal Consolidation And Its Impact On The Ukraine`S Economy. *Problems And Prospects Of Economics And Management*. 2017. № 3 (11). p. 185–192 (0,45 д.а.);

6. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Економіко-математичні моделі для діагностики фіскальної політики. *Фінанси України*. 2018. №3. С.43–66. *Особистий внесок: здійснено розрахунок та аналіз потенційного ВВП України по закону Оукена та фіскального імпульсу України (0,37 д.а.);*

7. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Економіко-математичне моделювання державних фінансів України. *Фінанси України*. 2018. № 7. С. 27–49. *Особистий внесок: опис балансових тотожностей моделі, методології моделювання окремих балансових показників СЗДУ (0,28 д.а.);*

8. Коноваленко Д.В. Міжнародний досвід регулювання дефіциту сектора загального державного управління. *Наукові праці НДФІ*. 2019. №1. С.18-31 (0,84 д.а.);

Статті в наукових фахових виданнях:

9. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Діагностика стану сектору загальнодержавного управління України. *Фінанси України*. 2016. № 4. С. 27–49. *Особистий внесок: обґрунтування методичних підходів з діагностики СЗДУ, в частині фактичних балансових показників СЗДУ (0,37 д.а.);*

10. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Сектор загального державного управління України у 2015 році. *Фінанси України*. 2016. № 8. С. 106–127. *Особистий внесок: участь у розрахунках та аналізі балансів СЗДУ (0,33 д.а.);*

Публікації за матеріалами конференцій:

11. Коноваленко Д.В. Оцінка дефіциту сектора загального державного управління в умовах євроінтеграційних процесів. *Проблеми та перспективи розвитку фінансових систем в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.*, (Харків, 19 квіт. 2018 р.). Харків: ХІФ КНЕУ, 2018. С. 138–139. *Обсяг: 0,2 д.а.*

12. Коноваленко Д.В. Міжнародний досвід регулювання дефіциту сектора загального державного управління. *Сучасні чинники розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики держави: економічні та інституціональні аспекти*: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27 жовт. 2018 р.). Запоріжжя : ЗДА, 2018. 166–169. *Обсяг: 0,21 д.а.*

13. Коноваленко Д.В. Фіскальні правила, як інструмент регулювання дефіциту сектора загального державного управління. *Модернізація економіки у контексті інноваційного розвитку: напрями та пріоритети*: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 лист. 2018 р.). Дніпро: Наукова економічна організація "Перспектива". 2018. 74–78. *Обсяг: 0,2 д.а.*

14. Коноваленко Д.В. Прогноз впливу фіскального імпульсу на економічну динаміку України. *Інфраструктура фінансового ринку: стан та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 13 квіт. 2019 р.). Київ: Київський економічний науковий центр. 2019. *Обсяг: 0,23 д.а.*

15. Коноваленко Д.В. Сценарне модельне прогнозування дефіциту сектора загального державного управління в Україні. *Наука та інновації як основні шляхи вирішення проблем модернізації економіки*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 13 квіт. 2019 р.). Одеса: Центр економічних досліджень та розвитку. 2019. *Обсяг: 0,23 д.а.*

ДОДАТОК Е

Впровадження результатів дослідження

**ДЕРЖАВНА НАУКОВО-НАУКОВА УСТАНОВА
«АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ»**

 Бульвар Дружби народів, 10, м. Київ, 01033, тел. 4541277-31-15, факс 277-91-00
 Е-пошта info@dfpu.gov.ua, Web: dfpu.gov.ua

 № 2022 від 20.01.2022 р.
ДОПІСКА

про впровадження результатів дисертаційної дослідження
 на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
Коввалевич Дмитро Валерійович
 на тему «Дефіцит сектору загального державного управління та його
 протиположність в системі управління державними фінансами»

Результати наукових досліджень, які містяться у дисертації Коввалевича Дмитра Валерійовича, включені до доповіді науковця ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.01.08 – гроші, фінанси та кредит, отримавши практичне впровадження у роботі Науково-дослідного фінансового інституту ДНБУ «Академія фінансового управління».

Висновки у дисертаційній роботі покладають та рекомендують щодо удосконалення управління дефіцитом сектору загального державного управління (ЗДУ), зокрема стосовно повільної модернізації інструментарію структурної діяльності економіко-математичної методологічної моделі України «Еквіліва» в частині розробки блоків сценарного макроекономічного моделювання та його впровадження на покриття дефіциту сектору ЗДУ, в тому числі здійсненні щодо впровадження засад формування та виконання фінансових правил та їх використання з зарубіжними країнами (на прикладі держав членів ЄС).

Матеріалом досліджень були використані при підготовці звітної публікаційних матеріалів, поданих до Міністерства фінансів України за темою НДР «Удосконалення регулювання у сфері державних фінансів підтримки стійкості та вартості до структурних змін економіки в умовах глобалізаційних процесів» (номер державної реєстрації 0415L000970L – Розроблення новітніх фінансових правил та їх інституціоналізації в національній економічній та системі євроінтеграційного фінансового регулювання в Україні» і номер державної реєстрації 0318C000287L відповідно до Тематичного плану НДР Академії.

Також матеріал досліджень було використано для науково-методичного, інформаційно-аналітичного та дослідно-статистичного забезпечення діяльності відділу економіко-математичного моделювання та інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічного регулювання Академії.

Президент Академії

Т. І. С. Фіменко

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
(Мінфін)

вул. Грушевського, 12/3 м. Київ, 04001 тел. (044) 295-9827 факс 425-90-76
E-mail: gov@minfin.gov.ua Web: gov.gov.ua 001 3400

№ 333992 від 12.05.2014
№   від

Дя спеціалізованій
вченої ради

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної дослідницької роботи
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
Кандидатки Дмитри Валеріївни
на тему

«Ефективність системи загальної державного управління та його
вплив на макроекономіку в Україні за період 2007-2013 рр.»

Результати наукової дослідницької роботи, які наведені у дисертації
Кандидатки Дмитри Валеріївни, повністю відповідають вимогам
кандидата економічних наук за спеціальністю 08 01 06 гроші, фінанси та
кредит є науковими і приносять до впровадження Міністерством фінансів
України

Розроблені автором пропозиції та рекомендації мають вагомий
практичний значення для Міністерства фінансів України в контексті
впровадження заходів Стратегії реформування системи управління державними
фінансами на 2017-2020 роки, зокрема

- рекомендації щодо гармонізації статистичних даних фінансів
України до міжнародних стандартів GFSM 2014;
- методичні рекомендації з моделювання і прогнозування дефіциту та
паги вступу на макроекономічному рівні;
- рекомендації щодо збалансованого розвитку фінансових ринків з
України

Довідка вказана для подання у спеціалізовану вчену раду Національного
дослідницького фінансового інституту ДНІУ «Академія фінансового управління»
щодо підтвердження практичного використання одержаних результатів
дисертаційної дослідницької роботи

333992

Начальник управління
фінансових ринків

А. САВЕНКО

КНИЖЕЧНИЙ ПІСЬМОТІТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Українська Народна Республіка

ПРИКЛАД

1. Приклад заповнення форм заповнювачем, який подає документи на отримання кредитних коштів.
2. Приклад заповнення форм заповнювачем, який подає документи на отримання кредитних коштів.
3. Приклад заповнення форм заповнювачем, який подає документи на отримання кредитних коштів.

Згідно з вимогами статуту Національного банку України, який набрав чинності з дня набрання чинності Конституцією України, Національний банк України є центральним банком України та виконує функції центрального банку. Згідно з вимогами статуту Національного банку України, Національний банк України є юридичною особою, яка має право виступати в суді та бути позивачем чи відповідачем в суді.

Згідно з вимогами статуту Національного банку України, Національний банк України є юридичною особою, яка має право виступати в суді та бути позивачем чи відповідачем в суді. Згідно з вимогами статуту Національного банку України, Національний банк України є юридичною особою, яка має право виступати в суді та бути позивачем чи відповідачем в суді.

Заступник керівника
 відділу банківської справи Національного банку України
 (підпис)

1

Б. М. М. М. М.